

GURBANGULY
BERDIMUHAMEDOW

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝÖRELGESI

Aşgabat
Türkmen döwlet neşirýat gullugy
2020

UOK 398 + 323.4 (575.4)

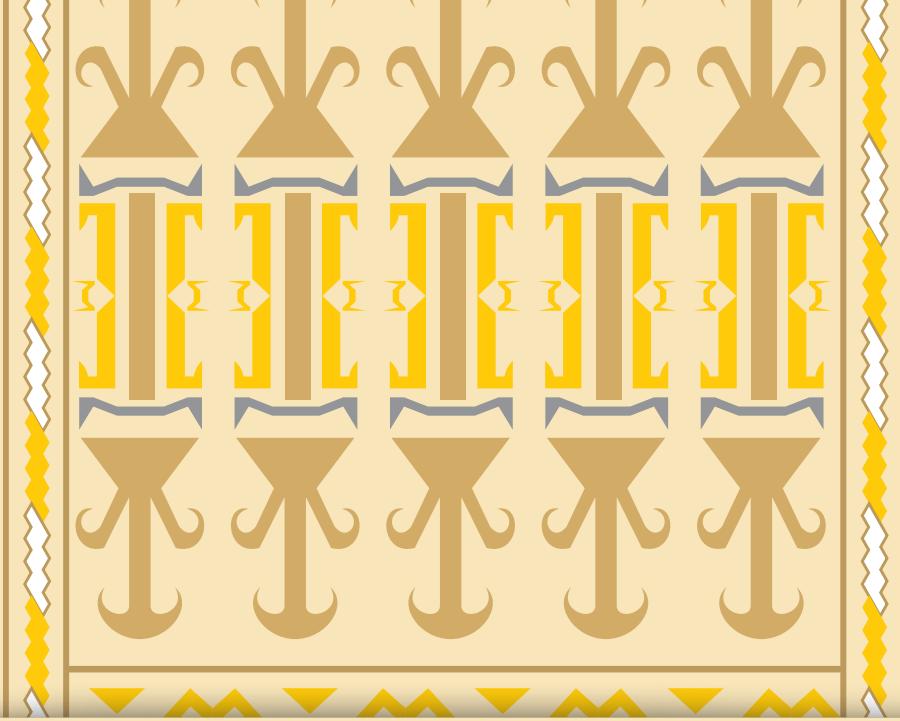
B 50

Berdimuhamedow G.

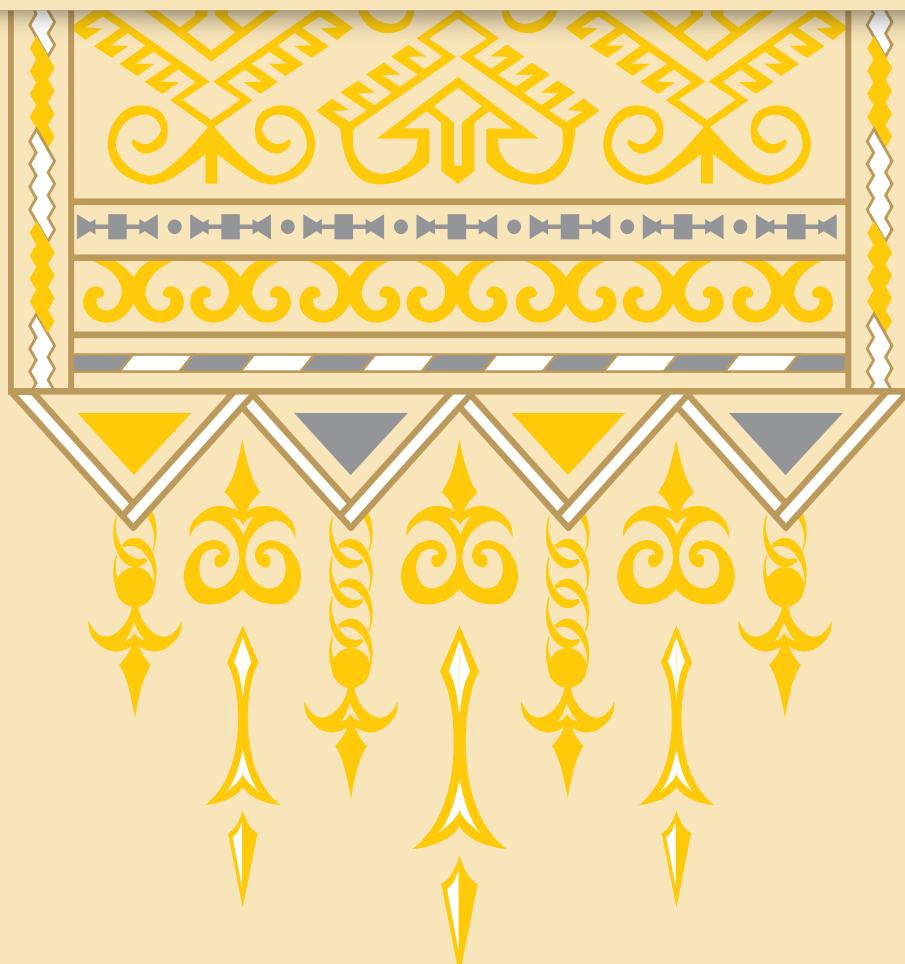
B 50 Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi. – A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2020.

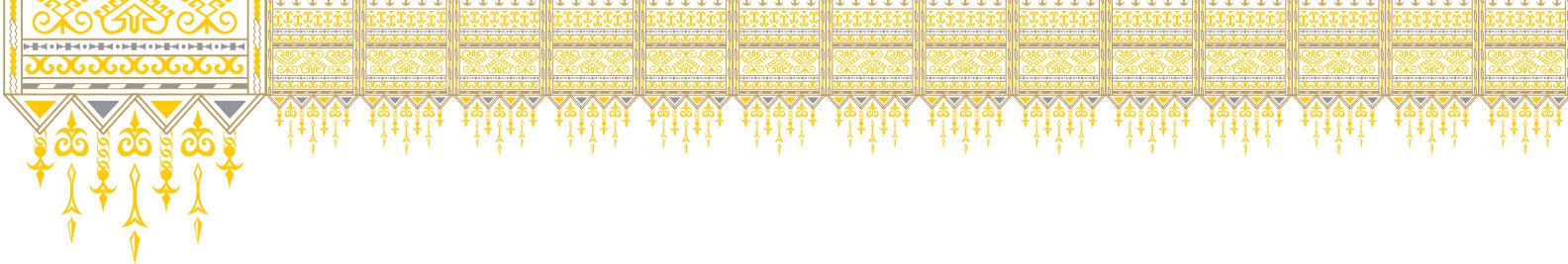
Taryh bize jemgyýetçilik durmuşyny seljerip, ondan tejribe almaga mümkünçilik berýär. Gahryman Prezidentimiziň «Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi» atly täze kitabı adamzadyň durmuş tejribesine kämil garaýyş baradaky söhbediň beýanydyr. Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe Garaşsyz, hemişelik Bitarap Watanymyzyň dünýä döwletleri bilen özara bähbitli hyzmatdaşlyk gatnaşyklary rowaçlanýar. Munuň özi halkmyzyň asyrlar aşyp gelen taryhymyzdan alan tejribesiniň döwrebap baýlaşdyrylandygyny görkezýär. Türkmenistan eziz Arkadagymyzyň parasatly Baştutan-lygynda, dünýä halklarynyň arasyndaky dostana gatnaşyklaryň, birrek-birege ýakyndan ýardam bermek meýilleriniň amala aşmagyna täsir edýän wezipeleri durmuşa geçirýär. Şunda gadymy çeşmeleriň ýene öz hanasyna dolýandygynyň hakykaty ör-boýuna galýar. Kitapda bu hakykat aýdyň beyan edilýär.

Gahryman Arkadagymyzyň «Türkmeniň döwletlilik ýörelgesi» atly täze kitabı giň okyjylar köpçüligine niyetlenilýär.

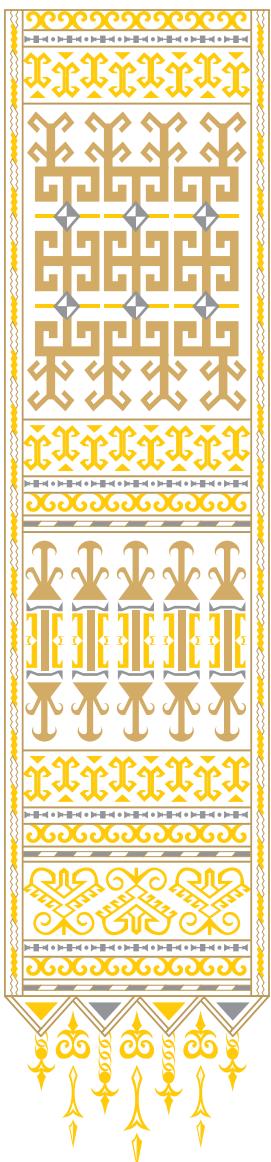

*Asmandan arkaly,
Zeminde zynatly*

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

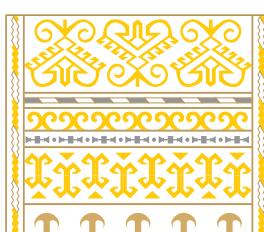
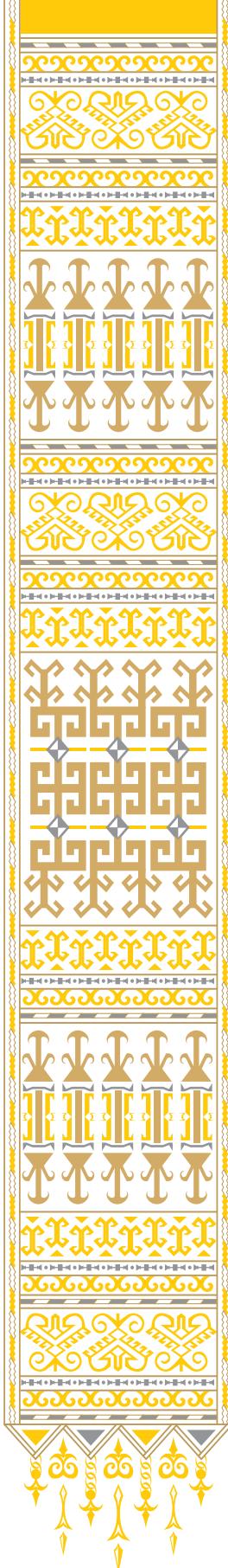
Eziz il-halkym!

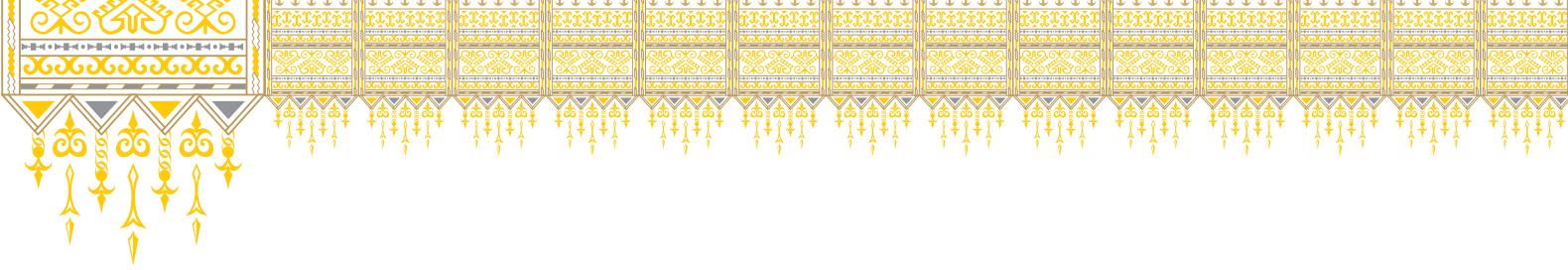
Asmandan arkaly, Zeminde zynatly ajaýyp Watanymyzyň taryhynyň beýik eýýamyna gadam basdyk. Bu eýýamyň anyk mazmuny adam gymmatlygynda jemlenendir. Bu eýýamyň maksatlary hem adam gymmatlygynyndadır. Ösen häzirki eýýamyň täzeçilligi adam gymmatlygyna esaslanýar.

Adam gymmatlygy hakyndaky düşünje şu zamanýň derwaýys ýörelgesidir. Çünkü taryh ýasaýşyň asyl maksadynyň adamlardadygyny, olaryň durmuşa gatnaşygynyndadagyň anyk beýan etdi. Häzirki döwür ýasaýşyň manysynyň, ilkinji nobatda, adama goýulýan gadyr-gymmatdan başlanýandygyny ykrar etdi. Şonuň üçin hem biziň döwrümüzde dünýaniň dynuwsyz hereketini hut adamlar barasyndaky maksatda jemleyän taglymatlar rowaçlanýar.

Adam hem-de adamlar üçin iň ýokary derejeli gymmatlyk Zeminiň abadanlygydyr, sagdyn dur-

muşda, eşretiň hözirini görüp ýaşamakdyr. Dünýäniň iň öňdebaryjy taglymatlarynyň durmuşda ähtibarlylygynyň sebäbi hem olaryň parahatçylyk söýjiligiň we dostluguň güýjüne esaslanýanlygynadır. Eziz Watany myzda uly üstünlikler bilen garşıy alnan 2020-nji ýyly biz «Türkmenistan – Bitaraplygyň mekany» ýyly diýip yqlan etdik. Şunuň özi halk myzyň taryhyň dowamynnda il-uluslar, dünýäniň halklary bilen diňe ösüşiň we parahatçylygyň bähbitlerine gatnaşyk etmek meýillerine hem laýyk gelyär. Bu taglymat halk myzyň taryhy ykbalynda uly orun eýeledi, durmuş mekdebini özleşdirmegiň ýollarynda oňa uly güýç berdi. Hemişelik Bitaraplyk derejesi eziz Watany myzyň häzirki döwürde dünýä yüzünde il-uluslaryň we Zeminiň geljegi hakyndaky wezipeleriň maksadalaýyk çözgütleriniň üpjün edilmeginde esasy ornuny kesgitleyär. Hemişelik Bitarap Türkmenistanyň döwlet syýasaty adamzadyň parahat geljegini üpjün etmek ugrundaky wezipeleriň durmuşa geçirilmegine hem gönükdirilendir. 2020-nji ýilda Garaşsyz Watany myzyň hemişelik Bitaraplygynyň 25 ýyllyk şanly toý uly dabaralara beslenip

TÜRKMENİŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

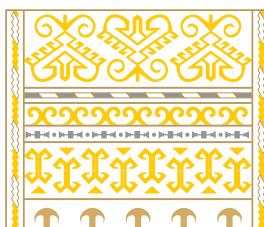
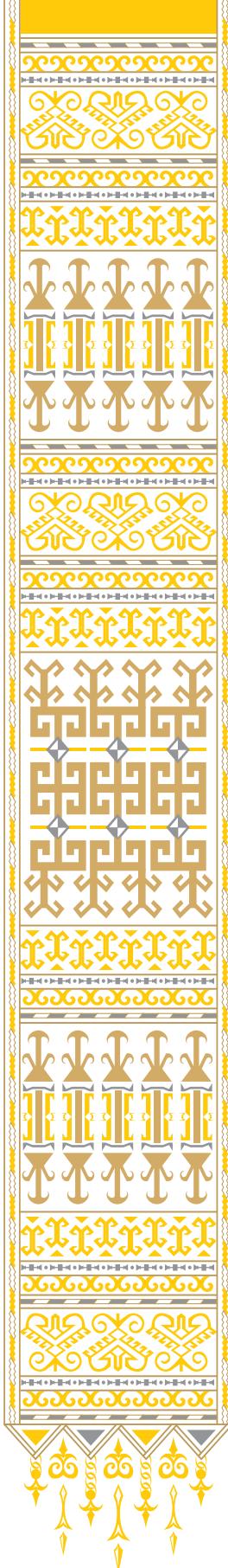

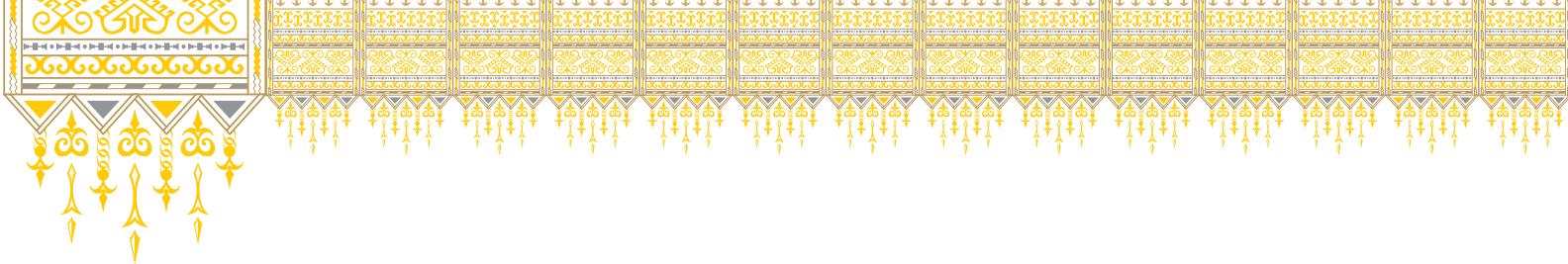
bellenilýär. Bu bayramçylyk Oguz han zamanындан бәри dowam edip gelyän parahatçylyk söýüji, dostluk taglymatlarynyň dabaranmasy bolup taryha ýazylyar. Zeminde dünýä halklarynyň agzybirliginiň we dostlugynyň mukamy, goý, belentden ýaňlansyn!

Heňňamlaryň tejribesi adam üçin ýaradylan dünýäniň mazmunyny baylaşdyrdy. Onuň has aýdyň hemem ýürege ýakyn duýulmagyndan Yer yüzünde gatnaşyklaryň düýpgöter täze hili döredi. Ol hem ýaşaýyşdaky anyk maksada düşünmegiň umumylygyna esaslanyp, onuň öňden kemala gelen bitewi tertibi, sazlaşyklylygy babatdaky garaýşlarymyzda ýüze çykýar. Çünkü ýaşamak diýmek özüňden soň tebigatyň hem-de daşky gurşawyň bir durkunyň saklanmagy babatda aladalanylmagyny hem aňladýar. Munuň özi BMG-niň Durnukly ösüş maksatlarynda jemlenip, şondan gelip çykýan netijeler bolsa «Türkmenistan Durnukly ösüsüň maksatlaryna ýetmegiň ýolunda» diýen düýpli işde öz beýanyny tapdy. Türkmenistan bitewülik ýörelgelerine ynsanperwerligiň nukdaýnazaryndan baha berýär we onuň umumy esaslaryny pugtalandyrmak ugrunda öňe hereket

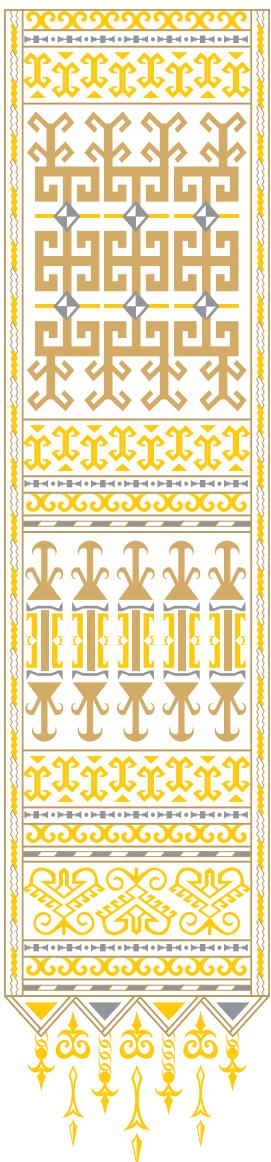
ASMANDAN ARKALY, ZEMINDE ZYNATLY

etmäge çalyşýar. Munuň özi umumadamzat bähbitli tagallalarymyzda öz beýanyny tapýar. Olar bolsa biziň özboluşly medeniýetimizden, döreden milli gymmatlyklarymyzdan gelip çykýan ýörelgelere esaslanýar. Hut şonuň üçinem her bir halk üçin ösüş dünýäniň gymmatlyklaryny kemala getirmegiň usuly hökmünde öz milli gymmatlyklaryny we paýhasyny, aňyýetini kämilleşdirmäge ymtylmagyndan başlanýar. Şular barada söz açmak bilen, taryhyň dowamynda ýurdumyzyň çäginde dürlü ösüşleriň we medeniýetleriň gülläp ösen döwürleriniň hut şol ýagdaýa itergi berendigini bellemek isleyärin. Häzirki wagtda hem Garassyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň aýdyň ösüş ýollary dünýä ösüşlerinde öz ornuny tapmaga gönükdirilendir. Çünki ösüşiň mazmunynda her bir halkyň dünýä bagış eden gymmatlygy geljek üçin döredijiliğiň we paýhasyň ynamly sütünü bolup durýar. Şuňa degişli tymsalsa bu şeýle beýan edilýär: «Üç sany dana goýry kölegeli agajyň aşagynda oturyp, adama geçmişiň, häzirki wagtyň we geljegin haysy biriniň has gereklidigini kesgitlemekçi bolýarlar. Hawa, şonda olaryň birinjisi:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

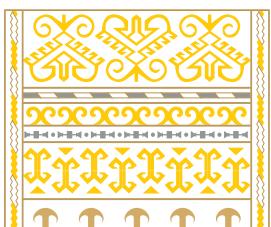

– Aslyň kimlerdendigini geçmişsiň bolmasa, nä-dip biljek?! Geçmişde gulagyňda galan, öwrenen zatlaryň boýunça başarnykly bolunýar. Öňki gözüň ganan adamlaryňa bil baglap bilyärsiň, öň gören zadyňdan başyň çykýar. Şonuň üçinem adam üçin geçmiş has gerekli diýip hasap edýärin – diýipdir. Danalaryň ikinjisi:

– «Geçeni geçdi bil». Olar saňa nireden gerekli bolsun?! Adam geljegi bilen ýaşamalydyr. Geljek, belkem, maňa öňki görenlerime we ykrar edenlerime meňzemeýän täze bir zady aýan eder. Men şonuň bilen ýaşaryn, şonda geçmişsiz oňup bolar – diýip, ol hem öz pikirini aýdypdyr. Danalaryň üçünjisi bulary ünsli diňläpdır-de ýylgyrypdyr.

– Be, siziň ikiňiziň aýdýanyňyz hem biziň aňymyzda ýaşaýan düşunjeler we ýatlamalar. Geçmişiň yzda galdy. Geljegiň bolsa, entek seniňki däl. Adam şu günü bilen ýaşamaly. Adama şu gün has wajypdyr – diýip, ýaňky sowalyň anyk jogabyny aýdypdyr».

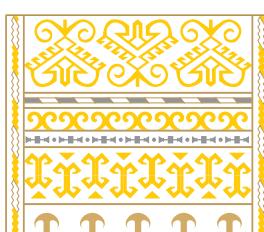
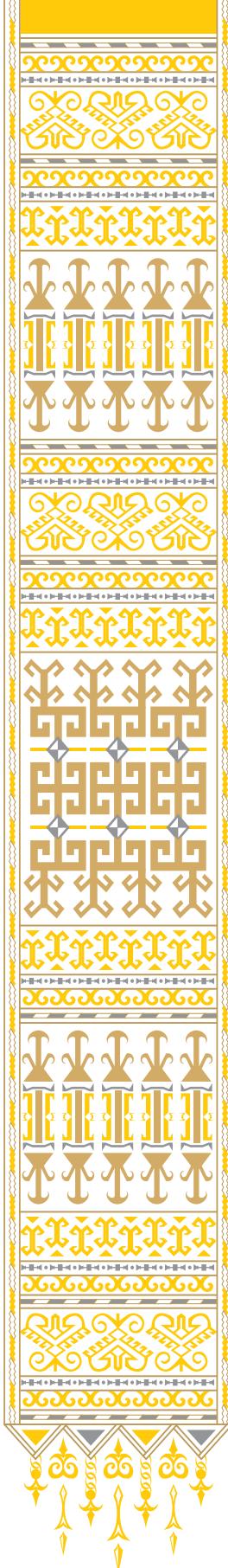
Gündogar danalarynyň belleyişleri ýaly, öten zaman düýnde galdy, adam arzuwy bilen öňe baryar. Häzirki zaman geljek üçin gerekli gymmatlyklaryň

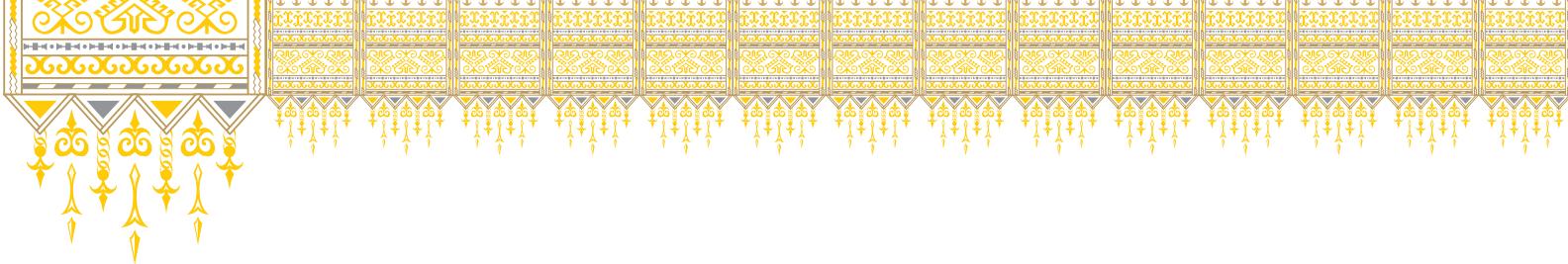

ASMANDAN ARKALY, ZEMINDE ZYNATLY

kemala getirilýän döwrüdir. Esasy emele geliş nokady hem sondadyr. Häzirki zamanyň köki geçmişde, şahalary bolsa geljekdedir. Halkyň medeniýeti şol emele geliş döwründäki netijedir. Däp-dessurlarymyz, halkyň aňynda asyrlarboýy ýaşap gelýän tysallardyr hekaýatlar, gadymyýetden bări aýdylyp gelinýän rowaýatlar şu günden geljege barýan köpriniň diregidir, söýesidir. Dünýäde ynsanperwerligi ýaşadýan iň asylly ýorelgeleriň kökleri medeniýetde ýasaýar. Görelde alarlyk, nusgalyk tysallary, pentleri ündeýändigi üçinem medeni gymmatlyklar dünýä halklarynyň ählisiniň gymmatlygydyr. Şu pikiri aýratyn belläp, geljege baryan, ynamdan doly, ak arzuwlary aňladýan arzyly menzillerde size, mähriban okyjy, üstünlik arzuw edýärin.

Biziň döwrebaplyk syýasatymyz şu günüň anyk ädimlerinden gözbaş alýar, anyk netijeler arkaly geçmiş bilen geljegin köprüsindäki möwçli döredijilik deňzine alyp gidýär. Pikirlenmegi öwrenmek içi bimöçber, sansyz tyllaly hazynanyň açaryny edinen ýalydyr. Yaşamak wagty geçirmek däl-de, wagtyň içinden geçip, bakylyga gitmekdir. XXI asyryň göz-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

başynda kuwwatly döwleti bina edip, biz halkymyzyň abraýyny has-da belende galdyrýandygymyza, il-ulsumyzda geljege bolan pugta ynamy kemala getirýändigimize ynanýarys. Çünkü biziň ösüşlerimizde adamzadyň geljege gönükdirilen berk ýörelgeleri yaþayar.

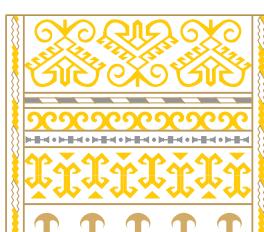
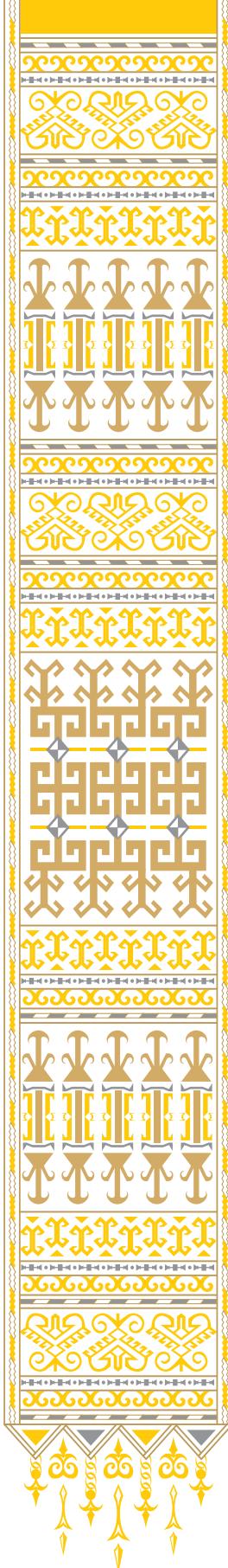
Eziz Watanymyzda ösüslere ähli jähetden hem giň mümkünçilik beryän gurşaw kemala gelipdir. Muňuň özi diňe bir tebigy-geografik nukdaynazardan ykrar edilmän, eýsem, döredijilikli taglymatlaryň we başlangyçlaryň rowaçlanýanlygynda hem duýulyar. Türkmenistanyň Beýik Yüpek ýolunyň ýüregi bolandıgy baradaky çuňňur esasly hekayatlarda bu giňden beýan edildi. Yöne durmuş hakykatynyň esasy ondaky netijede jemlenendir. Netije bolsa, pikirleriň we taglymatlaryň, ukyplaryň we başarınyklaryň özleşdirilmeginden dörän, hil taýdan täzeönümdir. Hut şonuň üçinem her bir zadyň netijesini anyk etmek kyn bolýar. Men bu ýerde netije diýip, taryhyň iň ähmiyetli wakalarynyň getiren netijesine düşünýärin. Olary men il-halkymyzyň durmuşynda häzirki güne

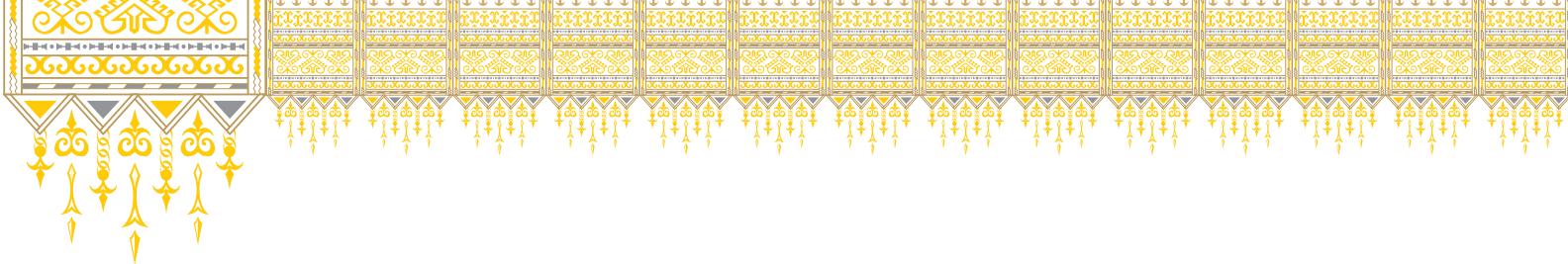
ASMANDAN ARKALY, ZEMINDE ZYNATLY

çenli kämilleşip, jemgyýetçilik kadasyna öwrülen aşakdaky ýorelgelerde beýan etmekçi bolýaryn:

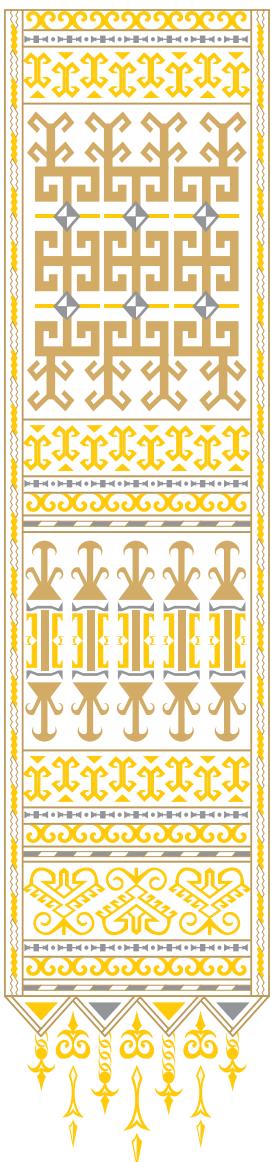
Zeminiň abatlygy – ýaşaýşyň ebediligi;
Ömrüň manysy – Watanyň rowaçlygynda;
Ýlym-bilim durmuşa ýagty saçýar;
Saglyk – abatlyk;
Zähmetsöýerlik – gaýratlylygyň gözbaşy;
Myhmansöýerlik;
Dostluk – asylly ýörelge;
Ýnsaplylyk;
Agzybirlik;
Durmuşyň kadasy – paýhas pendi.

Ýoluňza rowaçlyk nur çayýsyn! Daş-töwereginiň-däki tutuş gurşawa sazlaşykly gatnaşyk rowaçlyk barasyndaky arzuwlarda ýaşaýar. Onuň mazmuny ähli ýaşaýşyň sazlaşykly hereketinde her bir zadyň öz ornunda bolmagynyň zerurdygyny duýmak islegini aňladýar. Rowaçlyk adalatlylykdadır. Rowaçlyk adamyň isleginde we oý-pikirlerinde, töweregindäki ýagdaylara aň ýetirmeginde, olara dogry düşünip bilmegindedir. Rowaçlygyň sütüni halkymyzyň asyr-

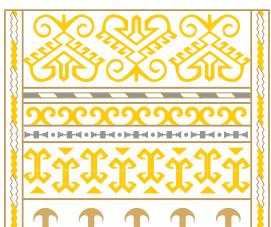
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

laryň dowamynда ykrar edilen milli ýörelgeleridir, jemgyýetçilik kanunlarydyr. Olaryň mazmuny daşa ýazylan ýaly, halkyň aňynda galan, il içinde giňden ýaýran hekaýatlardyr tymsallar bilen nesillerden-nesillere geçýär.

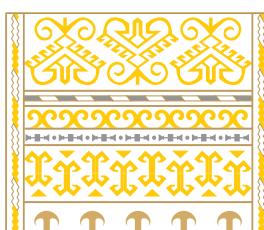
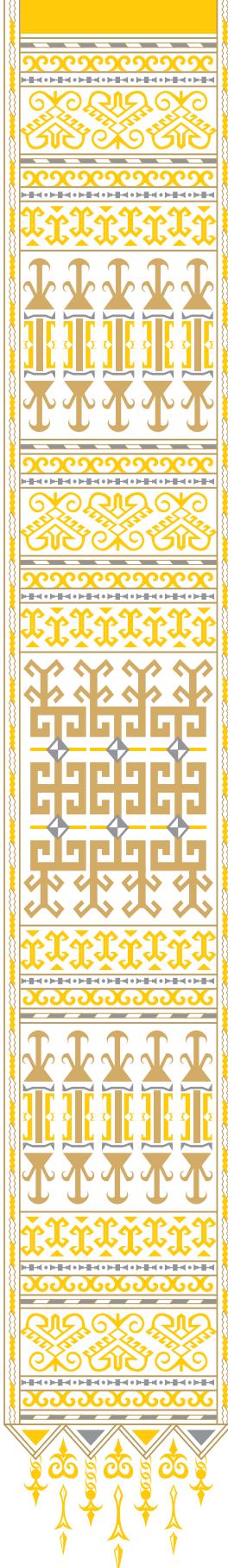
Köpetdagы etekläp oturan Kesarkajyň gadymy düzi, gündogarda Amyderýanyň boýlary, täsinlikler mekany bolan Köýtendag sebitleri, ýurdumyzyň günbatarynda deňiz ýakalary, günorta ugurdaky gök öwüsýän sähralar, ümmülmez Garagum ýasaýşyň gülleyän mekanlarydyr. Täze döreýsiň we özgerişiniň esasy şertiniň özara täsirleşmelerdedigi diňe bir tebigat bilimlerinde subut edilmegi bilen çäklenmeyär. Bu jemgyýetçilik ösüşiniň barşynda hem inkär edilmesiz hakykatdyr. Ýurdumyzyň çägindäki gadymy ýollar, döwrebap halkara ulag-aragatnaşyk düzümi hem ösüşlere gönükdirilen ugrukdyryjy esaslary kema-la getirýär.

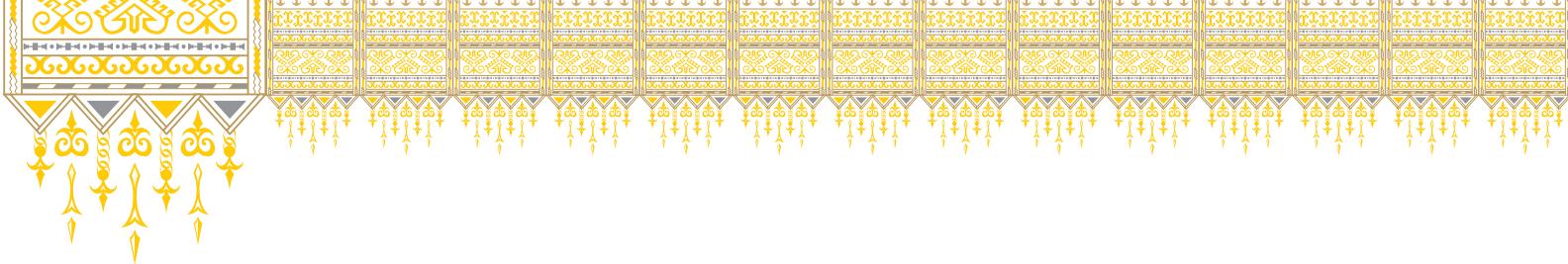
Ajaýyp, ýalkawly bu mekanlara diň salsaň, ondan, hakykatdanam, parahatçylyk hakydaky ebedi arzuwlaryň sedasy eşidiler. Dünýä taryhynda ölçmejek ýazgy galdyran Nusaý şalygynyň gadymy topragyn-

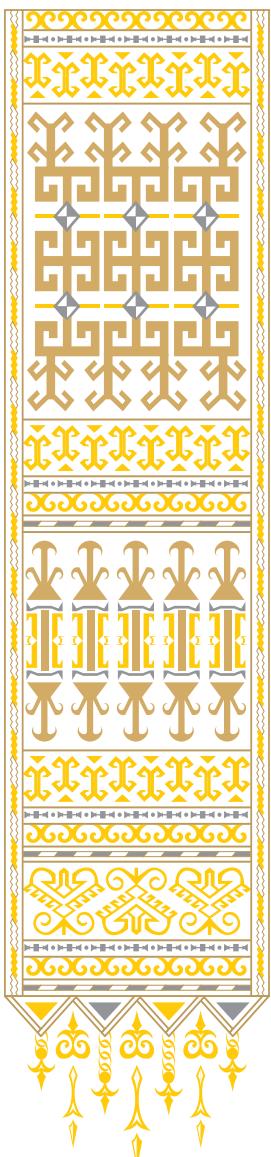
da, hazır III müňýlllygyň başynda döwrüniň beýik taglymatlaryna ygrarly, dünýäde giňden meşhur bolan Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanyň paýtagty Aşgabat şäheri ýerleşýär. 2019-njy ýylyň 10-njy aprelinde Aşgabat şäheriniň günbatar künjünde, Ahal welaýatynyň dolandyryş merkeziniň – täze şäheriň düýbüni tutduk. Şeýle düýpli gurluşyk taslamasyň – tutuş şäheriň gurluşygynyň iş ýüzünde durmuşa geçirilmegi bolsa, islendik döwürde hem özünü oňarýan, kuwwatly döwletlere başarıdyr. Şol dabara maňa taryhyň dürli pursatlaryny ýatlatdy, bu bolsa, diňe bir taryhy, edebi esasly maglumatlar sebäpli hem däldir, ol aýdyň görünüyän durmuş hakykatlarydyr.

Uzboý akabasynyň gadymy hanasyndan galan sudury kosmosdan hem görmek bolýandygyny aýdýarlar. Häzir şol akabanyň ugry bilen dünýäniň iň uly çölleriniň biri bolan Garagumda dörän «Altyn asyr» Türkmen kölüne guýýan akaba günbatarlygyna uzap barýar. Onuň milli-ruhy esaslary bolsa halkyň paýhasyna ebedi ýazylandyr. «Uzboý», «Yzgant» sözleriniň aslynda hem «oguz» sözi bardyr. «Oguz-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

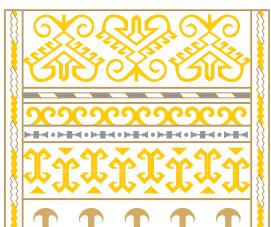

namalaryň» dürli nusgalarynda we olar baradaky ylmy seljermelerde hem şuny tassyk edýän mysallara duş geldim. «Yzgant» sesleriň kanunalaýyklygyna görä, özgeren «Oguzkentdir», şuny dilşynaslar hem inkär etmezler.

Uzboýuň boýundaky gadymy galalaryň hekaýatlary düýnde galdy, bu ýerde indi täze döwrüň täze taryhy başlanýar. Bu täze taryh Garagumda güllän gadymy ýasaýşyň döwrebap owazasyny dünýä ýaýýan taryhdyr. Bu döwür Uzboýuň hanasynda güllän sähranyň ýaňadan jana gelmeginiň, özuniň dowamly we sapaly durmuşyna başlamagynyň döwrüdir.

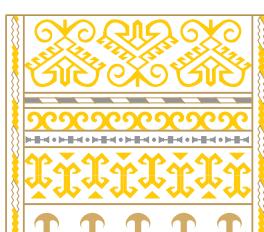
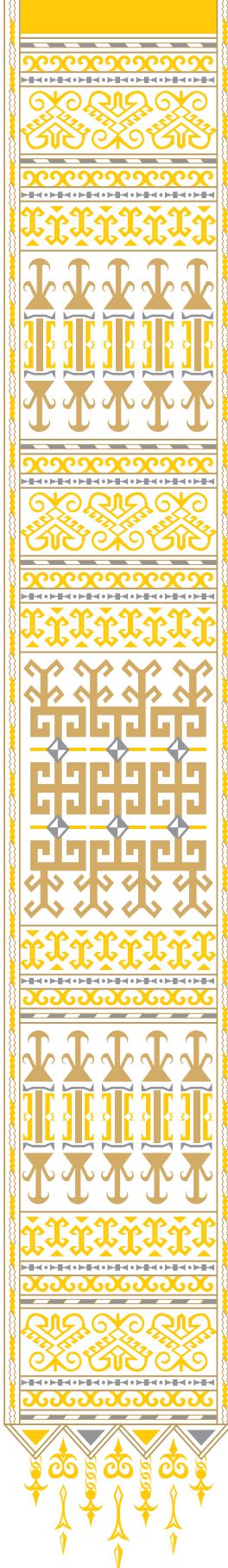
Göz öňüne getirip görün, Amyderýanyň gadymy akabasyndan akýan ýene bir derýa Garaguma ýaşyl ýaýlalary bagış edýär! Bu bagy-bossanlyk, gül-gülzarlyk halkemyzyň aňyna, ýadyna, garaýylaryna ýazyldy. Gaýrada Uzboy, ileride Köpetdagyň çeşmeleri Ahal sebitleriniň ýasaýýş-durmuş şertlerine taryhy seljerme bermäge çuňňur esas döredýär.

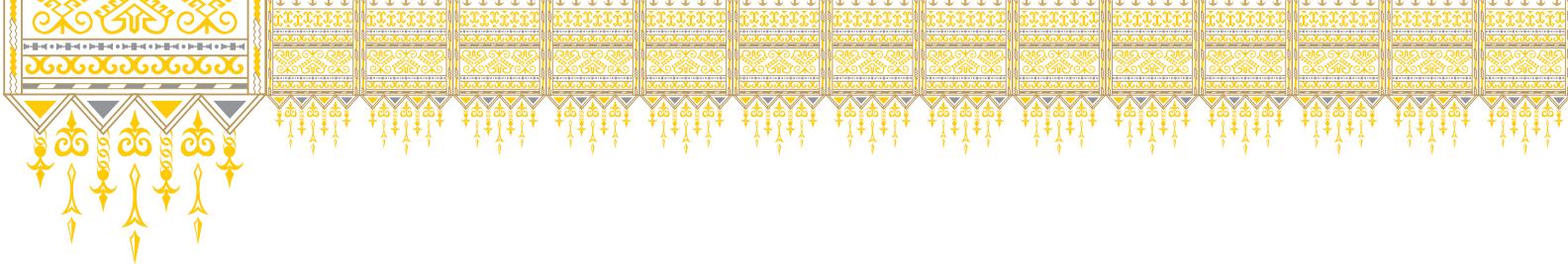
Gadymy Yzgant baradaky arhiw maglumatlaryna hem ýüzlenmekçi bolýaryn, çünkü ylym anyk esasly salgylanmany talap edýär. Gadymy Yzgant obasyna,

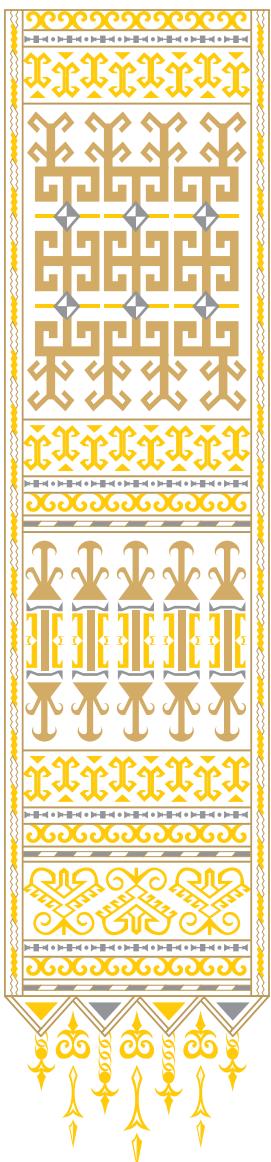
ASMANDAN ARKALY, ZEMINDE ZYNATLY

XIX asyryň ahyrlaryndaky ýazgylara görä, Pöwrize çayýndan suw gelipdir. Mälim bolşy ýaly, çayý bolmak üçinem birnäçe dag çeşmesiniň suwy birleşmeliidir. Ilki bu suw Kärizege, soň Babaraba, ahyrynda hem Yzganda gelipdir. Gökdepe etrabynyň beýleki obalary Gökdere jülgesinden gelyän çeşmeden suw alypdyr. Gökdere çeşmesi Gorjaw obasyna gelip, ondan günbatarky obalara – alty sany ýaba bölünip ýaýradylipdyr. Suw yrýa edilmän, her kim öz gezegine suw alypdyr. Artykmaç suw bolsa, ýörите howuzlara guýlup, ätiýaçlyk üçin saklanypdyr. Bu sebitleriň ýene bir aýratynlygy, käriz suwundan hem peýdalanmak mümkünçiligidir. Kärizek obasında hem-de dag etegindäki beýleki obalarda kärizler bolupdyr. Ondan günbatarda hem çeşmeler, çayýlar, kärizler dag eteginde ýerleşen obalary suw bilen üpjün edipdir. Kesearkajyň durmuş-ykdysady şertleriniň esasy aýratynlygy hem şu suwaryş ulgamyn-dadır. Nusaýdan 100 kilometr çemesi günbatarda ýerleşýän Şähryslamyň suw üpjünçiliği hem çeşme-çayýlardan gelyän suw arkaly amala aşyrylypdyr. Bakja, Arwaz çayýlary, Degirmenjik, Pantyş, Kyrkgyz

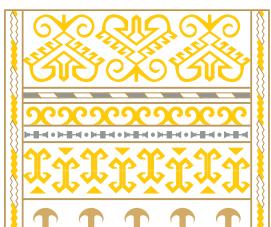

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

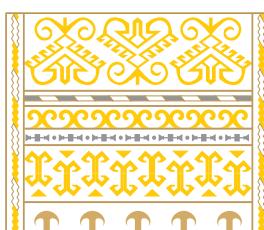
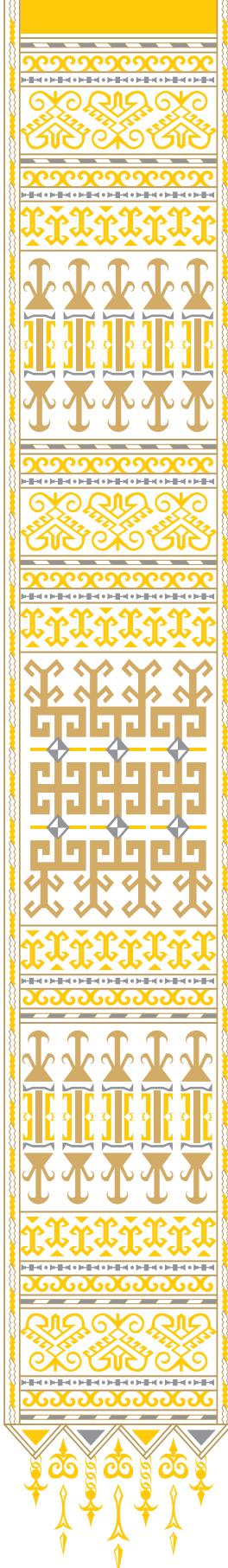

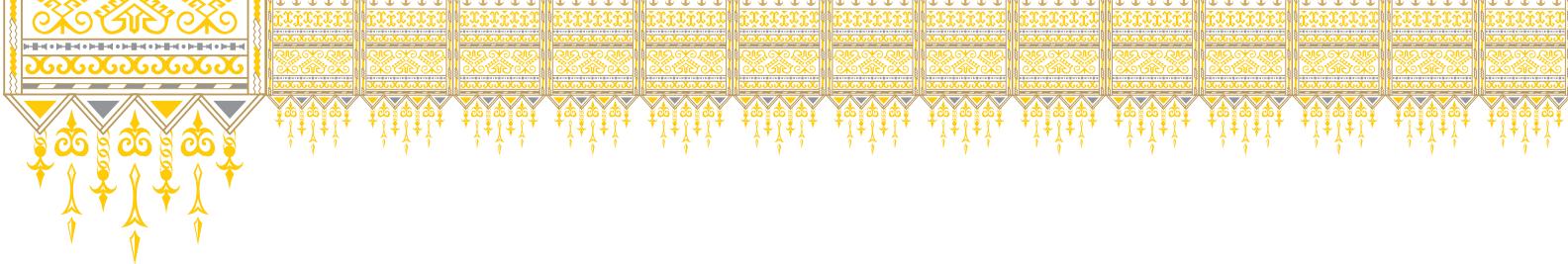
çeşmeleri, Hankäriz, Guryçaý, Hüntüş kärizleri bilen bagly gürrüňler bolsa, il içinde hazır hem aýdylyp ýör.

Ýurdumyzyň çägindäki gadymyýetde gülläp ösen obalaryň, şäherleriň suw üpjünçiliginin taryhyны içgin öwrenmek gerek. Bu iş bize durmuş hakykatyny ýüze çykarmak, öwrenmek üçin gerek. Obadaş, ildeş diýen düşünjeleri aňlatmak üçin «Bir ýabyň suwuny içen» diýilmegi hem şol durmuş hakykatyny şöhlelendirýär. XIX asyryň ortalarynda hem Köpetdagda uly tokaylyklar bolupdyr. Bu sebitleriň tebigy ýagdaýy kuwwatly şäherleriň we galalaryň gurulmagyna mümkünçilik beripdir. Syýasy-ykdysady taýdan ösen şäher-galalarda ýasaýış gülläp ösüpdir. Gadymy Uzboýuň akabasyn-daky irki ýasaýışdan hazır diňe galalaryň yzy çala saýgardýan galyndylary saklanypdyr. Olar baradaky beýleki maglumatlary ýasaýşyň gülläp ösen döwri hakynthaky rowaýatlar, tymsallar mälim edýärler. Garagumuň günbatar künjünde halk arasında Tumar şanyň ady bilen baglanyşdyrylyan gala hem bar. Bu gala Nusaý şa zenany Tumar şa dynç almak

üçin, asudalygy küysän wagtlarynda, ýörite göçüp gelipdir diýýärler. Nusaý şalygy döwründe, ondan soňraky zamanlarda hem ýerli ilat özuniň durnukly ýaşayýış binýadyny saklamagy başarypdyr. Ol taryh bolsa, geçmiş hakyndaky tymsallara öwrülip, halkymyzyň ruhy medeniyetini baylaşdyrypdyr. Beyik Ýüpek ýolunyň ýazgylarynda Nişapurdan gelen ýol barada hem köp aýdylýar. Şuny aýratyn ýatlayánligm, «Görogly» şadessanynda hem bu şäheriň ady duş gelýär, Göroglynyň «ýüzüni kybla tarap öwrüp gidendiginiň» teswirlenilýän ýerleri bar. Yaş Göroglynyň Gyrata baş öwredýän mahallarynda hem onuň kybla – günorta tarapa gidendigi beýan edilýärdi. Indi ünsüñizi çekmekçi bolýanym, Araz çayýdyr. Nişapur Köpetdagdan günorta – kybla tarapda ýerleşyär, şunuň özi wakalaryň bolup geçýän giňişligi hökmünde göz öňünde Köpetdagý janlandyrýar. Elbetde, eseriň dürli nusgasy bilen tanşyp, onda suratlandyrylýan ýerleriň görnüşini göz öňüne getireniňde, bu hakykat has aýdyň duýulýar. Köpetdagý melhemlik suwunyň gözbaşynda gurlan Ýylisuw şypahanasyndan ileri günbatarda Arwaz

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

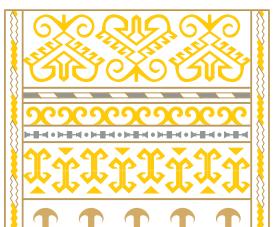

çaýy bar. Şuňuň şadessanda beýan edilýän wakalara dahylly bolmagy hem ähtimal. Men Watanymyzyň taryhy keşbini has doly göz öňüne getirenimde, sulary hyýalymda aýlayaryn.

Köpetdagyň etegindäki jülgelerde düme ak ekin hem ekilipdir. Ýerli ilat hasyl ýygnalýan wagty ekin üstüne göçüp gidipdir. Yzgantlylar Babarabyň düzünde ekin ekipdirler. Bu ýerde miweçiligiň juda ösendigi barada gürrüň berýärler. «Babarabyň Taňra minneti ýok» diýen jümle bu ýerde gury çybygyň hem yzgar alyp, soň uly miweli baga öwrülyändigini kemsiz subut edýär. Babarabyň şetdalysy, Babarabyň almasy, erigi, şeýle hem bu sebitde ösdürilip yetişdirilen üzüm örän meşhur bolupdyr.

Tutuş türkmen topragynyň berekediň mekany bolandygyna ajaýyp tebigatyň eçilen Tejeniň wahmany, Lebabyň gülabysy, Daşoguzyň garrygyzy, Sumbaryň nary diýen ýaly bahasyz baylyklary şayatlyk edýär.

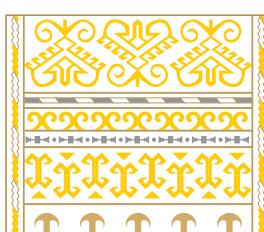
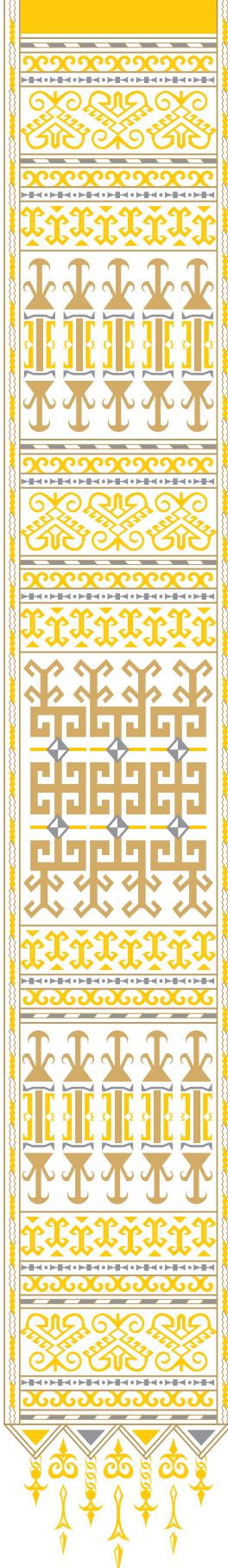
«Täjirlerdir söwdagärler, jahankeşdeler öz janylaryndan we emläginden gorkusyz türkmen ýerlerinden arkaýyn geçip bilipdirler» diýip, orta asyr

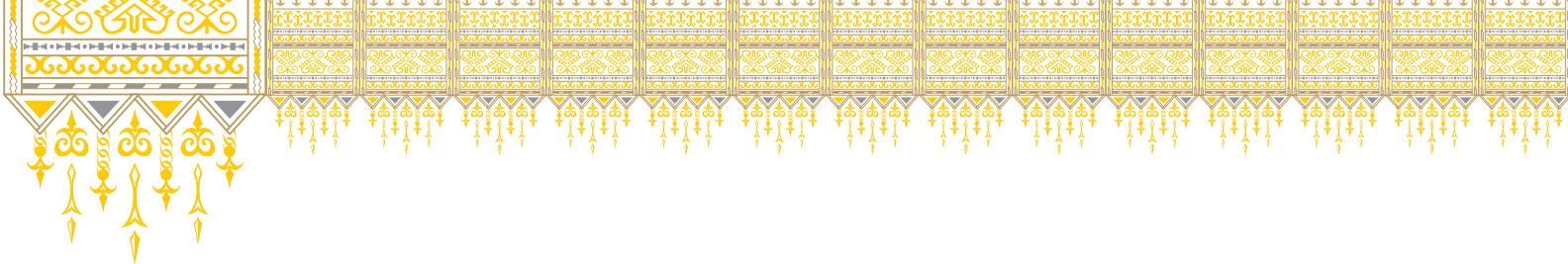

ýazgylarynda beýan edilýär. Milady hasabyndan öňki 11 asyrda hun hanlarynyň biri Hytaý imperatoryna söwda etmek üçin serhetde uly derweze açmak meýlini beýan edip hat ýazypdyr. Ol hatda isleg bildirilýän gerekli harytlaryň atlary getirilýär we howpsuzlyk düzgünleri barada aýdylýar. Türkmen diplomatiýasynyň taryhy baradaky işlerden ir döwürlerde gadymy topragymyzyň söwda üçin amatly we ygtybarly ýer bolandygyny tassyk edýän başga-da köp maglumatlary tapmak bolýar.

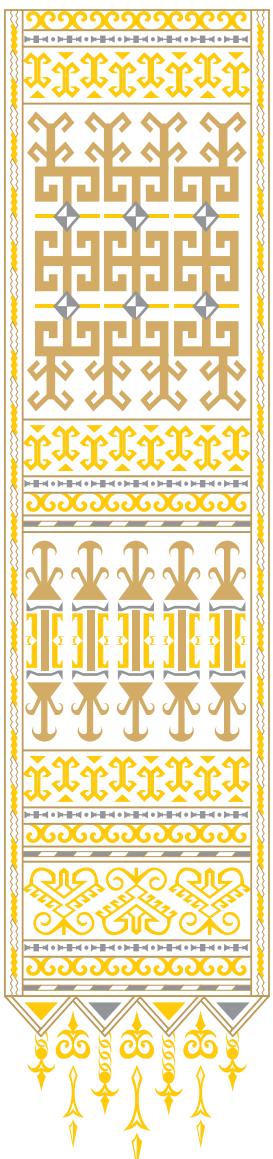
Beýik Yüpek ýoly uzak wagtlap ýollary we ýurtlary birleşdiripdir. Ýol ugrunda suw üpjünçiligini guramak aýratyn ähmiyete eýe bolupdyr. Bu barada ýaşuly adamlar: «Suw bar ýerde ýol bar!» diýip aýdýarlar. Çölün içindäki belli ýerleriň her biriniň öz taryhy bar, Şähryslam, Kazyata, Kürtüşbaba, Talayhanbaba, Igdebibi galasy we beýlekiler muňa my-saldyr.

Garagumuň günbatar sebitlerinde «Hasa süyrän» diýip atlandyrylyan çöl ýodasy bar. Bu barada ir wagtlarda eşidipdim. Taryhy yzlasaň, bu soňlanmayár, gyzyklanyberseň, etnografik maglumatlar bi-

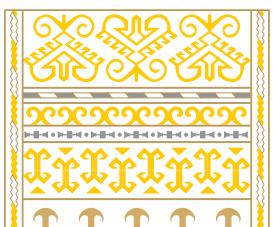
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

len bir äheňdäki çaklamalara soňra ylmy subutnama hem tapylýar. Şähryslamyň töwereginde hem Hydry ata duşýarmyş diýip eşidenleriňiz bardyr. Şol töwe-reklerde Hydry gören adamyň hormatyna zyýarat edilýän ýer hem bar. Munuň özi ata-babalarymyzyň çöli keramat hasap etmek ynamyny aňladýar. «Hasa süyrän» diýilýän ýerden hem weliler, pirler geçipdir diýlen rowaýat bar. Garagum sähramyz gülläp ösen ýaşaýsyň şayadydyr, Taňrydan ýalkawly mekandyr!

Şulary beýan etmek bilen, Beyik Yüpek ýolunyň gadymyýetiň söwda ýollarynyň halklar arasyndaky aragatnaşygyň pugtalanmagyna, ösüşlere giňden balga berendigini ýene bir gezek bellemek isleyärin.

Dünýäde durmuşyň dowam etmegi wagtda aňladylýar. Wagt adamlar üçin umumylykdyr. Şol umumylykdan hem hususylyklar açylyp, ol hem mana eýe bolýar. Many bolmadyk ýerinde wagtyň hem hümmeti gaçýar. Şundan ugur alyp hem ýağ-şady ündemek, nusga etmek gerek. Bu owal-ahyr hem şeýle bolupdyr. Şu ýerde ynam-ygtykat bilen bagly bir ýagdaýa ünsüňizi çekeýin. Abd Ru Shin diýen awtoryň «Hakykatyň ýagtylygynda» atly

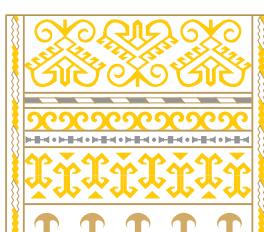
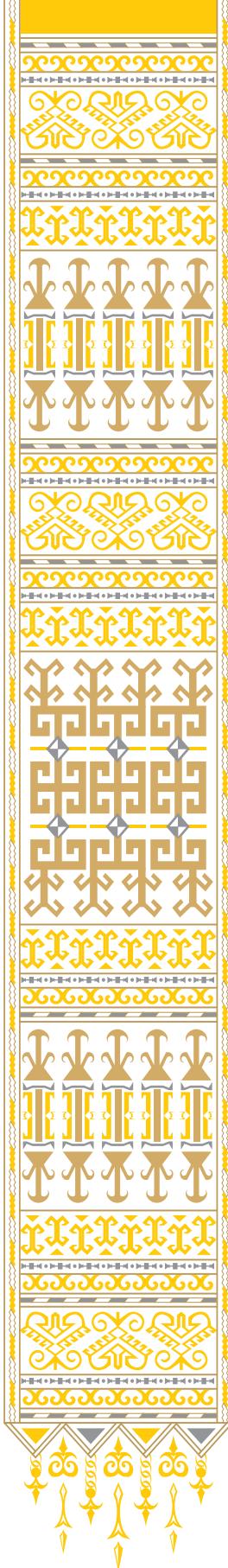

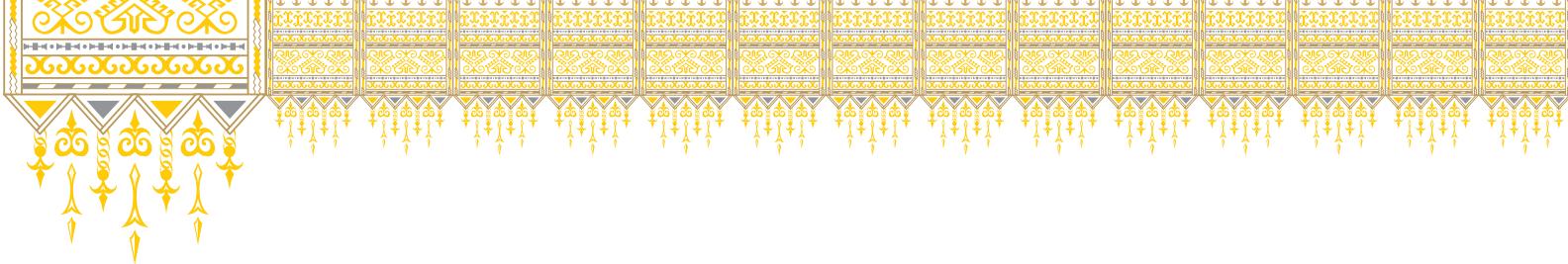
ASMANDAN ARKALY, ZEMINDE ZYNATLY

iňňän meşhur eserinde täsin pikir bar. Şonda bel- lenilmegine görä, ýasaýşyň kanunlary ýasaýyş başlan gününden bări hereket edip gelýär. Ony hiç kim öz- gerdip bilmeýär. Tebigatyň özi ony adamlara degişli edipdir. Şonuň üçinem, meniň bellemek isleyänim, milli däp-dessurlarymyz şol kanunlaryň bir ülsüdir. Atalaryň «Akyl sandyklary» her bir türkmen perzen- diniň akyl-paýhasyna, tälîm-terbiýesine, aň-düşün- jesine ornandyr. Şu günü terbiýaniň asyl köki hem şondan ybarat bolmalydyr. Çünkü dünýäde manyly ýaşamagyň baş şerti ynsan bolmakdadır, adamkär-çilige eýermekdedir. Däp-dessurlarymyz tebigatyň öz döreden kanunyny aňladýandygy üçin, olar ada- ma hemiše gerekdir we ýasaýyşda dayanç sütünü bolmalydyr. Kada-kanuna, düzgün-teriplilige pugta eýerilýän ýerde bolsa, öňegidişlik bardyr.

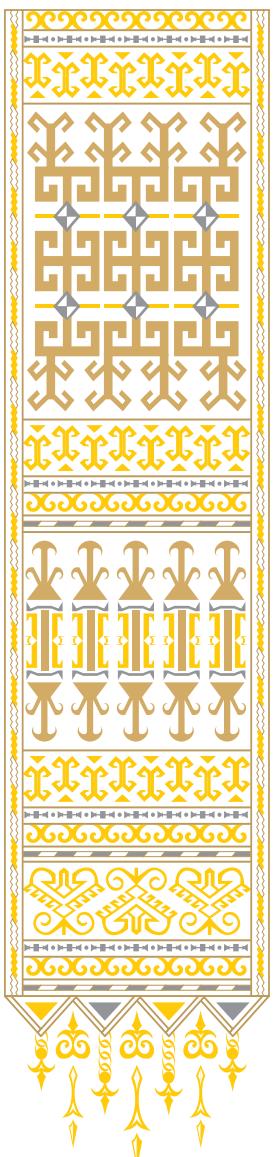
Ata-babalarymyz «many tirmek» diyen düşün- jä ähmiýet beripdirler. Çünkü olaryň bize galdyran mirasy, taryhy tejribesi manysyny tirmeli syrlar dünýäsidir.

Şu ýerde bir rowáyata salgylanmakçy bolýaryn.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

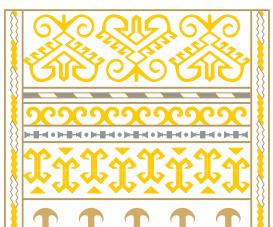

«Wasyň günorta künjünde kerwensarayda düslän täjirleriň bu sebitiň danasy, ylymly kişileri bilen söhbet etmek islegi az salymda ýerine ýetipdir. Olaryň ýanyna perişde sypat adamy alyp gelyärler. Şonda uzak ýurtdan gelen täjirleriň biri dana:

— Siziň adyňz biziň ilimizde hem meşhurdyr. Biz uzak ýurtda adyňza aşna bolup ýörendiris – diýip, özuniň öňden taýynlap ýören sowalyny berýär: Men il-güne elimden gelenini gaýgyrmaýaryn. «Ýagşylyk et-de, derýa at» diýlenini edýärin. Ylym-bilimim bilen syrly hazynalaryň nygmatyndan dadyp görmäge bolsa, indi ýaşym ötüşipdir. Men ýene näme ýagşy işleri etsem gowy bolar? Siz maňa bir ýol salgy berseňiz, menem siziň diýeniňizi berjaý etsem.

Akyldar sypaýy ýylgyrypdyr. Täjiriň ýagşy islegi onuň hem göwnündäki kanagat nuruny aýdyň edipdir.

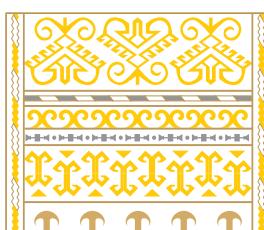
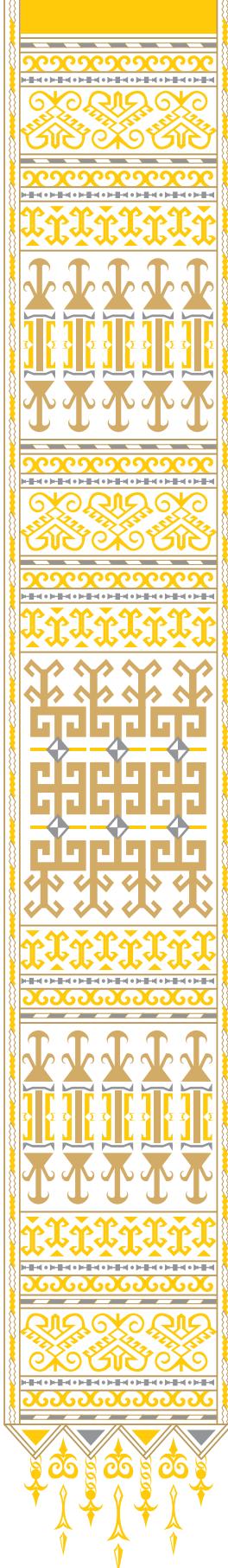
— Seniň kynyň aňsat bolar – diýip, dana oňa aýdypdyr. — Sen ýolagçy, ýolagçynyň bolsa dilegi hasyl bolýar. Ýolda gören-eşiden geň-taň, täsin zatlaryň ýadyňda sakla we olary teşne adamlara ýetir. Dünýäde şondan uly sogap bolmaz».

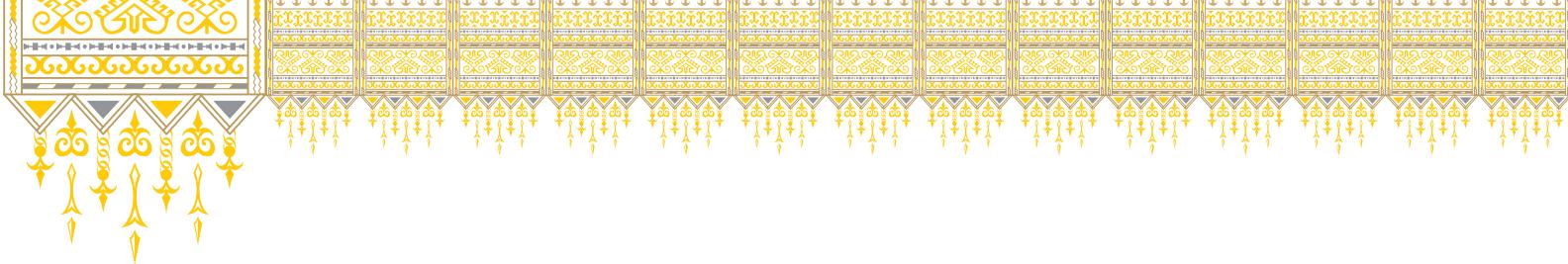

Durmuşdaky ähli ýagdaylary, her bir pursady ýazga geçirmek mümkünem däl. Oňa düşünmek, aň etmek, many almak welin mümkindir. Halkyň mirasynyň gymmaty hem sondadyr. Şonuň üçinem ol egsilmeýän hazyna deňelýär. Hawa, baylyk – maddy baylyk, gözüne görünüyän, el bilen tutulýan baylyk, ony ulanyberseň, az-azdan susuberseň, onuň düýbi görünmek bilendir. Ol azalar-da, öwezini dolmagy talap eder. Munuň öňünden gamy iýilmedik bolsa, şol ýerde kynçylyk dörär. Beýle hala düşülmeginiň sebäbi hem sansyz köpdür. Garşysyna em bolsa, ýekejedir. Hemise many alyp, aň edip gezmelisiň.

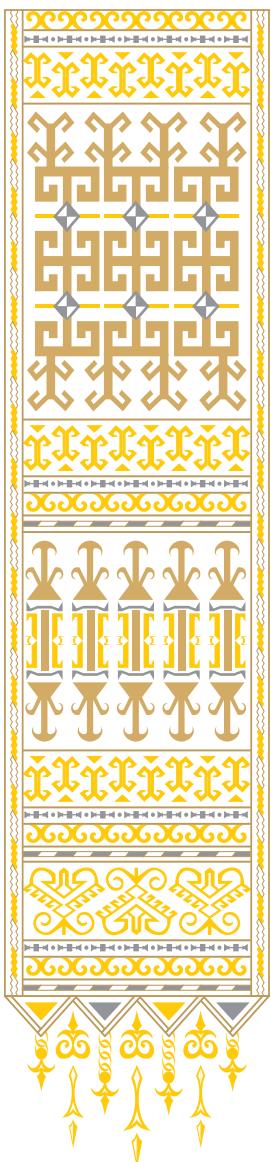
Türkmeniň ruhy dünyasınıň gözbaşynda Oguz ýörelgeleri bar. Olary bellibir eserden okap öwrenmek kyndyr.

İň gadymy türkmen halysynda şekillendirilen ýigrimi dört sany golden hem many çykaryp, alymlar Oguz eýýamynyň taryhyndan söz açýan dürli pikirleri aýdýarlar. Umuman, milli baylyklarymyzyň biri beýlekisiniň üstüni ýetirýär. Olar biri-birinden zyýada, her birinde bir dünyä janlandyrylandyr. Yöne

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

olaryň älemdäki sayýaralar ýaly, hersiniň-de özbo-
luşly tebigaty bardyr.

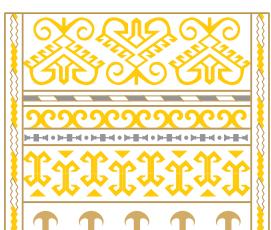
Çünki adalaty ýörelge edinen il-ulus arşdan ser-
paylydyr, onuň ýollary rowaç, işi hem hemise oňuna
bolar.

Mähriban il-halkym!

Geçmişiň tejribesini geljek üçin aýap saklamak
we ony ertire ýetirmek her bir döwrüň öňündäki
gaýragoýulmasyz borçdur. Her döwrüň ruhuna laýyk
yörelgelerini döretmegin aýratynlyklaryny men şun-
da görýärin.

Ummam ýaly ruhy we maddy baylygyň eýesi bolan
il-halkym bagtlydyr. Onuň ertiriniň abadanlygynyň
binýadyny gurmakda, goý, bize rowaçlyk ýaran bol-
sun!

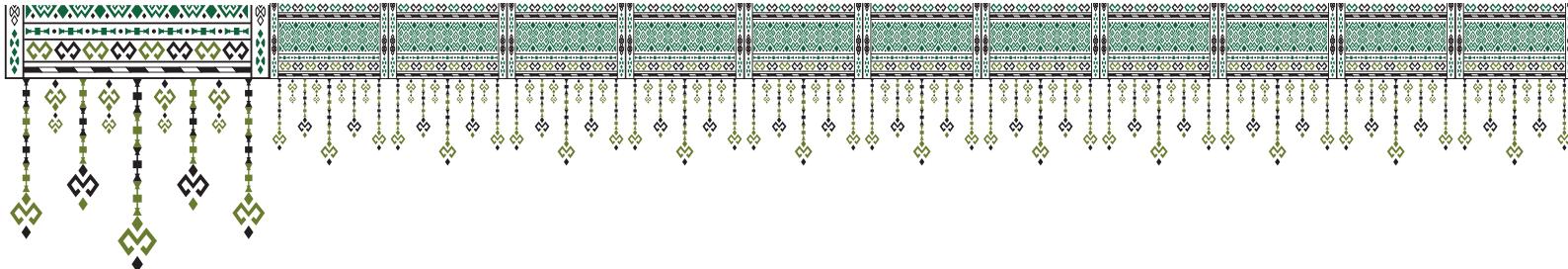
**Ertiriňiz abadan, ýoluňyz açık bolsun, mähriban
halkym!**

Zeminiň abatlygy – ýasaýsyň ebediligi

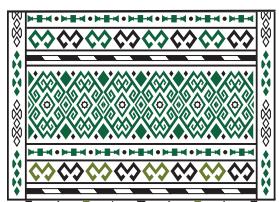

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

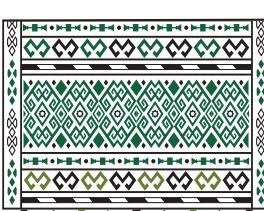
*Z*eminiň abatlygy – dünýäniň owadanlygy, tebigy deňagramlylygyň hemişelik saklanmagy. Oguz han öz ogullarynyň ady bilen Zeminiň abatlygynyň senasyny ýazypdyr. Çünkü Gün topraga ýylylyk çaymasa, Aý şuglasy bilen gjeleri ýagtyltmasa, Daglar «ýeriň myhy» bolup, Deňizler ýeriň süňňüne jan bermese, Ýyldyzlar ýaldyrap Gökdäki ýagtylykdan Ýere nur çaymasalar, dünýäde, neneň, owadan durmuş bolsun?! Tebigaty, daş-toweregi gurşan gözellikleri wasp edýän gymmatly eserler bar. Yöne olaryň hiç biri-de, Oguz hanyň ogullarynyň ady arkaly Asmana, Zemine söygüsini müdimileşdirişi bilen deňeşdireniňde, onçakly gymmatly bolmaz.

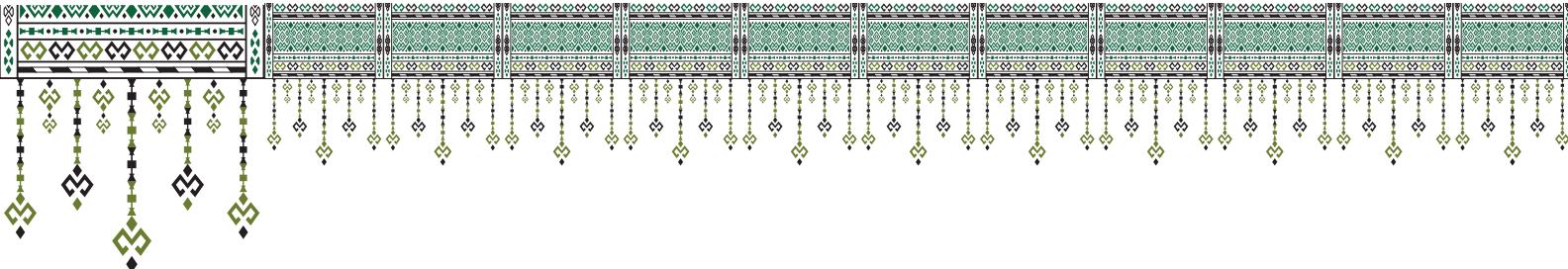
Oguz hanyň tebigata, daşymyzy gurşan göz-yetmez giňişlige bolan şol düýpli garayşy halkemyzyň däp-dessuryna, akyllar-parasadyna ornady. Şular bilen baglylykda hem manyly pähimlere baý rowaýatlar-dyr hekayatlar döredi. Ine, ilki bilen şolar baradaky pikirimi beýan edeýin. Çünkü mähriban okyjym, işin

şowly bolmagy üçin, pähimiňi durlamaly. Ir döwürlerde eşiden bir tymsalym meni hemiše oýlandyrýar: «— Dünýäniň gurluşy şeýle-dä, düýn belentde bolan bolsaňyz, bu gün pesde bolarsyňz – diýip, çarh aýlanýardy. — Bu durmuş kanuny». Siz hem muny göz öňüňize getirensiňiz. Görüşüniz ýaly, taryh hem şeýledir. Bu adamyň durmuşyny alanyňda hem şeýledir. Nýutonyň alma agajynyň aşagynda, Arhimediň suwa düşülyän gapda açыş edendigini ýadyňza salyň. Bu açыşlar, çyndan pikir etseň, tebigatyň özünde öňden bări ýaşaýarlar. Oňa düşünmek üçin, diňe aň etmek möhümdir. Aň etseň, düşünjek bolsaň, her bir zatda manydyr açыş bardyr. Hut şonuň üçinem ýiti aňly, pikirlenişi güýçli adamlar üçin durmuş juda gyzyklydyr. Olar gözüniň gören zadyndan bir many tapyp bilýärler. Her gezek pikiriň manysyny tirenimizde, biz «çarhyň» belentligindediris.

Şygryýet nazaryýetinde «tahmys» diýilýän düşünje bar. Ol şahyryň öz goşgusunda meşhur bir rowaýata, nakyla, kyssa ýa-da bellibir eserden bölege salgylanyp, çuň manyny aňlatmaga ymtylmagydyr. Biziň milli terbiýeçilik mekdebimize mahsus ýagdaýy bellemek üçin şuny mysal getirdim.

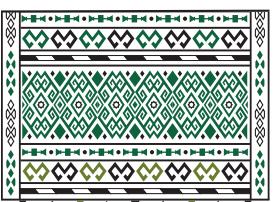
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Bürgüt mertligiň we batyrlygyň alamaty hasap edilýär, olar belentde uçýarlar, ýöne ýerdäki iň bir kiçijik gymyldyny hem olaryň gözleri alýar. Durmuşda bürgütler hem serçeler bilen bir ýerde ýaşap bilyärler. Bu birbada geň eşidilýär, aslynda bolsa hakykat. Serçeler bürgütleriň mekanynda höwürtge gurunslar, howpsuz ýasaýarlar. Sebäbi tebigat olary şeýdip gorayár, hatyrjemligi öwredýär.

Ata-babalarymyz Zeminiň baýlyklaryny, gözelligini geljekki nesiller üçin gorap saklamagyň derwaýslygyny özleriniň pähimlerine siňdiripdirler. Şu ýerde il içinde aýdylyp gelinýän täsin hekaýata ünsüñizi çekmekçi.

«Gyşyň aňzakly gelen bijin ýylynda bir adamyň aýap goýan oduny gutaryp barýarmışyn. Ol çagalarynyň sowukdan ýaňa gagşaşyp, azajyk odunyny ertire ýetirmek üçin, közün üstüne az-azdan odun taşlaýylaryny görüp, olara nebsi agyrypdyr-da munuň alajyny gözläpdir. Ahyrynda hem ýüregini bire baglap, atasından galan köne possunyny geýip, guşagyny berk guşanyp-dyr. Aýalyna bir çörek bilen, bir tokga gowurdagy hem-de jürdek suwy horjunyna salmagy tabşyryp, odun gözlegine gidipdir. Ol näçe aylansa-da, aýak ýeter ýerde ojar odunyny görmändir. Onsoň obalarynyň çetinde

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

bir akaryň bardygy ýadyna düşüp, şoňa tarap gidipdir. Ullakan bir toraňynyň ýanyna gelip saklanypdyr. Öz ýanyndan: «Be, şuny çapyp biläýsem-ä, tä ýaz çykynça, çagalarymyň odun, aýalymyň hem tamdyrtowy gaygysy bolmaz» diýip, esli oýlanyp oturypdyr. Sowuk bolsa, süňňüňden geçip barýar. Ol paltasyny güýç bilen ýaňky toraňynyň düybünden salmaga hyýal edipdir welin:

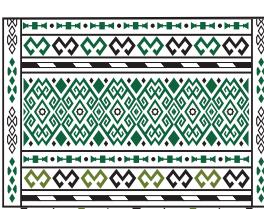
– Dur! – diýen ses eşidilipdir. Ol diňşirgenipdir, töwereginde hiç gara gözüne ilmäninden soň, paltasyny ýene ýerden göterýär. Şol halat onuň eli howada doňup galypdyr.

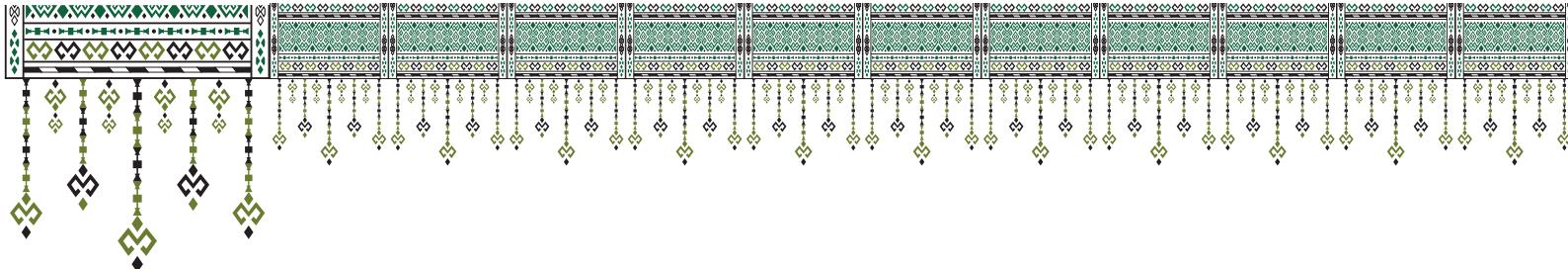
– Agajy çapmasana! – Bu gezek ses has zaryn eşidilipdir.

Ol ýene birsellem töweregine garanjaklap oturypdyr. Özüne: «Aldajy sowukdan ýaňa aňkam hem aşypdyr» diýipdir-de, işe girişmekçi bolupdyr.

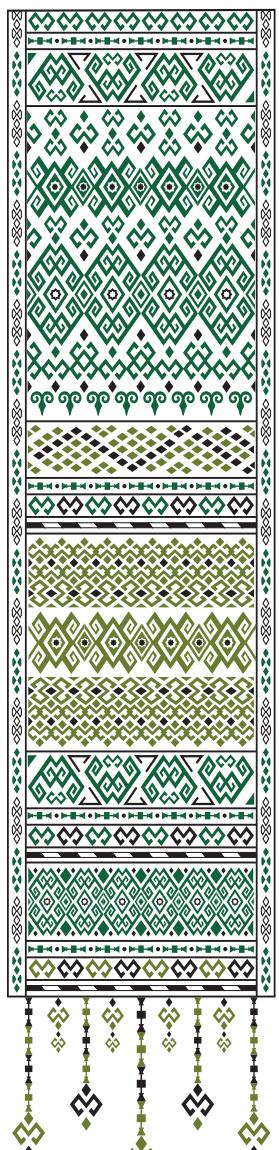
– Muny çapsaň, guşlar nirede höwürtgelesin. Sen olaryň öýlerini berbat edersiň. Agajy çapmasaň, diýen zadyňy bereýin.

Ýaňky adam gorkudan ýaňa ýüzünü ak tam edip seretse, bir serçejik adam dilinde gepleýärmiş. «Şu ses, doğrudanam, ejizje guşjagazdan gelyärmikä» diýip,

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

ol ynanyp bilmändir. Ol çöküne düşüpdir-de, şey diýipdir:

– Men muny çapmasam, çagalarymyň bir gysym hem oduny ýok. Näme alaç etsemkäm, bu töwerekde gury çöp bolsa, baryny hem adamlar öýüne daşap-dyr. Kyrk çilläniň gazabyny göreňokmy?

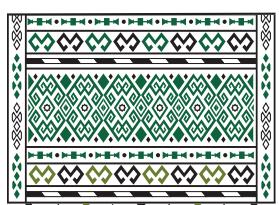
Adam bir ejizje guşjagazyň özüne naýynjar sere-dip duranyna gözü düşüp, ýüregi awapdyr hem-de lapykeç halda yzyna gaýtmakçy bolupdyr. Öz ýanyn-dan: «Kyýamat günü goňşudan, goňşularymdan karz odun diläýerin-dä» diýip yzyna dolanypdyr. Şol halat onuň yzyndan:

– Ýagşylygyň bahasy altyndan hem gymmatly-dyr – diýip, guşdan ýene owaz eşidilipdir. Dogrudan hem, şondan soň ol adamyň eden işi şowuna bolup, baýapdyr».

Il içinde şeýle adamlara «Hydyr gören ýaly» diýilyär.

Halk nakylynda «Öl agajy döwmegin, degmedige degmegin» hem diýilyär.

Häzirki zamanyň ekologiýa ylmyny baýlaşdyrýan çeşmeler halk paýhasynda hem ykrar edilendir. Ösümlik we haýwanat dünýäsi baradaky hekaýatlardyr rowaýatlar durmuşyň inçelik bilen akyl ýeti-

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

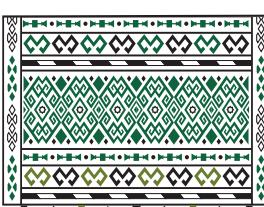
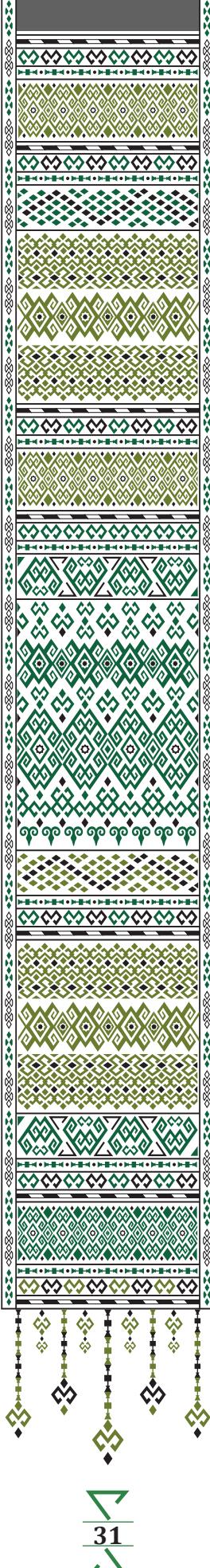
rilen göwherleridir. Şonuň üçin milli terbiyeçilik ulgamymyzda tebigaty söýmegiň, ýere, suwa aýawly çemeleşmegiň ähmiýeti uludyr.

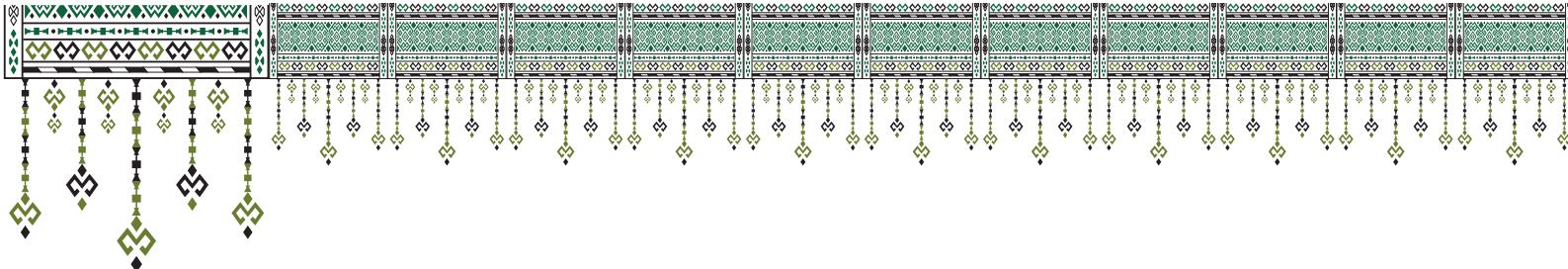
Tebigata söýgi Oğuz hanyň Güne, Aýa, daga, deňze, göge, ýyldyza söýgüsinden – Älem bitewüligi barasyn-daky tysalyndan başlanýar. Adamlaryň Güne, suwa salam bermek ýaly gadymdan galan adatlary hem şunuň durmuşdaky anyk mysalydyr. Salamlaşmak ähli halklarda hem birek-birege gowy arzuwlary aýtmagy aňladýar.

Täze dogan Aý ýüze sylsynýar, aslynda türkmençilikde ýedi sany zady ýüze sylmak parz hasap edilýär. Ýüze sylsynýan şol durmuş pursatlaryny beýan edeýin:

- Täze dogan Gün.
- Täze dogan Aý.
- Täze dünyä inen çaga.
- Täze edinilen gelin.
- Halal gazanylan gazanç, serpaý.
- Tamdyrdan çykan çörek.
- Toýda berlen ýaglyk, paý.

Keramatly kitaplar ilki ýüze sylsynýandyr. Halkmyzyň Aýa-Güne garaýylary olaryň gadymy ynançlarynda ýaşaýar. Gün ýere ýaşaýış berýän keramatly güýç derejesindedir.

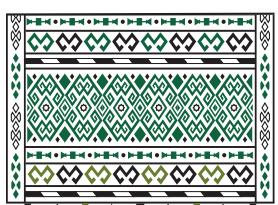
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

«Taň – Gün – Tahýa», şu many zynjyry hyýalyma gelýär. «Daňdan» sözüniň iki gezek gaýtalanýan «Taň» sözüdigi barada edebiýatlarda hem maglumat berilýär. Şulara, mähriban okyjy, ünsüňizi çekmek bilen, Zeminiň abatlygyna gönügen düýpli tagallalaryň aslynda Älemiň gözelligi bilen Zeminiň bitewüligi bolan tebigaty goramak hakyndaky aladalaryň esa-synyň jemlenendigini bellemekçi bolýaryn.

«Aý içiniň arslany, Gün içiniň göwheri» diýen jümleler size çagalykdan tanyşdyr. Bu rowaýaty oğlan mahallarymyzda aýdyp beripdiler. Suny eşiden oğlanlar Aýyň içindäki tegmilleriň şkilinden arslanyň suduryny görmek üçin, esli salym asmana garap oturýarlar. Günüň içindäkini görjek bolup, asma-na seredýärsiň, şöhleler bolsa gözüňi gamaşdyrýär. Çagalykdaky şu pursatlar köpleriň göz öňüne geler. Aýdaky arslan her gün Ýere garap oturýar. Adamlaryň näme işleyändiklerini synlaýar. Eger-de adamlaryň birinden birisi bidüzgüncilik edäýdigi, ol gazap bilen ýere özünü oklajak. Gündäki göwher bolsa, ot bolup ýanyár.

Il içinde giňden ýaýran Hydryr ata baradaky rowaýatlaryň hem şonuň bilen bagly döredilen bol-

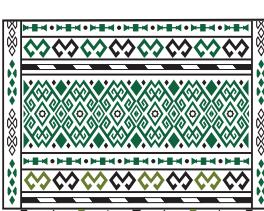

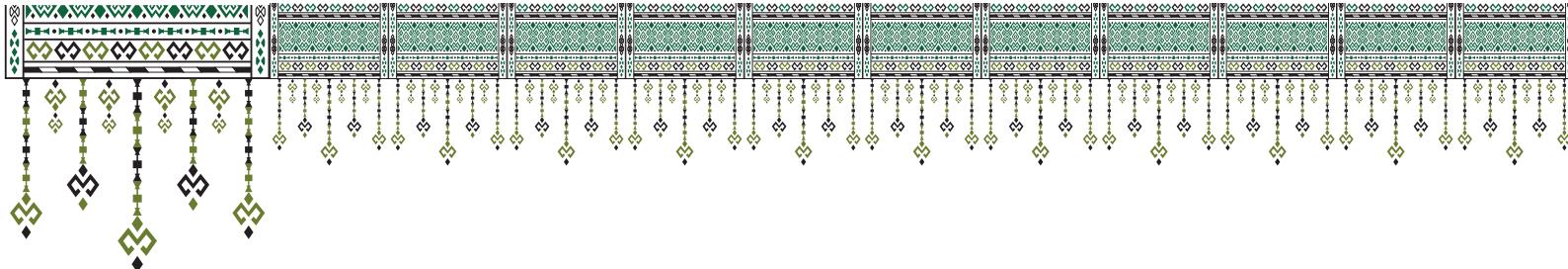
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

magy mümkün. Hydryr ata ýaşyl lybasda-da adamlara duşýar diýilýär. Hydryr atanyň adynyň «ýaşyly» aňlatmagy, ýaşyl lybaslylygy düşünjesinde hem tebigatyň ebedi janlylygy, Hydryr atanyň ölmez-ýitmezligi baradaky hakykat bardyr. Hydryr atanyň çölde suwsuz galan adamlara, şeýle-de kynçylyga sezewar bolan pursatlarynda olara kömege ýetişyändigi baradaky hekaýatlar örän köp. Hydryr atany tanamagyň ýeketäk ýoly, «onuň başam barmagynda süňk bolmaýar» diýen ynama esaslanýar. «Süňksüz gowy adam» diýilmegi-de, Hydryr ata ýaly diýildigi. Hydryr ata dilegiňi bitirýär. Hydyra duşan adamyň ýedi arkasy abadan durmuşda ýasaýar diýen ynam hem bar. Şu ýerde ýene bir maglumata ünsüňizi çekmekçi bolýaryn. Adamyň eden günäsiniň-zyýanynyň onuň üç arkasyna täsir edýändigini-de akyldarlar belleýärler.

«Aýterek – Günterek» atly oýnuň hem Aý bilen Güne bolan gadymy oguz ynançlaryndan gözbaş alyp gaýdýandygy ikuçsyzdyr. Aý yüzli – gözellik metaforasy, bu hem töötänleyin döremändir.

Halkymyzda ösümlilikler, jandarlar barada hem dürli rowaýatlar döredilipdir. Şol rowaýatlar bolsa adamlaryň tebigata ýakynlygynyň anyk subutnamalarydyr.

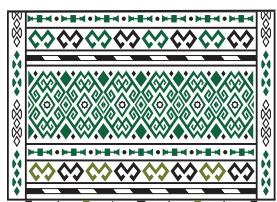
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Ynha, şolaryň kabirleri barasynda. Derek rowatynda şeýle diýilýär: «Ir döwürlerde iki sany döwletiň ikisiniň-de patyşasy diýseň mertebeli adamlar bolupdyrlar. Olar ilatyň bolçulykda we erkinlikde ýaşamagy üçin ähli şertleri döredipdirler. Özleri-de birek-biregi bilen gowy dil tapyşypdyrlar we bularyň dostlugu ýyllaryň geçmigi bilen has-da berkäpdir. Patyşalaryň maşgalasy hem il-güne görelde, gowy adamlar ekeni. Olaryň biriniň gyzy, beýlekisiniň hem ogly bar diýyär.

Patyşalaryň perzentleriniň juda akyllyligyny hem-de zehinliligini, düşbüligini ilat olaryň sahawatly, adyl patyşa bolandyklary üçin diýip düşündiripdir. İki patyşa guda bolupdyr, iki ýurduň ilatynyň hem dostlukly gatnaşyklary has ýygjamlaşypdyr. Ilat şeýle bir toý tutupdyr, kyrk gulakly gazanlaryň ýetmiş iki-si gaýnap, bagşy-sazandalaryň owazyndan baglar pyntyklap gunçalapdyr diýip, muny öz gözleri bilen gören ýaly edip gürrüň beripdirler.

Toý günü şazada bilen şa gyzy gapylarynda päkligiň alamaty hökmünde nahal oturdýarlar. Olaryň oturdan derekleri gün-günden boy alyp, ullakan dragt bolup ýetişyär. Özi hem şol derekleriň başynyň

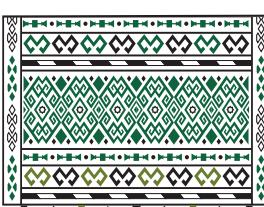
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝŞYŇ EBEDILIGI

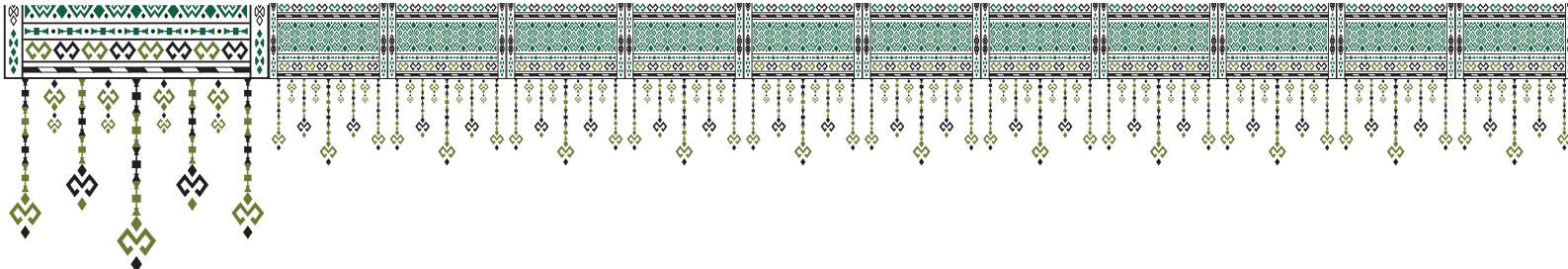
akdygyny görüp, adamlar bu iki juwanyň ýürekleriniň şeýle akdygyna guwanypdyrlar, bagyň agaryp görünmegi olaryň ak ýüreginiň alamaty diýip ynanypdyrlar. Bu derekleriň ýapragy hem beýleki baglaryňka meňzemändir: şeýle bir tekiz bolupdyr welin, bu tekizlik olaryň doğruçyllygyny aňladyp, adamlaryň göwnüni göteripdir. Agaçlaryň syrdamdan gönüdigi hem ýaşlaryň adalatly ýoldadyklaryny, hiç haçan ýalana gol bermejekdiklerini ykrar edýär diýip, bu agaçlara höwesli garapdyrlar. Yöne «haýp» diýdirýän ýeri, aradan birnäçe ýyl geçse-de, iki dostuň agtyk görmek baradaky arzuwy amala aşybermändir. Tebipler em baryny edipdirler, akyldarlar kelle döwüpdirler, munuň alajy welin tapylmandyr. Ahyrynda şa gyzy şazadanyň ýanyна barýar-da, oňa özünüň möhüm bir maslahatynyň bardygyny aýdýar.

– Ýurekdeşim, o dünye, bu dünye hanymanym, näme maslahatyň bolsa, aýt! Seniň göwnüň näme isleýär? – diýip, şazada onuň habaryny alýar.

Şa gyzy:

– Biziň ýene bir çykalgamyz bar, sen bagtyň synap görmeli. Ýogsam menem seni özgäniň mährine miýesser edesim gelenok. Takdyrymyz şeýle. Kaka-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

mam, gaýynatam hem bu dünýäden armanly ötmeli bolmasynlar. Men patyşanyň nesil daragtyna dahilly boljak zenany özüm synlap-saylaýyn. Sen meniň aýdanyma garşy bolmasaň bolýar – diýýär.

Şazadanyň hem akyly ýiti, ol bir gün eziz görýän maşgalasyndan şu sözi eşitjegini bilyän eken.

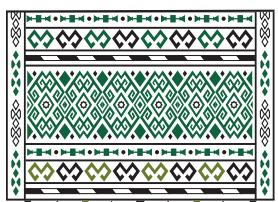
– Senden aýry ýeke günü hem göz öňüme getirmeyärin. Belkem, Alla ýalkap, perzendimiz bolar – diýip, şazada birbada gelniniň aýdanyna garşy çykypdyr.

Ýıllar geçip barýar, onuň ýigitlik möwsümi-de sowlup barýar. Ol gaýtadan bagtyny synamagyň karary bilen ahyrynda ylalaşýar. Şazadanyň hem salykatlylygy, nurana keşbi görenleri haýran edipdir.

Ol gelni bilen maslahatlaşyp, ahyrynda goňşy patyşalykdaky bir gyzy göz öňüne alýar. Gyzyň görki hem ähli gözelleri jemlaniňde-de, taý tapylar ýaly dälmiş. Yöne gyzyň şeýle ykbala razy boljagyny kim bilyär?! Gyz ilki köp pikirlenip oturýar, soňundanam:

– Şazadanyň takdyry meniň razylygyma baglydyr – diýýär-de, oňa toýa taýýarlanmaga ygtýýar berýär.

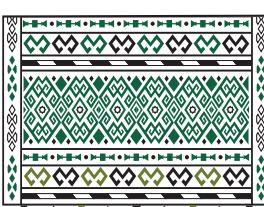
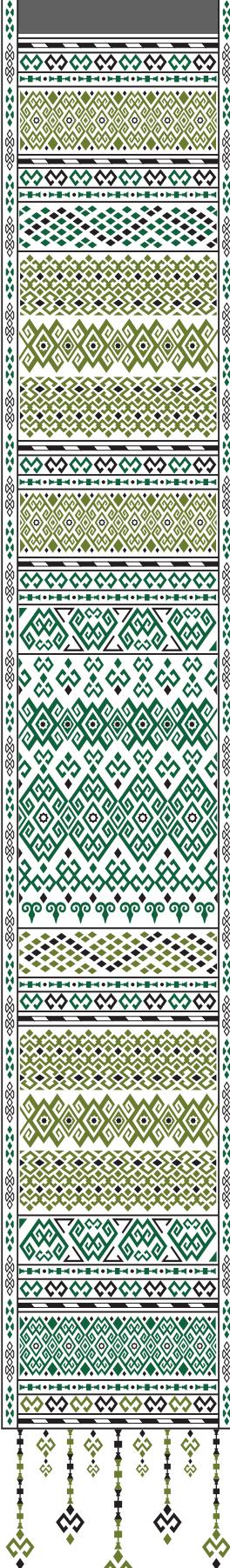
Şazadanyň gelni gyzyň toý serpaýlaryny jemleyär, onuň toýda geýjek lybaslaryna çenli özi saylap-seçýär. Edil niýet edişleri ýaly edibem, gowy toý tutýar-

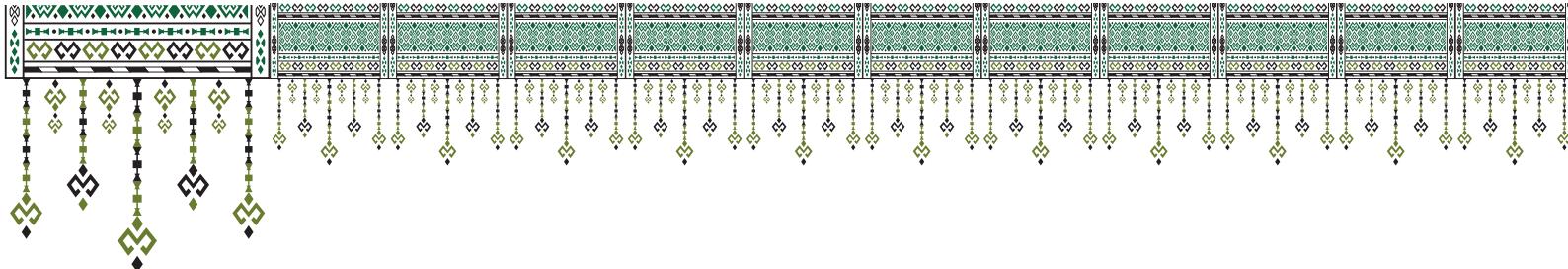

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

lar. Gyzyň görk-görmegi Aýa, Güne taý diýýär. Gelniň hem birbada eden işinden razy bolup, göwrümi giňeyär. Öz ýanyndan göwün ýüwürdýär, şazadanyň ogly bolsa, ol oňa özi terbiye berer. Şazadanyň nuranalygy ýaly nurana oglanyň atasyna wepaly bolmagy üçin, elinden gelenini gaýgyrmaz. Şu pikirler bilen oýa çümüp oturşyna, şazadanyň täze gelni bilen üýtgeşik mylakatly bolşuna birden onuň nazary düşäýmezmi?! Şolbada hem onuň kemsinmekden ýaňa, şeýle bir agysy tutupdyr, ol muny kenizlerine duýdurman, zordan saklanypdyr. Uzakly gije bolsa, gözüne uky gelmändir. Ol zenanlyk mertebesini kemsidilen hasaplap, biraz gabanjaňlyga özünü berip, kararyny ýitiryär.

Şunuň bilen ýaňky hekaýat tamamlanmaýar. Gelin öz hasratyny paýlaşmak üçin, toý günü eken derekleriniň ýanyна barýar. Şazada bilen agzybirlikdäki durmuşlarynyň şadyýan pursatlaryny göz öňüne getirýär. İki deregiň ýanaşyp ösüp oturanyny görende, ýene şazada göz öňüne gelýär. Ony öz ýanynda ýaly duýanyndan soň, birneme köşeşyär. Üns edip görseňiz, häzirlerem derek agajynyň biri ekilse, ýanyndan hökman ikinjisi hem çykýandyr. Bu olaryň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

maşgalasynyň birek-birege wepalydygynyň baky alamatyna öwrülipdir diýýärler. Derek agajy miwe bermeýär: «Sen hem miwesiz» diýip, gelin onuň bilen derdinişýär. Ony gujaklayár. Şonda deregiň aşagyndan çykýan baldaklary el-ele beren ýaly biri-birine çyrmaşýarlar. Olaryň şybyrdysy gelni ynjaldyrýar. Derekleri onuň ýüregindäki yzasyň özüne alýar, gelniň ýüreginiň gamly heňini mukama öwrüp, derek şybyrdap ses edýär. Bu täsin owaza meýmiräp, gelin birsellem ymyzganýar.

Şazada irden gelnini gözleyär. Seretse, ol ikisiniň toý gününde eken derekleriniň baldajylaryny sallançak edinip, süýji ukuda ýatyr eken. Gelniniň düýnki bolan ahwala gynanandygyny bolsa, ol derekleriň şybyrdysyndan eşidýär-de, ýüregi sarsyp gidýär. Gelniniň wepalydygyna begenýär, ony ynjytman, öz otagyna alyp gelyär. Ol ikisi ruhy ýakyn hemdemlere öwrülyärler».

Gadymy hekaýatlar durky bilen many. Indi ýakynlyk barada hem aýdyp geceýin. Aýtmaklaryna görä, danalaryň biri: «Doganlar nähili bolýarlar?» diýen sowala iki ynsanyň arasyndaky biologik ýakynlyk na-

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝŞYŇ EBEDILIGI

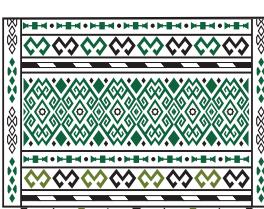
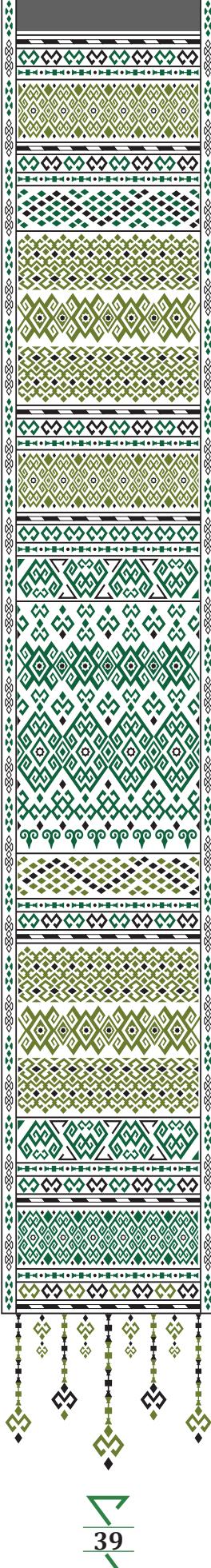
zaryýetinden ekiz dogan, enesi bir dogan, atasy bir dogan, enesem, atasam bir dogan bolýar diýip jogap beripdir. Onuň piri şonda:

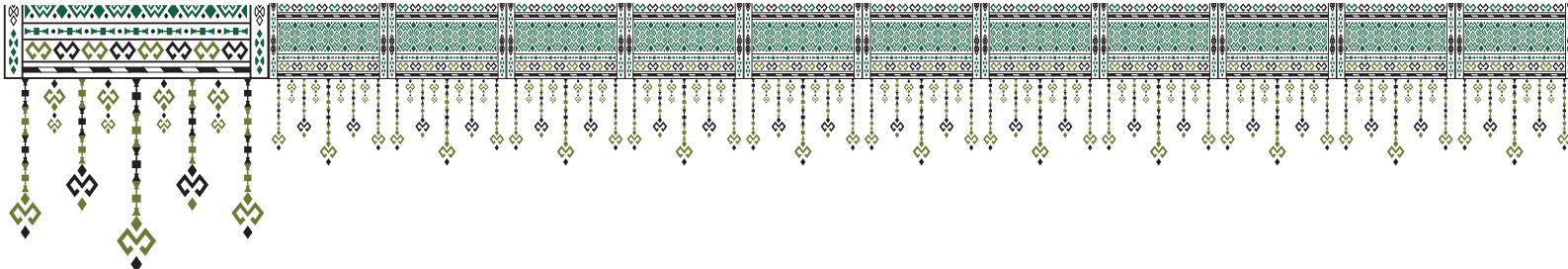
– Ruhy doganlar hem bolýar, olar doganlaryň iň ýakynydyr. Sebäbi olar diňe bir maddy esasdaky, soňraky terbiýedäki umumylygy saklamayárlar, olar oý-pikiri, dünýägaraýsy, aň-üşük, zehin derejesi, paýhasы babatda birdirler we biriniň aýdany beýleki-siniň ýüregine jüňk bolýandyr. Ynha, şol doganlar ruhy doganlardyr – diýip jogap beripdir.

Türkmençilikde «Dostum dogan bolsun, doganym dost bolsun!» diýen aýtgy bardyr. Iki sany ganybir doganyň hem hüý-häsiýetleri, zehindir akyl-paýhas derejesi deň bolmaýar. Ýogsam, şolaryň kemala gelen giňisligi birmeňzeşdir. Käteler bolsa, düýbünden nä-tanyş adamlar dogan ýaly ýakynlaşyp, birek-birege ömür örki baglanýar. Şeýle dostlaryň we palylygy-da hiç zat bilen deňär ýaly däldir.

Şalyk dowamaty baradaky aladanyň derejesiniň has uludygy barada tymsallar başga-da köp.

Iki goňşy döwletiň patyşalarynyň perzentleri birek-biregiň ýüregine düşünýän, birek-biregi aýaýan

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

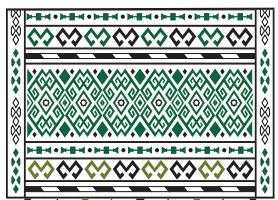
adamlar bolup, olaryň arasynda söz bilen beýan etmesi kyn bolan ýakynlyk bar.

Adamlar hazır hem deregi görenlerinde, onda şol gelniň ile aýan etmedik, ýaşyryň gussasyny duýýarlar, derekleriň šybyrdysy şol heňi çalýan ýaly duýulyar.

Pederlerimiziň tebigatyň gözelliklerinden özbo luşly many aňlamagy başarıandyklary Hüýpüpik hem Arça hakyndaky rowaýatlardan hem görünýär. Sebäbi olarda tebigatyň bir ülşi barada söz açylyp, şondan hem dünyäniň ebedi bitewüliginiň manysy görünýär.

Hüýpüpik owadan gyzy ýadyňa salýar, hamala, ol gyz lybaslaryna beslenen guş! Hüýpüpigin ýelekleri dürlü öwüşgin atýar. Aýaklary gysga bolsa-da, dyrnaklary uzyn, sünnäläp keşde çekýän barmaklardan nusga alan ýaly. Özi hem näzik bolandygy üçin, ýyly ýerlerde gyşlayár, aňzaga durumy ýok. Aýdyşlaryna görä, ol hem bir döwürlerde obanyň iň zyba göze li eken. Bir gün oba duşman çözýar. Gyz duşmanyň eline düşmejek bolup, çarp urupdyr:

– Eje jan, ýağsy dileg etsene, bolmasa, men özümi heläkläýmesem, alajym ýok. Duşmanyň goluna düşesim gelenok! – diýip, ýarym-ýaş aglapdyr. Iki

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

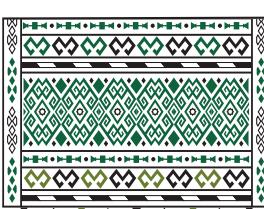
sany naçaryň elinde näme bar?! Ene düýrmegi bilen dilege öwrülip:

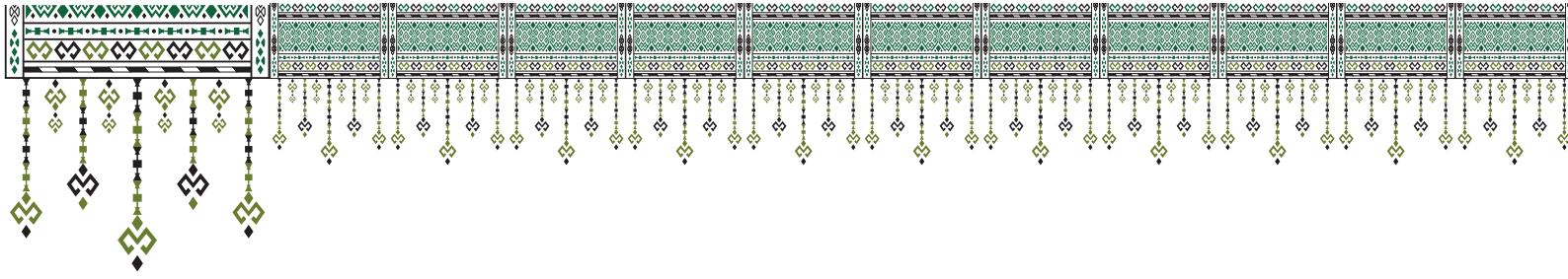
– Eý, Allam, meniň perzendimi halas et! Mertebämiz kesekiniň aýak astynda galmasyn! – diýip, nalyş edipdir. Enäniň nalyşyna baglaryň başy sülleripdir diýip, rowaýatda gürrüň berilýär. Ahyrynda asmandan:

– Seniň ganatyň bar, uç! – diýip, owaz gelenmişin.

Gyz iki elini gapdala gerýär welin, olar ganta öwrülyär. Ol halas bolýar. Bu rowaýatyň manysy enäniň dileginiň gudrat döredýänligindedir, zenan maşgalanyň ahlak arassalygynyň, watansöýüjiliginiň belentligindedir.

Arçanyň hem daşky sypatyny synlan adamlar onda bir üýtgeşik syryň gizlenendigini bada-bat aňýarlar. Arça agajyny çapmak hem oňlanylmaýar. Oňa serwi agajy-da diýilýär. Munuň sebäbi ol Serwi diýen gyzyň ýurek arzuwlaryny özünde ýaşadýar diýip hasap edýärler. Bu waka Kesarkajyň dag jülgesinde ýerleşen obalaryň birinde bolup geçipdir. Hawa, Serwi öz obalaryndan Mälík atly oglany gowy görüpdir. Mälík hem gyzy janyndan eý görüpdir. Yönete bularyň söý-

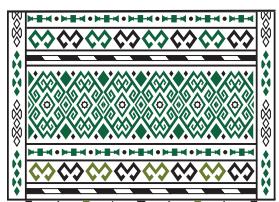
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

güsini olaryň ene-atasy oňlamandyr. Munuňam sebäbi ýigit barly ýerden bolupdyr, gyz bolsa ejesi aradan çykanyndan soň, kakasynyň elinde galan bir pukara naçar ekeni. Ol gapylaryndaky iki baş dowaryny örä alyp gidýän eken. Mälík meýdana gezelenje çykanda, onuň güllerden çemen bogup oturandygyny görýär. Ol Serwiniň ulalyp gözelleşendigine haýran galýar. Çagakalar bile oýnan pursatlaryny göz öňüne getirýär. Gyzyň özünü hemiše-de mähriban hasaplandygy, Mäligiň ýüregini tolgundyrýar. Ol Serwini görmek üçin, her gün jülgä gelýär. Onuň bilen iki agyz gepleşip bilse, jany hezil edinip, öýlerine gaýdýar. Bir gün kakasy oglunuň nirä gidýändigini aňýar-da, oňa:

– Öz deňiňi saýla! Meniň gudaçylyk üçin haýsy gapylara barjagymy bilyänsiň – diýip, ogluna Serwiniň kakasy bilen guda bolmajakdyklaryny duýdurýar. Ýalbaranda hem kakasynyň özünü diňlemejekdigine Mäligiň gözü ýetip dur, ýöne gyzy unutmagy welin, ol ömür başarıjakmy?!

Serwiniň kakasy hem ýalňyz gyzynyň göwnüne degmek islemeýär. Sebäbi Serwiniň ýüreginden Mäligi çykaryp biljek güýjüň ýokdugyna düşünýär.

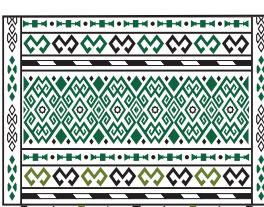
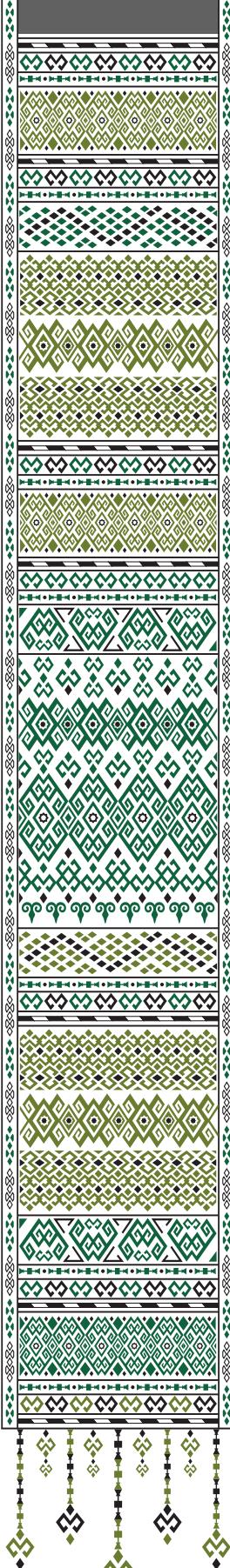
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

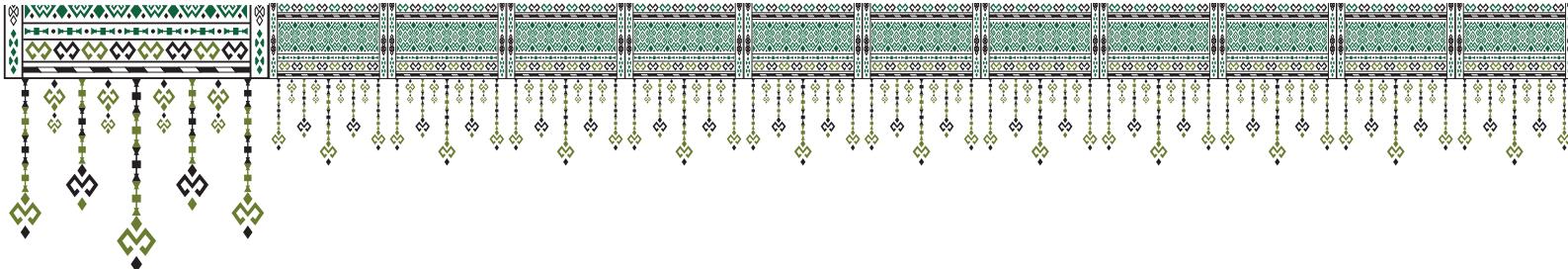
Mäligiň kakasy köp oýlanyp oturýar-da, ahyry Serwini unudar ýaly, oglunu uzak ýurtlara köp wagtlık ugratmak kararyna gelýär. Oňa:

– Oglum, men ýaş wagtlarymda ylymly-bilimli bolmagy köp arzuw edipdim, ýöne kakam ir aradan çykyp, maşgala keşigi başyma düşendigi üçin, sowatsyz galdym. Häzir seni nirede okadaýyn diýsemem, ýagdaýym ýetýär. Sen meniň şu arzuwymy amala aşyr, oka! – diýýär.

Oglanda hem kakasy özelenip duranyndan soň, başga alaç galmaýar. Serwi bilen hoşlaşýar-da, uzak illere gidýär.

Şondan soň Serwiniň bar işi dagyň depesinde ösýän agajyň ýanynda oturyp, Mälige garaşmak bolýar. Serwiniň kakasynyň bolsa okuw meselesiniň baýyň ýaşlary aýra salmak üçin tapan pirimidigine akyly ýetip dur. «Barybir Mäligiň saňa öýlenmegine kakasy ýol bermez, öňüňizde her hili päsgelçilik döreder» diýip, gyzyna töwella edeni bilen, onuň magşuk ýüregine emri ýetmeýär. Kakasy özi aýatda dirikä, başynyň bogulmagyny näçe islese-de, Serwini göwnedip bilmeyär. Serwi Mälige garaşýar. Kakasy

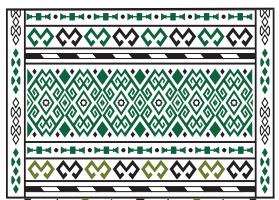
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

aradan çykýar, gyz hossarsyz galýar. Mäligi göz öňüne getirip ýasaýar. Köplenç elindäki ýaglygyny galgadyp, dagyň depesine çykyp, uzaklara nazaryny dikýär. Mälik welin dolanmaýar. Gyz şol ýerde hasratdan ýaňa, Arça öwrülip galýar. Syn edip görseňiz, arça agajy sülmüräp duran, eli ýaglykly gyzy göz öňüňe getirýär. Tebigata howandarlyk nazary bilen garamagy, şeýle rowaýatlardan many alyp öwrenmeli.

Ata-babalarymyz asman, suw, zemin bilen baglanyşkly hem ençeme däp-dessurlary we tysallary döredipdirler. Şeýle hekaýatlar çagalarda tebigata, daş-töweregindäki adamlara rehimdar garaýşy kema-la getiripdir. Ol rowaýatlarda asmanda adamlary ýağşy işlere ugrukdyryjy güýjün çeşmesiniň bardygy ündelyär. Şuňuň özi günä hem-de sogap işleri seljermäge itergi beripdir.

«Suw damjasy – altyn dänesi» diýen nakylда halkamyzyň keramatly suwa bolan ynamynyň durmuş mazmuny açylýar. Suw hem aslynda ýaldyrap duran göwher bolanmyşyn diýýärler. Soň ol älemin gözel husnuny synlap, onuň mährinden eräp, suwa öwrülipdir. Suw baradaky rowaýatlar has köp. Many

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

almak üçin beg oglunyň dana bilen ýola çykyşy hakyn-da çuň mazmunly hekaýaty aýdyp bereýin.

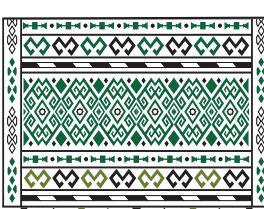
«Hawa, ýolagçy bolan adam ýol shaýyny tutýar, soň kösenmez ýaly, ähli babatda ätiýaçlygyny üpjün edýär. «Ýolagçy bolsaň, zyýany degmez» diýen niýet bilen üpjünlenen goşdaky ähli zatlaryň oňa bir ýerde bolmasa, ýene bir ýerde nepi degýär. Ýanlaryna ýeterlik suw, azyk alan beg ogly bilen dananyň gay-gysy ýok. Olar ondan-mundan mesawy gürrüň bilen, ýol kesip barýarlar. Birdenem çölde bulara ýagsyzada duşaýmazmy?!

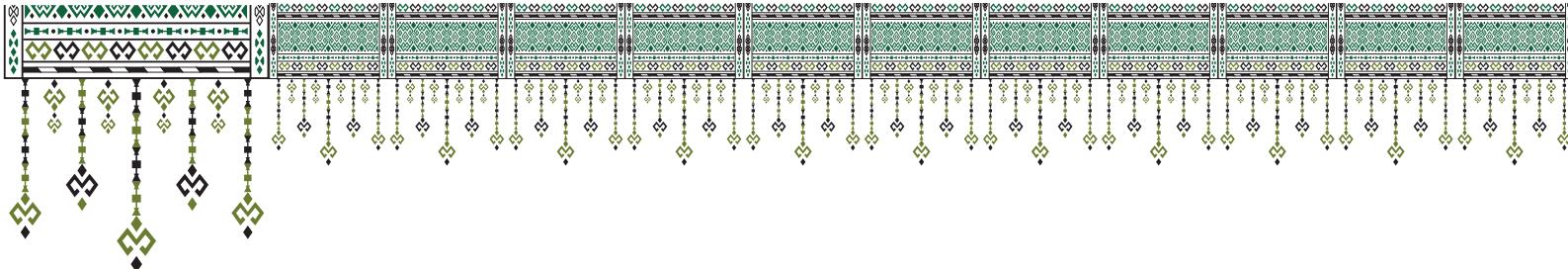
– Náme islegiňiz bolsa aýdyň, men bitireýin! – diýip, olaryň islegini aýdaryna garaşyp dur! Şol halat dana:

– Bir meşik suw – diýýär welin, suw taýýar bolýar. Muňa beg oglunyň gahary gelýär.

– Suw özümde hem ýeterlik bar, maňa galan ömrüme ýatanymda hem rysgalym bolar ýaly, bir horjun altyn ber! – diýýär. Ýagsyzada onuň hem dileğini bitirýär. Özünden göwni hoş beg ogly dana ýoldaşyna:

– Sen şeýle ylymly, köpügören adammykaň diýärdim. Diýeniň bolup durka hem suw dilediň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

welin, senden göwnüm geçäýdi. Käşgä ýanyňda ýeterlik suw ýok bolsa – diýip, oňa igenmäge başlayár – lkimizem altyn dilän bolsak, iki horjun altynly bolarдыk. Saňa gerek bolmasa, men alardym.

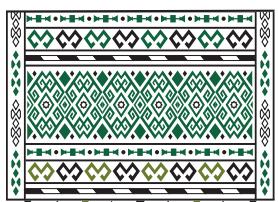
Dana:

– Men çölde iň gymmat zady diledim – diýýär. Beg oglunyň bolsa, muňa öňküden hem beter gahary gelip, başyny ýaýkaýar. Dana oňa üns bermeyär.

Bular uzak ýola gidip barýarlar. Aňňat depeleriň birini geçseler ýene biri başlanýar. Şonuň üstesine-de tupan turýar-da, ýoldan azaşýarlar. Ýol tapman elewreşip ýörüşlerine, ýanyndaky suwlary hem azalýar. Beg oglunyň ähli suw meşikleri takraýar. İndi dananyň ýagşyzadadan diläp alan suwy galýar. Bu suwuň berekediniň başga boljakdygyna beg ogly ynanýar, ýöne dilemän gününü görjek bolup, esli ýoly ýoreýär. Ahyry halys ysgyndan gaçyp:

– Maňa bir owurt suw bersene! – diýip, danadan suw dileýär.

– Ýok, men suwy ýagşyzadadan ýöne ýere diländirin öýdýärmiň? Sen indi ony maňa altyn berip satyn alarsyň – diýip, dana hem oňa jogap beryär. Beg ogly gaharlanyp:

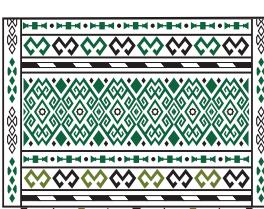
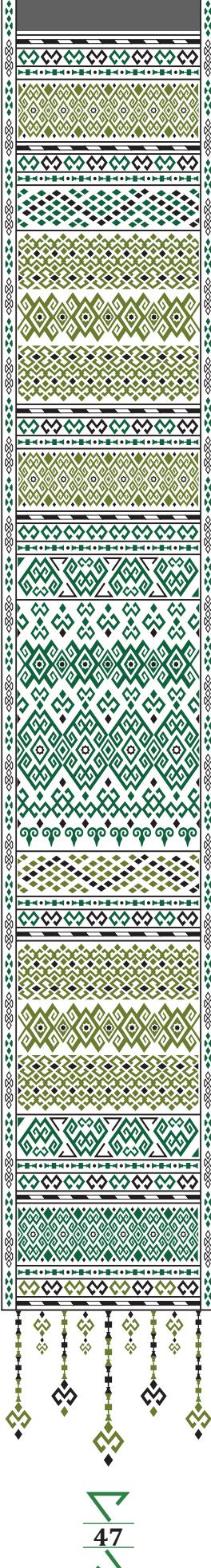
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

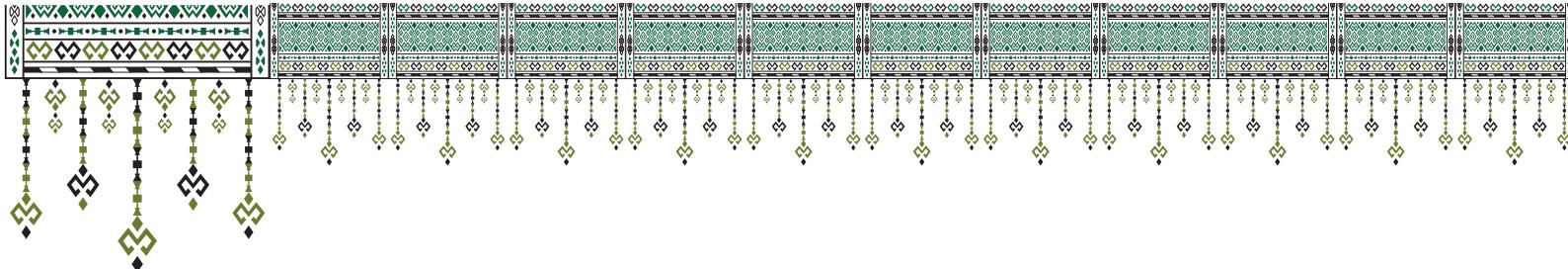
– Sen şeýlesiň öýtmeýärdim, heý, suwam bir satylarmy? – diýýär. Dana sesini çykarmaýar. Da-nanyň her owurt suwuna kesen altynyny ýolboýy töläp, beg oglunyň horjuny boşayár. Başga altyny bolmansom, ol:

– Obamyza barsak, ýerimizi suwarýan ýabymzyň birini, onuň boýundaky mülkümizi başy bilen saňa bereýin, ýöne maňa suw ber! – diýip ýalbarýar. Dana oňa her gezek hem suwundan süýjüdip berýär. Şeýdibem, oňa suwa gadyr goýmagy öwredýär».

Bu hekaýatda her zadyň öz ýerine laýyk gymmatly zady bardyr diýen pähim hem bar. Çölde bolsa suwuň bahasyna ýetmek ýokdur.

Dünýäniň iň uly çölleriniň biri bolan Garagum çölümüz müň bir derde derman bolýan ot-çöpleriň we melhemleriň mekany. Dünle çölde ýerden çogup çykýan jana tenekar suwlar hem bar. Häzirki wagtda bolsa çölde «Altyn asyr» Türkmen kölünü döretdik, bu ýeriniň florasyňň we faunasynyň düýpli özgerýändigi duýulýar. Şeýle hem köl balykçylygy ösdürmek üçinem köp mümkünçilikleri özünde jemleyár. Tebigaty goramakda, daşky gurşawy goramak wezipeleriniň talabalaýyk çözülmeginde, azyk bolçuly-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

gynyň döredilmeginde bu kölüň belli bahasy ýokdur. 2019-njy ýylyň fewral aýynda çöldäki bu täsinligi öz gözümüz bilen gördük. Balyklaryň, guşlaryň we beýleki jandarlaryň, ösümlikleriň dürli görnüşleriniň bolmagy Garagumuň tebigatyny özgerdýär. Kölün boýuna göçüp gelýän çarwa hojalyklar hem köpelyär. Biz bu ýerde ähli amatlyklary we durmuş ulgamlary bolan şäherçäniň gurluşygyna başladyk.

Hawa, Zeminiň abadanlygyny gorap saklamak wezipeleri adamyň her bir hereketi bilen baglansykylydyr. Sebäbi bu durmuşyň köp ulgamlaryny özünde jemleyär. Suwa, ýere aýawly garayýşlary özleriniň ynançlaryna siňdiren pederlerimiziň nesihatlary we göreldesi biziň üçin many alarlykdyr.

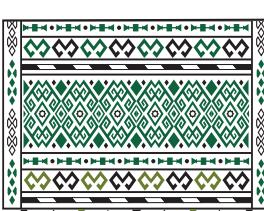
Suwý arassa saklamak halkymyzyň asyl terbiýesinde bar. Türkmençilikde suwy ýere dökmek halanylmaýar. Ata-babalarymyz suwuň hiline, düzümne baglylykda, ony tygsytly ulanmagyň tärini tapypdylar. Gap-çanak çaykalandan soňky suw hem yrýa edilmändir. Munuň özi, önemçilik galyndylaryny gaýtadan işleyän senagaty, galyndysyz önemçiliği kemała getirmegiň ýorelgelerine laýyk gelýär. Ata-babalarymyz kündükden el-ýüzüni ýuwanynda, ondan

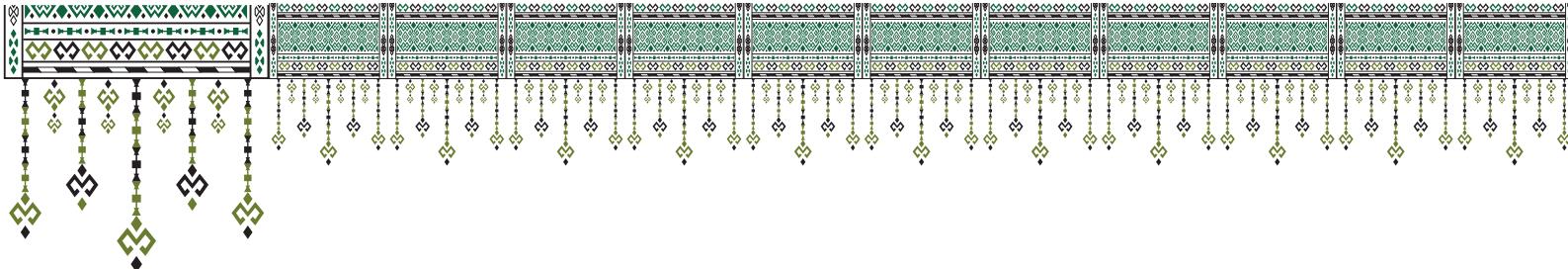
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝŞYŇ EBEDILIGI

akýan suwuň hem bagyň düýbüne ýygnanmagyny adat edinipdirler. Şeýdibem, gumdaky suwsuz oýlarda bag gögertmegin usulyny tapypdyrlar. Garaz, ýeke damja suw bisarpa ulanylmandyr.

Halkymyzyň sünnäläp döreden, asyrlardan aşryp, şu günlerimize ýetiren türkmen halysyny, ahalteke bedewlerini, batyrgaý alabaýlarymyzy hem halkymyzyň tebigat bilen sazlaşykly ýaşaýşynyň mysaly hökmünde getirse bolar. Tebigat, asmandyr Zemin bilen bitewüligi beýan edýän hekaýatlar aňymyzda, ynamymyzda berk orun aldy. Çünkü tebigat deňagramlylykdyr. Ondaky ähli baýlyklar aýratyn bir mana eýedirler.

Miwe getirmeyän agaja çüý kakýarlar welin, ol soňky ýyl çeträp gülleyär we bol miwe getirýär. Ýa-da düzümünde köp demir bar miweli agajyň düýbi bir-iki depim ululykda gazylyp, oňa poslan demir bölekleri taşlanylýar. Ata-babalarymyzyň şular ýaly usullary olaryň tebigat, älem baradaky bilimleriniň esasynda kemala gelýär. Ýa-da bagdan ykryk alyp, ony hem ynjyk, aglak çaganyň boýnuna dakmak, çaganyň ykrykdan teselli alyp ynalmagy, bu tebigatyň syrlaryna aň edilmegidir.

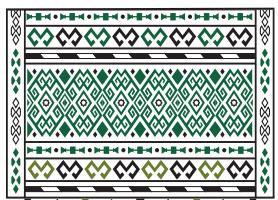

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

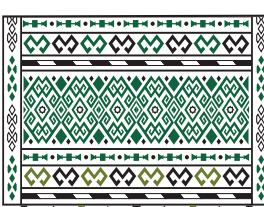
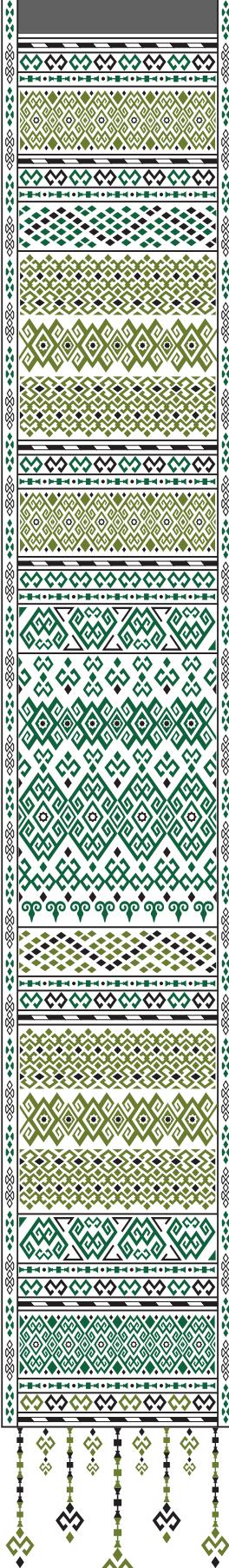
Ähli janly-jandarlar, gözümüziziň görýän baýlyklary, tebigy gurşaw biz dünýä inenimizde-de bardy. Daş-toweregimizdäki şol gurşawa eýeçilik etmek ola-ra şol durkunda durar ýaly aýawly çemeleşmekdedir, ýasaýyş barasyndaky ylymdadır. Ýasaýyş baradaky ylym asman bilen Zeminiň arasyndaky ähli baýlyklary goramak baradaky kadalardyr.

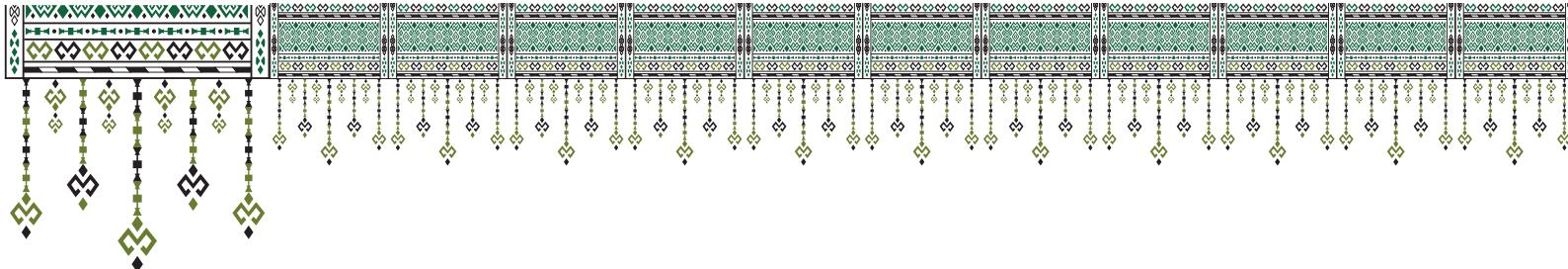
Türkmençilikde ýeliň piri Mirhaýdar ýa-da Haýdar baba, sebet örmegiň we suwuň piri Süleyman, ýagyş-ýagmyryň piri Burkut baba diýilýär. Däne aras-salananda, ol ýeliň ygyna sowrulýar. Şonda dänedäki ýeňiljek gylçyklary ýel alyp gidýär. «Ýa, Haýdar baba! Özüň ýetiş!» diýip, daýhan ýeliň gelýän ugrunyň garşysyna durup, daneli kerseni egniniň deňesinde saklap, ýuwaşjadan ony sowrup başlayár. Şonda dok däne bilen onuň hordasy aýyl-saýyl bolýar. Döwek döwülýän wagtynda Mirhaýdar babanyň hormatyna, harmanyň ýele tarapynda taýak dikilipdir. Hasyldan alnan däneden ilkibilen ýarma taýýarlanypdyr. Soň bugdaý üwelip un edilipdir we tamdyrlara yzly-yzy-na ot goýberilipdir. Täze bişen çörek birek-birege hödür edilipdir. Sebäbi çöregiň tagamyndan bugdaya edilen yhlasy duýupdyrlar.

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝŞYŇ EBEDILIGI

Şu ýerde ata-babalarymyzyň janly-jandara sütem etmegi unamayandyklaryny beýan edýän tysmal hem ýadyma düşyär. Şonda iki sany awçy barada gürrüň berilýär. Waka Köýtendag sebitlerinde bolup geçýär. Jeren öz owlagy bilen jülgede erkana gezip ýörkä, birden awçylara duşýar. Ýogsam ene keýige, onuň owlagyna ok çenemek awçylyk düzgünlerinde erbet görülyär. Awçylar şondan bihabar ýaly, olary nyşa-na alýar. Jeren hem ok ýaly süýnüp gaçýar. Birdenem saklanyp, yzyna seretse, owlagy serlip ýatyrmışyn. Ony gören jereniň gözünden katra ýaş dökülipdir. Onuň gözýaşynyň daman ýeri gara daşa dönüpdir. Soňundan bolsa, ol ahy-naladan paralanypdyr. Ajy gözýaşlaryň dökülen ýeri hasratdan çat açypdyr-da, oýulyp galypdyr. Jereniň gözýaşlaryndan ýene bir oý döräpdir. Jereniň yzyna dolananyny gören awçylaryň oňa gynanmakdan geçen, gaýtam nebsi otugypdyr. Jereni ele salmakçy bolup, ony kowalapdyrlar. Şol bada hem olaryň öňden gelýäni ýaňky çukurlaryň birene tüwdürilip gidipdir. Ikinji awçy hem onuň yzyn-dan çukura ýykylyp, pälinden tapypdyr. Şol ýerden hem köl döräpdir. Ol köl häzirki wagtda Horjun köl diýip atlandyrylyar.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Türkmençilikde hal-ahwal soraşylanda hem mal-garanyň, ekin-dikiniň ýagdaýy bilen gyzyklanylýar. Munuňam sebäbi toprakdan rysgyny agtaran halkymyzyň halal hem-de arassa ýaşaýşa ygrarlylygyndandyr.

Adam iň kyn sowallaryň jogabynyň asmandadygyna ynanýar. Ylahydan gelen owaz – asman owazy, onuň bolsa syryny çözlemäge ylymdyr akyl-paýhas gerekdir. Durmuşdan paýhas alyp, many tirmek bir mertebe beýgelmekdir.

Türkmen halysy «Toprak» bilen «Älemden» başlanýar, ýagny Zeminiň hem-de Älemiň dünýäniň başlangyjydygyny beýan edýär. Halk ylmynyň derejesi hem şu hakykatlaryň manysynda görünüändir.

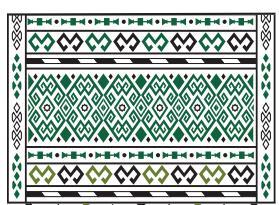
Zeminiň abadanlygy – ulus-iliň abadanlygy!

Dünýä dursun, suwlar lummurdap aksyn, gunçalar gül açsyn. Erkin ýaşaýsyň gözbaşy abadanlykdadır, gözellikdedir.

Parahatçylyk, bagt ýaranyň bolsun, gadyrdan okyjy!

Ömrüň manysy – Watanyň parahatçylygynda.

Adamyň ömürboýy edýän yhlasynyň özeninde Watan baradaky alada bar. Watanyň gymmaty ömür-

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

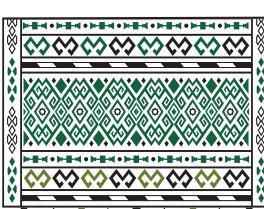
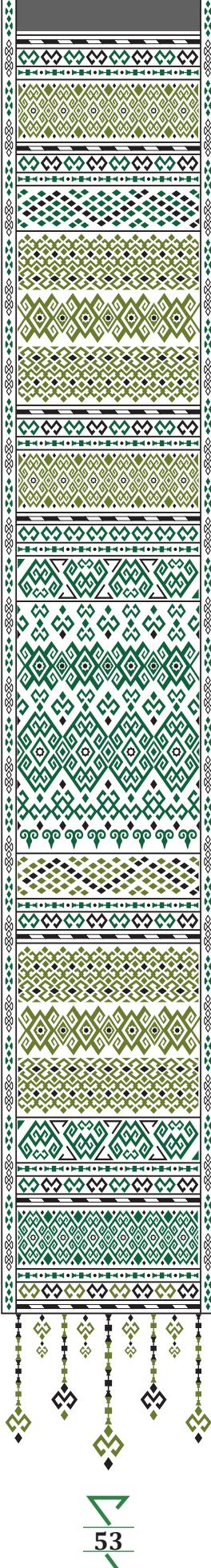
boýy eden yhlasyň bilen ölçärden hem ýokardadır.
Akyldar Magtymguly:

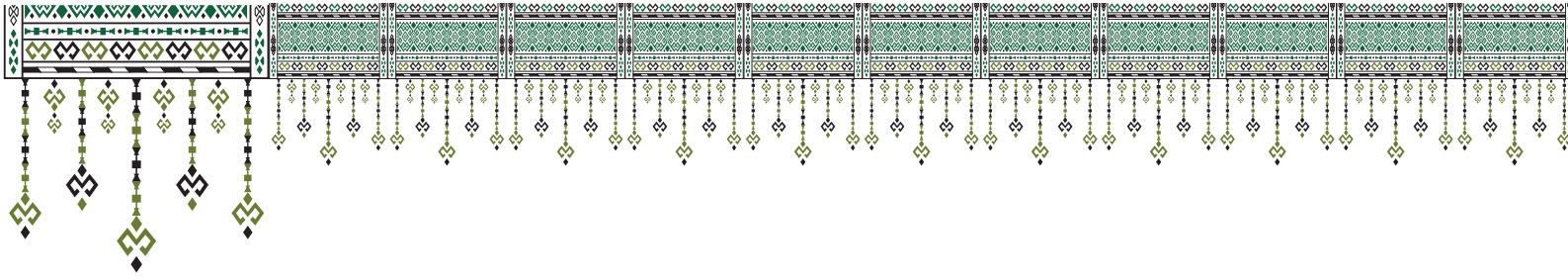
Eşit, adam, dogan ilden
Gaýry mähriban ýurt olmaz

– diýipdir. Watandan alysa giden halatyňda bolsa, Watanyň bir çümmük topragy hem janyňa aram beryär. Uzak ýurda ykbal-nesibesi atylan ildeşlerimi ziň öýuniň bir künjündäki čuwal torba guýlan Gargumuň çägesi, şeýle hem öýde bezeg, ýagny ekibana hökmünde goýlan sazakdyr selin we beýleki dagdyr çöl ösümlikleri, olara Watanyň yssy mährini ýatladyp durýar.

Watanimyzyň bagtyýarlygy biziň manyly ýaşayışymyzdır. Bu gadymy Diýarda Watan mertebesiniň belentliginiň hatyrasyna, ähli yhlasyny, gaýratyny bagyş eden merdanalaryň görellesi nusga bolup ýaşayär. Häzirki ösüşli döwürde Garaşsyz, hemişelik Bitarap Watanimyzyň dünýäde öz mynasyp ornunuň eýelemeği üçin, öňümüzde goýyan belent maksatlarymyz hem şunuň aýdyň subutnamasydyr.

Ata-babalarymyz Watany söýmegin mekdebini öz ömürleriniň manysyna öwrüp, baky ýaşadypdyrlar.

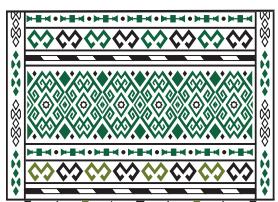
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Watana bolan söýginiň gözbaşynda Oguz hanyň «Ser bereris, ýer bermeris» diýen pähimi bardyr.

Her bir adamyň ýürekden eden ýagşy işini nesiller taryha ýazýarlar. Şeýdip, Watany söýmegin mekdebiniň dowamlydygy aýan edilýär. Watan söýgüsini teswirleyän rowaýatlar dessanlaryň hem mazmunyna siňdirilipdir. Türkmen dessanlarynyň, ertekileriniň gahrymanlary, adatça, bir kyn işi bitirmegi maksat edinip, ýola çykýarlar. Olar ýa hiç ýerde tapylmaýan, adama ömür berýän dermany tapyp getirmelidirler, ýa bolmasa-da olaryň ýola düşmeginiň aňyrsinda garyndaşlyk açmak maksady bardyr. Dessanlarda asylzada ýigitler özlerine taý boljak maşgalany gözläp, ýurt aşyp gidýärler. Şonda hem olar hemiše Watanyň ýatlap gezýärler, «Watanyň yzymda galdy» diýip ah çekýärler. Hiç bir baýlyk, jady hem olary Watanya barýan ýoldan saklap bilmeyär. Dessanyň gahrymanynyň Watany, ol ýerde galan mähribanlary gije düýşüne girýär, sabryny alýar. Şeýle mysallara edebiýatda köp duş gelensiňiz.

Taryhda uly orun eýeleýän meşhur serkerdeleriň ömür ýoly baradaky ýazylanlar hem olaryň watansöýüjiliginiň beýik nusgasyny aýan edýär. Je-

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝŞYŇ EBEDILIGI

laleddin Türkmeniň ady hem bu töwerekler giňden ýaýrandyr. Ol merdana, batyr, gaýratly we edenli türkmen serkerdesidir.

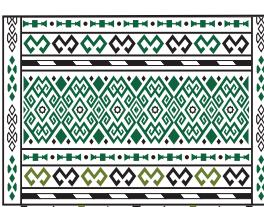
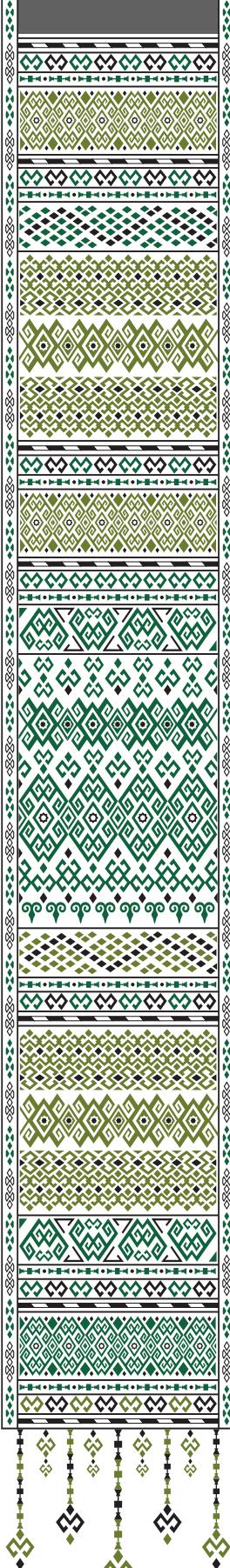
Bir gezek söweşde serkerde agyr ýaralanypdyr. Tebipler näçe em etseler-de, gutulybermändir. Sonda serkerde başyny galdyryp:

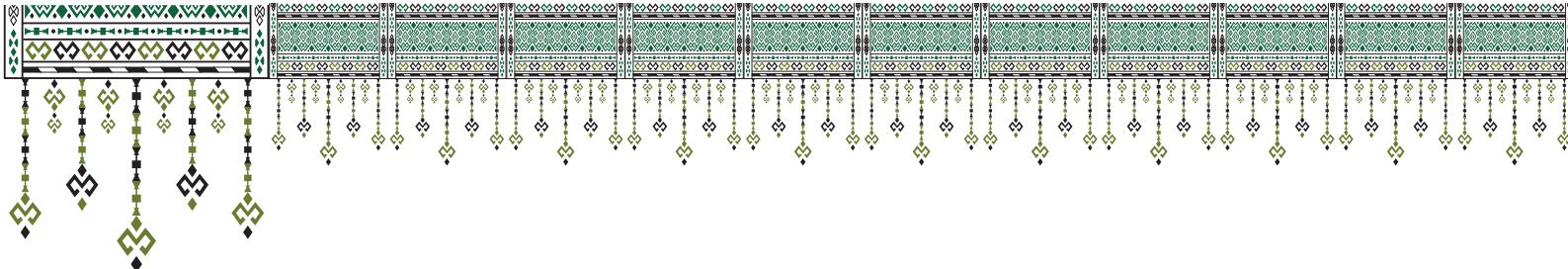
– Maňa öz Watanymyň bir gysym topragyny getirseňiz sagalýan – diýipdir.

Nökerleri onuň aýdyşy ýaly edipdirler. Tizden tiz gadymy Wasa adam ýollapdyrlar. Atlynyň giden yzy-na garap, Jelaleddin umytly garaşyp ýatypdyr. Umyt-da hem uly güýç bar! Ahyrynda atly bir düwünçek-de Wasyň topragyny we Amyderýanyň bir jürdek suwuny alyp gelipdir. Serkerdäniň şähdi açylypdyr we tizden sagalyp, aýak üstüne galypdyr.

Ýene bir rowaýatda şeýle gürrüň berýärler. Oguz döwründe bir adamyň juda owadan hem edenli, eli çeper gyzy barmışyn. Ony gelin edinmek üçin Oguz ýurdunyň özüne göwni ýetýän begzadalary söz aýdypdyrlar. Gyz olaryň hijisine-de başyny galdyrmandyr. Ahyrynda bir söweşjeň gerçek:

– Meniň hünärim Watanymy goramakdyr. Watanyň üçin janymy bererin – diýip, ganyny seçelendirip, ýaraly halyna onuň ýanyna gelipdir.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

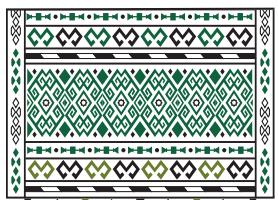

Ol ýigit Oguz iliniň parahat durmuşyny goraýan batyr gerçekleriň biri ekeni. Gerçegiň elinde al gana boýalan ýaglyk bar ekeni. Gyz:

- Watany goraýan gerçege janym gurban bolsun
- diýip, onuň al ganyna boýalan ýaglygy eline alyp-dyr diýýärler.

Şeydibem gyz özünü şol edermen gerçege bagış edipdir. Olar uzak ýyllar bagtly ýaşapdyrlar. Edermen ogullary, haýaly, edepli gyzлary kemala getiripdirler.

Watan hakyndaky rowaýatlarda gerçekleriň edermenligi, gaýratlylygy wasp edilýär. Adamyň ömür-boý gazanan baýlygy – tälim-terbiýesi, akyl-paýhasy, ukyp-başarnygy, hünäri onuň Watan gymmatlygy babatdaky garaýışlarynda ýüze çykýar. Bu tysmaly mekdep ýyllarymyzda mugallymlarymyzyň biri gür-rüň beripdi. Bir edermen gerçek goňşy oba duşmanyň gelenini eşidýär-de, bedewine atlanýar. Duşman bu gün goňşyňa gelen bolsa, ertir golay-goltumdaky beýleki obalara-da geler, ilaty horlar. Şu pikir hem ýigidiň serinden çykmaýar. Ol duşman bilen batyrgaý söweşýär, ahyrynda hem ýeňiş gazanýarlar. Betpäl-leri yzyna serpikdirýärler. Yöne ýigit agyr ýaralanýar.

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

Obasyna gelýär, onuň tenindäki tyg ýarasyna tebipler em baryny edýärler. Gerçek welin aýňalyp bilmeyär.

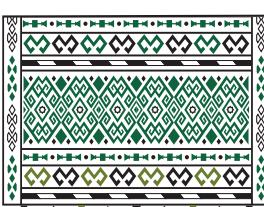
– Pelek işidir. Men pany bilen hoşlaşmaly bolsam, oglumy ýanyna bir gysym Watan topragyny düwünçege sal-da, kerwenlere goşup goýbergin. Ol batyr-gaýlygy, gerçekligi, mert söweşmegi öwrensin. Goy, ýurdumyzdan uzaga gidip, güýjüni, edermenligini synap görsün. Uzak illerde başyňy çarap, batyrlygyň görkezmek aňsat däldir – diýip, aýalyna sargyt edipdir.

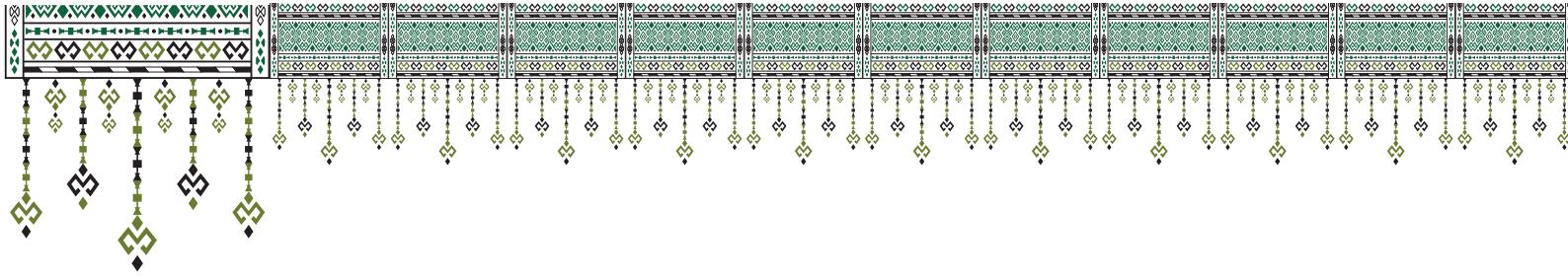
Hawa, soň şol gerçek aradan çykýar. Gelni hem aýdyşy ýaly, oglunuň mertlik tälimini öwrenmek üçin uzak ile ugradýar. Oňa:

– Sag gidip, aman gel. Şu gysym topragy ýanyňdan aýyrmagyn – diýip, äriniň öwredişi ýaly bir gysym topragy hem ogluna berip goýberýär.

Bu oglanyň ýoly bikärleriň üstünden düşýär. Olar, ynha görseleň, bir ýaş oglan, torbasında hem ullakan gyzyl düwünçek bar. Olaryň gözüne ol tylladan doly, baýlyk bolup görünýär.

– Getir torbaňy, onda näme bardygyny görkez? – diýip, hemle urup, onuň arkasyndaky torba topulýalar.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Oglan her näçe çytraşsa-da, olar bilen güýji deň geljek däl!

– Bu näme? – diýip, olaryň ekabyry gahar bilen düwünçegi oglanyň elinden alýar.

Ondaky «baýlyk» pikir edişleri ýaly bolmansom, ýarylara gelen bikärler düwünçekdäki topragyň manysyny soraýarlar. Şonda oglan ýanyna Watan topragyny alyp ýola düşmeginiň sebäbini bolşy ýaly gürrüň berýär-de:

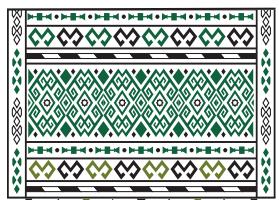
– Siziň üçin ol ýonekeý gumdur. Meniň üçin bolşa, janymdanam gymmatlydyr. Baş maksadym şol topragy goramakdyr – diýip, pert gepleýär.

Şu ýerde ýüregime jüňk bolan rowaýatlaryň ýene birini gürrüň bereýin. Bir ýolagçy gadymy Wasdan gidip baryarmışyn. Birden onuň öňünden bir çarwa obasy çykýar. Ony ilki garşy alan hem eli ok-ýaýly aglap oturan oglanjyk diýýär. Onuň bary-ýogy alty-ýedi ýaşy barmış.

– Nämə üçin aglaýarsyň? – diýip ýolagçy oňa çalgırt gepläp habar gatýar. Oglan esli aralykdaky gara töňňäni görkezip:

– Nyşanany urup bilmedim – diýýär.

Nätanyş onuň başyny sypalap:

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

– Zeleli ýok, indi täzeden çene-de synanyşyp göräý, nyşanadan urarsyň! – diýýär.

Ýaňky nätanyşyň aýdyşy ýaly, oglan nyşanadan urýar. Yöne şonda-da aglayáar.

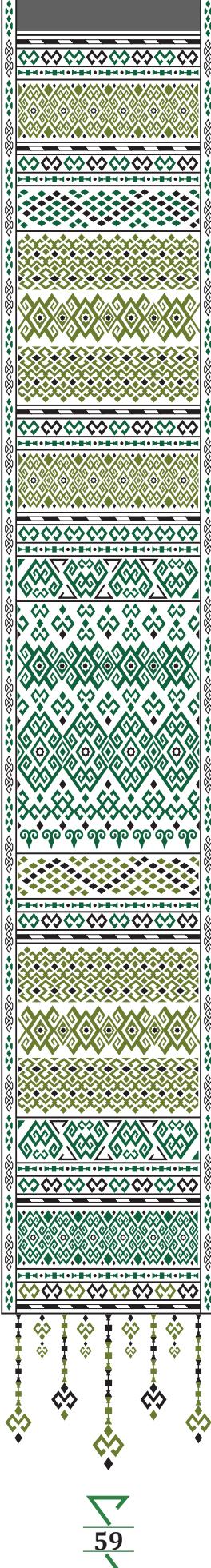
– Yeri indi näme boldy? Sen nyşanadan dogry urduň ahyryň – diýip, ýolagçy oňa geňirgenip seredýär.

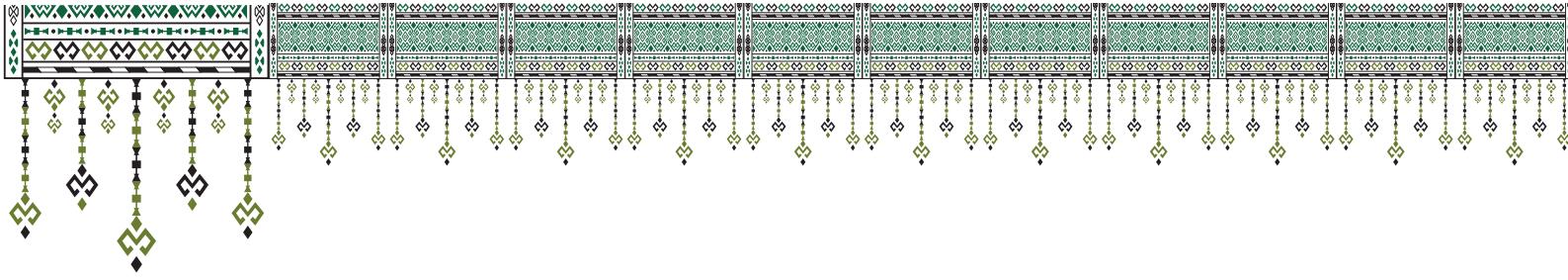
– Ikinji gezekde uranymda näme? Iliň üstüne ýaman niýet bilen gelen adam men haçan dogry uraryn diýip garaşyp oturmaz ahyry – diýip, oglan köşeşmändir. – Birinji gezekde urup bilmändigime namys edýärin – diýipdir.

Şonda ýolagçy özünü lampa aşak goýberipdir-de:

– Beýle adamlaryň arasyndan göni geçip gidip bolmaz – diýip, şol obada birnäçe günläp myhman bolupdyr.

Hawa, perzendiň terbiýesiniň esasy mazmuny Watan mukaddesliginde jemlenilýär. Türkmen maşgalasynda perzendiň il aladasyny edýän oglu bolup kemala gelmegi, jemgyyetiň ileri tutýan ýörelgesi bolup, munuň hem asylky manysynda Watan üçin edilen yhlas we söýgi bardyr. Ine, indiki aýdyp berjek tysalymda hem Watanyň gadyr-gymmaty barada aýdylýar:

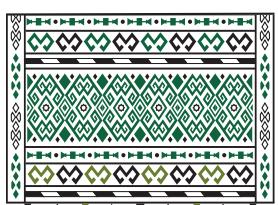

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

«Gadym zamanlarda ile belli söwdagär ýasaýar eken. Ol Was düzünden alynýan şeker gatyylan ýaly datly miwelerden, gawundan edilen kakadylan önümleri öz ýany bilen äkidip, olaryň şöhratyny ýurt-dan has uzaga ýaýypdyr. Onuň öz ýurdunyň tebigaty baradaky gürrüňlerinden soň, adamlar çäkmenlik we donluk matalaryň jana ýakymlylygynyň sebäbine düşünipdirler. Uzak illerde türkmen tebigatynyň kema-la getiren täsinlikleri baradaky söhbediň muşdak-lary hem köp bolupdyr. Yaňky adam hemiše söwda bilen meşgullanyp, dürli ýurtlara haryt alyp gitmese ýa-da obalaryndaky dükanlary, golaýlaryndaky ba-zary del harytlar bilen üpjün etmese, günü geçmejek ýaly ekeni. Yöne ömrüň hem güýzi, gyşy bolýar, ol bir gün özünüň tapdan düşendigini duýýar. Kesbini alyp gitjek ogullary ýetişip gelýär, ýone heniz olar bil baglardan ejiz. Ogullary hem kakalarynyň özi hiç zat diýmäninden soň, kerwene goşulmakdan çekinipdir-ler. «Wagty gelse, özi bir gün öwreder» diýipdirler.

Ynha, olaryň pikir edişi ýaly, bir gün kakasy olary ýanyna çagyrypdyr-da, özünde bar bolan harytlary görkezipdir. Kerweniň haýsy ýerlerden geçýändigini, ýolda nähili adamlara duş geljekdiklerini olara bi-

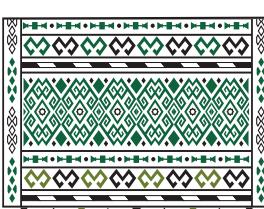

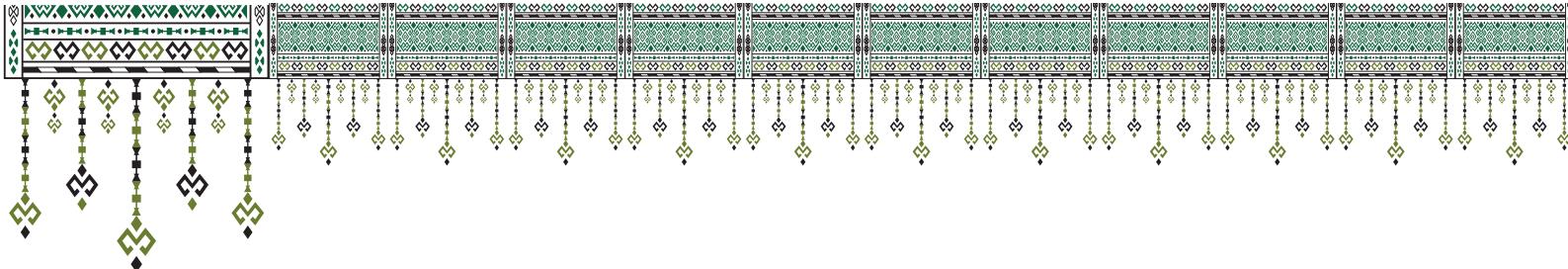
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

rin-birin düşündirip aýdypdyr. Özüniň uzak illerde dostlaşan adamlary barada gürrüň beripdir. Galadan saýlanan ýerinde ýasaýan dostuny has gowy görýän-digini, onuň üýtgeşik gowy adamdygyny aýdypdyr. Şonuň bilen salamlaşmagy aýratyn sargapdyr. Tä-jiriň ogullary onuň aýdyşy ýaly, ýüklerini bökderip, kerwen bilen ýola düşüpdirler.

Şol wagt ýaz döwri bolandygy üçin, töwerek burk urýan dürli ösümliklere bürenipdir. Meýdanyň ala-ýazlygyndan oglanlaryň göwünleri açylypdyr. Olar ilkinji gezek ýola çykýandyklaryny-da unudypdyrlar. Kakalarynyň dosty hem ýazlagda ekeni. Onuň söwüş eden hezzetinden oglanlar has-da hoşal bolupdyrlar. «Kakamyzyň nähili uly abraýy bar eken» diýşipdirler.

Ilkinji düslän ýerleriniň eýesi olar bilen mylakatly bolupdyr, gaýdyşyn hem özüniňkä sowlup geçmeklerini towakga edipdir. Onuň çagalary bolsa, özleri üçin her hili harytlary sargapdyrlar. Bu ýagdaý öý eýesini oňaýsyzlyga salypdyr. «Azara galyp, aýratyn alada edinip oturmaň!» diýipdir. Yöne söwdagäriň ogullary onuň bilen ylalaşmandyrlar. Özleriniň sargalan zatlary alyp, sowlup geçjekdiklerini aýdypdyr-

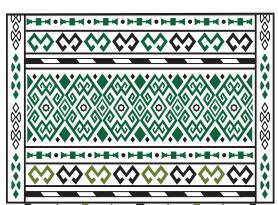
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

lar. Öý eyesi hem olara sargalan zatlar üçin az-owlak pul beripdir. Oglanlar ýola düşüpdirler.

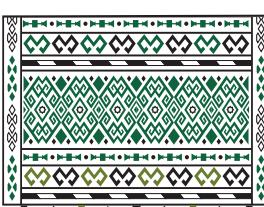
Olar näçe ýoreseler-de, ýol önmeýän ýaly ekeni. Ýogsam, nätanyş ýerlerden geçip, gümrük pajyny töläp gidip baryşlaryna, ençeme galany aşypdyrlar. Olaryň soňabaka bady gaydan ýalymışyn. Olaryň biri: «Ýolda iýen naharymyz ýaramady öýdýän. Ilki- başda düslänimizde söwüş edilen dowaryň eti gowy däldi» diýse, ikinjisi: «Maňa-da näme dert bolan bol- sa, ol şol başky düslän ýerimizden iýen agaranymdan boldy» diýýär. Oglanlaryň üçünjisi: «Kakama dost- lugam çyn däl bolaymasa?! Şonuň beren çayý ýara- mady maňa. Kellämiň agyrysy aýrylanok welin, içen çayymdan görýärin» diýip, onuň hem hiç keýpi ýok- muşyn.

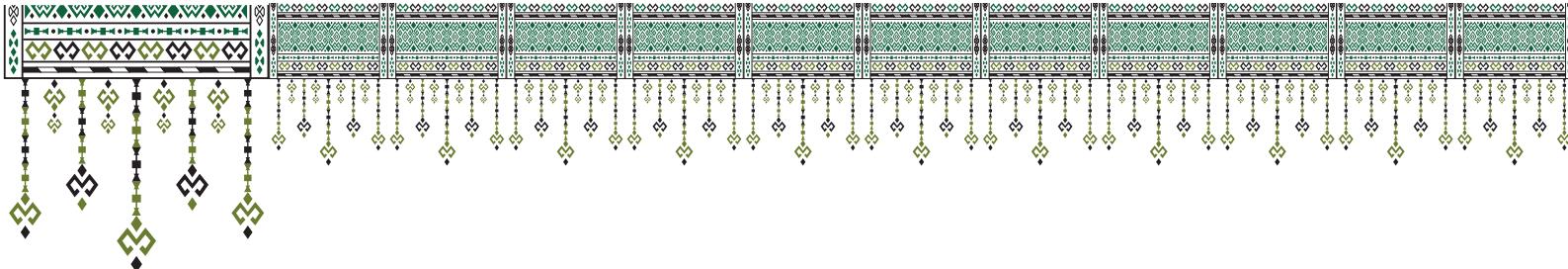
Garaz, bular boýun alanlary sebäpli, özlerine sar- galan harytlary saýlap-seçip satyn alypdyrlar. Özlerin- däki harytlary hem gowy ýerläpdirler-de, yzlaryna baka ýola düşüpdirler. Kän ýöräp, az ýöräp, bularyň kerweni ýene ilki düslän ýerleriniň üstünden gelip- dir. Täßiriň ogullary kakalarynyň hatyrasyna ýene-de onuň öyüne sowlupdyrlar. Ol adam oglanlaryň sag- -aman yzlaryna dolanandyklaryny görüp, begenip-

dir. Oglanlara öňki gezekdäkisindenem gowy hezzet edipdir. Oglanlaryň hem hälki bolușlary ýatlaryndan çykypdyr. Olar ýene öňküleri ýaly iýen-içenleri barada aýdyşypdyrlar, ýöne olaryň öňküsinden şähti açylypdyr. Birinjisi: «Bular ýaly Hydyr gören meýdanda gezýän dowaryň eti derman bolýar, janym hezil edinäýdi»; ikinjisi: «Görüň-ä, bu meýdanyň özi te nekar, agaran dagy janyňa ýag bolup ornaýar!»; üçünjisi: «Bularyň içýän suwy nähilikä, çay içenimden soň, hezil edindim, nepesimi durlaýdy» diýýärmişin.

Olaryň gelýändiklerini ilkinji gören obadaşy kakasyna buşlapdyr. Kakasy ogullaryndan hoşal bolupdyr. Onuň ogullarynyň öz kesbini dowam etdirip biljekdiklerine gözü ýetipdir. Göwni hoş bolup, oba daşlaryny üýşürip, toý tutupdyr. Onuň öň hem elakydgyna belet bolandyklary üçin, adamlar döwletiniň öňküsindenem artmagyny çyn ýürekden arzuw edipdirler. Sahawatly söwdagär «Gözüňiz aýdyň!» diýip gelen märeke sowlanyndan soň, ogullary bilen oturyp ine-gana gürrüňleşipdir. Öz dosty barada sorapdyr. Oglanlar ähli zady bolşy-bolşy ýaly, oňa gürrüň beripdirler. Ilki baranlarynda iýen-içen zatlarynyň özlerine ýaramandygyny, ýolda özlerini

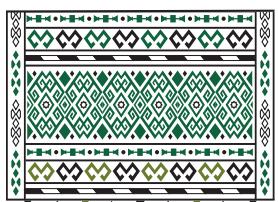
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

biraz alada hem goýandygyny aýdypdyrlar. «Gidişin iýen-içenimiz edil zäk atylan ýaly, soň uwlundyryp goýaýdy. Gelşinimiz bolsa, olar ýaly erbet täsirini duýmadyk. Gaytam, janymyz gonenäýdi» diýşipdirler. Köpügören söwdagär mylaýym ýylgyrypdyr-da:

– Meniň ýüňi ýeten gerçeklerim, daýanjymsyňyz, ganatymsyňyz, ogullarym! – diýip, olara munuň hikmetini düşündirmäge başlapdyr.

– Siziň şol bir öýden tagam iýip, dürli hala düşmegiňiz, asla näme iýip-içýäniňizden däldir. Meniň dostum hemiše-de adamlara açık göwünlilik bilen hezzet edýär. Onuň bolsa, size ýaramazlygy mümkün däl. Onuň başga bir sebäbi bar. Watanyňdan bir ädim uzaga gitdigiň, bir dert başlanýar. Oňa dünyäni gören bilimdar kişiler, rawylar we jahankeşdeler «hijran hassalygy» diýýändirler. Watandan aýra düşen adamyň şol pursatlarda jany bikarar bolup başlar. Ol iýen-içeniniň mazasyny bilmez. Siz muňa düşünmän, şol dostumyň öýünden iýen tagamyňzdandyr öýdüpsiňiz. Wagtynda düşüneniňiz hem gowy, ýogsam, meniň dostum örän sahawatly kişi, adamlary begendirmekden onuň göwni hoşal bolýar. Hiç haçan açık göwün bilen edilen hezzete dil ýetirmeli däldir. Wa-

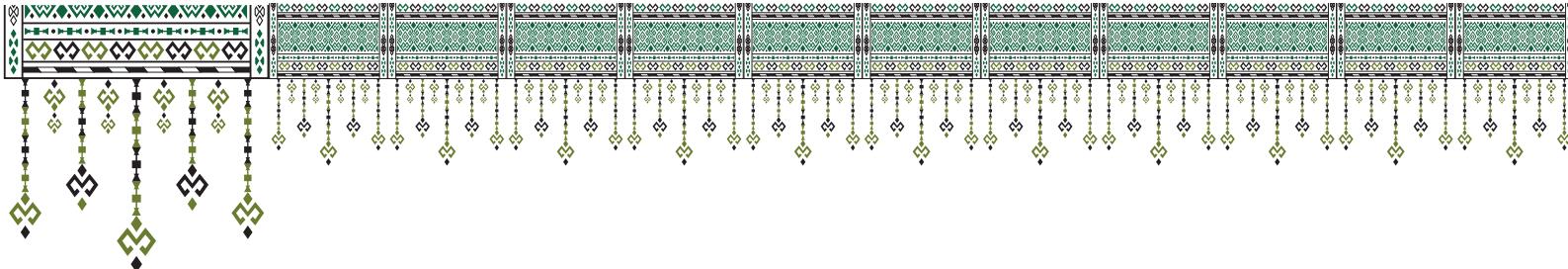
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

tanyň gadyr-gymmaty biziň janymyzda, süýegimizde ýasaýar. Şonuň üçinem Watandan alysa bir ädim ätdigiň, endamyň syzlap, ýüregiň yza berer. Niçikmi, öz ýurduňa gelersiňem welin, bu dert ýom-ýokdur.

Söwdagäriň ogullary soň uzak ýyllap onuň kesiňi dowam etdiripdirler. Uzak-uzak ýurtlarda olar dostlaşypdyrlar, Watanymyzy döwletli, sahawatly we tebigaty bay, gurply il hökmünde tanadypdyrlar. «Watanymyzdan uly baýlygymyz bolmaz» diýip, olar öz ýurtlarynyň abraýyny gorap, köp ýyllar kerwenli ýollary aşypdyrlar. Sebäbi olaryň getirýän harytlary adamlar üçin örän gerekli bolupdyr. Öz yhlaslary bilen daş ýerlerde gadymy Wasyň adamyň janyna te-nekar bolýan harytlara bay mekandygyny olar ulus-ile mälim edipdirler».

Hawa, Watana bolan söýgiň alys illerdekiň, göwnüňi ganatlandyrýar. Watanyny goran merdanalaryň synmaz gaýraty her bir döwürde hem ýaşlarymyz üçin nusgalykdyr. Häzirki döwürde Watanyň söýmek diýmek, bu hanlar hany Baýram han ýaly halallygyň hem adalatyň ýoly bilen öz asylky terbiýäni, zandyňda baryňy aýan edip, ata-babalaryň ýoluna ygrarly bolmakdyr, olaryň mynasyp neslidigiňi subut edip

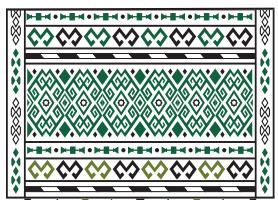

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

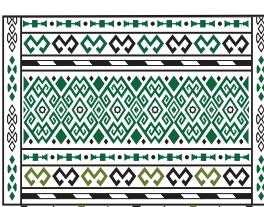
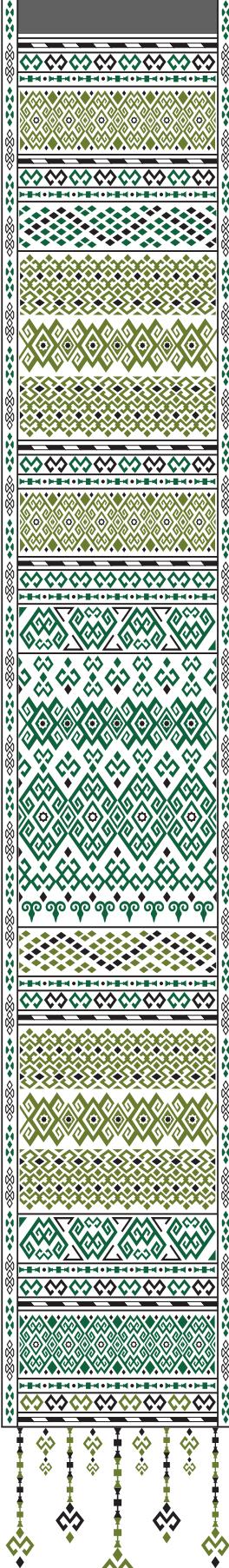

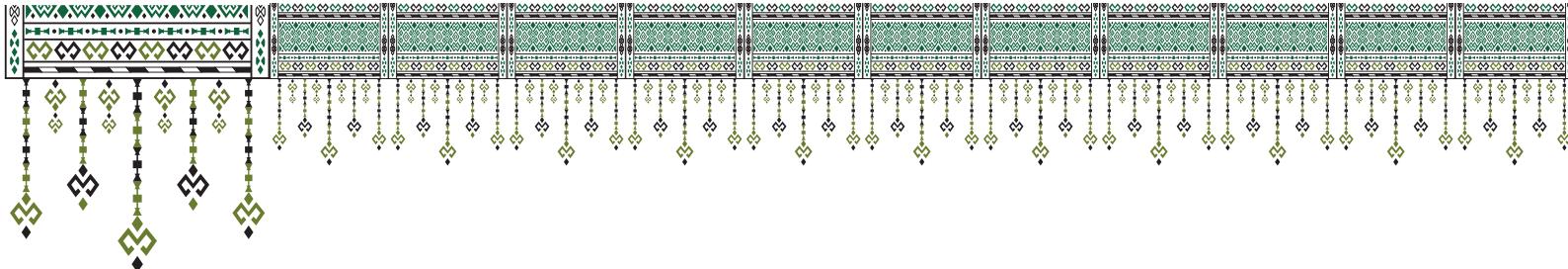
bilmekdir. Adam ykbal-nesibesi nırä çekse, şol ýerden hem özüne döwlet tapýar. Merdana türkmen serkerdesi barada 1978-nji ýylda «Muhammet Bayram han Türkmeniň ömri we edermenlikleri» atly iş ýazylypdyr. Bu kitaby ýazan hindi alymynyň serkerde hakynda: «Başga serdarlaryň hiç biri-de batyrlykda, döwleti dolandyrmak ussatlygynda, alymlykda, edebiýaty oňat bilmekde we söweş tejribesinde Bayram han bilen bäsleşip biljek däldi, çünkü ol mogol däl-de türkmendi...» diýen sözlerinde, serkerdäniň watançylygynyň buýsançly hakykaty ýaşaýar. Şol sözlerde asyrlaryň dowamynnda toplanylan milli tejribäniň, durmuş paýhasynyň, adamkärçiliğiň iň beýik ýorelgeleriniň umumylygy görünýär. Onda adamyň tebigaty guruwy baradaky anyk kesitlemeler jemlenilýär. Atasy ogluna ýa-da enesi gyzyna öwüt edende, zandyň asylly adamlardygy baradaky ynam bilen perzendini ganatlandyrýar. Şolara mynasyp bolmak borjuny olaryň gulagyna guýýar. Adam nirede bolsa-da özünüň şol zandyndaky, asylky häsiýetlerini durnukly ýagdayda saklayáar. Soň ol adamyň tebigatyna ornaýar, onuň adamkärçilik ýorelgelerinde durnuklylygy kemala getirýär.

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

Hawa, ýaşuly nesliň öz perzentlerinde watançylygy terbiýelemeginiň maksady olarda adamkärçiliği, iýen duzuna, rysgalyny eçilen topragyna ygrarlylygy kemala getirmekdir, adamkärçilikli bolmagyň möhümdigini olaryň aňyna guýmakdyr. Adamkärçilikli bolmak her bir türkmeniň ömrüni mertebelendiryän beýik ýörelgedir. Ýogsam seniň özüň kim bolandygyň, iliň üçin nähili gowy işleri edendigiň bahasy bolmaz. Çünkü gowulyk gowy göreldededir. Görelde almak bolsa, ýagsylygy ile ýaýmakdyr. Gowy görelde ile ýaýylyp, adamkärçilik ýörelgesine täzeden ýaşaýyş berilýär. Dünýäde Watanymyzyň giňden tanalmagynda ullakan taryhy wezipäni amala aşyran şahsyýetlerimiziň, şol sanda, Muhammet Baýram han Türkmeniň ömri hem şuňa anyk mysaldyr. Meşhur serkerdäniň mertligi onuň adalatlylygynadadır, sözüne ygrarlylygynadadır. Garagoýunylaryň nesilleriniň Hindistanda özünü aldyryp, Baýram han Türkmeniň, onuň ogly Abdyrahym hanyň «Hanlar hany» derejesini alandygy diňe bir taryhy kitaplarda däl, eýsem, onuň her bir türkmeniň hakydasыnda hem ýaşaýandygyny bellemekçi. Humaýun patyşa Baýram hany 1542-nji ýylda dünýä inen ogly Akbaryň atalygy

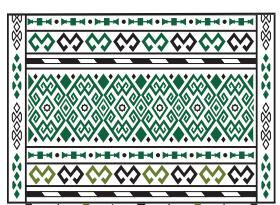
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YORELGESI

edip belleýär. Mälim bolşy ýaly, şonda döwleti dolan-dyrmak ýaş Akbaryň başyna düşýär. Şol döwürde hem Baýram hanyň hakyky şahsyýeti açylyp görkezilýär. Şonda ýaş Akbaryň tejribesizliginden peýdalanmak isleyänler hem bolupdyr. Yöne Baýram hanyň ýokary adamkärçiliği, beýik häsiýetleri çylşyrymly ýagdaýlarda hem ýurduň bähbidine hyzmat edipdir. Hakyky watansöýüjiniň keşbi onuň ygrarlylygynda ýüze çykýar. Ygrarlylyk ilki maşgaladan başlanyp, sö-züňe, ynamyňa ikilik etmezlikdir, öý-ojagyň, doglan ýeriňi unutmazlykdyr. Nirede bolsaň-da özüňe ündelen ýagşy häsiýetleri ýáýyp bilmegiňdir, olary ile nusga etmegiňdir. Şu häsiýet hem Watana söýginiň subutnamasydyr.

Obadan daş ýere giden adamyň tiz dolanyp gel-megi yrym ediliп, şeýle dessur berjaý edilipdir. Onuň öýüniň agzynda ýowşan asylyp goylupdyr. Şeýlelik bilen Watan mukaddesliginiň güýjuniň şol tebigatyň özünde ýasaýandygyna ynam edipdirler.

Watan topragynyň keramaty ata-babalarymyzyň mähri siňen bu ümmülmez sähramyzyň durkuna or-napdyr. Rowayatlaryň birinde şeýle diýilyär. Önem bir ýurduň adyl hem-de pähimli patyşasy bolupdyr.

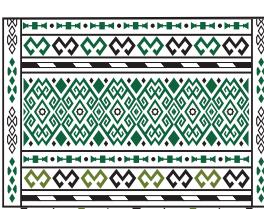
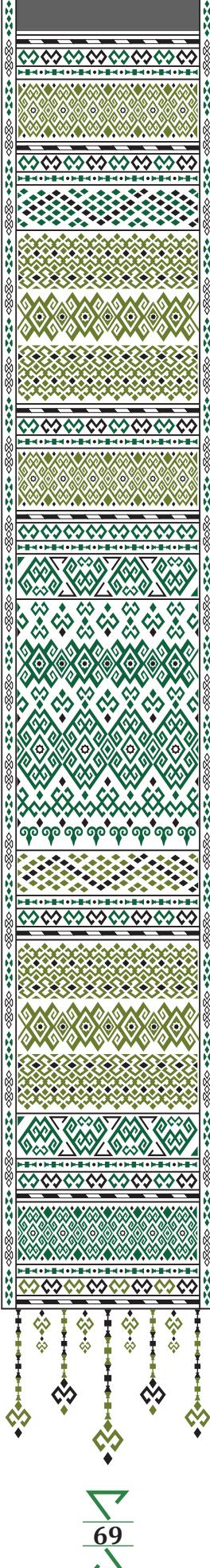

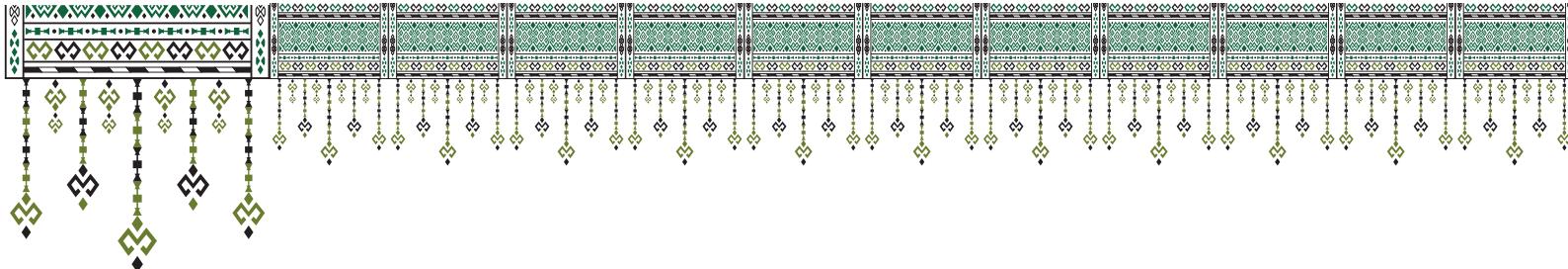
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝŞYŇ EBEDILIGI

Ol hemiše adamlary synaýan ekeni. Bir gezegem ol il içinde şeýle jar çekdirip, köşge obanyň iň edermen ýigitlerini ýygnapdyr. Patya nöker bolar ýaly pähimdar, edenli, ugurtapyjy ýigitleri saýlap almakçydygyny aýdypdyr. Ilkinji synagda batyrlygyň görkezmeли, ikinji synagda hem okumışlygyň. Üçünji synaga gezek galanda, olaryň diňe on sanysy galypdyr. Üçünji synagyň şertleri hiç kime mälim bolmandyr, ony patışanyň özi kesitleyän ekeni. Ol esli salym pikirlenip oturypdyr.

– Köşge iň gymmatly zadyňzy getiriň. Şoňa görä hem siziň haýsyňzyň has wepadarlygyňyz belli bolar – diýipdir.

Bu şert has kyn ekeni. Gymmatly zadyň hemmesini köşge getirmek üçin olaryň kelle döwenlerem bolupdyr. Biri: «Biziň öýümizde atamdan galan gyzyl çayylan kündük bolmaly, şony eltsem, patya meniň wepadarlygymy biler» diýse, başga biri hem: «Sandygymyzyň içinde atam döwründen bări ýatan kitaplar bardy. Patışanyň göwnünden turjak baýlyk şoldur» diýip, özuniň gelen netijesinden göwni hoş bolupdyr.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

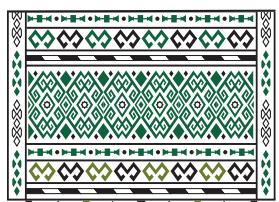

Bellenilen wagtda ýene adamlar köşge ýygňanýşypdyrlar. Patşa parahat oturyşyna, märekäni synlapdyr. Olary ýigitleriň saýlan sowgatlary haýran galdyrypdyr. Patşa sesini çykarmandyr. Ýigitleriň sowgatlaryna ol hem täsin galyjylyk bilen seredipdir. Ahyrky çözgüdiň çykarylmaý pursady gelip ýetipdir. Patşa ýigitleriň her birine aýratynlykda:

– Bu sowgat iň gymmat sowgatdyr diýmegin näme üçindir? – diýip soragly ýüzlenipdir. Olaryň her biri öz sowgadynyň artykmaçlyklary hakynda gyzykly gürrüň beripdirler. Patşa ol gürrüňleri ünsli diňläpdir. Ahyrynda hem:

– Hany, ýene kim bar? Ýa men şular esasynda karar etmeli? – diýeninde, gyrada ýygrylyp duran bir ýigit:

– Hormatly şahym, men size sowgatly gelmedim. Öyümdäki ähli zatlar meniň üçin mukaddes. Şoňa görä hem uly baylygym Watany. Hormatly şahym men-ä doğrusy, şondan uly baylygyň bardygyny hem bilmeýärin. Ony bolsa men size getirip görkezip bilmejegim düşnüklimikä diýyärin. Siz meniň günämi ötüň, ýone men size özumiň akyl-paýhasym, zähme-

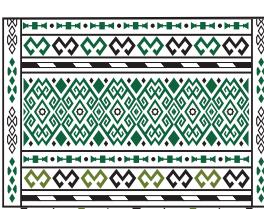
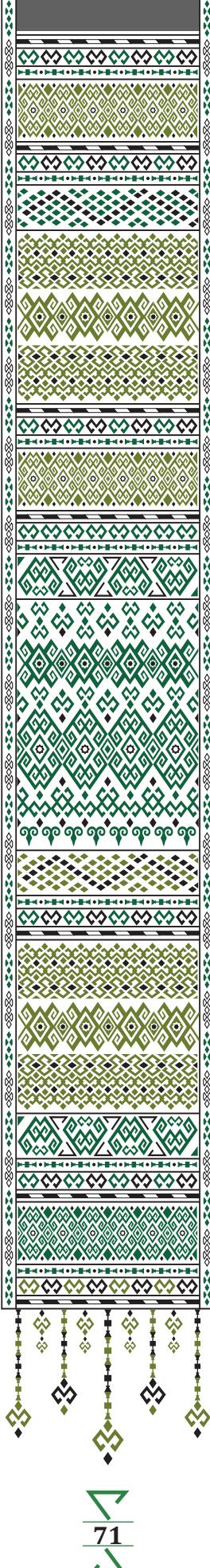
ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

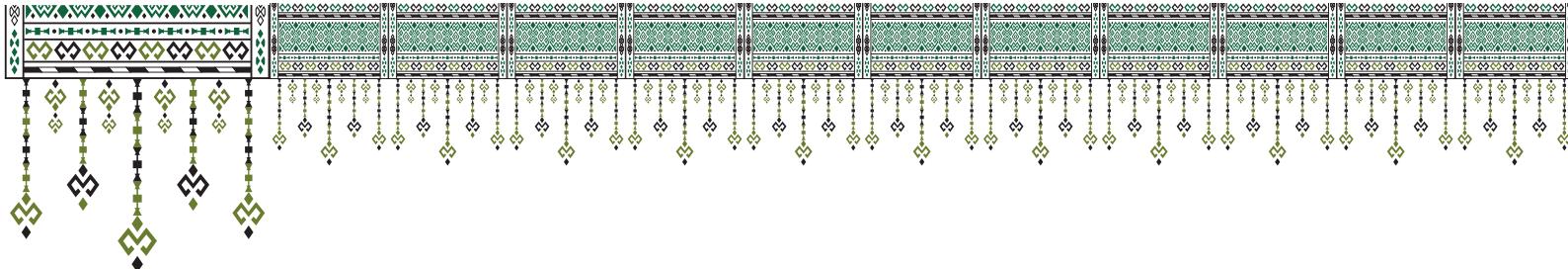
tim hem ugurtapyjlygym bilen gazanan baýlygym-dan sowgat bereýin diýdim. Meniň öýümdäki baýlygym bolsa, maňa degişli däl, men olary gazarmadym. Eger-de siziň köşgüňizde işlemek nesibämde bar bolsa, size wepadarlygyny şonda görkezerdim. Ony bolsa, wagt subut eder – diýipdir. Ony köşkde alyp galmagy emr eden patyşa:

– Öz öýüniň mukaddesligine hormat goýmaýan adamyň Watanyňa, il-gününe hem wepaly boljagyna ynam edip bilmeýärin. Ine, Watanyň ykbaly bilen dahylly işlerde şular ýaly ýigitlere bil baglap bolar – diýipdir.

Watanyň goramakda akyl-paýhasyň gerekdigini ündeyän tysallar adamyň mertebesini beýgeldýär. Adamda iňňän uly güýjüň jemlenendigine ynamy berkidýär. Watanyň goragy asyrlaryň dowamynда akyl-paýhasyň we batyrlygyň synagyny kemala getiripdir. Watanyňa jandan söýen ata-babalarymyz merdanalygyň we mertebeli ýaşaýsyň sütünidir.

Rowayatda beýan etmeklerine görä, lsgender şa Köpetdagы etekläp oturan galalaryň birine barypdyr. Galanyň ilateý yan bermän, goşuna garşy söweše çykyp-

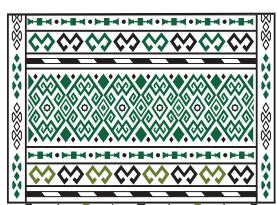
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

dyr. «Watanyna gezek gelende, olaryň çal beýni oglanlary hem köpügören serkerde ýaly ugurtapyjy hem-de tejribeli söweşijä öwrülyärler. Şeýle güýjüň ola-ra nireden gelýändigine akyl ýetirip bolmayár. Olaryň döreden aldym-berdimli başagaýlygyndan soň, özüňi tutmagam kyn» diýip, hüjüm edýänler haýran galypyrlar. Gabaw uzaga çekensoň, galany goraýjylaryň baştutany çykgynsyz ýagdaýa düşýär-de gepleşik geçirmek üçin lsgender şanyň ýanyna barmak isleyär. Ony meşhur serkerdäniň ýanyna alyp gelýärler. Son-da ol özüniň azat edilmegini soraman:

– Siziň näme maksadyňz bar?! Adamlary ýeňmigi başarırsyňz, ýöne päliňizi ýeňmigi başarmarsyňz. Häzirki ýagdaý dowam etse, Yer ýüzünde ýer sürüp, ekin ekýän, meýdanda mal bakýan adam galmasa gerек. Siz onsoň nämäniň hasabyna ýaşarsyňz?! Ýok eden zadyňy yzyna gaýtaryp getirip bolýan däldir. Wagtynda päliňizden gaýdyň! – diýipdir.

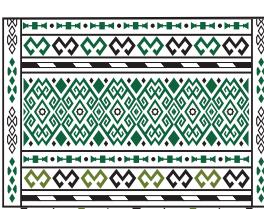
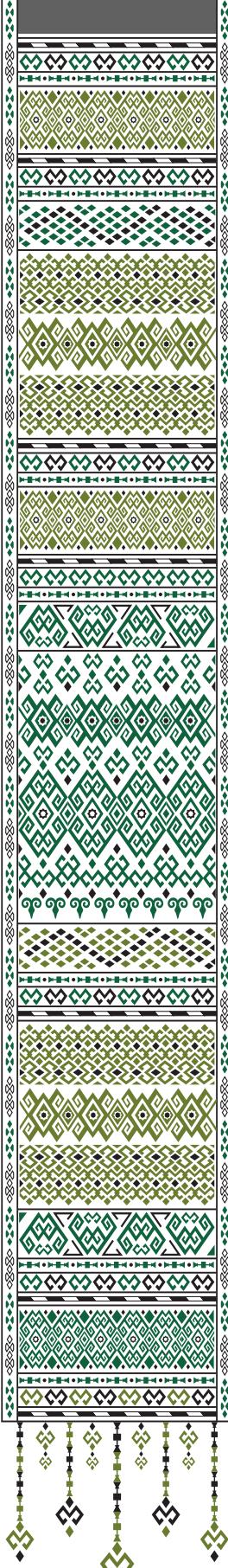
Bu gürrüňlerden soň, galany basyp almakdan el çeken lsgender sha şol ýerde gala saldyrypdyr. Bu gala hem onuň bu ýeriniň adamlarynyň watansöýüjiligege hormatyny aňladypdyr. «Adam Watanyna bolan söý-

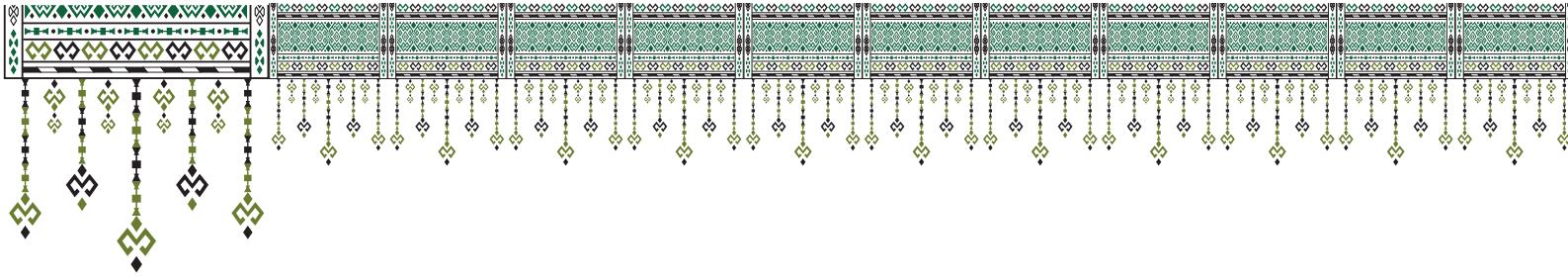

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

güsi bilen beýikdir» diýen pikir bilen, soň meşhur serkerdede garyndaşlyk gatnaşygyny açmak isleginiň hem bolandygy baradaky gürrüňler bar. Bu waka Balkan daglarynyň eteginde bolup geçipdir.

Ýaşuly adamlardan, garry atalarymyzdan eşiden tysallarymyzyň esasy manysy watansöýjilik hem-de edermenlik hakyndadır. İl-halkymyz ömri adamlara nusgalyk bolup galan gahrymanlaryna guwanýar, olaryň adyny nesillerden nesillere geçirýär. Keýmir serdar we beýleki halk gahrymanlary baradaky rowaýatlary eşitmedigiňiz ýokdur. Şolaryň, olardan öňki gahrymanlaryň we danalaryň ömürlerini tymsal edip, türkmençilikde ýaş nesillere bilim, terbiye berilýär. Olarda asylly sypatlaryň kemala gelmegi baradaky aladalar watansöýjilik, mertlik, rehimdarlyk, agzybirlik, dostluk, zähmetsöýerlik, şükürlilik göreledesini dowam etmegin derwaýslygy bilen ýaş nesilleriň aňyna ornaýar. Şeýlelikde hem Watanyň ykbalyny öz ykbaly bilen bitewülikde duýyan, Watany üçin her pursatda öz hany-manyny bermäge taýýar, hakyky ynsanlar kemala gelýärler. Eziz Watanymyzyň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

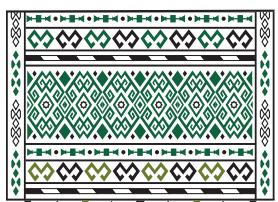

geljegi bolsa, watansöýjilik nusgasy bilen terbiýelenen ýaşlara baglydyr.

Döwürler halkymyzyň Watanyň gadyr-gymmaty babatdaky garayşyna düýpli täsir etdi. Erkana ýaşan ata-babalarymyz mertebesini goramak üçin köp külpetli ýollary geçmeli boldular. Olar asmanda laçyn, ýerde şir kimin bolup gün görmeli döwürleri başyndan geçirdiler. Türkmençilikde geçmiş diňe sapagyny goýup gidýär diýen düşünje bar. Ýakymsız pursatlary gaýta-gaýta ýatlamak hem göwnejayý görülmeyär. Bu dogrudanam şeýle. Ýöne taryhy hem bilmeli, wakalary aňly-düşünjelilik bilen akyl elegiňden geçirmeli. Olary biz şu günüň gadyryny bilmek üçin ýatlaýarys. Watanyň at-abraýyny goramak borjy taryhdaky gahrymanlarymyzy ýeňilmezek güýje öwürdi. Şu ýerde obadaky üýşmeleňleriň birinde ir wagtlar eşidemi mysal getirmekçi:

«Ýagy oba cozmagà taýýarlanýar. Olaryň gözegcisi gözlerini gyzardyp, uzaga nazaryny dikip seredýär.

– Gayra gündogardan dagynyk tozan göterilýär, han aga! – diýip, özüniňkilere habar berýär. Ozal hem telim tozany gören, tejribeli ýagy baştutany:

ZEMINIŇ ABATLYGY - ÝAŞAÝSYŇ EBEDILIGI

– Hä, ol Dykma serdardyr, başga kim bolsun! – diýär. Birsalymdan:

– Gabat gündogarymyzdan bulut ýaly bolup, pes-sáý tozan göterilýär, han aga! – diýip, habar berýärler.

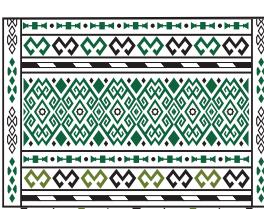
– Ynha, ol hem Nurberdi handyr. Hany, gowy se-ret, başga näme görünýär? – diýip, baştutan sorap-dyr. Onuň gözegçi nökeri aljyraňny ses bilen:

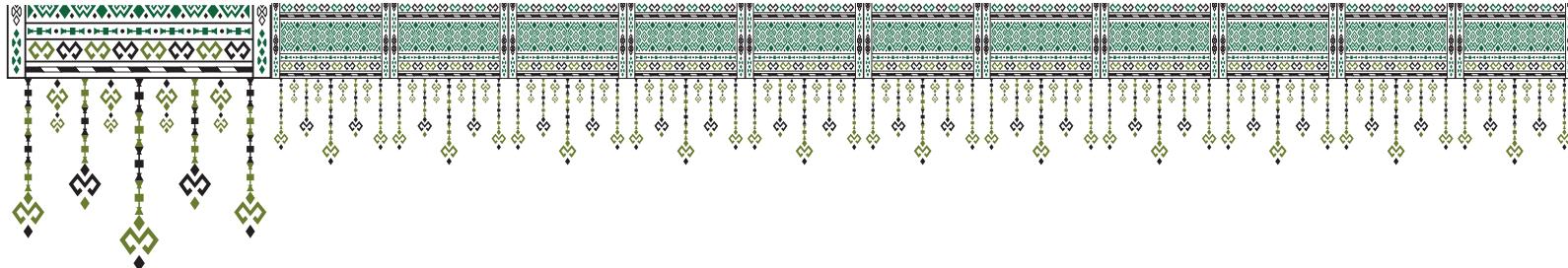
– Damanadan tüweleyý ýaly bolup, toplum tozan görünýär, han aga! – diýip gygyrypdyr. Ýagynyň baş-tutanynyň şonda zähresi ýarylan ýaly bolupdyr:

– Wah, işimiz gaýtdy, Çopan kiriň tozany diýsene. Bularyň galanynyň öňünden sowlup bolar, ýöne mu-nuň öňünden sowlup bolmaz – diýipdir».

Şeýle mazmunly tysallardan many alan her bir adam Watanyň nähili beýik güýcdüğine düşünyär. Watan üçin gerekli pursatda, Watan ogullarynyň payhasly dana, öňünde hiç bir güýç durup bilmeyän batyra öwrülip bilyändigine göz ýetirýär. Ýaşlaryň şol-lardaky manyny tirip ulalmagy we Watanyň öz öňünde goýyan wezipesine aýdyň düşünmekleri gerek.

Adamyň Watana bolan söygüsü onuň gursagy-na ýazylandyr. Gursakdaky zatlar bolsa, ynsanyň

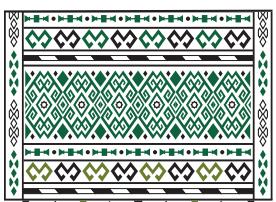

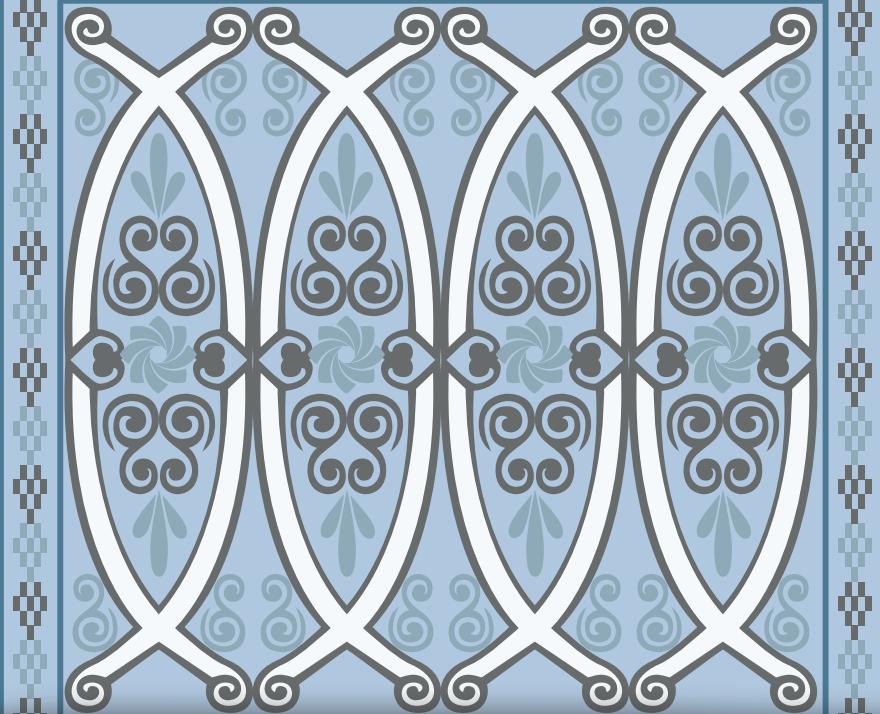
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

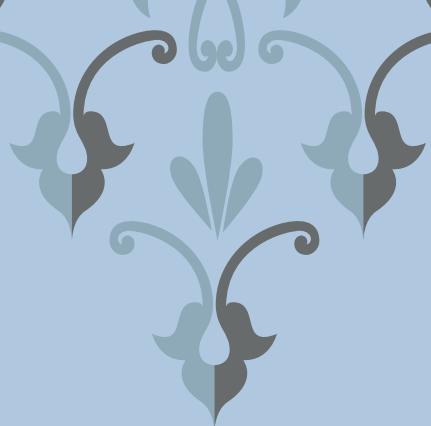
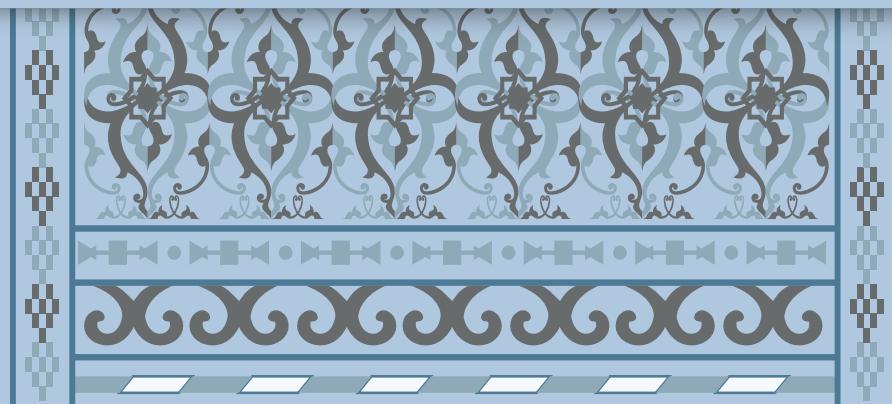
süňňüne ornap ýaşamagyny dowam etdiryär. Çünkü ýürege güýç berýänem şol gursaga ýazylanlardyr. Eger ýüregimizde müdimi aýdylmaly aýdymyň setirleri ýazylan bolsa, ol diňe Watan hakynda bolmalydyr. Eýýamlar aýlansa-da, adamkärçiliğiň iň beýik ýörelgesini dabaralandyrýan şol aýdym beýik şahsyýetleriň – Watan ogullarynyň ykbalynda ýaşaýar.

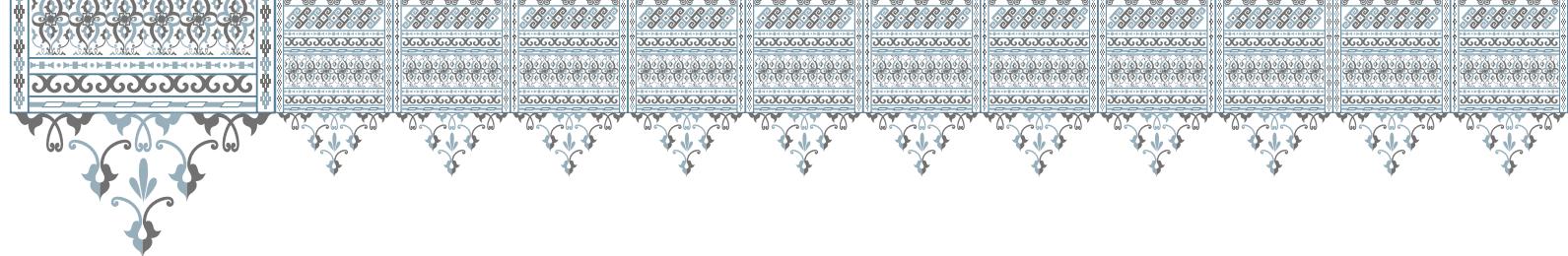
Goý, dünýe dursun, eziz Watanymyz, Garaşsyz, hemişelik Bitarap Türkmenistanymyz dursun!

Ýlym-bilim durmuşa ýagty saçýar

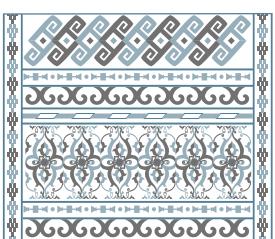
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

*J*ň gymmatly miras terbiye, terbiyäniň özeni bolsa ylym-bilimdir. Toplanan ylym-bilim tejribeleriniň netijeleri seljerilip, şolar esasynda XXI asyrda durnukly ýaşaýşy üpjün etmegin taglymatynyň döredilmegi möhümdir. Şonda adamyň ukyplary, zehini, mümkinçilikleri babatynda oýlanyşykly çemeleşmek gerek. Çünkü ylymdaky kesgitleme hem gutarnykly netije däldir. Onuň subut edilmegi degişli ýagdaýa laýyklykda mümkündür. Ylym netijelilikdir, bilim tejribedir. Bilim ylma baryan ýagtylyk bolup, onda hem paýhas, hem-de hadysalaryň göz ýetirilen hakykaty bardyr. Şu ýerde bir rowayat gürrüň bereyin:

«Bir adam öz oglunu ýedi ýaşynda bilim almak üçin molla beripdir. Oglan ukyplly bolandygy üçin okamagy, ýazmagy tiz wagtda öwrenipdir. Kakasynyň oglunuň sowadyndan göwni hoşal bolupdyr.

– Mollaňa meniň salamymy aýt hem-de şu tyllalary oňa ber! – diýip, ogluna birnäçe tylla beripdir.

Oglan kakasynyň aýdyşy ýaly, molla tyllalary uza-dyp:

- Kakam sizden minnetdar boldy we şuny ugratdy
- diýipdir.

Molla birbada geňirgenipdir-de puly alman:

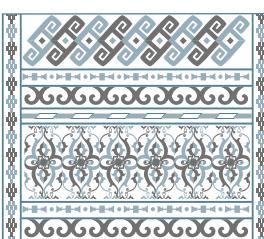
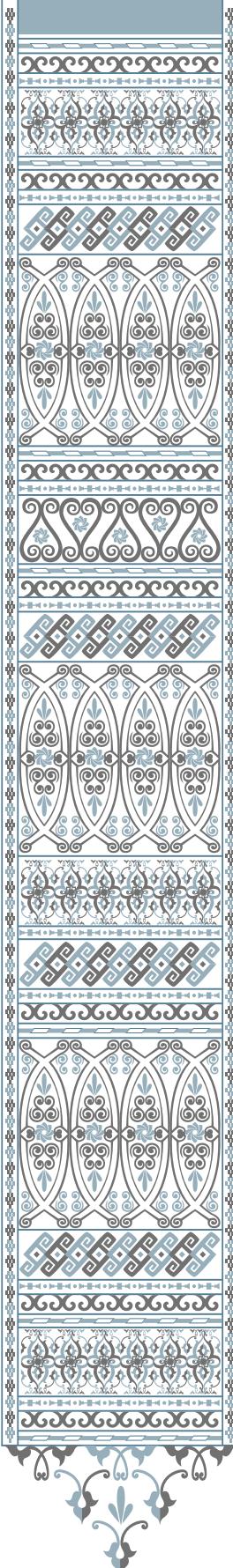
- Men saňa heniz onça tylla alar ýaly bilim berip ýetişemok diýipdir.

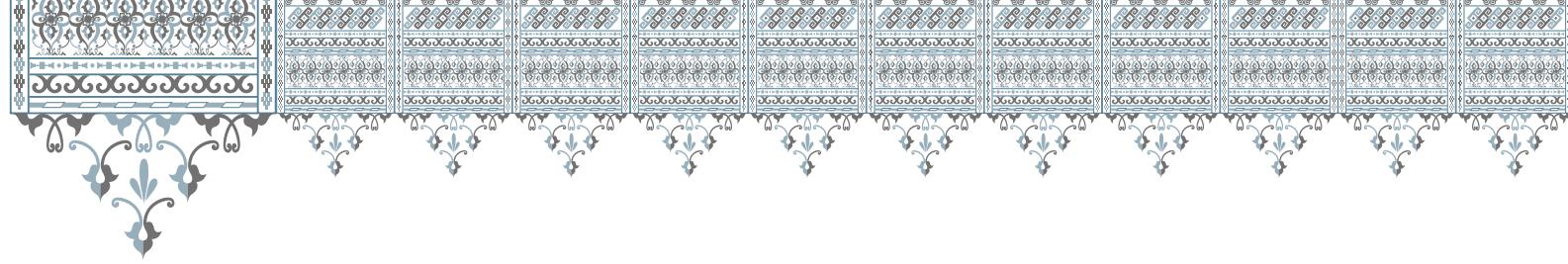
Oglan agşam öýlerine gelende, onuň jogabyny kakasyna aýdypdyr. Kakasy:

- Bilimiň her zerresi altyn ahyry. Men seniň mol-laň ýekeje günüki sapagyna hem, eger elimde bolsa, dünýe malyny bererdim – diýipdir.»

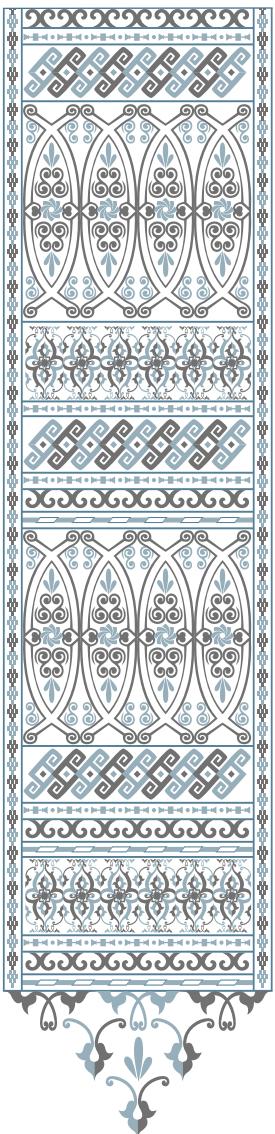
Hawa, käteler her bir pursadyň şeýle bir manysy bolýar, ony ölçemek hem mümkün däldir. Şol pur-sat durmuşyň dürli ahwallaryna we olaryň düýpli manylylygyna täsir edýär.

Eger her bir adam özündäki ylym-bilim baýlygyna şeýle garayşy kemala getirse, onda dünýäde diňe ýag-şy görelde ýaýylyp, haýyrly amallar rowaçlanar. Hal-kemyzyň paýhasly ýaşaýsyna «Ylymly – ozar» diýen ýörelge pugta ornaşypdyr. Türkmen ertekilerinde hem özuniň ähli baýlygyny ylym-bilim, hünär öwren-

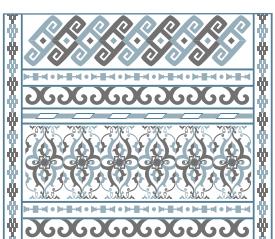

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

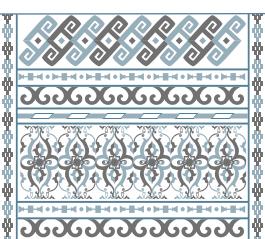
mäge bagışlayán gahrymanlar üstünlik gazanýarlar. Häzirki döwürde biz Watanymyzyň beýik üstünlikleriniň binýadyny ylym-bilimiň ösüşlerinde görýäris. Ýurdumyzyň geljegi adamlardadyr, olaryň döredijilik ukybyndadyr diýmek bilen, biz ylym-bilim ulgamydaky netijeli işiň derwaýsdygyny nazara alýarys. Ýurduň ösüşi, ilkinji nobatda, onda ylym-bilimiň döwrebap ösüşi babatdaky döredilýän mümkünçiliklerde jemlenendir. Taryhda bina edilen kuwwatly türkmen döwletlerinde ylym-bilim ýokary derejelerde ösdürilipdir. Ylym-bilim baylygy bolsa, edil adamy adam edýän altyn ýörelgeleriň, ynsaplylyk, adalatlylyk, lebzine we-palylyk, edermenlik, halallyk, şükürlilik, gayratlylyk ýaly häsiýetleriň ynsan üçin umumy bolşy ýaly, adamlaryň köňlünü açyp görkezýän baylykdyr. Adamkärçiligi ündemek üçin gowy adam bolmaly. Gowy adam bolmak ýüregiň emrine görä ýaşamakdyr. Ylymly-bilimli bolmak ýüregiň emrine görä aýan bolan, göz ýetirilen hakyatlary unutmazlykdyr, onuň pikirinde bolmakdyr.

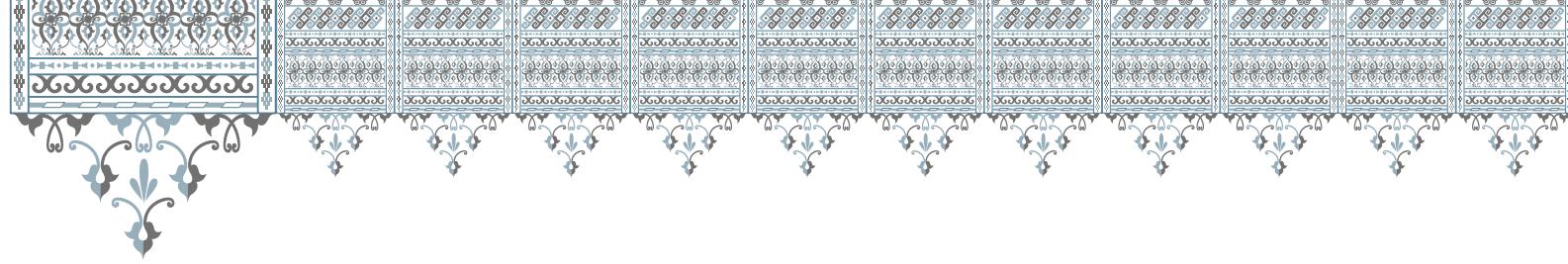
Halkymyzda irki döwürlerde hem ylymly adamlar uzak ýerlere gidip okamaga döwtalap bolupdyrlar. Se-bäbi zehin, akyl-paýhas ynsan üçin altyn ýalydyr. Onuň

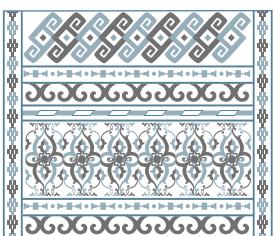
bolsa bol känleri aňsat-aňsat tapylmaýar. Tapylayanda hem eýe durup bilmeseň, dogry harç etmeseň, tiz eliňden gidýär. Ylym-bilim ýaş nesilleriň terbiýesiniň ünsden düşürilmeyän ugrudyr. Türkmençilikde durmuşyň gündelik harajatlary babatda birsydyrgynlygy saklap, galan mal-döwletiňi bolsa ylym almaga harç etmek dogry hasap edilýär. Islegleriň öz çägi bolup, oňa erkiňi bermek hiç haçan oňlanylmaýar, isleg «nebsiň odukmagyna» sebäp bolup bilýär. Nebsi ata-babalarymyz gahara meňzedipdirler. Gahar bolsa ot ýaly dünýäni, dünýädäki gowulyklary ýandyrmagá ukyplý ýaramaz güýçdür. Şonuň üçin adamyň ruhy dünýäsiňi baylaşdyrmagy onuň hakyky baylygy edinmegidir. Ol baylyk otta ýanmaýar, sile-suwa aldyrmayár, gaýyp bolmaýar. Ruhy baylyk ebedi ýasaýar. Magtymguly akyldaryň mirasy hem şeýle baylykdyr. Halkymyzyň hakydasynда ýasaýan, zandyna ornan mirasydyr. Şu ýerde ýene bir rowaýat mysal getirmekçi.

«Irki zamanlarda biri özüniň ýeke perzendi üçin tapylgysyz baylyk miras galdyrmak isläpdir. Ol bu barada maslahat sorap, bir dananyň ýanyna baryp, oňa:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Meniň elim uzadan ýerime ýetyär. Oglum üçin göwnüme bolmasa, süri-süri malymam, müň tanap mülk ýerimem az ýaly. Şularyň baryny altyn-göwhere öwrüp, humda goýaýynmy? Näme edeýin, dana, maňa maslahat bersene? – diýipdir. Dana şonda:

– Dünýäniň iň gymmatly baýlygy ylym hem-de hünär öwrenmekdir. Ogluň şondan geregini edinip bilse, ol soňra hor bolmaz, rysgaly üstüne geler. Sen näme harç etmeli bolsa gysganma-da, onuň ylym almagy, hünär öwrenmegi üçin alada et! – diýipdir. Yaňky bay:

– Siz indi ilki bilen haýsy şäherde bilim alsa gowy boljakdygyny hem öwredip, maňa ýol salgy beriň. Meniň bar baýlygym ylym ýolunda harç edilsin, şonda razy bolardym – diýipdir-de onuň jogabyna garaşyp-dyr. Dana:

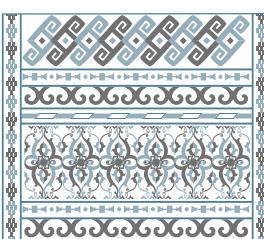
– Şu diýyänleriňe ogluň gaýratynyň çatjakdygyna ynanýarmyň? – diýip sorapdyr.

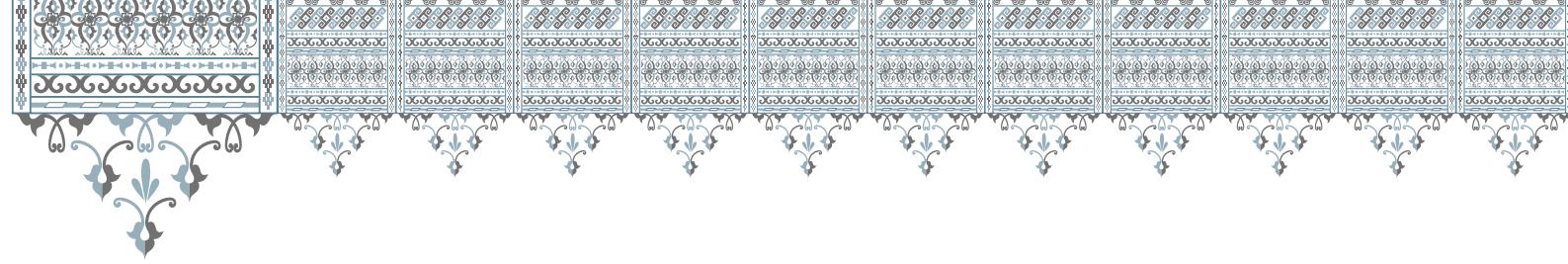
Baý onuň näme diýmekçi bolýandygyna birbada düşünmändir. Dana sözünü dowam edipdir.

– Ylym tükeniksiz ýoldur, ol köňül gapylaryny açýar. Her bir ýürekde gämik bardyr, ony şineletmek

üçin ýagtylyk gerek. Şol ýagtylyk zehindedir. Zehin her adamyň özünde bardyr. Alan bilimi bilen kanagat edip, özuniň ukybyny we başarıjaňlygyny ösdürýän adam dürli hünärlere gol berer. Hünäri kämilleşdirmekde ukyp hem-de endik esasy orny eýeleýär. Ylymda bolsa, pikir birinjidir. Ylmyň miwesi dünýägarayşyň çuňlu- gynda, köp bilmekde we ýaşaýşyň akymyna sazlaşykly goşulmakdadır. Çünkü ylymly adam tebigatdan güýç alýar, many tirýär, ylymly adam adamlaryň ýaşaýşyn- dan many aňýar we onuň netijesini özleşdirýär. Ylym bilen paýhasyň kökleri birdir, ýöne tebigaty aýrydyr. Çünkü paýhas adamyň zandynda bardyr. Ylym onuň yhlasy bilen zehininde ýaşaýar.

Şondan soň baý oglunuň dananyň ýanyna eltipdir. Dana oglanyň nämä ukybynyň bardygyny barlap, baýa oglunuň okatmagy maslahat beripdir. Oglana ylym dünýäsine aralaşmak kyn düşmändir. Ol dürli şäherlerde okapdyr, uly ussatlardan öwrenipdir. Bir günem ol ata-enesini küýsäp, yzyna dolanyp gelipdir. Ony öylendirmegiň hyýaly bilen ene-atasy ýene da- nanyň ýanyna maslahata barypdylar. Ondan ogul- lary üçin kimiň gyzyna sözaýdyjy barsalar, dogry bol-

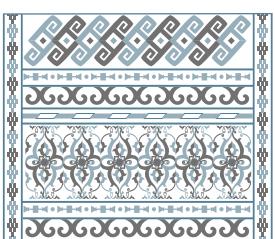

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

jagyny sorapdyrlar. Dana bu gezek olara oglanyň öz göwnüni diňlemegi maslahat beripdir. Yaş danyşmen-diň bolsa, hiç bir gyzda gözü eglenmändir. Bu şäherde hepdede bir gezek zenanlaryň gelýän bazary bolýan ekeni. Onsoň oglan hem şol bazara baryar-da bir çetde, gelen-geçeni synlap oturyar. Ynha bir aýal eg-nine haly atyp gelýär, gyzy hem oňa bir zatlar gürrüň beryär. Ikinji birini synlayar: ol gyz ejesinden hem öňden gelýär, egninde ýeňiljek halta. Alym oglanyň bularyň hijisine-de syny oturmaýar. Ahyrynda ejesiniň esli yzyndan ýöräp, ýüzüni aşak salyp, arkasy torbaly, eda bilen ýöräp gelýän gyzda onuň gözü eglenýär. Şolara sözaýdyjy gidilmegine razy bolýar.

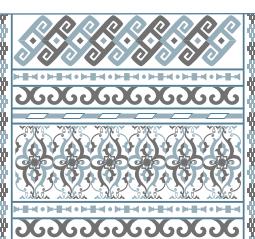
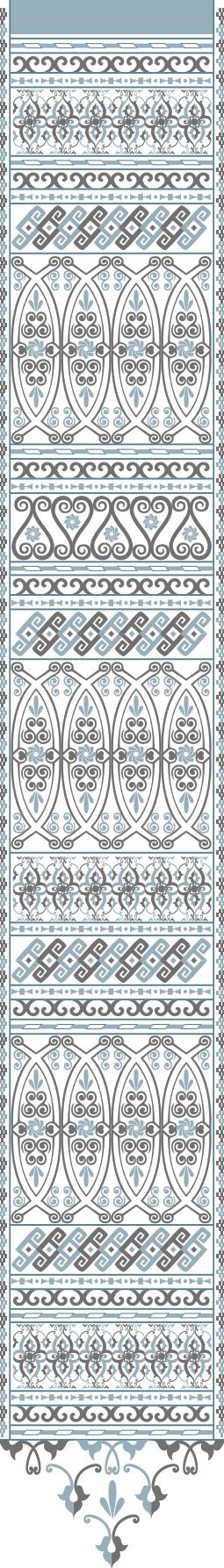
Bu ylymly kişiniň adamlar barasyndaky garayşyň hem aýratyndygyny aňladýar. Biz ýetginjek wagtlarymyzda, obamyzyň ýaşulularynyň oba oglanlarynyň haýsysynyň nirede, haýsy ugurdan okaýandyklary bilen içgin gyzyklanýandyklary ýadyma düşýär. Diňe munuň bilen hem oňmazdylar, okuwdan dynç alşa gelen oglanlaryň ylmy nähili özleşdirendikleri barada hem alada ederdiler. Yaşuly adamlaryň ýanında ilkinji bolup söz açmaga, olaryň sowalyna ilkinji

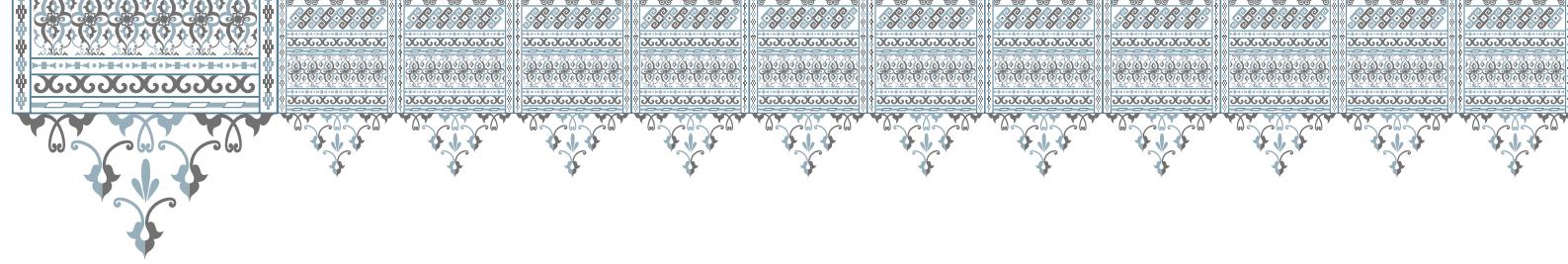

bolup jogap bermäge çekinýänsiň welin, şony berjaý etmegiň olaryň islegidigine hem düşünýänsiň. Çünkü ylymly adam bolmak il-ulsuň öňündäki borçlulykdyr. Ylym-bilim, döredijilik babatynda danyşmentler: «llden alynýan, ile hem berilyän baýlyk» diýýärler. Ylym özünüň ýonekeyý manysynda daşarky dünýä syn etmegiň netijeleridir.

Türkmen alymy hem akyldary Döwletmämmet Azady «Wagzy-Azat» atly poemasynyň üçünji babyny ylma hem-de alymlara bagışlapdyr. Ol adamyň ýaşlykdaky edep-terbiyesi bilen bagly borçlar hakynda söz açyp, ylym-bilimligi köňül bilen ýerine ýetirmeli borçlara degişli edýär. Ylym adamlara kämilleşmek, şonuň esasynda hem dünýäde ýagşy işleri amala aşyrmagy maksat edinmekleri üçin gereklidir.

Belli türkmen alymy Zamahşary «Ylym pikirlenmekdir» diýipdir. Orta asyryň alym ussatlarynyň biri Fahreddin er-Razy başga iş bilen meşgul bolýan wagtynda-da, kitap okapdyr. Öýünden medresä barýança hem, kitap okapdyr. Ol wagtynyň aglabá bölegini kitap okamaga sarp edipdir. Şeýle alymlaryň yhlasy bilen gadymy türkmen topragynda filosofiýany, astro-

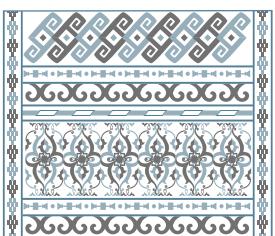

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

nomiýany, matematikany, lukmançylygy, binagärligi, geografiýany we beýleki ylymlary özleşdirmegiň berk binýady kemala gelipdir.

Ylym-bilime, pähimli ýaşamaga bolan söýgi ata-babalarymyzyň zandyna ornapdyr. Şu ýerde türkmen akyldary Magtymguly Pyragynyň: «Kitap okan gullar magnydan dokdur» diýen sözlerini ýatlasak hem ýerlikli bolar. 11 içinde alymlar bilen söhbetdeş bolmagyň sogaby barada hem tymsallar aýdylyp gelinýär. «Kimde-kim alymlaryň sözünü diňläp, ola-ra hormat edýän bolsa, ol adamyň ýoly açyk bolýar, oňa köp haýyrly işler miýesser edýär» diýip, heniz ýaş wagtlarymyzda ýaşululalaryň gürrüň berýändigi ni hemiše ýatlaýaryn. «Eger alym bilen dostlaşyp bilseň, ol has-da haýyrly işdir» diýip, olar şunuň bilen bagly hekaýatlary gürrüň berýärdiler. Dünýäde abadan durmuşyň dowam etmeginde, adamlaryň bolelin ýasaýşynyň üpjün edilmeginde alymlaryň zähmeti bardyr. Çünkü dünýädäki bilimleriň we paýhaslaryň haýyrly esaslaryny seljeryän ylymdyr. Ylmyň peýdasy barada şeýle bir rowaýat bar.

«Türkmen obalarynyň birinde ağaç ussasy ýaşap-dyr. Ol örän tygşytly ýasaýan ekeni. Bir günem goňsusy onuň ýanyna gelip:

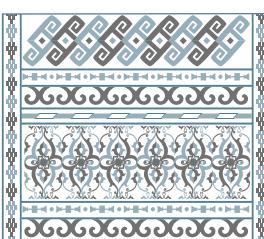
– Näme üçin ýöne pul toplap ýörsüň? Özüň üçin haýry bolmasa, ol pullary näme etjek? – diýip, naga-rasyny döwüpdir. Ussa oňa:

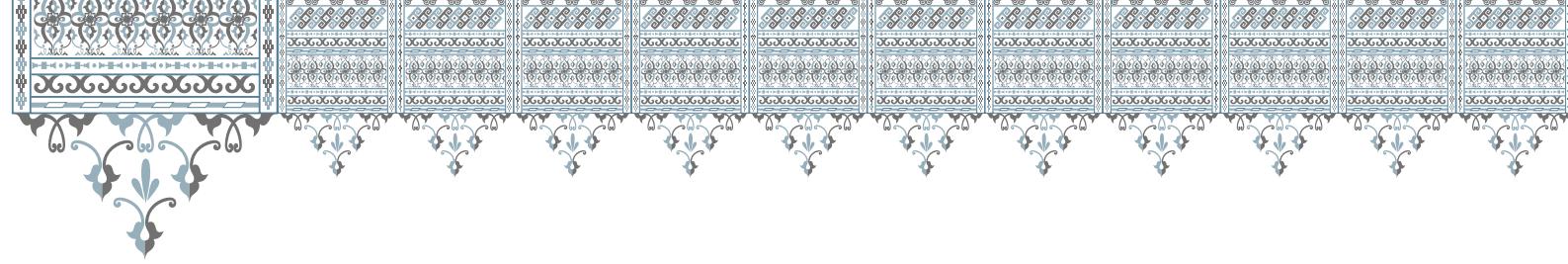
– Tygşytlylygymyň sebäbi men gazanjymyň bir bölegi bilen karzymy üzülişmeli bolýaryn, beýleki bölegini bolsa, karz beryärin – diýipdir. Goňsusy onuň nämäni göz öňünde tutýandygyna düşünmändir. Oňa geňirgenip seredipdir-de:

– Bayłygyň özüňe buýranok, tapanyň iýip-içip, keypi-sapada ýaşamaly halyňa, karz hem beryärmىň? Onsoňam seniň, sen ýaly her günde esli gazań edýän adamyň hem ile bergisi bolarmy? – diýip, gyjalat beripdir.

Şonda ylym-bilimiň we hünär öwrenmegiň peý-dasyna öz durmuşynda göz ýetiren ussa:

– Hawa, meniň gazanjym az däl, ýöne men onuň üçin öz enemiň hem atamyň öňünde borçly bolup durýaryn. Çünki meniň ilhalar adam bolmagym, de-

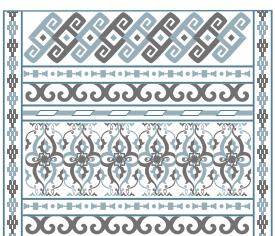
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

gerli hünär edinmegim, bilim almagym üçin olar köp alada etdiler. Men enemiň hem atamyň göwünleri ni alýaryn, olaryň islegini berjay edýärin. Karzymy üzlüşyärin diýyänim, meniň şolaryň öňündäki borjumdyr. Karzyna bermegim bolsa meniň öz ogulgylarymyň ile gerekli adamlar bolup yetişmeli üçin edýän aladalarymdyr. Men gazanjymyň köp bölegini olaryň ylymly adam bolmagy, hünär öwrenmekleri üçin aýaýaryn. Ertirki gün meniň gurbatym gaýdar. Olar maňa hossar bolarlar. Meni goldarlar we hözirli durmuşda ýaşaryn. Görüşün ýaly, goňşy, meniň ömrümiň her günü hem şu baglanyşykda geçdi – diýip, oňa munuň sebäbini düşündiripdir.

Goňsusy şondan soň köp pikirlenipdir».

Çünki ylmy ösdürmek ertirki gününi döretmekdir. Ylymsız durmuşyň manysy bolmaz. Ylym yzygiderli öwrenileyän we özleşdirileyän baylykdyr. Adamlar asyrlaryň dowamında ylym öwrenip, äpet uly ylym daragtyny kemala getirdiler. Görnükli türkmen alymy Zamahşarynyň «Ýagşyzadalaryň bahary» atly işinde «Eli hünärli adam baydyr» diýen parasatly sözler bar.

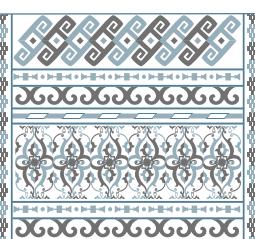
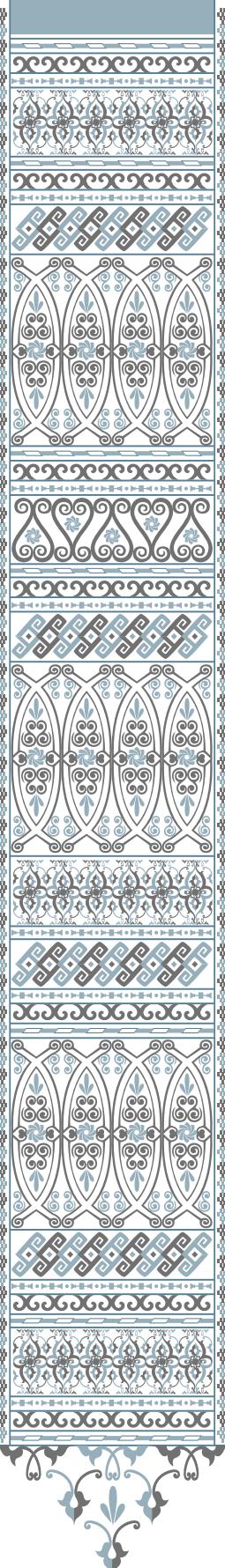

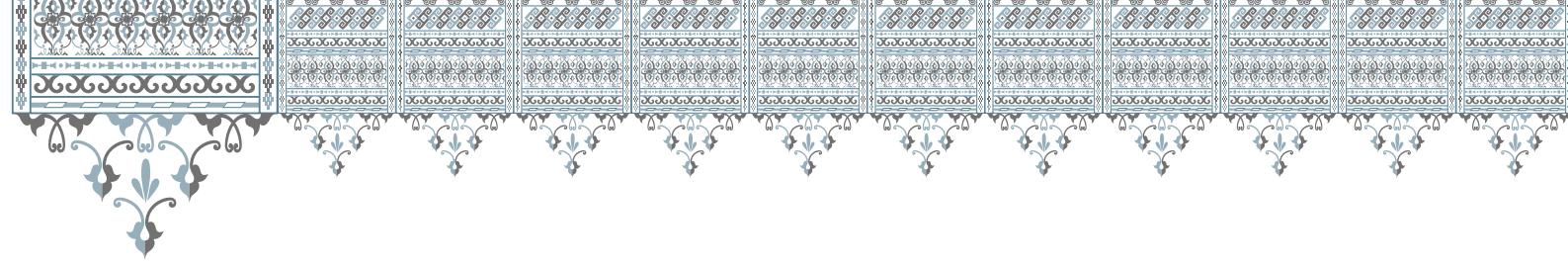
Eli hünärli, kalbynda maksady bolan adam durmuşda öz ýoluny tapýar.

Ýürekden işlemek hakynthaky hekaýatda dünyä meşhur türkmen alymy Abu Nasyr al Faraby barada söhbet açylýar. Alym köşkde iň hormatly adamlaryň biri bolandygy üçin, onuň isledigiçe bolçulykda ýasa-maga gurby ýetipdir. Ýöne ol gündeki iýjegine ýeter ýaly dört dirhem bilen gününü görüpdir. Dana kişi barja zadyny şähdaçyklyk bilen saçagynda goýar eken. Bir gezegem ol gaty çöregi çäýa ezip iýip otyrka, ýanya-na tanyşlarynyň biri gelipdir. Ol:

– Halypa, sen gaty çörek bilen oňňut etmeli adam dälsiň. Merwiň bazarynyň atly aşpezleri-de seniň diýen tagamyň taýýarlap, öňünde goýsalar, olaryň özlerinden göwünleri hoşal bolar. Sen welin, el ýaly çörek bilen oňňut edip otyrsyň. Şu bolşuňy men-ä oňlamaýaryn – diýipdir. Soňra onuň köşge baryp, wezirden özi üçin şert döretmegi soramalydygyny aýdypdyr. Alym ony sesini çykarman diňläp oturypdyr. Ahyrynam:

– lýmegin maksady açlygyň köşesdirmek dälmi, onda oňa el ýaly çörek hem ýeterlik. Nahar iýlende aş-

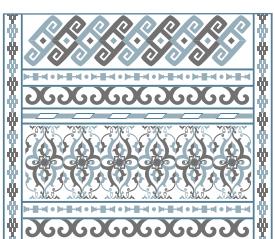
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

gazany üçe bölmeli: iýmit üçin, suw üçin we dem üçin, ýagny dem alara ýer goýmalydyr. Onsoňam men-ä işdäm açylýança tagapyl edäýýärin. Işdäm bolmasa iýemogam. Mazaly ajygaňsoň, işdämenlik bilen iýyän her bir höregiň lezzeti-berekedi düybünden başgaça bolýar. Bu ýagday iş we ylym babatda hem şeýledir, ýürekden höwes edip, yhlas bilen ýapyşýan her bir zadyň, hatda ol ýonekeý gum hem bolsa huma öwrüp bolýar. Esasy zat ýürekden isláp ýapyşmak – diýipdir.

«Zagarany bal bolanda iýersiň» diýen tymsalda bolsa işläp iýeniňde zagaranyň hakykatdanam tagamynyň has üýtgeşik bolýandygy hakynda gürrüň berilyär. Bir oglan meydana oduna gidipdir. Ejesi onuň ýanyna bir döwüm zagara salyp:

– Zagarany bal bolanda iýersiň – diýipdir. Oglan ejesiniň näme üçin beýle diýendigine düşünmändir. Öz ýanyndan: «Hey, zagara-da bir bal bolarmy?» diýip oýlanypdyr. Ol uzakly gün derini saçyp işläpdir. Arasynda hem bala öwrülmedimikä diýip, zagarany barlap görüärmış. Onuň öňki durşy bolangoň, ýene işläberipdir. Şol barmana hem Gün eňegini ýere beripdir. Ol: «Indi biraz dynjymy alaýaýyn, bal bolmasa-da,

zagarany iýeyín» diýip, torbasyna ýapyşypdyr. Ejesiniň hälki beren zagarasyny alypdyr. Ony bir jürdek suw bilen hezil edinip iýipdir. Tagamy asyl ejesiniň aýdyşyndanam gowy, edil bal ýalymış. Şonda ol alyn deriňi saçyp, işläp iýen tagamyň zagara bolsa-da, bal ýaly janyňa ornaýandygyna düşünipdir.

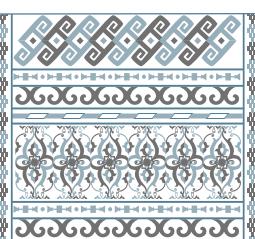
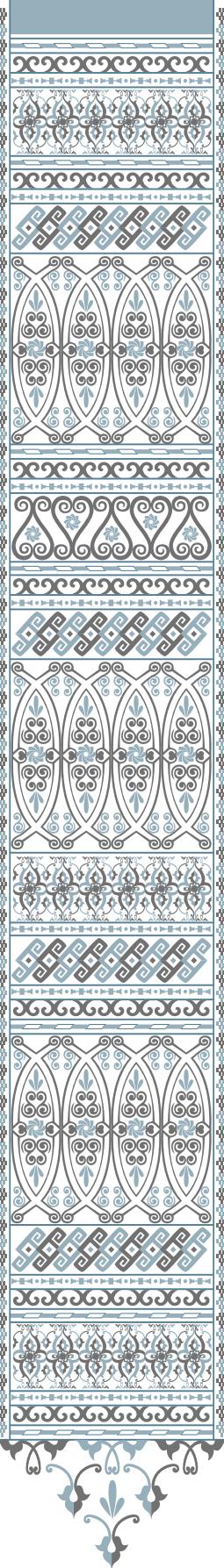
Adamyň saglygy üçinem wagtly-wagtynda iýip-içmegiň peýdasy uludyr. Muny alymlar hem subut edýärler. Gürrüň berjek indiki tysalym bolsa, köp halklaryň arasynda ýaýrapdyr. Bir adam içiniň agyrýandygyndan nadyl bolup, lukmanyň ýanyna barypdyr. Lukmanam onuň gözünü barlap görýär. Şonda hassanyň jany ýanyp, oňa:

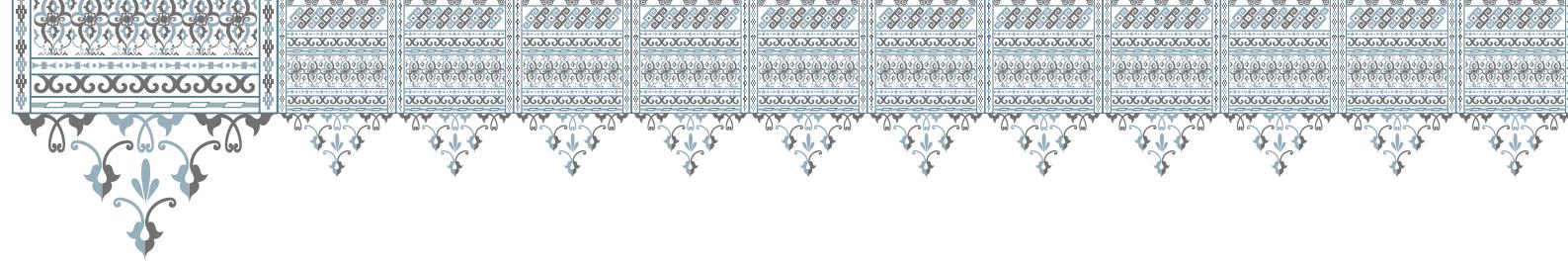
– Lukman, men gözüm agyrýar diýip gelmedim – diýýär.

Lukman:

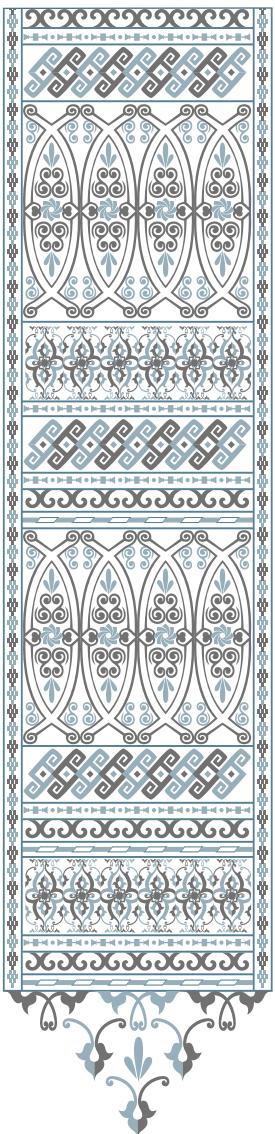
– Eger seniň hakykatdanam gözüň sagat bolsa, iýip-içýän zadyňy mazaly seljererdiň. Özüne nämäniň ýarap, nämäniň hem ýaramajakdygyny bilerdiň – diýip, jogap berýär.

Bu rowayatda hem iýip-içmegiň üns berilmeli taraplary baradaky pikir gozgalýar. Şular ýaly rowayatlar

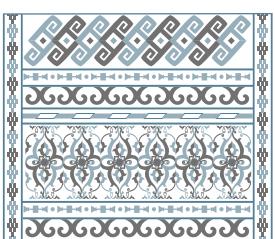
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

ylmy esaslandyrmalara eyé bolup, dogry ýaşamagyň kadalaryny ündeýär. Nyzamylmülküň «Syyasatnama» atly meşhur kitabynyň döredilmeginiň taryhy bardaky gürrüne hem şu ýerde ünsüñizi çekmekçi. Nyzamylmulk Alp Arslanyň we Mälik şanyň döwründe wezirlik edip, ol Seljuk döwletiniň Beyik weziri diyen ady alypdyr. Otuz ýyllap Beyik wezir wezipesini berjaý edip, görnükli şahsyýet hökmünde uly abraýa eyé bolupdyr. Merwiň soltany Sultan Muhammet (Alp Arslan) ogly Abyl Talf Mälik şa 1091-nji ýlda ýanyna köşk emeldarlaryny çagyryp:

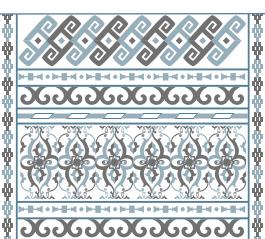
– Biziň döwletimiz hakda her biriňiz özbaşdak oýlanyp görün. Synlaň, onda näme ýaramazlyk bar hem-de köşkde, döwlet kabul edişliklerinde we ýyg-naklarynda nämeler berjaý edilýär. Bize mälim bolmadık ähli zatlary ýazyň. Bu bize geljekde ýagdaylara dogry baha bermegimiz, ýaramazlyklary köki bilen ýok etmegimiz üçin gerek – diýipdir hem-de olaryň ýazgylary esasynda bir kitap taýýarladypdyr.

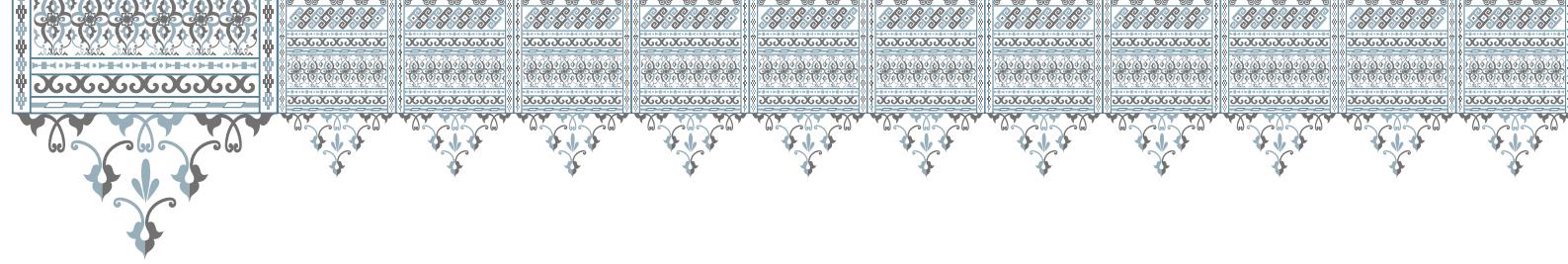
Kitabyň mazmuny barada 1092-nji ýlda Nyzamylmulk Omar Hayýam bilen söhbet edipdir. Şeýle taryhy wakalar alymlaryň döwleti dolandyrmak işinde uly orun eyeländiginden habar berýär.

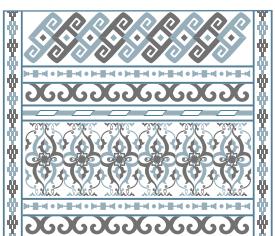
Alymlaryň durmuşyny nusga edip, il-halkymyz adalatly ýaşamagyň pentlerini hem ündäpdırler. Ylymly adamyň mertebesiniň ýokarydygyny, şonuň esasynda düşündiripdirler. Ynha, şolaryň biri Gündogar akyldarlarynyň adynyň dünýä meşhurlygynda mynasyp orny bolan Ferdöwsiniň meşhur «Şanamasy» hakyndadır. Ol özünden öňki ýazylan «Şanamalary» jemläp, täze eser ýazypdyr. Türkmenleriň Gaznawular hökümdarlygyna baştutanlyk eden Mahmyt soltan şahyra bu kitabı ýazmagy tabşyryp, onuň her bendine bir tylla teňňe bermegi öň wada eden ekeni. Yöne oňa kümüş teňňe beryär. Şahyr ol kümüş teňňeleri ýanyn-dakylara paylavar. Soň soltan bu eden işiniň dogry däldigi hakynda pikirlenýär we Ferdöwsä wada beren tyllalaryny ugradýar. Tyllalary welin oňa gowşuryp yetişmeýär. Şol gün meşhur şahyr aradan çykan eken. Altyn almakdan onuň gyzy hem yüz dönderýär. Sol-tan şol tyllalary alyp, Nişapur bilen Merwiň aralygyn-daky kerwensaraýy täzeden gurmagy tabşyrypdyr. Her bendi bir tylla deňelen «Şanama» 60 müň bent-den ybarat bolup, ondaky:

Bir köşk saldyrdym – şygyrdyr nagşy,
Ýykmaž ony gyşyň ýeli, ýaz ýagşy.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Mundan buýan ölmerin men, diri men,
Ajap söz ýáýradanlaň biri men

– diýen setirler asly tusly Ferdowsä degişlidir.

Alymlaryň durmuş ýoly barasynda hem köp rowaýatlar size tanyşdyr. Şolaryň birinde şeýle diýilyär: «Bir gezek Merwde güýcli ýagyş ýagypdyr. Abdylla ibn Mübärek Merweziniň palçykly ýoldan barýanya-na onuň halypasynyň gözü düşüpdir. Ol ýaş alymyň taýyp ýykylmagyndan ätiýaç edip, onuň yzyndan gy-gyrypdyr:

– Oglum, seresap bol, birden taýaýmagyn!

Abdylla onuň bu sözüne säginipdir-de:

– Halypam, meniň taýanym bilen hiç zat üýtgemez. Özüm taýaryn, özüm hem turup giderin. Eger halypamyz ýykylsa welin, onuň yzyndan gelýänleriň hem taýyp ýykylmagy mümkün. Soň olary bir-birden ýerinden galdyrmak juda kyn düşer – diýipdir. Şägirdiniň ýaşdygyna garamazdan, pähiminiň-de, ylmynyň-da ýetendigine halypasynyň gözü ýetipdir, ondan göwni bitipdir».

Şeýle rowaýatlar halkyň ylym baýlygyny özünde ýaşadýan beýik şahsyyetlere çäksiz uly hormatyň

YLYM-BILIM DURMUŞA ÝAGTY SAÇÝAR

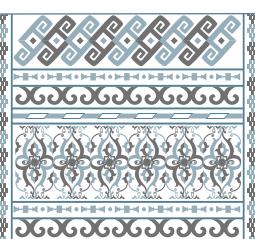
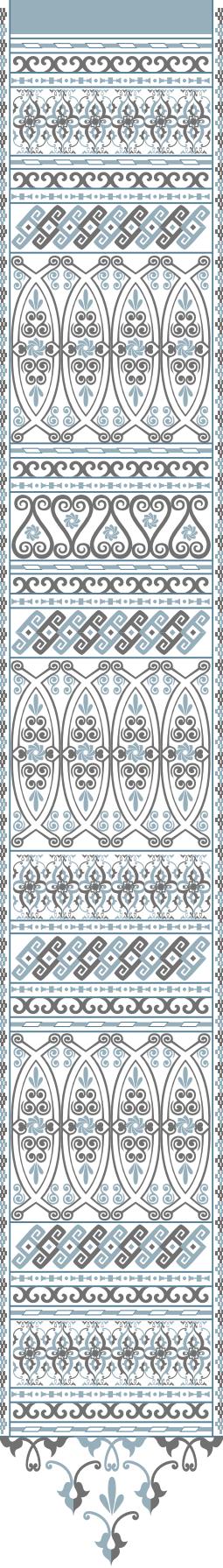
beýanydyr. Ylym-bilimiň bahasy ýokdur, ylym-bilimden toplanan baylyk adamzadyň hakyky baylygydyr.

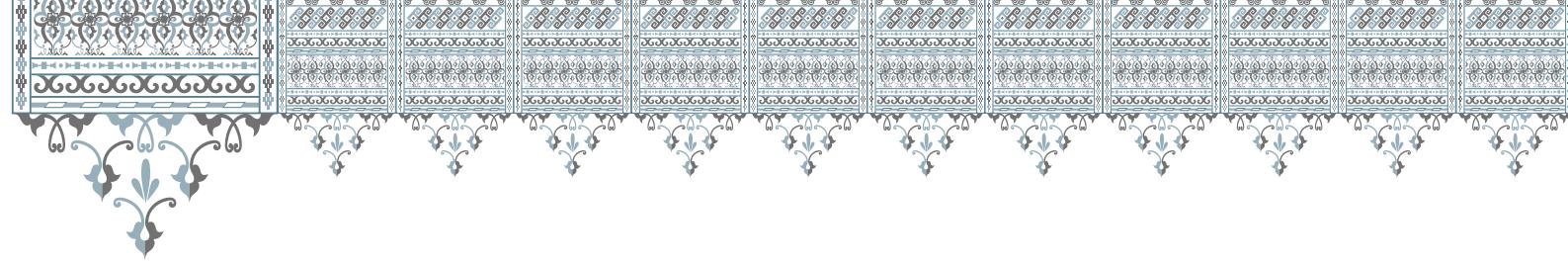
Ylym-bilim babatda derwaýys meseleler bilen ýüzbe-ýüz bolanymda, Magtymguly akyldaryň şu setirleri hyýalyma gelýär:

«Häli hem bir pille, eý, adam oglı,
Alymlar kemelse, edep tapmas sen».

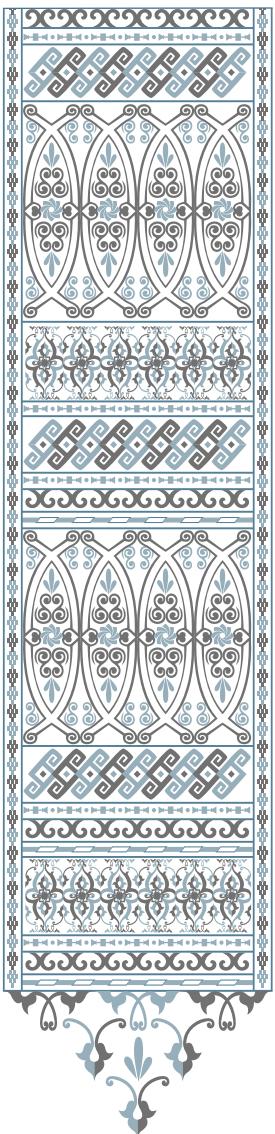
Ylym-bilimlilik edeplilikdir we her kime öz göwün söyen hünärinde taplanmagy üçin, onuň ylym-bilimligi gerekdir. Şu ýerde edeplilik baradaky rowaýaty gürrüň bereýin. Bu Mahmyt soltanyň köşgünde bolup geçipdir. Gürrüňe başlamazymdan öňürti, size Aýazhan ertekisini, Aýazhan baradaky rowaýatlary we tysallary ýatlatmakçy. «Aýazhan çarygyňa bakarak» diýip, häli-häzirem köp aýdylýar. Şol tysala eýerip, öz iş otaglarynda kiçijik çarygy asyp goýyanlaram bar.

Hawa, nähili ýerde, nähili derejede bolsaň-da, adamkärçilige mahsus häsiýetleri ýitirmeli däldir. Hawa, Aýazhan atly taryhy şahsyýetiň bolandygy, onuň, hakykatdanam, şanyň köşgünde gulluk edendi-gi barada alymlar ýazdylar. «Ybraýymyň gülşeni» atly kitapda hem Aýazhanyň ady getirilýär.

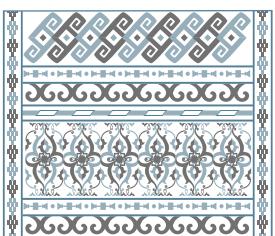

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

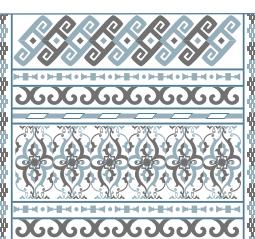
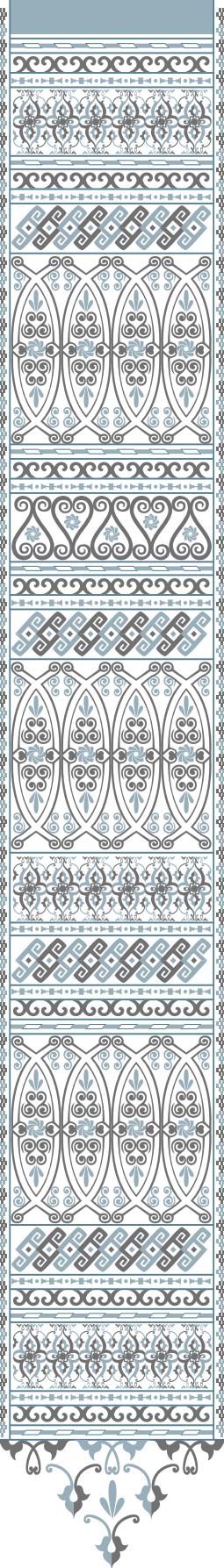
Türkmençilikde manysyny tirmeli, nusgalyk pikirler asyrlar aşyp ýasaýar. Olaryň hümmeti ýyl geçdigiçe, köp aýdyldygyça ýokarlanýar. Rowaýatda aýdylyşyna görä, Aýazhan Mahmyt soltanyň köşgünde işläpdir. Bir gün hem ol soltanyň ýanyndaka, aýagynyň burnuny galdyrypdyr-da, ynjalygyny ýitiripdir. Bu ýagday hem çemeçillere ony ýamanlamaga bahana bolupdyr. Olar: «Siziň ýanyňzda ol gelşiksiz hereket etdi, aýagynyň ujuny birnäçe gezek gymyldatdy. Ol size ýeterlik hormat goýmaýar» diýip, ony ýamanlamaga başlapdyrlar. Soltan bu sözlere üns bermän hem bilyän ekeni. Yöne ol köşkde adalatsyzlyk döremesin diýip, Aýazhandan şeýle hereket etmeginiň sebäbini sorapdyr. Aýazhan: «Günämi geçiň, mertebeli soltanym! Men şeýle boljagyny bilyärdim» diýip, soltana bolan wakany gürrüň beripdir.

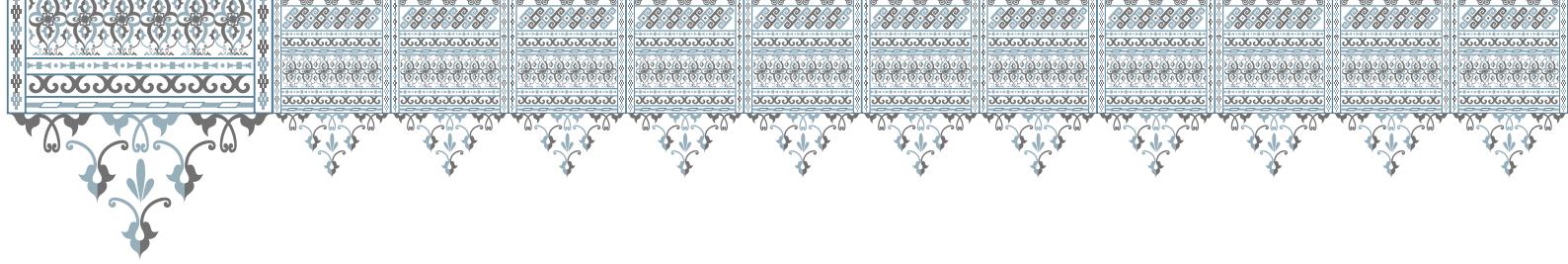
Soltanyň ýanyndaka, bir ýerlerden gelip, onuň köwşuniň içine içýan giripdir. Aýazhan özünü soltanyň ýanynda biedep görkezmejek bolup, içýany birinji gezekde silkip aýyrımdan saklanypdyr. Ol onuň aýagyndan birnäçe gezek çakypdyr. Şonda-da Aýazhan wepadarlygyny edip, çydapdyr. Ahyrynda ol

aýagynyň burny bilen içýany basyp öldüripdir. Muny eşiden soltanyň Aýazhanyň mertligine we wepadarlygyna guwanjy artypdyr. Aýazhanyň adynyň meşhurligynyň asylky sebäbi onuň anyk işleri bitiren taryhy şahsyyet bolanlygyndadır.

«Köp bil, az sözle!», «Dil bilen nöker – bal bilen şeker; Dil bilmez nöker – abraýyň döker», «Ýüz okasaň ýat bolar, müň okasaň binýat bolar» ýaly atalar sözleri maşgalada, mekdepde ýaşlara öwüt edilip aýdylyar. «Miweli agajyň başy aşak» diýýän ata-babalarymyz ruhy baýlyga emläk manysynda garaýarlar. Ruhy baý adamyň ýüzi nurly bolýar. Ol danalara uýýar, dünyä belli meşhur adamlaryň göreldesine eýerip, özünü kämilleşdirip gezýär. Şonuň üçinem onuň özüne göwnüýetijilik edip, özgelerden özünü rüstem saýmak maksady bolmaýar. Şeýle adamlar aýtdyryp-diýdirmezden, many aňmaga ukyplı bolýarlar. Ýokarda beýan edilen pähimlerden görnüşi ýaly, «dil bilmek» düşünjesiniň diňe bir gaýry halklaryň dilini bilmek däl, eýsem, sözden many aňlamaklygy, pikiriň çuňlugyna düşünmekligi, manyny tirmekligi aňladýandygyna hem dykgat edilmelidir.

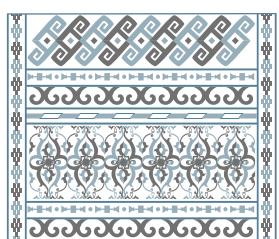
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Watana, il-gününe wepalý perzentleri terbiýeläp ýetişdirmekde atalaryň pendi her bir döwruň durmuş we terbiyeçilik ulgamyna ornaşýar. Şonuň üçinem olar biziň üçin hemişe edil şu wagtyň özünde aýdylan ýalydyr.

Häzirki döwürde ösen döwletleriň esasy baylygy ylym-bilim. Watanymyzyň ylym-bilim kuwwaty artyar. Ýurdumyzda her bir raýat üçin ösen ylmyň elýeterliligini üpjün etmek hemişe biziň esasy alalarymyzyň biri bolar.

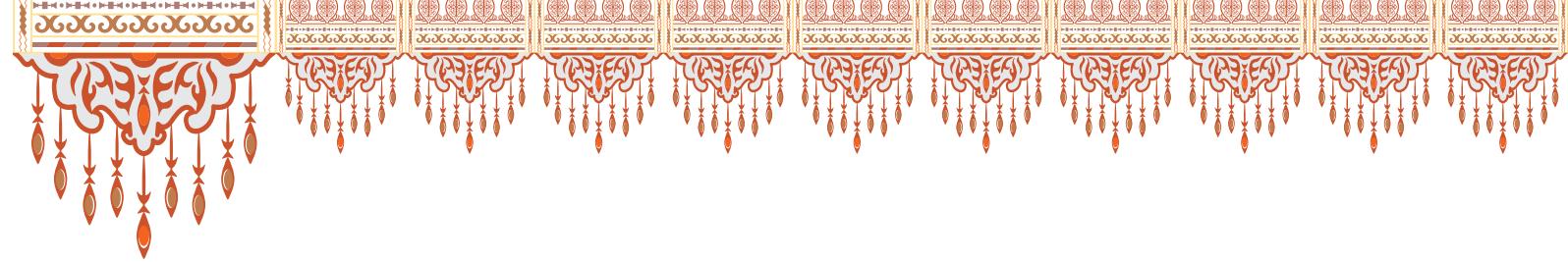
Mähriban okyjy! Ylym-bilim bilen hyjuwlanan köňlüň ganatlansyn!

Saglyk – abatlyk

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

S

aglyk jemgyýetçilik gymmatlygy bolmak bilen, döwletiň ösüşleriniň esasy kesgitleýjisi hökmünde häsiýetlendirilýär. Adamlaryň durmuşy gönüden-göni olaryň saglygy bilen baglanyşyklydyr. Saglyk barada alada edilmeýän ýekeje döwlet hem bolan däldir. Saglyk baradaky alada ömrüň baradaky aladadyr. Türkmençilikde salamlaşylanda hem ilkinji nobatda saglyk-amanlyk soraşylýar. Irdən görüşlende hem «Sag-aman ördüňizmi?» diýlip sowal berilýär. Adamlaryň saglygy baradaky alada, jemgyýetde zenan maşgalalar, çagalara we gartaşan adamlara nähili garalýandygy bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr. Halkymyzyň toý dessurlarynda diş toýy, galpak toýy, sünnet toýy, leçek toýy, akgoyun toýy diýlen düşünjeler hem saglyk baradaky aladalaryň jemgyýetçilik esaslylygyndan gözbaş alýar. Akyldar şahyrymyz Magtymguly Pyragy: «Dürdür bu janyň lezzeti, saglyk anyň soltanydyr» diýýär. Halkymyzyň edep-terbiye ulgamyndaky päkize ýasa-

mak babatydaky edim-gyllymlary hem saglyk hakyn-daky aladalardan gözbaş alýar.

Gürrüň bermeklerine görä, bir adam hemiše gününden närazy bolup ýörmüşin. Şol zerarly hem ol gününüň süýjüsini bilmändir. Bir gün hem ol çole çykypdyr-da: «Hey, mundan hem ýasaýyş bolarmy?! İndi näme etsemkäm?!» diýip otyrka, oňa ýagşyzada duşupdyr. Ol: «Be-e, çölde gudrat bar diýleni boldy» diýip begenipdir. Ýagşyzada oňa:

- Näme dilegiň bolsa aýt! – diýipdir. Ýaňky adam:
- Maňa köp altyn berseň, galan ömrüme hiç zadyň gaygysyny etmän ýaşasadm – diýipdir. Ýagşyzada ilki başyny atan ýaly edipdir-de, soňundanam:
 - Yeri, bolýar, men seniň dilegiňi hasyl edeýin. Aslynda-ha altyn-pul gadyryny biljek, mätäç kişilere berilýär. Ýagşy adam, sen muny bilyänsiň, hemiše adamlar bilen gadyrly bolup ýaşajakdygyň alamaty hökmünde sen maňa näme berersiň? – diýip, onuň özür aňyna gelmejek sowalyny beripdir. Ýolagçy adam ilkibada näme diýjegini bilmän aljyrapdyr, soňundanam özünü ele alyp:

– Wah, men seni ömür unudarynmy? Isleyşim ýaly altynym bolsady, diýeniňi bereyin, aýt, näme isleyär-siň? – diýipdir.

– Men baýlyk islemeýärin, maňa sagat syna gerek. Sen maňa öz sagat synaň birini berseň, baýlyk diýyäniňi dag ýaly edibem berip bilerdim – diýip, ýagşyza-da oňa seredipdir.

Ýolagçy adamyň bar keýpi gaçypdyr. Öz-özüne käyinipdir: «Wah, ýonekeyrak bir zatlar dilän bol-samam bolardy. Şu çölden tizräk gider ýaly özüme güýç-gurbat, gaýrat diläýmeli ekenim» diýip, gussa batypdyr. Ýagşyzada oňa:

– Men seniň özüňdäki zady diledim, sen şony hem bitirip bilmediň – diýip, ýaňadan habar gatypdyr. Şonda ýaňky adam:

– Synam abat bolmasa, altyny näme edeýin? – diýip, gussaly dem alypdyr.

– Sen özüňde bar zadyň gadyryny bilmediň – diýip, ýagşyzada şolbada onuň gözünden gaýyp bolupdyr.

Bu rowayatda beýan edilişi ýaly, saglyk ynsanyň on iki synasynyň abatlygyndadır. Türkmençilikde on iki synanyň abatlygy diýlen düşünje durmuş baradaky

umumy derejäni kesgitlemekde ilkinji şertdir. Başyň amanlygy, on iki süňňüň abatlygy ýasaýşyň hözirliligi duýmagyň üçin gerekdir. Türkmençilikde käteler gepiň äheňinden many alybam «Saglykmy?» diýilýär. Şeýle diýilmegi saglygyň ilkinji hem-de esasy gymmatlykdygynyň jemgyýetçilik ykrar edilmesini aňladýar.

Saglyk diýmegin manysynda dogry ýaşamak hakyn-daky düşünje bardyr. Soňky ýyllarda sagdyn ýasaýyış diýen düşünjä has uly ähmiyet berilýär. Saglyk diýlen-de, adamyň synasynyň sagdynlygy barasyndaky aladarlar göz öňüne gelse-de, ol pikirleriň sagdyn bolmagyny hem aňladýar. Pikirler sagdyn bolanda, syna hem sagdyn bolýar. Soňky döwürler şu ynama yhlasly eyermek bara-da köp işler ýazylýar. Şuňuň bilen bagly bir hekaýat bar.

Halatly kişileriň biriniň tüm garaňky gijeleriň birende gulagyna gaýypdan bir owaz eşidilenmişin: «Men saňa patyşalyk beryärin. Ulus-iliň başynda şa bolup, uly ýurtlara hökümiň ýeter. Ýene-de bir baýlyk beryärin, janyň hemiše sagdyn bolar, hiç haçan başym agyryp, baldyrym szylayár diýmersiň, şonuň üçinem hemiše şähdiň açık bolar. Saňa üçünji bir berjek baylygym – akyl-paýhas. Hawa, sen birini saylamaly!».

Halatly adam birsellem pikirlenipdir-de: «Maňa akyl-paýhas ber!» diýipdir. Ol irden turup gören ahwalyň halypasyna beýan edipdir. Halypasy oňa:

– Sen näme üçin saglygy dilemediň. Saglykdan uly hem baýlyk bolarmy? – diýipdir.

Şonda ol:

– Eger-de akyl-paýhasym bolsa, saglygy hem, şalygy hem gazanaryn. Olary akyl-paýhas bilen gazanyp bolýar. Akyl-paýhasyň bolmasa welin, saglygyň-da, dünyä baýlygynyň-da gadyry bolmaz diýipdir.

Onuň jogabyndan halypasynyň göwni hoşal bolupdyr. Bu rowaýatyň «Saglyk bolsa – beglik bolar» diýen atalar sözüniň döremegine sebäp bolandygyny hem çaklamak mümkün.

Halk arasında «göz degmek» diýen düşünje-de bar. Şonuň üçinem ata-babalarymyz göz degmesin diýip yrym edip, ynsanyň ýakymsyz nazaryny sowar ýaly, käbir mukaddes saýýan zatlaryny tumar hökmünde ulanypdyrlar. Olary dakynypdyrlar, eý görýän mallaryna, ulaglaryna dakypdyrlar, öýlerinde gapynyň ýokarsyndan asyp goýupdyrlar. Şeýle mukaddeslikleriň hatarynda dagdan agajy hem bar. Oňa kähalatlarda «yrgaý» hem diýilýär.

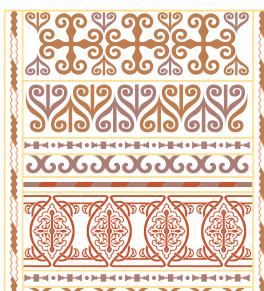

Dagdan iň berk agaçlaryň biri hasap edilýär. Öýüne mukaddeslik hökmünde garáyan, zähmeti söýyän il-halkymyz dagdan agajyndan azal, soky ýaly hojalyk esbaplaryny hem ýasapdyr. «Agajyň gatysy soky bolalar» diýen halk nakylynda-da dagdan agajy barada aýdylýar. Dagdan agajy dagda bitýär, ol daşy ýaryp çykýan, örän berk agaç.

Gadymy döwürlerde-de ak öýleriň dulunda alaja ýüp germelip, şoňa kilim atylyp, sallançak edilipdir. Sallançak kiliminiň iki gapdalyna dagdandan direg edilipdir.

Dünýä halklarynyň medeniýetinde şowluluk getirýän, daşarky ýaramaz täsirlerden goráyan dürli hili şekilleriň, esbaplaryň asylyp goýulýandygyny bilyän-siňiz. Biziň halkymyzda dagdan, düye ýüňi, alaja ýaly zatlar ýakymsız täsirlerden, gözden-dilden goraglylygy aňladýar. Şuňuň bilen baglanyşklylykda bir rowayat bar.

«Öňem bir adamyň gözü degýän ekeni. Nazary düşen, mähri giden zatlary derrew bir kemçilik ýa dert tapynýan ekeni. Bu ýagdaýy onuň obadaşlary-da, özi hem bilyän ekeni. Ol öz bolşundan müýnür-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

gäp, töweregindäkilere: «Meniň gözüm degegen-dä» diýyärmişin. Şol adamyň bir gezek owadan kejebeli, daýaw düýäniň ýoldan gelýändigine gözü düşyär. Seretmäýin diýse-de bolmandyr. Gyzyl-ýaşyl öwüş-gin atýan kejebä, düýäniň daýawlygyna ol aňkarylyp galypdyr. Ýanyndaky adamlar hem bu ýagdaýy syn-lap, indi näme bolarka diýip, geň galyp seredişipdirler. Kejebeli düýe onuň nazary düşenden, entirekläp, bir silkinen ýaly edipdir-de, ýene öňki kaddyna gelipdir. Seredip görseler, düýäniň owsarynyň ýanynda kiçijik dagdan agajy barmışyn». Şondan hem «Dag-danly taýmaz, taýsa-da gaýmaz» diýen nakyl döräpdir. «Gaýmaz» sözi ýykylmaz diýmegi aňladýar.

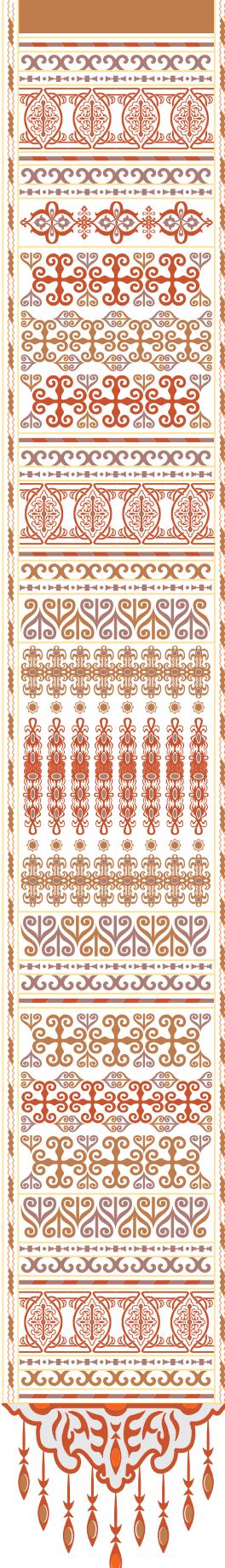
Ir döwürlerde soltanlaryň köşklerinde hem bu agajy ulanypdyrlar. Ol köşkdäki adamlary göze görünmeyän, ynsan saglygyna zeper ýetirýän bela-beterlerden, ýaramaz täsirlerden gorayär, şeýle hem binanyň berkligine täsirini ýetirýär diýip düşünipdirler. Sebäbi dünyäniň uzak ýaşly ağaçlarynyň sanawynda hem dagdan agajynyň ady bar.

Il-halkymyz sagdyn ýaşamagyň tebigy esasly ýörelgelerini kemala getiripdir hem-de ony öz durmuş tejri-

besi arkaly baylaşdyrypdyr. Şunuň özi sagdyn ýasaýyş medeniýetiniň ösüşinde hem uly orun eýeläpdir. Dagdan agajynyň ady amaly-haşam sungatynda-da na- gışlar bilen baglanyşykly köp duş gelýär. Şonda hem halkymyzyň sagdyn ýاشамак maksady bilen döreden däp-dessurlarynyň täsiri duýulyar.

Dagdan agajy adamlarda ruhubelentlik, şähdaçyklyk duýgularyny oýarýar. Şunuň üçinem häzirki döwürde täze göçülip barylýan öýleriň gapysynyň ýokarsyndan dagdan agajy asylyp goýulýar. Munuň özi öýde sagdyn ýasaýşyň bolmagyna täsirini ýetiryär diýip hasap edilýär.

Halkymyzyň üzärlilik bilen bagly döreden däp-des- surlarynyň özeni «Sakasy – saglyk» diýen aýtgyda jemlenendir. Üzärlilikde haýra we şowluluya ýol açýan güýç bar diýen ynam gadymy döwürlere degişlidir. Üzärlilik saglygy goldajy, näsaglygyň öňüni alyjy seriş- de hökmünde bellidir. Onuň ylmy häsiýetnamasyny we dürli atlandyrylyşyny «Türkmenistanyň derman- lyk ösümlükleri» atly ylmy-ensiklopedik kitabyň 1-nji tomunda «Üzärlilik» diýen at bilen doly beýan edipdim. Melhem topragymyzda bitýän bu ösümlik hakynda aýdylýan rowayatlar örän köp.

Olaryň birinde şeýle diýilýär: lr döwürlerde Beýik Yüpek ýolunyň ugrunda ýerleşen Igdigalanyň etegin-däki oýda Eýmir atly bir adam ýaşapdyr. Onuň Igdi-galada uly kerwensaraýy bar eken. Kerwensaraýda has uzak ýurtlardan gelen täjirler düsläpdirlər, olaryň söwda işlerini mazaly ýola goýyançalar, az-kem eglen-jekdiklerini eşiden aýdyjylar, suhangöý adamlar, bag-şydyr şahyrlar hem bu ýere ýygňnanyşýan ekenler. Bir gezek bolsa başgaça bolupdyr. Täjirleriň gelşi has ga-lagoply bolup, olar uzak eglenmän, ýola düşmegiň gamyny iýipdirler.

– Yol diýseň ýowuz. Deňizde tupan-gay turdy, näme işleyänimizi bilmedik. Şonda birki sanymyz näsaglyk tapyndy. Damarlary saň-gaty bolup, olaryň tasdanam zähresi ýarylypdy. Belkem, gorkudan ýaňa şeýle bo-landyr. Gämi agdarylar öýtdük. Biz olaryň haýryndan geçýärис. Yürekleri düşüşyänçä, sizde bolubersinler. Yzemyza öwrülenimizde bize goşulyşyp giderler – diýip, kerwenbaşy Eýmire ýüzlenýär. Igdigala gelen-leri bări ýer bagyrtlap ýatan, gözleriniň aşagy garalyp, yüzleriniň reňki öçük oglanylary oňa görkezýär.

– Bular hakda biziň lukmanymyz bilyärmi? – diýip, Eýmir gyzyklanyp sorayár.

– Eýmir aga, eger saňa bular ýük bolar öýtseňiz, men başga alajyny gözläyin. Men mundan aňry özüm gitmeli bolaryn. Bular saňa biziňkiler gelende dilmaçlyk ederler. Göwnüňe jaý görmeseňem, biraz wagtdan biziň ýurdumyza barýan söwdagärlere daklyşyp gidibersinler – diýip, olaryň baştutany Eýmire mysapyr nazaryny aýlayar. Eýmir onuň gyssanmaçlygyna geňirgense-de:

– Ýok-la, heý, biziň myhmandan ýüzümüzü öwren ýerimiz boldumy? Seniň diýýäniň näme, dost?! – diýip, ony ýola salýar.

Özi hem kerwensaraýyna gözegçilik edýän lukmana násaglar hakynda aladalanmagy tabşyrýar. Şondan soň birnäçe gün geçýär. Yene-de Igdigala dürli yerlerden gelen täjirler, söwdagärler ýygnanyşýarlar. Ol bu gelenleriň arasynda hem öňki söwdagär bilen gelen násaglar ýaly adamlara duşýar. Bu gelen toparyň kerwenbaşsy Eýmire hiç zat diýmeyär. Násaglaryň özleri eger-de Eýmir aga razylyk berse, bu ýerde biraz galyp, soň ýöremekcidiklerini aýdýarlar. Eýmir olaryň aýdanlary bilen hem ylalaşýar. Aradan esli wagt geçýär. Onuň kerwensaraýında şolar ýaly násaglaryň sany artyar. Igdigaladaky beýleki kerwensaraylarda hem násag adamlaryň köpelendigini Eýmir aňýar.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Adatça, söwdagärler ýarawsyzlyk tapynan ýoldaşlaryny taşlap gitmeyärler. Dem-dynç alýarlar, näsaglar sagalýança, töweregi synlayarlar. Sebäbi kerwensaraýa gözegçilik edýän Kerem lukmanyň eliniň ýeňildigini olar bilipdirler. Bir hepde çemesi wagtda onuň eden emi ýerine düşüp, näsag sagalýan eken.

Bu gezek bolsa söwdagärleriň gyssanmaçlygy, özünden maslahat hem soraman, alňasap, näsag ýoldaşlaryny kerwensaraýda goýup, ýola düşmekleri lukmany hem oýlandyryýar. Eýmir hem öz ýanyndan bu sowalyň jogabyny agtarýar. Ahyry ol lukmana:

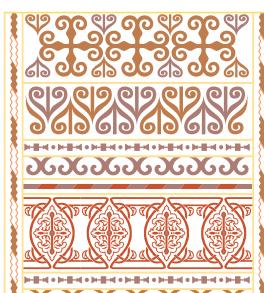
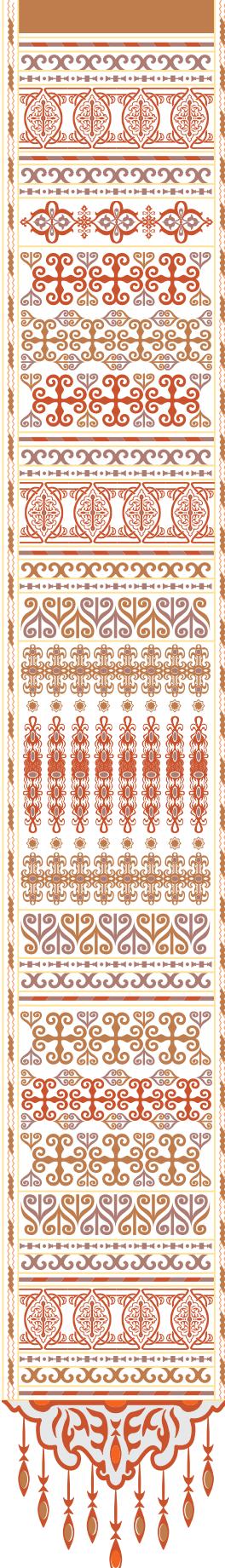
– Senem bir zatlar aňansyň, Kerem lukman, söwdagärler dertlilerinden umylaryny üzendikleri üçin bizde goýup gidene meňzeyär. Yöne olaryň muny açyk aýtmandyklarynyň, derdiň nähili dörändigini habar bermändikleriniň sebäbine düşünemok. Onuň gorkudan döremändigi belli ahyry. Bolýar. Indi sen näsaglaryňdan habar ber. Näme, gorkuly zat barmy? Ýa eli ýeňil Kerem lukmanyň ýanynda bu derdiň hem alajy tapylarmy? – diýip, oňa yzly-yzyna sowal beryär. Kerem lukman:

– Eýmir aga, olar näsaglarynyň ýolda heläk bolaryndan hem gorkandyrlar welin, has beteri, şol derdiň ýaýramagyndan, jany sagat adamlara hem ýokuşmagyndan gorkdular. Bu dert ýokançly – diýip, öz çen edýänini aýdýar. Eýmir başyny ýaýkaýar. Heniz görülmedik derdiň öz obasyna hem aralaşaýmagynyň mümkindigini aňýar. «Eý Taňrym, hernä şeýle bolmawersin» diýip, lukmandan onuň alajyny tapmagy haýış edýär.

Kerem lukman her hepdäniň bir gününde myhmlaryň düslän ýerinde, köpcüligiň baryan ýerlerinde dermanlyk ösümligi tütetmegi buýurýan eken. Ol indi her gün agşam kerwensaraýyň töwereginde şol ösümligi tütetmegi tabşyrýar. Onuň ýakymly ysy bilen ak goýry tüssesi töweregi gaplayár. Kerem lukman lgdigalanyň etegindäki beýleki obalara, oylara hem aýlanyp, olara hem etmeli-goýmaly emleri salgy beryär.

Adamlar dermanlyk ösümligi gaýnadyp, suwuna ýuwunýarlar, galan suwunam öýleriň gyralaryna serpip goýberýärler.

Aradan birnäçe wagt geçensoň, näsag ýolagçylar sagalýarlar. Eýmir:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

112

– Eger ýurduňza aşaryn diýseňiz, ýol shaýyňzy tu-
tuň. Özümüz kömek ederis. Yzyňzdan geljeklere ga-
raşsaňyzam ýa-da bizde galmak isleyän bolsaňyzam,
onuňam aladasyny ederis – diýip, birinji topar bilen
gelenlere ýüzlenýär. Olaryň ýaşulusy:

– Eýmir dogan, bizden habar alan bolmaz. Olar
bizden bireýyäm tamalaryny üzendirler. Ygtyýar et-
seňiz, biz şu ýerde galmakçydyrys. Ýüregi arassa
adamlaryňz bar eken. Üstesine-de bu ýerde ýaşasaň,
islendik dertden seni alyp çykjak bir jadyly ösümlि-
giňiz bar eken. Meniň şonuň nädip ekilýändigini bi-
lesim gelyär. Menem ekeyin. Ony dünýä ýaýratmak
bilen meşgullanaýyn – diýip, oňa öz pikirini aýdýar.

Eýmir ýylgyrýar-da:

– Göwün diýeniňiz bolar. Ýöne ol dermanlyk
ösümlük ekilýän däldir. Ol ýalazy çöl, dag, düz ýerlerde
bitse-de, suwsuzlyk derdini çekmeýär. Oňa Taňrynyň
nazary düşendir. Siz arkaýyn boluň, galanynam, ynha,
ýaşulular üýsse, geňeşeris, eger makul bilseler, der-
dine em tapan adamlaryň ählisine bir ýerden öý dike-
ris – diýip, olaryň göwünlerini galkyndyrypdyr. Esli
wagtdan soň goýup giden dertlileriniň melhemlik bu

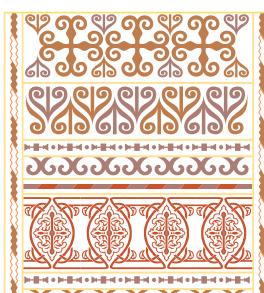
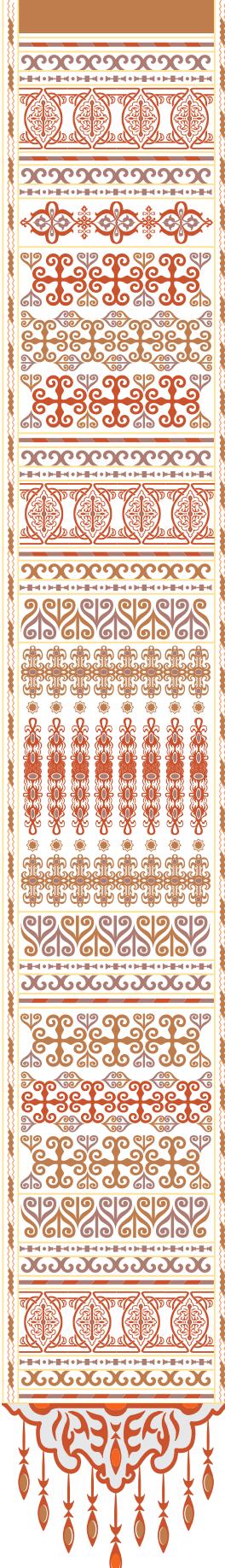
ösümlikden şypa tapyp, dertden saplanandyklaryny eşiden täjirlerdir söwdagärler: «Yüz ärlik iş bitiren jadyly ösümlik bar eken» diýip gürrüň edipdirler. Sonuň üçin bu melhem ösümlige «ýüzärlilik» hem diýipdirler.

Ýene bir rowaýatda şeýle diýilýär. Biriniň eden işi hiç oňuna bolmaýarmışyn. Çagalary hem çyrçykly bolup, dertden açylmandyr. Bu adam şeýle bir ejizläpdir. Aňyrsynda baş şayylyk zady galmandygy üçin, bir günem obanyň ýaşulusynyň ýanyna baryp, zeyrenmäge başlapdyr:

– Men bu zatlaryň ählisini öz ykbalymdan görýarin. Dowar baksam, ony möjege aldyrýaryn, ekin eksem, başda gowy gögerýärem-de, soňundan ýel-gay turar ýa-da maýsa wagtynda bir idegsiz mal ony payhynlar, garaz, agzym ýagjarmaýar. Çagalarym hem ejiz, sähel howa üýtgese-de näsaglaýarlar. Howa çala mayladygam, aýalym çagamy Gün urdy diýip, olaryň azaryndan özi hem dert tapýar. Indi onuň kendiriginde urbalygy ýokdur. Nämé etsemkäm?! Men-ä halys ugrumy ýitirdim.

Goja ony ünsli diňläpdir. Soňundanam:

– Ýaşaýan ýeriňde üzärlilik ýokmy? – diýip sorapdyr.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Bar-la, ýöne meniň şowsuzlygyma onuň näme dahyly bar? – diýip, ýaňky adam geňirgenipdir.

– Wah, oglum, şükürli günüňde-de, endişeli günüňem, üzärlilik ýanyňda bolsa, derdiň ýeňlär. Onuň seniň sustuňy basýan, şeydibem saňa dert berýän zeperleri aýyrýan häsiýeti bardyr. Üzärlilik göz-dildenem gorayár, ýoluňy açýar. Şonuň üçinem sen gama batyp oturma-da üzärligi ulan – diýip, goja oňa maslahat beripdir.

Ýene-de bir rowaýatda şeýle diýilýär:

«Biriniň ýalňyz oglы uzak ýola söwda ugramakçy bolupdyr. Uzak ýolda gabat geläýjek kynçylyklara tejribesiz, heniz durmuşda taplanmadık ýaş oglanyň nähili döz geljekdigi belli däldi. Şonuň üçinem ol obalaryndaky güýçli tebibiň ýanyna baryp:

– Ähli derde em boljak dermany salgy bersene!
– diýipdir. Tebip sesini çykarmandyr-da, hol aňyrda gülläp oturan ösümligi görkezipdir. Oglan oňa düşünmändir. Şonda ol:

– Şol ösümligiň haýsy ösümlikdiginı bilyärmiň? – diýipdir. Oglan onuň üzärlilikdiginı aýdypdyr.

– Seniň bar derdiňe em hem şol üzärlikdir. Ol müň derdiň dermanydyr. Ondan her düsläňde, bir desse ýyg-da, ýanyňa al. Ýolda özi gurar. Soň ony horjunyňa sal-da berkje sakla! Kelläň agyrsa-da, sowuklasaňam, ony tütedersiň. Şol tüsseden hem dem alarsyň. Eger-de baran ýeriň iýip-içgisi janyňa ýaramasa, üzärligiň dänesini al-da agzyňa atyp goýber. Üzärligiň tüssesi seni al-arwahdan, göz-dilden hem gorar. Şoňa görä, söwdaň şowly bolar. Sen ony görýän dälsiň, ýöne üzärligiň her ýapragynda, gülüdir dänesinde perişde oturandyr. Uzak ýola gideňde, ýanyňda üzärlilik bol-sun! – diýip, tebip ony ýola salypdyr».

Görnüşi ýaly, üzärlilik haýra garsy durýan ähli güýçleri ýeňmegin serişdesi hökmünde has irki dö-würlerem belli bolupdyr. Üzärlilik tütedip, ak tüs-se edip, ýaramaz güýçleri yzyna serpikdirip bolýar diýip yrym edilipdir.

Täze göçülip barylan öylere hem duz bilen bile üzärlilik alnyp gidilýär. Täze işiň başy tutulanda hem üzärlilik tütedilyär. Üzärlilik gaýnadylan suw howply bakteriyalaryň täsirini aýyrýar.

Üzärligiň saglyk üçin peýdalydygy hakynda Ibn Sı-nanyň «Lukmançylyk ylmynyň kanunlary», Seyit Ysma-ýyl Gürgenliniň «Tebipçiliğiň ýankitaby», Muhammet Hüseýiniň «Melhemler hazynasy» kitaplarynda hem maglumatlar bar. XV asyr türkmen taryhçysy Ýazyjy ogly Alynyň «Seljuk türkmenleriniň taryhy» atly kita-bynda bolsa halkyň köp dertleriň dermany hökmünde üzärligi ulanandygy baradaky beýan etmeler duş gelýär.

Ata-babalarymyz üzärligi möwsümi gelende ýyg-nap, ony guradyp, tohumynyň, suwunyň, tüssesiniň dermanlyk häsiyetlerini bilyän adamlary haýyrly, so-gaply iş edýän ynsanlar hökmünde sarpalapdyrlar.

Halkymyzda üzärlilik hemme ýerde ösmeýär diýen ynanç hem bar. Üzärligiň özüne degişli bolan ekin ýerinde ýa-da mülk ýerinde, ýa-da edil howlusynyň çetinde ösüp oturandygyny gören adamlar begenýär-ler. Sebäbi üzärlige il arasynda keramatly ösümlik diýen ynanç bilen garalýar.

Halkyň içinde giňden ýaýran rowayatlaryň aslyny derňeseň, köp halatlarda belli şahsyýetiň ylmy mi-rasy, akyldarlyk ýoly hakyndaky maglumatlar mälim bolýar. Türkmençilikde «Saglyk bolsa, gaýry zadyň

bir alajy tapylar» diýilýär. Dünýäde köp zada erki ýeten ägirt adamlaryň hem saglyk, ylym-bilim, akyl-payhas babatda goldaw isleyän wagtlary bolýar. Sebäbi saglyk, ylym-bilim, ýagny zehin bilen özleşdirilýän baylyk, şeýle hem zandyňa we terbiýäne bagly bolan akyl-payhas öwezine göwher-tylla berip alynýan zat däl. Şonuň üçinem akyldaryň, alymyň we lukmanyň adamlara edýän kömegi taýsyzdyr. Olary ömür ýadyňdan çykaryp bolmaýar. Oba ýerlerinde özünü aldyryp «pylany mugallym», «pylany lukman», «pylany ýonaçy» diýip at alan adamlaryň hormaty juda uludyr. Şeýle adamlar ýaş nesilleriň mynasyp durmuş ýoluny tapmaklary üçin olara göreldedir.

Hawa, gum obalarynyň birinde maly çöle sygmayan bir gurply adam bar eken. Ol gül ýaly durmuşda ýaşapdyr. Yöne käteler ykbal duýdansyz ýerden synaga goýýar. Bir günem onuň ýeke perzendi derde sataşýar-da, düşege baglanyp ýatyberýär. Yaňky baý näderini bilmän, öz töwereklerinde bir tebip bar bolsa, olary çagyrdyp getirdýär. Tebipler hassany gözden geçirýärler, oňa em edýärler. Oglan birbada gowulanan ýaly hem edýär-de, ýene öňki

kaddyna gelýär. «Eý, Allam, munuň bir alajy tapylmazmyka?!» diýip, pikir eden bay náderini bilmän otyrka, oňa biri Lukman hekimi tapmagy maslahat beryär. Bay onuň maslahatyna begenýär. Tizara iň ýyndam atlaryny goşup, meşhur alymyň yzyndan adamlaryny ugradýar. Aradan birnäçe wagt geçýär. Oglanyň haly has agyrlaşýar. Adamlar: «Lukman hekim ýöne adam däl, ol hassany beýle ýagdaýda gal-dyrmaýar. Enşalla, Allanyň eradasы bilen ogluňyz dertden saplanar. Lukman Hekimiň eline düşen hassalar sagalyp, dünýä ýaňadan gaýdyp gelýärler» diýip, baýy köşeşdirýärler.

Baýyň hem gözü ýolda diýýär. Ahyry günleriň birinde bularyň oýuna «şol meşhur lukman gelýärmış» diýen habar ýaýraýar. Lukman gelenden, bay:

– Eý, eli hikmetli, köňli rehimli ussatlaryň ussady! Sizi uzak ýola çykmaga mejbur edenimiz üçin ötünç soraýarys! Mende başga alaç galmadı. Ýeke dikrarym dünýedenirişdesini üzüp, agyr hassa bolup ýatyr. Indi bar umydymyz sizde! Sizi Alla ýalkasyn, men mal-mülküň gaýgysyny edemok, dünýe malym siziňki, isleseňiz, bar malym il-halkyňky bolsun. Ýöne oglumyň

aýak üstüne galmagyna kömek ediň! – diýip, çöküne düşüp özelenipdir.

Mertebeli lukman bolsa, hassanyň nirededigini sorapdyr. Soň onuň ýanynda esli eglenipdir-de, özüne birki sany kömekçi bermegi haýyış edipdir. Onuň aýdyşy ýaly, ýanyna kömekçi hemem olaryň daşyny gorar ýaly atylary ýanlaryna goşupdyrlar. Olar çöle aýlanyp, seýrek duş gelýän ösümliklerden ýygnapdyrlar. Aradan köp wagt geçmäňkä-de, dolanyp gelipdirler. Lukman Hekim otlardan melhem taýýarlap-dyr-da, şolardan oglana içiripdir. Şondan soň baýyň ogly ýuwaş-ýuwaşdan bări bakmak bilen bolupdyr. Baýyň begenjinden gözüne ýaş aýlanypdyr. Ol lukmana minnetdarlygyny bildirmek isläpdir. Oňa baýlyk hödür edipdir. Lukman Hekim:

– Häzir bahar, soň tomus geler. Güýz gelerem welin çöl ösümlikleri dänelär. Dermanlyk ösümlikleri ýygmagyň hem öz aýratynlyklary we düzgünleri bardyr. Güýzde olaryň tohumy ýygnalýar. Siz maňa şonda ösümlik dänelerini we beýleki melhemlikleri ýygnamaga kömek etseňiz, şondan uly baýlyk bolmaz – diýipdir.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YORELGESI

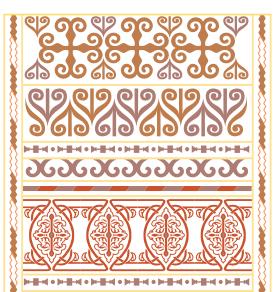

120

Soň obanyň adamlary her ýyl dünýä belli tebibiň öwredişi ýaly edip, ösümlikleri dermanlyk üçin ýygnapdyrlar. Ösümlikleriň dermanlyk ähmiýeti hakynda halk lukmançylygynda özleşdirilen tejribeler gadymyýetiň şeýle wakalarynyň mazmunyny baylaşdyrýar.

Halk içinde Lukman Hekimiň ady bilen baglanyşykly rowaýatlar giňden ýaýrapdyr. Şol rowaýatlary has ırki ýyllarda hem eşidýändigimiz ýadyma düşýär. Ähli sökellikleri dep edýän haýran galdyryjy güýje eýe bolan, täsin bir adamyň hyýala çalymdaş keşbi çaga beýniňde galýar. Dünýäde ähli adamlar dertden halas bolup, uzak ýasaýarlar. Lukman Hekim ölümünden gutulmak üçin kyrk sany derman ýasapdyr. Eger-de şol dermanlarynyň hemmesini içse, ol halas bolmaly eken. Yöne, şägirdi soňky dermana gezek gelende, tolgunmakdan, ony elinden gaçyrypdyr. Lukman Hekimiň haýsy dermanlary ýasandygy hem, şondan soň syr bolup galypdyr.

Bu rowaýat adamlaryň ylmy özleşdirmek esasynda köp netijeleri gazanyp biljekdigine bolan ynamyny berkidýär. Gözlegleriň soňlanmaýandygynyň, keseli ýeňmek ugrundaky göreviň hemise dowam edýändi-

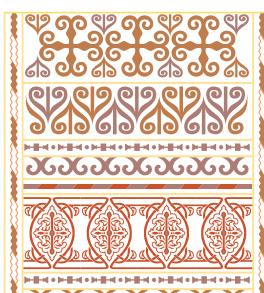
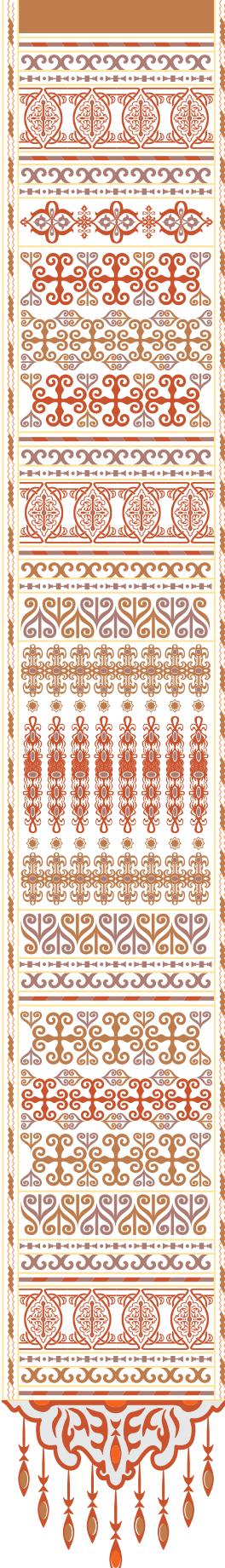

giniň mysaly bolup durýar. Munuň özi häzirki döwürde hem lukmançylykdaky ýetilen sepgitlerden we derňewleriň maksadyndan aýan bolýar.

Şu ýerde Lukman Hekimiň ady bilen baglanyşykly rowaýatlardan saglygy goramak barasynda aýdylanyaň ýuzlenmekçi. Sagdyn ýaşamak ýörelgesine yzyigideli eýerýän, saglyk babatda dogry pikirlenip bilyän adam lukmana diňe barlag we gözegçilik üçin ýüz tutýar. Ol näsaglamagyň öňüni almakda lukmana ýardam berýär. Lukman Hekimiň aýdyşy ýaly, näsaglygy bejermek üçin, hassanyň özuniň-de göreşmegi gerek. Hawa, şeýle rowaýatlar we aýtgylar halkyň içinde diýseň kän! Akyldarlaryň, alymlaryň aýdany halkyň hakydasında ýasaýar.

Bir adam hemiše: «Meniň Lukman Hekime işim düşmez» diýip öwünýärmışın.

– Halypam, ol adam öte gidýär. Hey-de, başy agyryp, baldyry syzlamaýan adam bolarmy?! – diýip, şägirtleri meşhur hekime gürrüň berýärler. Lukman Hekim daşarynyň aňzakdygyna garamazdan, şägirtleriniň birine:

– Şol adamy bar-da, görüp gaýt! Ol hazır öýünde näme işleyär? – diýýär. Şägirdi baryp görse, ol adam öýünde ýyly ýerde köýnekçe, aýagy ýalaňaç, derläp çáý içip otyrmyşyn. Şägirdi gören zatlaryny gürrüň beryär. Lukman Hekim:

– Sen onuň atyny gazygyndan boşat! – diýýär.

«Atyň boşanypdyr» diýilse, onuň hem öýünde kanganat edip oturmajagy belli. Ol adam şol durşuna ylgap daşary çykýar-da, atyny alyp gelýär. Lukman hekim soňky bolan ýagdaýy hem eşidýär-de, indi onuň näme edýändigi bilen gyzyklanyp, ýene şägirdini iberýär. Şägirdi sere-dip görse, ýaňky adam iki aýagyny ýyly suwa sokup, ojar oduna çoýunyp oturanmyşyn. Şulary eşiden ussat:

– Ol adam dogrusyny aýdypdyr – diýipdir.

Bedenini taplaýan adam oňa erk etmegini hem başarıýar. Adamyň synasynyň sagatlygynyň onuň akylyna, bilimine baglylykda gazanylýandygyny alymlar ykrar edipdirler. Synaňy sagdyn saklamagyň usullary örän köp, her kim şol usullardan özüne gere-gini saýlap alýar ýa-da ol özüne laýyk usuly döredýär, ýagny bedene peýdaly bolmadyk täsirlere garşıy göreşmek ukybyny özleşdirýär. Bu ylmy pikir il arasynda:

«Özüne ýaraýan zady her kimiň özi bilyär» diýlen has giň pikiriň çäginde beýan edilýär.

Başyň aman bolsa, saglygyň gadyryny hiç bir zat bilen deňäp bolmaz. Bir wagtlar arkasy bilen baza-ra odun daşap gün görýän pukara adam halys ýagyr bolupdyr. Näçe işlese-de, onuň gazanjy artmandyr. Ol orta ýaşa barypdyr, durmuşy welin özgermändir. Şonda bir gün ol nadyl bolup, dünýeden zeýrenipdir:

– Meniň bu ýaşaýsymda ne many bar, ne-de bir arkaýynlyk. Alla maňa şular ýaly gara günü bereninden, amanadymy alsa-da kaýyl! – diýip, nalyş edipdir.

Ol sözünü gutaryp gutarmanka-da, gözüne bir gara görnüpdir.

– Sen kim?

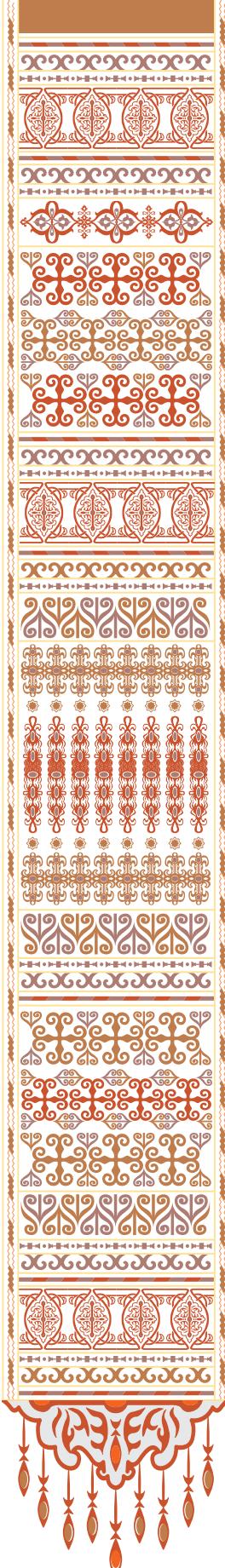
Ýaňky gara oňa:

– Men edil seniň isleyşiň ýaly, amanadyň almaga geldim. Ýa sen dälmi meni çagyran? – diýipdir.

Odunçynyň gorkudan ýaňa sesi sandyrapdyr.

– Ýok, men däldim!

– O nähili sen däl? Ýaňy sesiňi eşitdim-ä?! Dagynäme üçin çagyrdyň? – diýip, ol gitmän duranmyşyn.

Odunçy gözünü tegeläp, çykalan odun üýşmegine seredipdir:

– Ynha, şuny arkama alyp bilmänim üçin aýdayandyryn. Şonuň üçin çagyran bolmagym ahmal – diýip, ysgynsz gepläpdir.

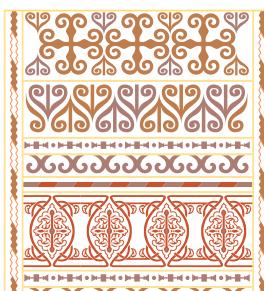
Hawa, durmuşyň tagamy datly. Gorkut atanyň hekayatlarynda Däli Domrulyň «men-menlik» edişi, soňundanam aman dileýsi hem örän täsirli beýan edilýär.

Gadyrly okyjy! Ata-babalarymyzyň öz pentlerinde we arzuwlarynda beýan edişleri ýaly, size başyňzyň amanlygyny, jan saglygyny arzuw edýärin.

Ýurdumyzda ynsan saglygyny gorap saklamagyn döwrebap ýörelgeleriniň giňden ornaşdyrylmagy barasyn daky aladalarymyz bu ugurda edilýän işlerde öz beýanyny tapýar. Häzirki wagtda ulgamlaryň öza-ra täsirli ýagdayda kemala gelmegini durmuşy düýpli özgerdýär. Saglygy goramak işi hem ýurdumyzda ulgamlaryň döwrebap, netijeli iş alyp barmaklary arkaly üpjün edilýär. Şunuň özi häzirki döwürde Garaşsyz Watanymyzyň sportda eýe bolan netijelerinden hem aýdyň görünýär. Milli sport oýunlarynyň wagyz edilmegi we öwrenilmegi ýurdumyzda sportuň binýa-

dynyň pugtalandyrylmagyna itergi berýär. Şu ýerde ady belli pälwanlar baradaky gürüňlerden hem birine yüzlenmekçi.

Has anygy, bu many çykarylmały taryhy waka. Ol geçen asyryň birinji ýarymynda, Lebap welaýatynyň Köýtendag sebitinde bolup geçýär. Oba sirk gelýär. Sirkde eldekileşdirilen aýy hem bar ekeni. Ya jahyllygyny edipdir, ýa-da ýanyndakylaryň onuň aýydan güýçlüdigini ykrar etmelerinden göwni göterilip, oba pälwany orta çykypdyr. Ol aýy bilen göreşipdir. Ol aýyny ýeňipdir. Soň ýaňky oba pälwany goşun gullugyny geçmek üçin, daglyk ýurda düşüpdir. Gullukdaş ýoldaşlary oňa dagda äpet ýylanyň bardygyny gürrüň beripdirler. Soň ol awunyň daşyna çolaşyp, ony heläk edýän şol äpet ýylany hem ýok edipdir. Bu wakalary anyk beýan edip durman, esasy ýerine ünsüňizi çekeýin. Soň pälwanyň batyrlygyna we güýçlüligine haýran galyp, ony synamak üçin gaplaň bilen söweşmegi teklip edipdirler. Şonuň ýazgysy esasında taýýar edilen film bolsa, şol ýerde köp wagtlap tomaşaçynyň ünsünde bolupdyr diýip, anyk gürrüň beripdiler. Pälwan geçen asyryň otuzynjy, kyrkynjy ýyllarynda Merkezi Aziýa sebitinde özünü tanadyp-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

126

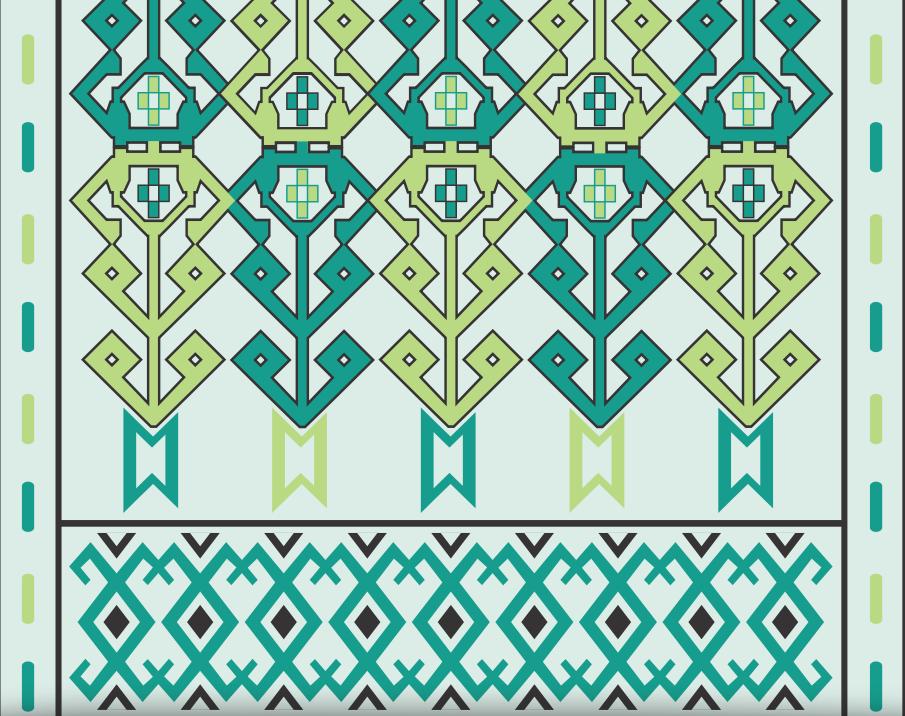
dyr, öňki Soýuzyň çäklerindäki ýaryşlara gatnaşyp, görünüklü orunlary eýeläpdir.

Köýtendagda «Pälwan daşy» diýlip atlandyrylyan ullakan daş bar, häzirki wagtda hem adamlar ony ýörite görmäge baryarlar. Şeýle wakalar, pälwanlardan galantaryhy gymmatlyklarymyz ýaş nesillerimizde sporta söýgini terbiýelemekde, jemgyýetimizde sagdyn durmuş ýörelgelerini ornaşdyrmakda uly orun eýeleýär.

Sagdynlyk, abadanlyk, jebislik ýörelgeleriniň amala aşyrylmagy adamlaryň ykbalyndaky täze döwürdir, adamyň barha gymmaty artýan derwaýys durmuş endikleriniň we ýaşayşa ynamynyň subut edilen durmuş sahypasydyr. Durmuşyň bize galdyran sagdyn ýaşamak babatdaky tymsalynyň mazmuny sportda jemlenýär. Sport – saglyk, rowaçlyk. Bular bolsa maksadyň we yhlasyň bitewüleşmeginde hasyl bolýan arzyly maksadymyzdyr.

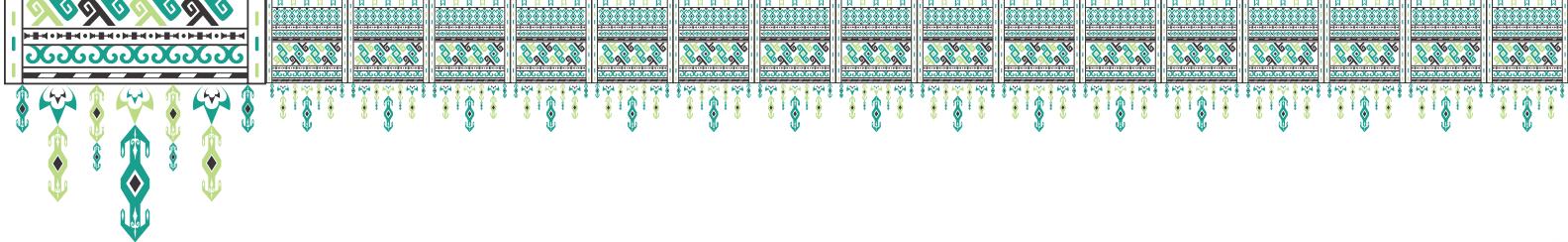
Goy, özgerişli durmuşda size üstünlik ýaran bolsun! Şähdiňiz açyk, göwnüňiz hoş, durmuşyňız hözirli bolsun! Adamyň durmuşdaky işjeň ornuna we döredijilikli tagallalaryna saglyk ýaly güýç beryän baylyk ýok. Size tut ýaly jan saglygyny, maşgala agzybirligini arzuw edýärin.

Zähmetsöýerlik – gaýratlylygyň gözbaşı

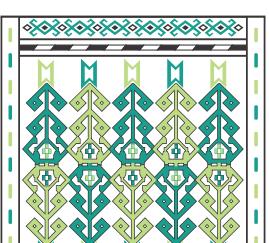
TÜRKMENİŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

L

Zähmet adamy adam edýär! Yönet zähmetsöýerligi terbiýelemek aňsat iş däldir. Zähmet düşünjesiniň manysyna häzirki döwürdäki garaýyşlar dürli-dürlüdir. Zähmetiň fiziki zähmet hem-de akyl zähmeti diýen ýaly görnüşleri bar. Olar öz arasynda umumy häsiýeti kemala getiryärler. Sebäbi ösen döwür islen-dik netijeli işiň akyl zähmeti bilen baglanyşykly ýag-daylaryny döretdi. Indi şu ýerde meseläniň anyk esas-laryna dolanmakçy bolýaryn. Çünkü zähmet barada ýaş nesillerimize terbiye bermegiň özeni ilkibilen zähmetiň nämededigine düşünmekden başlanýar. Şu ýerde ýene bir ahwalyň göz öňünde tutulmagy gerek. Alyn derini saçyp, topraga yhlas edýän dayhan ýa-da örüde dowaryň yzynda gezip, gününi öturyän çopan hem bilimi bilen netije gazanýar.

Ekerançynyň ýa maldaryň dürli tebigy hadysalar-da, çylşyrymly durmuş pursatlarynda öz işini dogry we takyk ýerine ýetirmegi üçin onuň ýeterlik tejribesi hem-de bilimi hökman bolaýmalydyr. Çopan hem öz rysgal tapan çopan taýagyny hemme adama ynan-mayár. Ol gije, howanyň öwzaýy bozulyp, tupanly

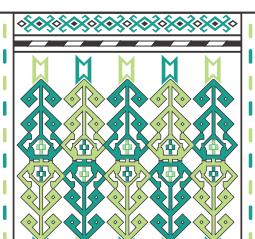

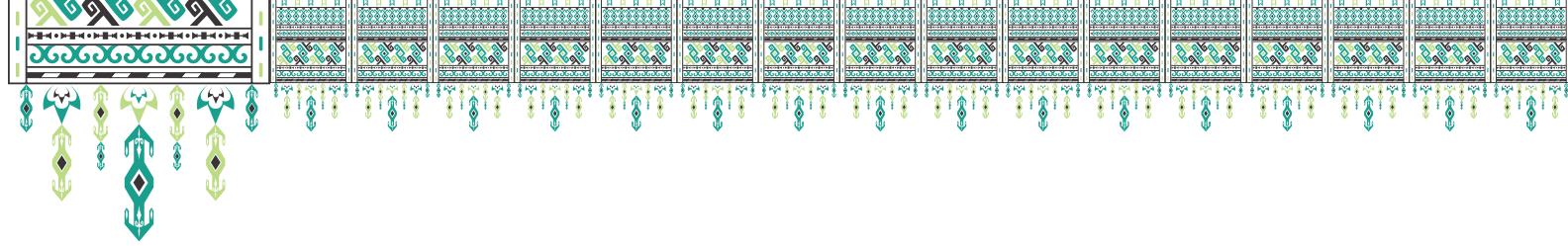
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

günlerde hem ugur-ýol saýgarylyp bilmeli. Çopanyň yzçylykdan hem habary bolmaly. İşine ezber bolmagy üçin mal lukmançylygyna degişli bilimleri hem özleşdiryär. Ol meydanyň ot-çöpüniň malyna peýdalysyny bilmeli, biologiya babatdaky düşünjeleri hem tejribe arkaly aýdyňlaşdyrmagy gerekdir.

Dayhan öz işine ussat boljak bolsa, astronomiya, geometriya, fizika, biologiya, himiýa babatda käbir düşünjeleri bilmeli. Halkymyzda topragyň, arassa suwuň goralmagyna aýratyn eserdeň garalypdyr. Bu häzirki döwürde-de ekologiýa boýunça talaplary üpjün edyär. Fiziki zähmet bilen ýerine ýetirilýän amallaryň tehnikalaşdyrylmagy ösüslü ýagdaýda dowam edyär. Täze tehnikalar oýlanylyp tapylýar. Şonlukda, zähmetiň diňe derňewler we esaslandyrylmalardaky mazmuny görünüyär.

Zähmet barada diňe hereketler arkaly berjay edilýän ýa-da diňe oýlanmak we döredijilik arkaly ýerine ýetirilýän zähmet diýilmegi hem dogry däldir. Bular zähmetiň bir düzüm bölegidir. Zähmet düşünjesiniň anyk kesgitlemesi netijelilikdedir. Yaş nesillerde zähmete söýgini terbiýelemek diýmek, olara wagty netijeli peýdalanmagy öwretmekdir. Tebigata söýgi döretmek, yaş nahallara ideg etmegi öwretmek terbiýesi bedeniň arassa howada işjeň hereketde bolmagy bilen ut-

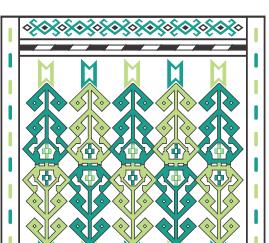

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

gaşdyrylyar. Munuň özi ýaş nesillerde rehimdarlygy, sahawatlylygy kemala getirmekde hem bähbitli bolar. Tebigata gezelenç edilen halatynda, her bir ösümligiň, jandarlaryň olarda täsir döretmegini gazaňmalydyr. Bu tebigata söýgini oýarmak üçin derwaýysdyr. Mysal üçin, meýdanda ösüp oturan baglara tarap gelýän akaryň suwy ýagyş köp ýagsa, ugruny üýtgedip biler. Şonda ýaşlar suwsuzlykdan guráyan ýaş baglara geleň etmän, deňinden geçip bilyän bolsalar, onda bu güzellik baradaky garaýylaryň dogry kemala gelmändigini aňladýar. Ata-babalarymyz tebigaty söýmegi ýaşlaryň aňyna guýup, olarda rehimdarlygy kemala getiripdirler.

Hawa, ýone akar öz ugruny üýtgetse, ol öz boýunda ýene baglary we ösümlikleriň dürli görnüşlerini ýetişdirer. Bu durmuşyň kanuny. Şol gözelligi duýup hem-de gorap bilmek bolsa, medeniyetlilik hem-de terbiýelilik. Zähmet çekmek hem şeýle maksatlar üçin örän derwaýys endik bolmalydyr. Uzakly gün çylşyrymly matematiki hasaplamalar bilen meşgullanmak daýhançylyk bilen utgaşykly alnyp barlanda, gowy dynç alynýar. Uly alymlaryň, ýazyjylaryň, akyldarlaryň durmuşy barada aýdylanlar hem zähmetiň netijeli ýaşamakdadygyny tassyklayár. Häzirki wagtda şäher ýerinde ýaşaýanlar hem özleri üçin howly edinmegi, onda hojalyk üçin gerekli önümleri ýetişdirmegi

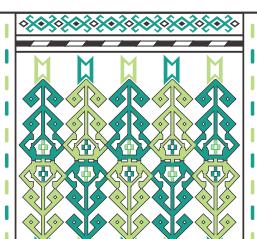

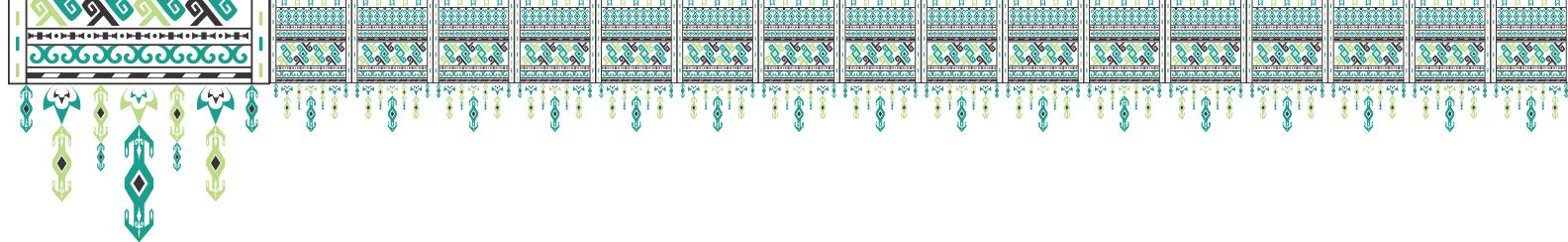
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

kem görmeýärler. Bu, elbetde, adamyň islegine bagly, durmuşda sagdyn ýaşamagyň ýörelgelerine nähili eýerýändigine baglydyr. Beden maşklary bilen meşgullanmagy gündelik endigine öwrüp, wagtly-wagtynda sport toplumlarynda türgenleşyän ildeşlerimiz has hem köpdür.

Bahar paslynyň gelmegin bilen ýurdumyzda ählihalk ağaç ekmek dabarası giňden ýaýbaňlandyrylyp, täze bag nahallary oturdylýar, ýaş baglara ideg edilýär. Şol pursatlar baýramçylyk şowhunyna öwrülip, köp wagtlap ýadyňda galýar. Birnäçe ýyldan soň ýaňky ýerde baglygyň dörändigini öz gözüň bilen görýärsiň. Mekdebe gelen ýaş çagalaryň oturdan nahalynyň olar uçurym bolýançalar, nähili bolup ýetişjekdigi mu-gallymlaryň terbiýesine, adamlaryň görüm-görelde-sine baglydyr.

Hawa, tebigata söýgi zähmete söýgini kemala getirmegiň binýadydyr. Aslynda, tebigata söýgi ilkinji orunda bolmaly. Zähmet hem aňly-düşünjeli guralmasa, ol harsydünýälige barýar. Şeýle zähmetiň netijesi ýaramaz bolup, tebigata zeper ýetirip biler. Ekoliýa taýdan düşünjeliliğiň möhümligi hem sondadır. Zähmet diňe oňyn netijäniň – adamlaryň bähbidine, tebigy deňagramlylygyň saklanmagyna hyzmat etmelidir. Käteler ýeri hapa-haşal otlardan

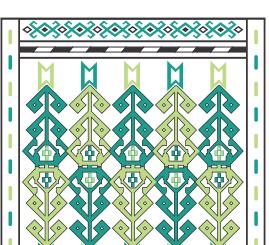

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

arassalamak üçin ondaky ähli minerallara zyýan ýetirilýän ýagdaylary-da bolýar. Şeýle ýagdaylaryň her biri hem ylymda aýratyn göz öňünde tutulýar we olaryň öňüni almagyň çäreleri işlenilip düzülýär. Ol toplumlayýyn häsiýetde bolup, sansyz köp bilimleriň, ylmy seljermeleriň jeminden ybaratdyr. Halkymyzyň zähmet terbiýesinde şolar bilen bagly düşunjeler hem kemala getirilendir. Topraga, suwa nähili garamalydygy görüm-görelde bilen nesilden-nesle geçirilýär. Şolar esasynda ýaş nesillerde zähmete söýgini döretmek jemgyyetimiziň möhüm wezipesidir. Eziz Watanymyzyň ösüşlerinde öz beýanyny tapýan wezipeler döwlet syýasatyndan hem ünsden düşürilmeli däldir. Gowy görelde ýayýlmalydyr, netijäniň maksada görä däldigi hem durmuş mysallary esasında ýaşlara düşündirilmelidir. Halkymyzda: «Zähmet soňy – rehnet» diýilýär. Bir akyldar zähmet adamy üç sany dertden-garyplykdan, näsaglamakdan, ýürek-gysmadan halas edýär diýipdir. Şu ýerde il içinde eşidenlerimden bir rowaýaty gürrüň bereýin.

Bir ýaş ýigit ýaramaz endiklerinden saplanmaga hiç erki ýetmändigi üçin, danadan maslahat sorap-dyr. Dana oňa ýaş nahaly görkezip, ony sogurmagy buýrupdyr. Ýaş ýigit ony bir elinde sogrupdyr. Soňra dana oňa öňküden berdaşlyrak nahaly görkezip, so-

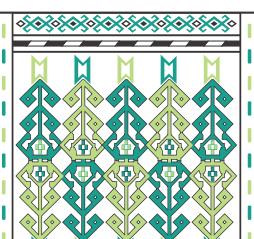

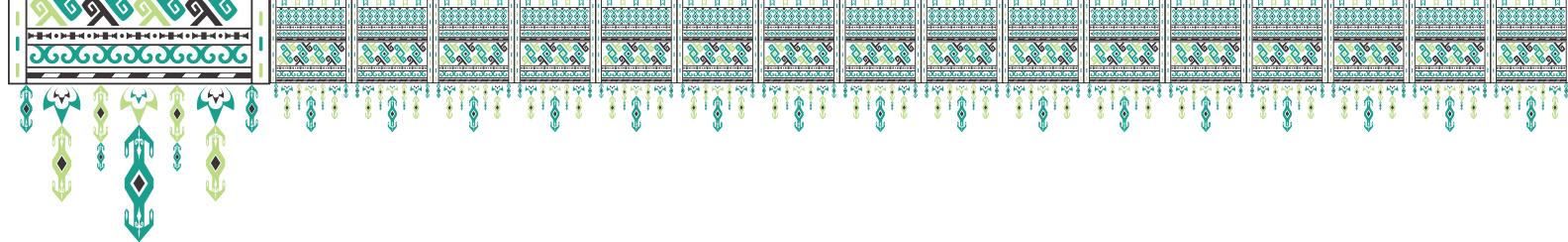
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

gurmagy buýrupdyr. Hawa, näçe gujurlydyryn öýtse-de, ol nahaly iki eli bilen çekeläp, zordan sogrupdyr. Dana sesini çykarmandyr-da, oňa üçünji bir agajy – öňkülerden uluragyny görkezipdir. Ýigit ony hem sogurmakçy bolupdyr. Ýöne bu oňa başartmandyr. Dana şunuň üsti bilen ýaş ýigide ýaramaz endikleriň hem kök ursa, olardan ara açmagyň juda kyn bolýandygyny düşündiripdir.

Zähmet endigini ele almadyk adam edil elsiz-aýaksyz ýalydyr, ýonekey ýagdaýlarda hem başyny çarap bilmän durandyr. Zandynda zähmet terbiyesi bolan adam hökman bir ugur tapar. Zähmet ugurtapyjylygy hem terbiýeleýär. Halkymyzyň awçylyk, mürüşgärlilik, seýisçilik, alabaylary köpeldip ýetişdirmek, haly sungaty, zenan maşgalalara degişli bolan dürli el işleri zähmete söýginiň netijesinde kemala gelen iň naýbaşy nusgalardyr. Aňly-düşünjeli, bilim esasynda amala aşyrylan zähmetiň netijesi barha kämilleşip, sungaty kemala getirýär, ylym üçin esas döredýär. Şu ýerde ýene bir rowaýata salgylanaýyn.

Iki sany dost bar ekeni, olar ýeterlik mal-mülk edinipdirler. Bular bir gün dostluklaryny garyndaşlyga öwürmegi ýüreklerine düwüpdir, ikisi perzentleri üçin nähili baylyk galдыrandyklary barasynda söhbettesýärmiş. Gyzyň kakasy:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

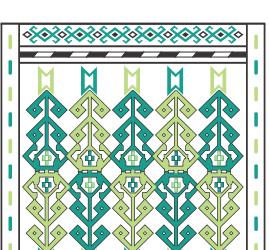
– Men gyzym üçin bag ýetişdirdim, ol islän wagty onda seýil edip bilýär. Oňa şol ýerde bir ymarat hem galdyrdym. Gyzma beýleki ownuk-uşak gerekli zatlary hem enesi kem eden däldir, sepini ýetirdimikä diýýarin – diýipdir. Oglanyň kakasy:

– Aý, ýok, dostum, men perzentlerime bolar diýip üýtgeşik bina hem galdyrmadym, bag hem döretmedim. Häzirki ýasaýan jaýymyň kemi ýok, sen ony bilyärsiň. Mülk ýerimizden hem iýjegimiz önyär. Men gazanjymy olaryň hünär öwrenmegine, ylym-bilim almagyna harçladym. Indi özleri üçin binany olar galdyrarlar – diýip, dostuna düşündiripdir. Dosty bolsa:

– Sen mamlı, men olara yhlas bilen gazanmagyň hözirini öwretmändirin. Şoňa görä olaryň zähmete höwesinden göwnüm suw içmeýär. Meniň gyzym hem size gelin bolup barsa, oňa birbada täze durmuşa öwrenişmek kyn düşer – diýip, köp oýlanypdyr.

– Sen onda pák ýürekligi, dogruçyllygy terbiýelänsiň, adalatly bolmagy öwredensiň. «Dogdugymdan – düşdüğim» diýlenidir. Sen ony alada etme, dura-barä öwrener – diýip, dosty oňa göwünlik beripdir.

Bu rowaýatyň dowamy hem bar. Çünkü zähmete söýgi we zähmete endik aýry-aýry düşünjeler bolsa-da, biri-biri bilen baglanyşyklydyr. Zähmet çekmek endigi ýok adamda zähmete gadyr goýmak düşün-

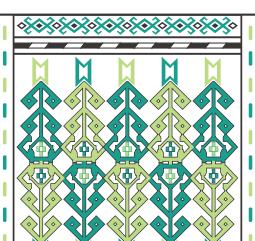
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

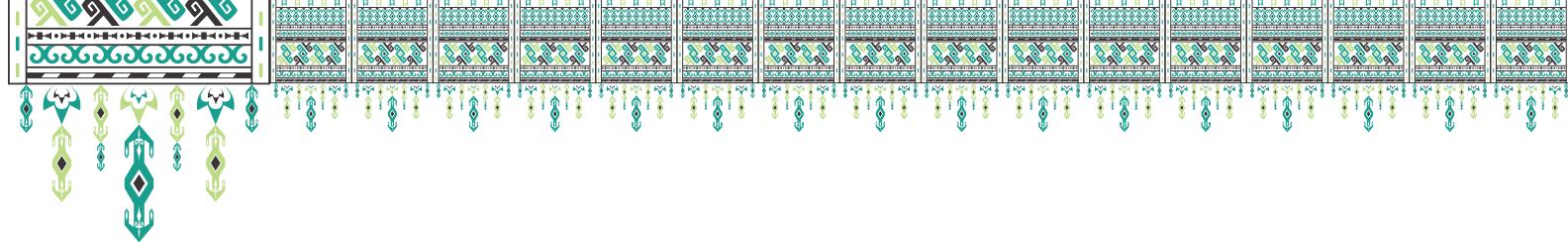
jesi-de bolmaýar. Şonuň ýaly adamyň özünü kämilleşdirmegi kyn bolar. Yaşlara zähmete gadyr goýmagy, zähmetiň miwesiniň nireden gelýändigine düşünmegi hem öwretmelidir.

Magtymguly Pyragynyň dana setirlerinde şeýle diýilýär:

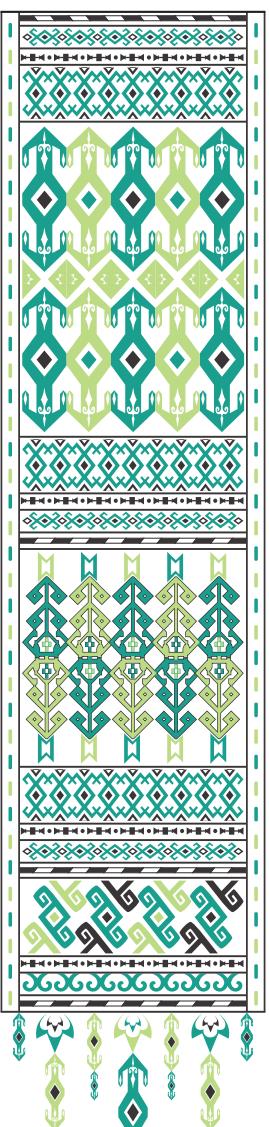
Hyzmat etmek hara döner,
Gadryň bilinmegen ýerde.

Şu ýerde zenan maşgalalaryň arasynda köneden aýdylyp gelinýän aýtga ünsüňizi çekeyin. Bu siziň köpiňize hem tanyşdyr. «Edip beren ýeňňemden, edep beren ýeňňem ýagşy» diýilýär. Bir gyzyň iki sany gelnejesi bar eken. Olaryň biri gyza iş öwretjek bolup yhlas edipdir. Beýlekisi bolsa, oňarmaýan işini oňa derek özi edipdir. Gyz gelnejelerini gowy görüpdir. Yöne özünü ähli ýerde goldap, oňarmajak işini elinden alýan gelnejesi oňa has gowy görnüpdir. «Kişi maşgalasy bolsaň, saňa kyn düşer. Iňňäni dogry tutubam bileňok» ýa-da «Irden turup, içerini tämizlemäge endik edin!» diýip, özünü häli-şindi kötekleyän gelnejesi bolsa, oňa ýerliksiz käýinýän ýaly bolup görnüpdir. Soň ýaňky gyzyň hem maňlaýy açylýar, onuň toýuny edýärler. Gyza soň bir hojalygyň öý-içeri aladalaryny çekmek kyn düşüpdir. Özüne iş öwretjek bolup jan eden gelnejesini ýatlapdyr. «Wah, şol gelnejem ýanym-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YORELGESI

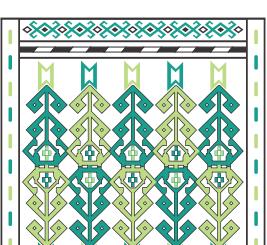

da bolsady, maňa öňküler ýaly öwretsedi. Indi näler öwrenjek-le» diýip, ahmyr edipdir.

Şu waka esasynda halk içinde ýokarda aýdylan aýtgy döräpdir. Käte maşgalada ene-atalaryň çagalaryna dözmezçilikden, ýüregi ýukalykdan öýüň bar aladasyny özleri edýän halatlary bolýar. «Ýaşlar ýaşlygyň hözirini görsünler, öz başlaryna düşende ederler» diýýärler. Yöne şeýle ýagdaýda ýyllaryň dowamında toplanýan tejribe hem-de ýagşy endikler gözden düşürilýär. «Enesine bak, gyza bak, ýüpegi ýumşak, dokany syk» diýlip, halk içinde zenan maşgalanyň zähmete bolan garayşynyň esasynda, onuň häsiyetiniň nähiliðigi kesgitlenilýär. Sebäbi adamy tanamagyň esasy ölçügi onuň zähmetsöýerligi hasap edilýär. Magtymguly akyldaryň beýan edişi ýaly:

Ulalanda iş hoş ýakmaz,
Ýaşlykda köymän ýigide.

Ýaşlarda özbaşdaklyk endiklerini ýuwaş-ýuwaşdan kemala getirmeli. Eýýäm ýetginjeklik ýaşynda olar ulularыň durmuşyna girişýärler. Şonda hem hünäre bolan höwes has aýdyň ýüze çykýar. Eýýäm mekdep döwürlerinde dürli hünärlere ukyplı ýaşlar kemala gelýärler. Şu ýerde bir meselä aýratyn dykgat edilmezi derwaýys. Orta mekdepde ýaşlarymyz özlerine

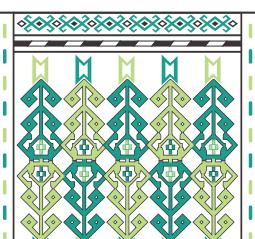

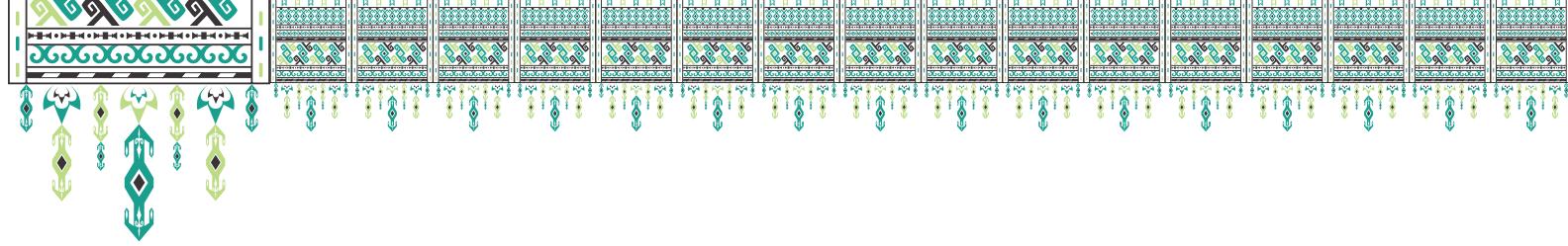
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

esasy bilim binýadyny edinýärler. Orta mekdebiň mu-gallymlarynyň aýratyn wezipesi okuwçylaryň haýsy ugra ukybynyň bardygyny açmakda bolup durýar. Çagalaryň häsiýetleri dürli-dürlüdir, şoňa görä olaryň her biri babatda aýratyn çemeleşilmegi derwaýysdyr.

Ata-babalarymyz şular ýaly ýagdaylarda gowy häsiýetleri hem saýhallaşdyryp, olardan belli-belli-lerini adamy tanamakda özleri üçin ýörelge edinip-dirler. Şolaryň iň esasylarynyň biri zähmetsöýerlikdir. Zähmet endigi bolan adam, käteler özi bilmezden hem köpcüklikde ony aýan edýär. Şeýle adamlar özleri üçin özge biriniň alada etmegine ygtyýar hem ber-meyärler. Olar wagtdan netije gözleyärler. Netijäniň maksadynyň diňe ýagşy amallara gönügendigi bolsa, şol adamyň şahsyýetini bezeýär. Išeňňir, haýsydyr bir işi kimdir biriniň ýerine ýetirmegine garaşyp otur-man, özi edýän adamlar häsiýeti boýunça galjaňdylar. Olar wagtyny manyly, gowy bir işe sarp etmekden göwnühoş bolýarlar.

Bu barada halkymyzyň içinde iňňän gyzykly ro-wyatlar, hekayatlar hem bar. Olar, esasan, nakyllaryň manysyny açyp görkezýärler. Halkymyz nakyllary, aýtgylary, rowayatlary, tysallary bolsa, köplenç, il içinde aýdylyp gelinýän haýsydyr bir waka bilen bag-lanyşdyrýar.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

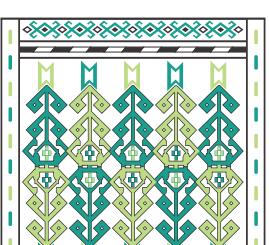
«Giç ýat-da, ir tur, alty pişegi artyk ur». Siz bu nakyly öň eşidensiňiz. Ir döwürlerde iki sany goňşy aýal barmışyn, biri säher bilen ýanlygyny ýaýmaga başlayarmışyn. Beýlekisi bolsa, Gün guşluga galandan soň turup, ýanlyk ýayýarmışyn. İşeňňir goňsususy ýanlygyna üýşen ýagdan küýzesini doldurýarmışyn. Guşlukda ýanlyk ýaýmaga başlayanyň welin, ýanlygynda oňly zat önmeýärmiş. Bu ýagdaý ony örän gyandyrypdyr. Yöne ol ähli syryň goňsususynyň özünden has işeňňirligindedigini ykrar edip bilmändir. Şonuň üçinem: «Näme üçin onuň ýanlygyna köp ýag üýşyär, meniňkä bolsa az?» diýip, ömür nägile bolupdyr. Goňsususynyň gowy häsiýetlerini aýtsalar, muňa pitawa edesi gelmändir. Ahyry obalaryndaky mollanyň ýanyňa barýar-da:

– Näme üçin meniň ýanlygyma illeriňki ýaly ýag ýygnanmaýar? – diýip zeýrenyär.

Molla ony diňläpdir-de:

– Seniňem ýanlygyňda köp ýag ýygnanar, şuny al – diýip, eline tumarça tutdurypdyr.

Ýaňky aýal öýüne gelip, ýene Gün guşluga galanda, äwmän ýanlyk ýaýmaga çykypdyr. Netije welin üýtgemändir. Ol hat-sowatdan başy çykýan biriniň ýanynda zeýrenip, bolan wakany gürrüň beripdir. Uly ilin öňüne düşüp ýören adamyň oňa nähili goltgy ber-

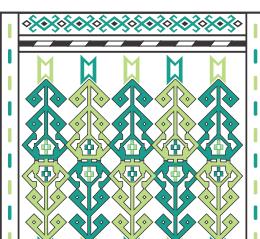
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

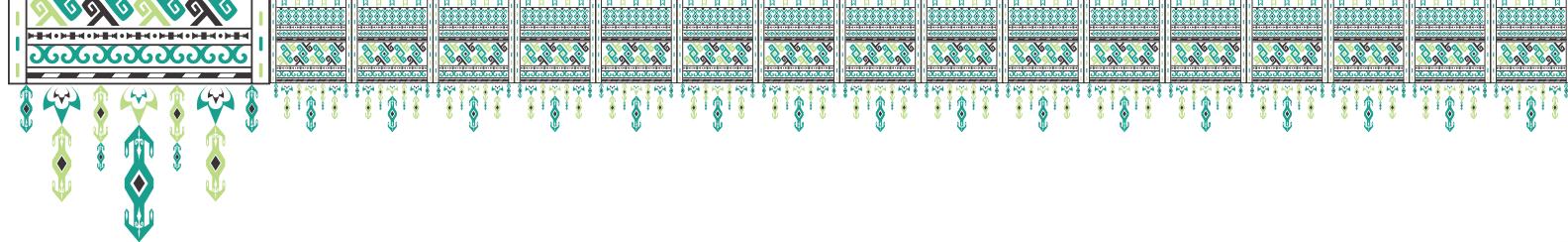
jegine akyly çatmandygy üçin, ol bu ýerde bir syryň bardygyna düşünip, ondan tumarçasyny görkezme-
gi haýş edipdir. Soň ähli zat aýan bolupdyr. Yaňky
molla:

Giç ýat-da, ir tur,
Alty pişegi artyk ur.
Bilegiň çümsün ýaga.
Ýagy doga neýlesin?!

– diýip ýazyp beren ekeni.

Orta asyrlarda Köneürgenje gelip gören arap syýa-
hatçysy Ibn Battuta bu ýerde ýetişdirilýän gawunlara
haýran galypdyr. Ol: «...Gündogarda-da, musulman
dünýäsiniň günbatar sebitlerinde hem şunuň ýaly
gawunlara gabat gelmedim. Gawunyň paçagy gök, içi-
niň eti gyzyl bolup, örän süýjüdir we gataňsyrakdyr.
Ony böleklere kesip, Günüň astynda guradýarlar we
sebetlere salyp alyslarda ýerleşyän Hindistanyň hem-
de Hytaýyň şäherlerine äkidýärler. Guradylan ähli
miweleriň içinde şeýle süýji tagamly iýmit ýokdur»
diýip, türkmen gawuny barasynda ýazypdyr. Ibn Bat-
tuta Deli şäherine baranda, bu ýere Köneürgençden
täjirleriň gelenini eşidipdir. Türkmen gawunyny satyn
almagy sargap, ýumuş oglanyny ugradypdyr. Hindis-
tanyň hökümdarynyň hut özi hem meşhur syýahat-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

çynyň bu nygmaty gowy görýändigini bilip, oňa söw-dagärleriň getiren gawunlaryndan sowgat hökmünde iberipdir diýip, bu barada metbugatda okapdym.

Şu ýerde ýene bir rowaýaty gürrüň bereýin. Bu rowaýatda adamyň kanagatly bolmagy, göwnüň diye-nini amal etmegiň hemişe mümkün däldigi, şonuň üçinem nebis bilen islegiň arasynda çäk goýmagy başarmalydygy baradaky çuňňur many bar.

Gün öylä ýakyn, balykçy deňziň sapaly kenarynda, agajyň kölegesinde, tämiz howada dynç alyp otyr-myşyn. Şol wagt bir täjiriň oňa gözü düşyär.

– Nähe, etmäge işiň ýokmy, arkaýyn kölegeläp otyrsyň? – diýip, ol balykça habar gatýar.

– Men şu günlükçe özüme gerek balyggyny tut-dum – diýip, balykçy hem oňa jogap berýär.

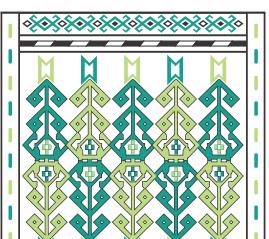
– Kölegeläp oturanyňdan näme haýyr bar, ýene balyk tutmaly ekeniň-dä! – diýip, täjir ýene ony tijen-dirmekçi bolýar. Balykçy:

– Onça balygy men näme edeyin?! – diýýär. Täjir hem öz göwnüne gelenini aýdýar:

– Köp puluň bolardy.

– Yeri, köp pulum barmyşyn, onsoň men ony näme edeyin?! Meniň onsuzam özüme gerek zatlarymy edinmäge ýagdaýym ýetyär.

– Puluň köp bolsa, sen özbaşyňa bir gaýyk edinip bilerdiň. Has baýanyňdan soň, uly täjir bolardyň –

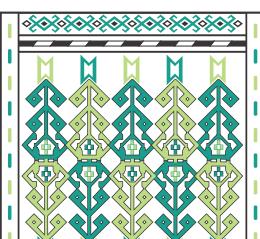

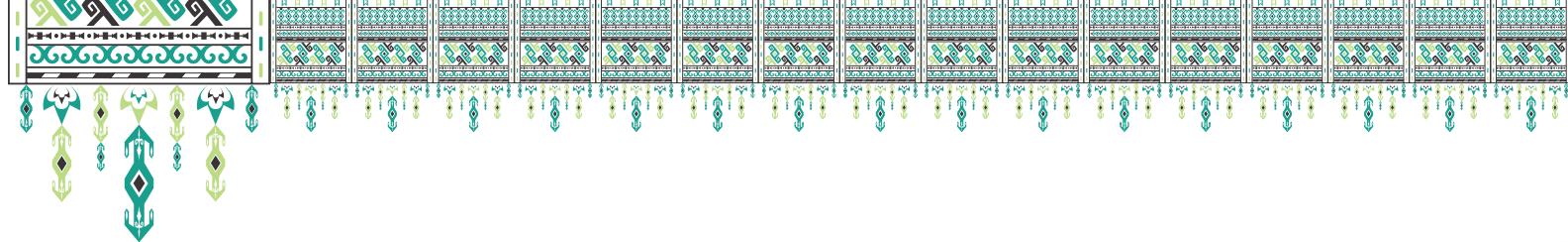
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

diýip, täjir oňa gurply ýaşamagyň hözirli taraplaryny, köp emläklere eýe boljakdygyny düşündirip başlayárdı. Balykçy onuň näme üçin gerekdigini soranda:

- Rahatlygyň, dynçlygyň, eşretiň hözirini görüp, arkayýn ýaşardyň – diýyär. Balykçy şonda:
- Eýsem, men hazır näme edýärin?! – diýipdir.

Hawa, bu rowaýatda köp many jemlenipdir. Bu, bir tarapdan, durmuşda gowy ýaşamak hakyndaky maksatlaryň derwaýysdygyna ünsüni çekýär. Bu täjiriň mysalynda alnanda şeýledir, ikinjiden, her kim öz ykbalyny özi çözýär. Her kim öz saýlan ýoly bilen ýaşaýar diýen pikirler hem ündelyär. Çünkü balykçy hars urup işlemezdi diýip, onuň wagtynyň netijeliliği babatda bir pikiri aýtmak kyn. Sebäbi onuň deňziň kenaryndaky támiz howadan alýan güýjünü we ylhamyny göz öňüne getirip bolýar. Tebigatyň gözelliginden keýpiçaglygy duýmagyň özünde hem many bardyr. Şonda adamyň döredijilik mümkünçilikleri açylýar, ajaýyp tebigy gurşaw onuň saglygyna gowy tásır edýär. Rowaýatda durmuşyň manysyny kesgitleyän «Gymmatlyk nämede?» diýen sowalyň çözgüdine üns çekilýär. Munuň esasy manysy hem şondamyka diýyarin. Rowaýatda şükürli ýaşamak hakyndaky many hem bar. Bu nebsiňe «hay» diýmegiň zerurdygyny hem görkezýär. Käteler atalar sözü-

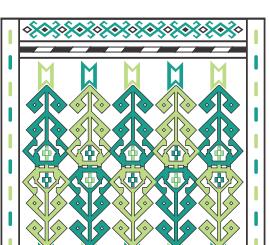
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

niň, rowayatlaryň manysyny her kimiň öz düşünişiçe kabul edýän ýagdaylary-da bolýar.

Bir adam ogluna mellegindäki baglaryň biriniň düybünde gyzyl gömüp goýandygyny aýdypdyr. Şol gzyldan ýerlikli peýdalansa, baylygyň ony ömürboýy eklejekdigini hem ýaňzydypdyr. Aradan esli wagt geçipdir. Ekinleriniň içini gyzyl dörjük eden oglan, ol ýerden hiç hili gyzyl tapmandyr. «Be-e, kakam gyzilly humy nirede gömdükä, özi aýatda wagtynda gowy edip soramaly ekenim» diýip oýlanypdyr. Barybir arkaýyn oturyp bilmän, melleklerindäki ähli baglaryň düybuniň gumuny elekläp diýen ýaly dörjeläp çykypdyr. Şonda-da ol kakasynyň galdyran gyzilly humuny tapmandyr, ýöne şol ýyl ekini bol hasyl beripdir. Miweleri ýygyp guitarar ýaly dälmişin. Mellegine eken ekini hem «boýnap» bitipdir. Şondan soň oglan atasynyň diýyän «gyzilly humunyň» topraga siňdiren yhlasyndadygyna – zähmetdedigine düşünipdir.

Garaşsyz Watanymyzda topraga örküni baglan, topraga yhlas etmegiň gadymy däplerine ygrarly dayhanlaryň durmuşy pæk zähmetiň hözirliliginiň aýdyň mysalydyr. Ýurdumyzda olaryň zähmetine uly sarpa goýulýar. Zähmete yhlasly adam zähmetiň miwesine gadyr goýmagy hem bilýär. Zähmet çekmek endikleri uzak wagtyň dowamynda kämilleşdirilip, ussatlyga ýol

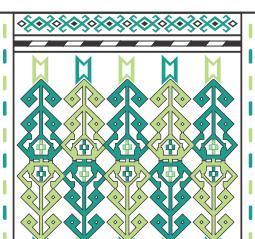
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

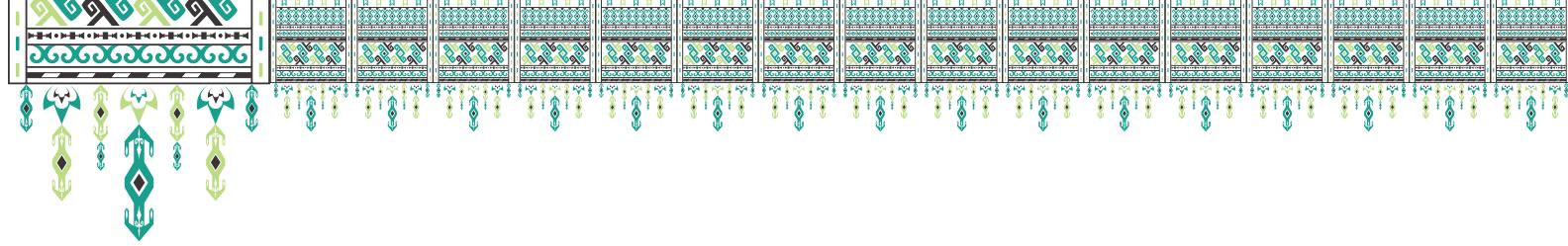
açýar. Şunda adamyň gaýtalamak, ünsli bolmak, kanganat etmek endikleri kemala getirilmelidir.

Şu ýerde ýene bir waka salgylanaýyn. Kiçi wagtlarymyzdy. Öz deň-duş goňsy oglanlarymyz bilen her dürli ugurlara höwes ederdik. Heniz özümüz üçin nähili hünäriň gerekli boljagyny saýlap ýetişmändik. Aýdym-saz, sportuň dürli görnüşlerine, bagbançylyk gurnagyna gatnaýanlarymyzam bardy. Gurnaklara gatnamaly ýerimiz uzak bolandygy üçin, okuwymyza ýetişmek kynrak düşýärdi. Şol zerarly oglanlaryň yzygiderli gatnamayanolaram bardy. Şonda biziň bilen goňsuçylykda ýasaýan ýaşulularyň biri hünär öwrenmegiň peýdasy hakyndaky bir hekayat aýdyp berip, şonuň üsti bilen yzygiderli özüni kämilleşdirmeseň, işiňe ussat bolmagyň kyndygyny düşündiripdi.

«Hünäre söýgi bilen garamaly. Bir gün gidip, ikilenji gün hem ýaltalyk etseňiz, olar ýaly adama «ýeňsikçi» diýilyär. «Ýeňsikçiniňki ýeke gün, ýetiberse ýedi gün» diýilyändir. Şu wagtdan ylas etseňiz, ulalanyňyzda onuň hözirini görersiňiz» diýip sargapdy. Bu wakalaryň «Mämmetjan» atly halk ertekimiz bilenem ugurdaşlygy bar.

Gadym wagtlarda üç sany dost bolupdyr. Olaryň biri ýaşlykdan küşde höwes edip, ahyrynda ussat bolup ýetişyär. Ikinjisi, surat çekse, edil janly ýalymış.

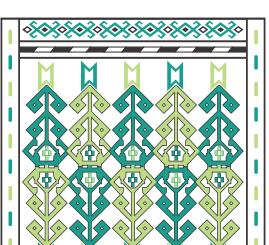

TÜRKMENİN DÖWLETLILIK YÖRELGESİ

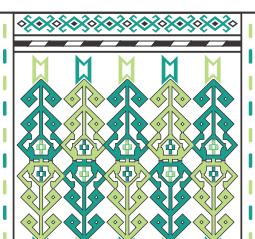
Üçünjisi, saz çalmaga ökde. Ine, bu dostlar aňrybaş derejedäki ussat bolup ýetişipdirler-de, özlerine taý tap-mandyrlar. Bir günem bularyň gulagyna pylan ýurtda örän ussat küstçi, suratkeş hem sazanda barmış diýen habar ýetýär. Onsoň Görogly begiň ussady agtaryp ýola düşüsi ýaly, bular hem ýola düşýärler. Niýetleri – ýaryşyp, olary ýeňmek. Ýol uzak, bir kerwenden başga kerwene daklyşyp, gidip baryarlar. Ahyry diýen şäherlerine ýetýärler. Maksat edinişleri ýaly, ýaryşda ýeňmegi hem başarıarlar. «Öz ýurdumyzdakylar örän begenerler» diýip, göwünleri hoş bolup yzlaryna gelýärkäler hem şowsuzlyga uçraýarlar. Üstlerine ýagy cozýär. Olaryň baştutany gözü gyzaryp duran birehim adam bolsa-da, üşügi ýok hem däl eken. Ol ýaňkylary gören badyna, bularda bir heseriň bardygyny duýýar hem-de näme hünär edýändiklerini soraýar. Üç dost başlaryndan geçirilenlerini gürrüň berýärler. Yaňky adam pikirlenýär-de, eger-de olar ony öz hünärleri bilen haýran galdyryp bilseler, azat etjekdigine söz berýär.

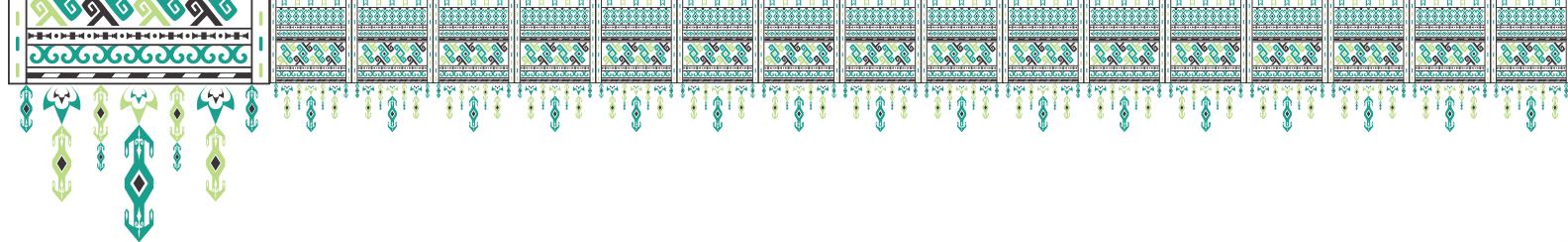
Bular şerte razy bolýarlar, dagy alaçlary hem ýok. Küstçi onuň bilen küst oýnap, ýeňmeli. Onuň utany üçinem, utulany üçinem eýgilik bolmajagyna gözü ýetýär. Şonuň üçinem her gezek oýnanlarynda, oýny deňme-deň tamamlamagy başarıar. Bu onuň taýsyz

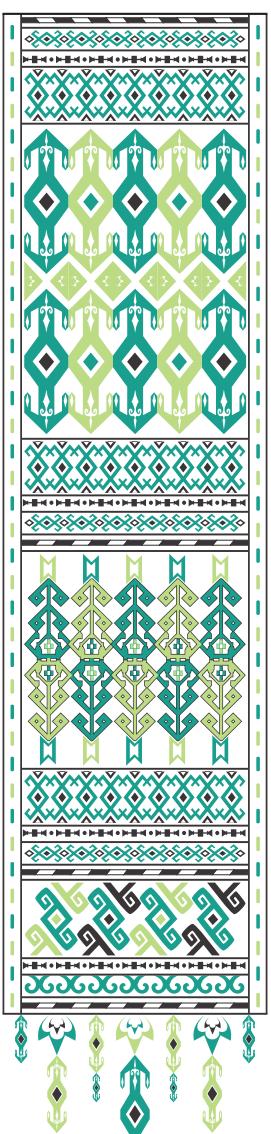
ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

ussatlygy! Yaňky adam muňa haýran galýar. Indi gezek sazandanyňky. Onuň elinde abat saz guraly hem ýok, ýone şirin saz calmaly. Ol goşundan altyndan, kümüşden, misden ýasalan enjamlary tapyşdyryp, şolara elindäki çybyk bilen kakyşdyryp başlayáar. Şu ýerde, aýdylyşy ýaly, onuň piri ýetişipdir ýa-da gudrat döreyär. Şeýle bir saz çalynýar, şeýle bir saz çalynýar. Pälini ýamana dikenleriň sazy diňläp, ýüreklerine rehim inýär. Sazanda ýerli-ýerden alkyş aýdýarlar. Suratkeše öz ussatlygyny görkezmek üçin nobat ýetýär. Ýanyndakylar yeňdi, oňa-da ýeňiş miýesser edermikä?! Ol baştutany şekillendirmeli, ýone nädip?! Onuň bir gözü hem şully. Eger ony öz bolşy ýaly şekillendirse, suratkeše rehim edilmez. Şekili has owadanlap çekmegem, şekili bolşundan ýoýmagam bolmaýar. Üstesine, onuň ýanynda senedem ýok. Senediniň alajyny edeninden soňam, onuň eli hereket etse-de, ýüregi ünjüldi. Suratkeş baştutanyň ylgap baryan keyigi nyşana alyp duran pursadyny şekillendiripdir welin, onuň gözüniň kemlidigi hem bildirmändir. Surat hem üýtgeşik gowy bolup çykypdyr. Şeýdip, üç dostuň ussatlygy ýaňkylary pälinden gaýtarypdyr. Olar ýigitleriň ussatlygyna haýran galypdyrlar. Şeýle tymsallar ýaslarda ussatlyga söýgi döredýär. Ussatlyk – zähmete erjellik, bilimlilik.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

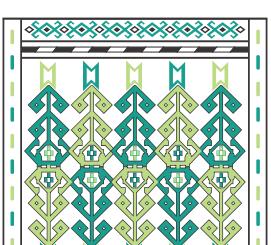
Öňem bir gyzyň hiç iş göwnüne ýaramandyr. Ol eline ýüp alýarmış hem ony çiğisdirip, üzüp taşlayamışyn. Şeýdip gapdalyna zyňyp oturypdyr. Onuň ýanynda mylakatly, işeňňir gyz hem barmışyn. Ol boýdaşynyň ähli hereketini synlapdyr. Onuň çiğisdirip zyňan ýüplüklerini ýygnapdyr-da, bir palas dokapdyr. Ata-babalarymyz perzentlerine şuny gürrüň bermek bilen, zähmetsöýerligiň kanagaty talap edýändigine olaryň ünsünü çekipdirler.

Zähmet adamda peýdaly endikleriň kemala gelmegi üçin derwaýysdyr. Alyn der saçylıp çekilen zähmetiň hözirini hiç zat bilen deňäp bolmaz. Zähmetsöýerlik adamyň häsiýetini hem terbiýeleýär diýilýär. Mu-nuňam sebäbi zähmetiň adamyň öz-özüne erk etmegini terbiýeleýänligindedir. Zähmet çekmäge endik edip, munuň peýdasyna düşünen adam häsiýetine hem erk edip bilýär. Zähmetiň peýdasy halkymyzyň sanlara bolan garaýsynda – üçlüklerde, ýediliklerde hem öz beýanyny tapypdyr.

Şolardan käbirleri.

Ýagşy ýigit bolmagyň ýedi şerti:

- 1) Merdi-merdanalyk.
- 2) Gaýratlylyk.
- 3) Sadalyk-parasatlylyk.

ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

- 4) Salyhatlylyk.
- 5) Zähmetsöýerlik.
- 6) Payhaslylyk.
- 7) Namysjaňlyk.

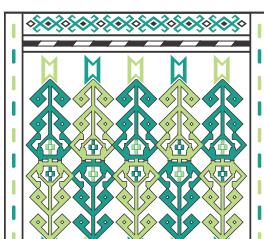
Aşakdaky şu ýedi närsäni başarıran kişi ýalňyşma-zak bolar.

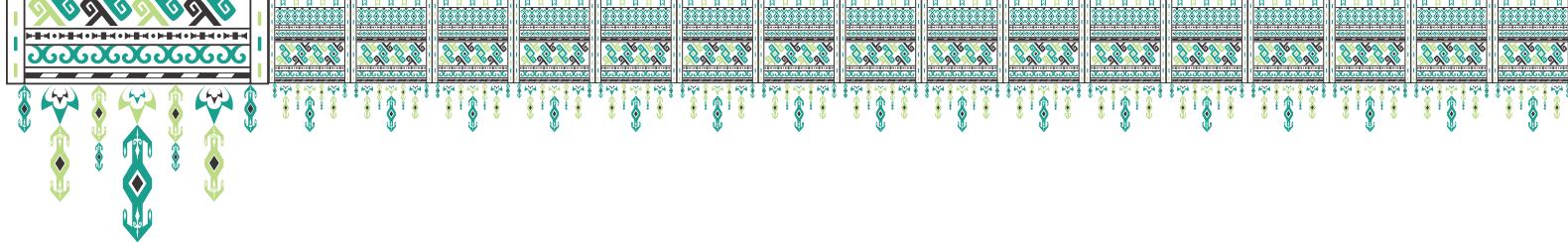
- 1) Ulusyny sylan;
- 2) Hetdini tanan;
- 3) Köp bilim alan;
- 4) Zähmeti söyen;
- 5) İl alkyşyny alan;
- 6) Märekede az sözlän;
- 7) Ejizi goldan.

Aşakdaky üç zat adamyň ömrüni uzaldýar:

- 1) Halal zähmet çekmek;
- 2) Köp ýatmazlyk;
- 3) Ýaramaz endiklerden daşda durmak.

Zähmetde gözellik bar. Tamdyrda çörek ýapýan, ig egirýän, ýüpek işyän zenan keşplerinde, eli pilli ýer depýän dayhanyň, baga timar beryän bagbanyň, uzak-ly gününü körugiň başynda geçirýän demirçi ussanyň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

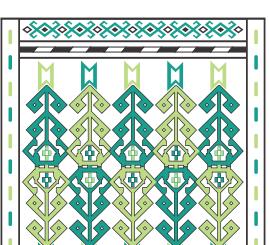

keşbinde durmuşyň iň owadan, nusga alynmaly pur-satlary jemlenendir. Adamyň zähmetiň gymmatyna düşünmegi, zähmetiň gadyryny bilmegi onuň mer-tebesini beýgeldýär. Çünkü zähmet daragty adamyň özünde bolup, ol adamyň tebigy ukybynyň endik bi-len özleşdirilmeginiň netijesidir.

Bir adam ömürboýy hazyna gözläp, çölleri, dag-lary agtarypdyr. Aslynda hazyna onuň howlusynyň bir çüňkünde gömülgı eken diýip, ýaşulular gürrün bererdiler. Şu tymsal hem özünde bar bolan, elýeter-li mümkünçilikleri özleşdirmegi ündeýär, ata-baba-larymyz: «Işikden tapsaň, töre geçme» diýipdirler. Munuň birinji bölegi biziň özümüzäki özleşdirilen, ozalky bar ukyplardyr we mümkünçilikler, ikinji böle-gi soň özleşdirilmeli, gazanylmaý mümkünçilikler hakyndadır. İlki bilen edip bolýan, gözüne görnüp duran mümkünçiliklerden ýerlikli peýdalanmalydyr. Çünkü özünde bar zat, başga ýerden gözlenilmeyär.

Zähmet endiklerini özleşdirmek hünäre ezberligi hem kemala getiryär. İl arasynda «Bikärden Taňry bi-zar» diýilýär, şunuň bilen ugurdaş manyda «Yöne otu-ranyňdan ýer çyz» diýlen aýtgы bar. Şonuň mysalynda hem hekaýat gürrün bereýin.

«Bir adamyň çöl-beýewanda ekin ekmek pikiri hyýalyna gelipdir. Ol iki sany öküze goşulan kündeli

ZÄHMETSÖÝERLIK - GAÝRATLYLYGYŇ GÖZBAŞY

ýer sürüp ýörmüşin. Şol wagt hem onuň ýanyna bir ýagşyzada gelipdir.

– Oglum, ymgyr çölüň içinde öz içjek bir owurt suwuň janyňa hyllalla halyňa, nädip ekinini suwarjak? – diýip geňirgenip, oňa sowal beripdir. Ol adam darykman, gaýtam, göwnühoşluk bilen şeýle diýipdir:

– Men bugday ekmekçi. «Yħlas bilen aglasaň, sokur gözden ýaş çykar» diýipdirler. Men Ýaradana sygynýan, belki, ol öz hazynasından eçiläyedi-dä.

Dayhan bilen hoşlaşan ýagşyzada ýolunu dowam edýär. Indi ýagşyzadanyň ýoly suwy çekilen kölüň, kölüň gyrasynda-da eli tüpeňli ýatan awçynyň üstünden düşýär. Ýagşyzada ýene geňirgenýär:

– Suwy çekilen kölde näme awlamakçy bolýarsyň?

– «Bermezek Taňrydan ırmezek awçy» diýipdirler.

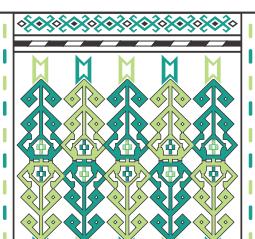
Uzakdaky suwly köllere gitmäge ýagdaýym ýok. Taňry berjek bolsa, bu ýerde-de meni görmän duranok.

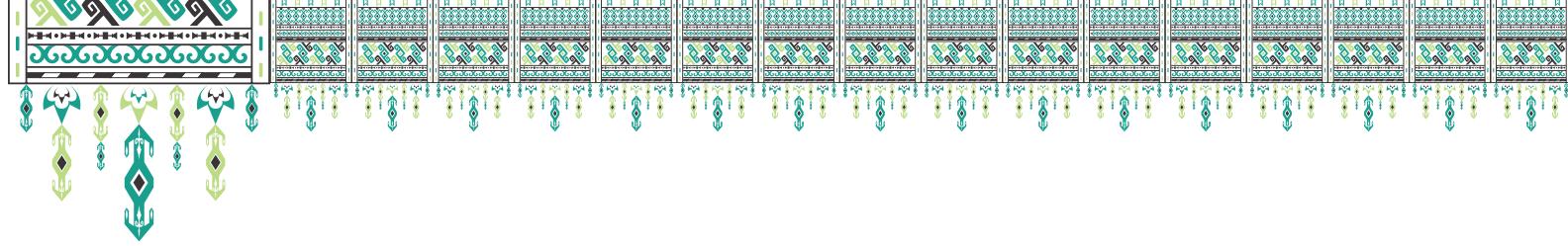
Ýagşyzada oňa hem ýagsy dileg edip, ýolunu dowam etdiripdir. Oňa üçünji duşan adam iki elini eňegine diräp, ojara arkasyny berip otyrmyşyn. Ýagşyzada oňa:

– Bikärden Taňry bizar, ýone oturanyňdan ýer çyz!

– diýip maslahat beripdir.

Ýagşyzadanyň ýoly ýene bir aýlawda bularyň üstünden düşüpdir. Görse, ýer çyzyp oturan adam jaýyň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

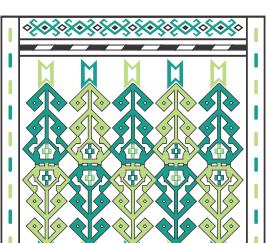

suduryny çyzyp gümramyşyn. Ol köşk ýaly jaý salynmagyň arzuwyny edýärmişin. Öňki gören awçysynyň hem awy oňupdyr, huruşlymyşyn. Ol ýene birsellem ýöräp, bugdaý eken adamyň görüp, gözüne ynanmandyr».

Zähmet – yhlasyň miwesi. Zähmete endik eden adamyň yüzünüň nurly bolýandygyny ulular çaga wagtlarymyzda gürrüň bererdiler. Bu doğrudanam hakykat. Zähmetsöyerlikde ata-babalarymyz «Bu günüki işini ertä goýma» diýen ýorelgä eýerme-gi ündeyärler. Çünkü zähmetiň miwesi edil baharda tebigatyň eçilikyň baýlygy ýaly, gözüni dokundyrýan baýlykdyr.

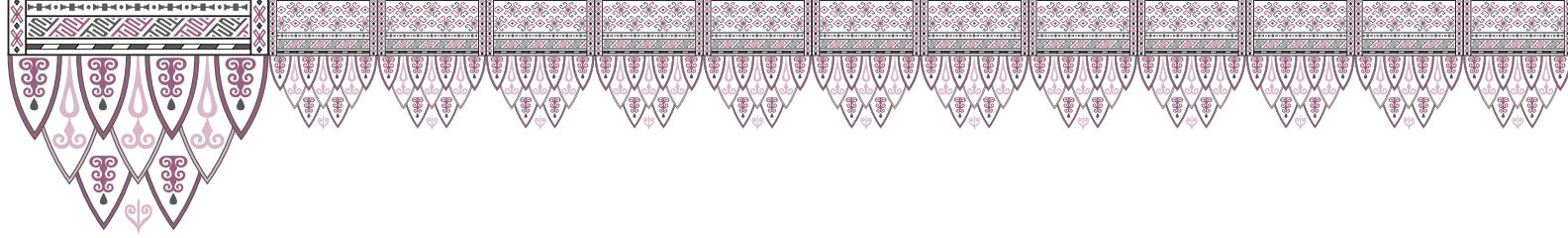
Pæk zähmetiň rehnedini görmek her bir ynsana miýesser etsin!

Zähmet – Rehnet – Bagt.

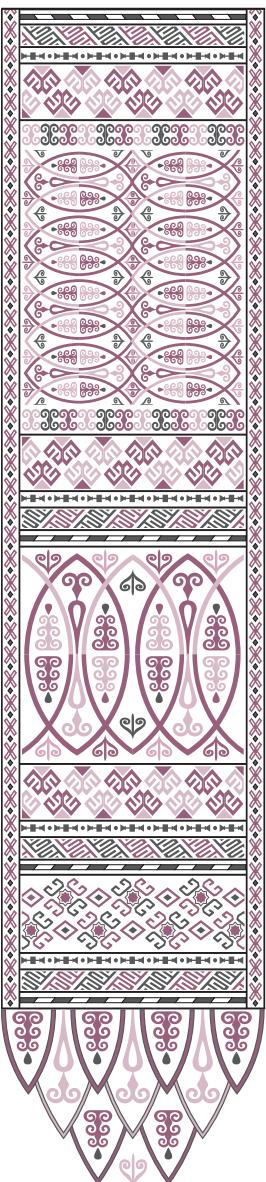

Mylmansöýerlik

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

*M*yhmansöýerlik däp-dessurlarynda-da adamyn zähmete bolan söygüsü açylyp görkezilýär. Myhman kabul etmek däbi myhmany hezzetlemegi, onuň göwnündäki islegini berjay etmegi, hoşlaşyp gaýdanda hem myhman alan öyi, obasy barasynda ýagşy ýatlamalaryň galmagyny maksat edinýär. Myhmançylyk däp-dessurlary halkymyzyň zandyndaky häsiyetleriniň biridir. Çünkü bu däp-dessurlar adamlaryň özara ýakynlaşmagynyň iň ynamly serişdesidir. Bu ýerde ýakynlyk öz bähbidiň däl-de, il-uluslaryň bähbidi babatda umumy wezipeleri seljermäge synanyşyk edilmegindedir. Myhmançylykda özara gyzykly meseleleri anyklamak üçin mümkünçilik döreyär. Myhmançylykdaky söhbetiň gyzyklylgynyň sebäbi, onuň adaty söhbetterden mazmunynyň tapawutlylygyndadır.

Her bir halkda özboluşly myhman kabul etmek dessurlary bar. Myhman garşy alnanda, oňa ilki bilen

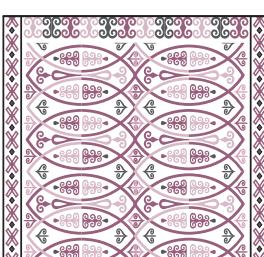
duz-çöregiň hödür edilmegi şol däpleriň iň gadymysy-dyr. Myhman kabul etmegiň gadymy däpleri halk döredijilik eserlerimizde hem öz beýanyny tapypdyr. Eserlerde myhmançylyk däplerine ýygy-ýygydan duş gelinýär. Halkymyzyň toy däp-dessurlary myhmansöýerlik, açykgöwünlilik, sahawatlylyk ýörelge-lerini dabaralandyrýar, rysgally-döwletli ýasaýşyň binýadynyň hut şol häsiyetlerdedigini açyp görkezýär. Orta asyr danalarynyň ýazgylaryndaky: «Myhman Allanyň ynsana ugradan sowgadydyr. Kim myhmany sylasa, onuň-da nygmatlary köp bolar» diýen sözler halkymyzda «Myhman öz rysgaly bilen gelermiş» diýen görnüşde beýan edilýär. Gorkut atanyň:

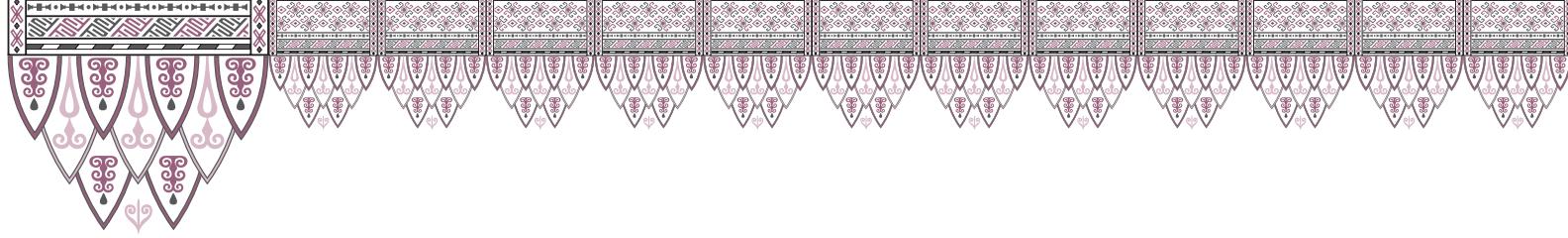
«Myhman gelmeyen öyüň bolanyndan bolmadygы ýeg», Magtymguly akyldaryň:

It gözlemez, pişik bakmaz,
Supra ýazylmaýan ýerde

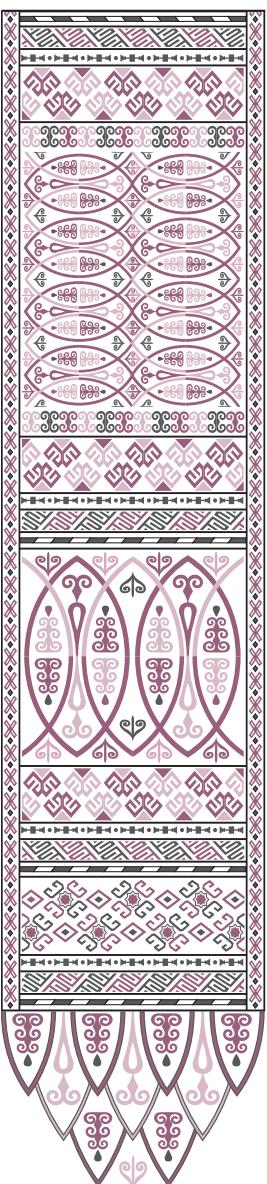
– diýen pikirleri myhmana bolan garaýşyň milli tagly-matlarydyr.

Öňem biri niýetini ýamana dikip, garaňky gjijeleriň birinde ýeri köwüp, patışanyň hazynasyna giripdir. Ol ýerdäki gymmat bahaly göwherlerden, altın-kümüş-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

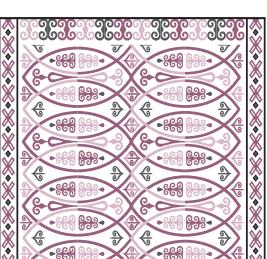

den torbasyny doldurypdyr. Ol adamyň hazyna-
dan çykyp baryarka, almaz ýaly ýaldyrap duran bir
zada gözü düşüpdir. Garaňkyda ýalpyldap duran bu
zady göwherdir diýip pikir edendigi üçin, ol oňa elini
urupdyr. Görse, başga hili! Onsoň ol alasarmyklykda
ony dadyp görüpdir. Ol asyl daş ýaly gatan duz eke-
ni. Şol halat ýaňky adamyň endamyna gyzgyn gelip-
dir, ony şagga der basypdyr. Ol ähli alan baýlyklaryny
önüki ýerine eltip goýupdyr-da, gelen ýoly bilen yzyna
gidipdir. Ertesi hazynaçynyň zähresi ýarylypdyr. Ha-
zyna girilipdir. Ol barlap görse, ähli gymmatly zatlar
ýerli-ýerinde dur. Muňa akyl ýetirip bilmedik hazyna-
çy patışanyň ýanyna baryp, ählisini bolşy ýaly gürrüň
beripdir. Patyşa köp pikirlenip oturypdyr-da, ahyryndan
jar çekdiripdir:

– Halaýyk, kimde-kim hazynama näme üçin we
nähili girendigini düşündirip aýtsa, men onuň günäsi-
ni geçjek.

Şonda hazyna tarap gizlin ýol çeken ýaramaz niýet-
li adam patışanyň kabul etmegini sorap, köşge gelip-
dir. Ol tagzym edipdir-de, öz hormatyny mälim edip:

– Men şol bet işi etdim, menden başga muny
bilyänem, görenem ýok, şol päli azan men, patışahym!

Näme jezaň bolsa-da kaýyldyryň! – diýipdir. Patyşa geňirgenipdir:

– Seniň maksadyň nämedi? Ol ýerden eliňem-ä boş çykypsyň.

Şonda ýaňky adam:

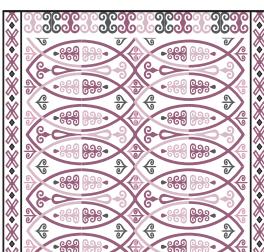
– Men pälimden tapdym, şol ýerde patışanyň duzy bar ekeni, şony atdanlykda datdym. Şeýdibem siziň myhmanyňyz boldum. Ondan soň men ol ýerden jinnek ýaly zat alyp bilerinmi?! Duz meni pälimden gaýtardy – diýip müýnürgäpdir.

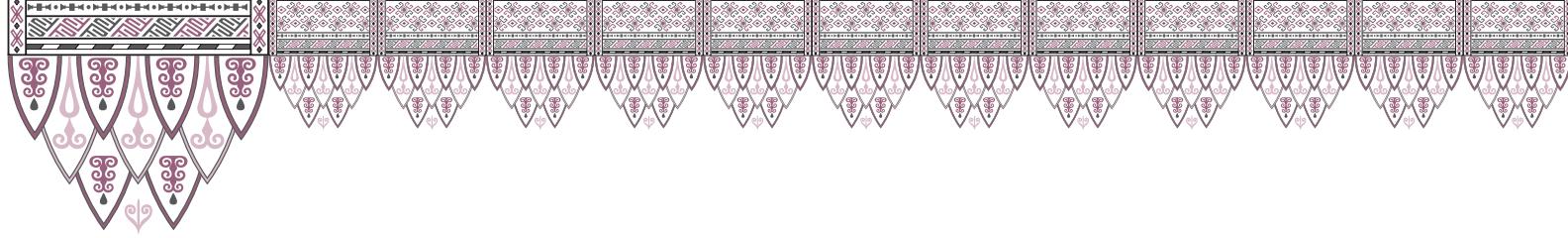
Patyşa emeldarlaryna:

– Duzuň gudratyna düşünýän adam, iýen duzuna ikilik etmeýän adam haramlyk etmez, edäýse-de oňa öküner. Muňa jeza bermän, serpaý ýapyň! – diýip buýrupdyr.

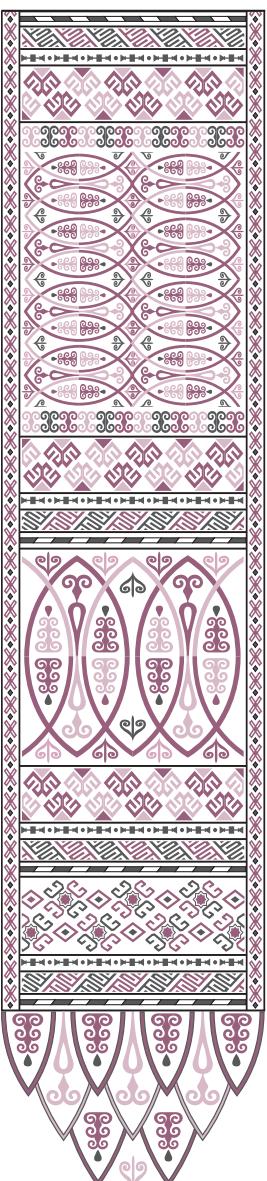
Ynha, mähriban okyjy! Türkmençilikde duzuň şular ýaly gudraty bar. Duz iýmek, tagam hödür-kerem etmek birek-birege ynanyşmagyň ykrarnamasy. Pähimli ýaşulularyň biri muny şeýle gürrüň berýärdi.

Ilçilikdir, her hili adamlar bardyr. Aýdylyşy ýaly, her obanyň hem öz tentegi bolýandyr. Biraýakdan hemme adama üýtgeşik gowy adam bolmak başardybam dur-

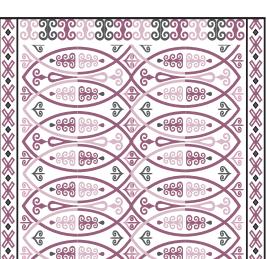
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

maz. Men öz tanyşlarymyň içinde kimdir biriniň gerekmejek ýakymsız pikirleri hyýalyna getiryändigini duýanymdan, ony öyüme myhmançylyga çagyryaryn. Onuň bilen oturyp, duz-tagam iýýärin, ýagşy zatlaryň söhbetini edýäris. Nähili-de bolsa, men onuň pälinden gaytmagyna tagalla etmäge çalyşyaryn. Onuň maňa, meniň ýanymda aýdan sözüne ikilik edip bilmez diýen ynamym bar. Ýagşy zatlary ündemäge we ýagşy amallara dahylly bolmaga çalyşmaly.

Hawa, türkmençilikde duz iýen ýeriňe ýakmajak işi etmek halanylmaýar. Adamlaryň arasynda özleriniň ýakyndyklaryny nygtamak üçin: «Men onuň bilen kän duz iýişdim» diýilýändir. Sebäbi bile duz iýmek ýagşyňa, ýamanyňa dahylly bolmaga äht etmegin aňladýar. Halys iliň gözünden düşen nekgende mukaddes saçaga, köpçüligiň saçagyna golaylaşdyrylmaýar. Obadaşlary ony tä toba gelýänçä, bile oturyp duz iýmekden hem mahrum edýärler. Çünkü duzuň gudratyna ikilik etmek adamy adamçylykdan aýyrýar diýlip pugta ynanylýar. Şu ýerde ýene bir tysala yüzlenmekçi.

Bir gezek şeýle waka bolupdyr. Birtopar adam ýagyňyň eline düşüpdir. Olara zulum edipdirler, ahyrynda hem olaryň gara janlaryndan umylary üzülipdir.

Ol bendileriň arasynda bir ýaş oglan hem bar eken. Şol oglan atasynyň aýdan öwüdini ýatlapdyr-da, köp oýlanypdyr, ahyry onuň kellesine bir pikir gelipdir.

— Maňa bir käse suw beriň, soň näme etseňizem razy! Atam dowar söwüş etmekçi bolanda, ilki janawary suwdan gandyrýardy. Ýogsam, jan almak günä diýyärdi. Siz meniň şu ýumşumy bir bitiriň – diýyär. Ýagynyň baştutany:

— Oglan kiçi hem bolsa, dogry aýdýar – diýyär.

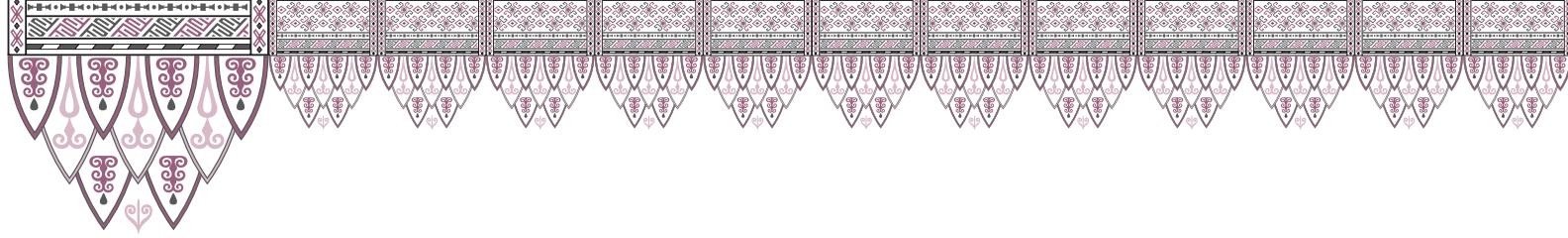
Şondan soň oňa suw getirip berýärler, oglan suwdan bir owurtlayár-da, ýene olara ýüzlenýär:

— Meniň ýanymdaky adamlaryň hemmesem teşne. Olaryň agzyna bir damja suw degenok. Şonuň üçinem biz bilen getirilen bendileriň ählisine suw berseňiz. Biziň gaçyp gutuljak ýerimiz nire, indi erkimiz siziň eliňizde.

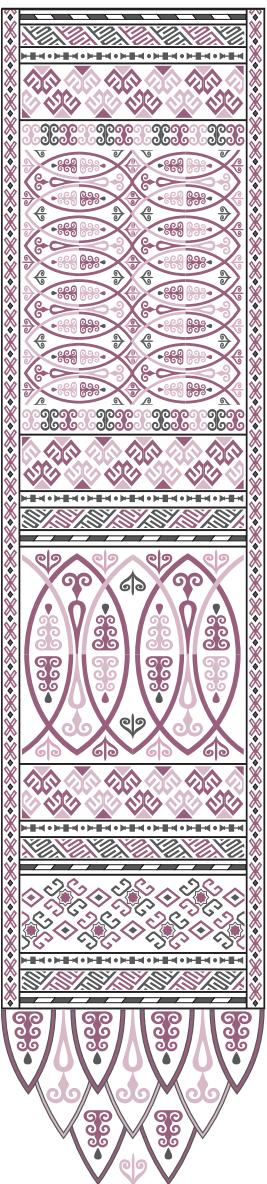
Oglanyň aýdanyna ýagynyň baştutany hem-de onuň nökerleri «Hawa-da, hawa» bolşupdyrlar. Soň baştutanlary olaryň baryna suw bermegi buýrupdyr. Yaňkylar suwdan ganypdyrlar welin, oglan:

— Indi näme etseňiz, erk eliňizde, biz taýýar, si ziň bir owurt suwuňyzy içmek nesibämiz bar eken.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Ýöne indi biz siziň myhmanyňzam bolýas. Myhmana zulum edýän bolsaňyz, ony hem özüňiz bilyärsiňiz.

Ýagynyň baştutany näçe zulumkeş bolsa-da, oglanyň sözlerine onuň pisindi oturypdyr. Ol oglan bilen getirilen bendileriň ählisini azat etmegi öz nökerlerine buýrupdyr.

Hawa, myhmançylygyň kadasy şolar ýaly inçeden yzarlanylýar.

Şu ýerde «Myhmanyň öňünde aş goý, iki elini boş goý!» diýen aýtgynyň esasynda ýatan tysala mysal hökmünde yüzleneyín.

Bir adam öýüne arzyly dostuny myhmançylyga çagyrypdyr. Bular ondan-mundan gürrüň edip, çaylaşyp esli oturypdyrlar. Saçaga tagam çekilipdir. Olar nahar iýip başlapdyrlaram welin, bir ýerlerden kebelek uçup gelipdir. Onuň myhmany biynjalyk ederinden howatyrlanan öý eýesi:

– Dur! – diýip, myhmana çemçesini agzyna salma-
ga maý bermändir. Elini kelemenledip, kebelegi kow-
makçy bolupdyr. Dosty çemçesini saçagyň gyrasyn-
da goýupdyr-da, bir gyra çekilipdir. Öý eýesi oňaýsyz
ýagdaya düşüpdir:

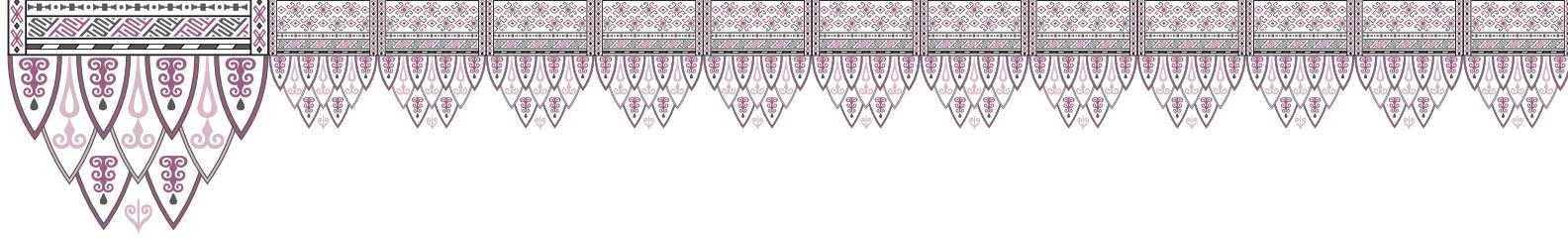
– Dostum, iý ahyry! Bu tagamlaryň ählisini seniň üçin ýoriteläp taýýarlatdym – diýip, özelenip başlap-dyr. Onda myhmany:

– Ýok, dostum, men doýdum. Işdäm tutuldy – diýipdir.

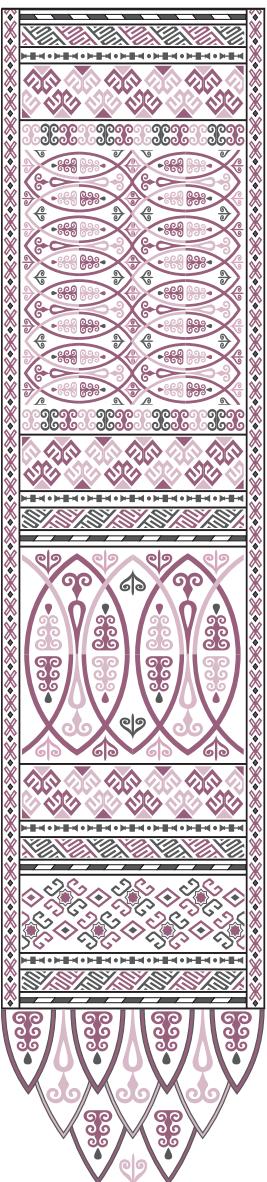
Hawa, şu rowayat ilçilikde köp aýdylýar. Sebäbi hem myhmany öz erkine goýmaly, ol gysylmaz ýaly şert döretmeli. Onuň özünü erkin duýmagy üçin, her bir hereketine dykgat edip oturmaly däl. Şonuň üçinem türkmençilikde öye myhman gelende, öydäki maşgala agzalary edaly hereket edýärler. Myhman imisala oturar ýaly, oňa mümkünçilik döretmeli. Sonda ol ýat öye gelen hem bolsa, özünü erkin duýyar. Ýogsam ýat ýerde adama göwün isleýşi ýaly iýip-içmek we özünü arkayn alyp barmak kyn düşyär. Ynha, şu aýratynyklar halkymyzyň myhmançylyk däp-dessurlarynda nazara alnypdyr. Myhmana gadyr etmek ynsanyň mertebesini beýgeldýär.

Hawa, halkymyzyň arasynda uzak asyrlaryň içinden geçip, adamlaryň aňyna ornan tysallaryň arasynda Hatamtaý barada hem gyzykly hekaýatlar bar. Hatamtaýyň juda jomart adamdygyny düşündirmegiň

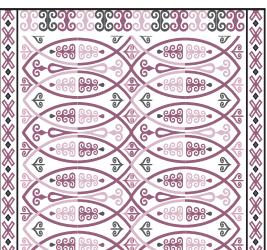

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

zerurlygy ýok. Tymsalda beýan edilmegine görä, bir baý adamyň oňa gözü gidipdir. «Näme üçin hemme adamlar Hatamtaýy gowy görýärler, onuň sahylygyny taryplayárlar. Onuňam bizden üýtgeşik sahylygy ýokdur. Men onuň öyüne myhman bolup göreyín hem iň gowy görýän zadyny – bedewini soraýyn. Şonda näderkä?!» diýipdir-de, ýoldaşlaryny alyp, ýola düşüpdir. Ol Hatamtaý bedewini bermez diýip, öz ýanyndan ondan üstün çykjagyna begenipdir. Birdenem howa bulaşyp, töwerek saýgarar ýaly bolmandyr. Olar çölün içindedé ýollaryny ýitiripdirler. Ýollaryny saýgarman köp kösenipdirler, ahyrynda olar özlerini zordan gala atypyrlar. Nätanyş ýerleri bolandygy üçin, näme etjeklerini bilmän durkalar hem, ýagyş guýmaga başlayár. Olar alaçszlykdan bir gapyny kakýarlar. Öý eýesi açygöwünlilik bilen bulary garşı alýar. Olara ýyly otadan ýer berip, eşiklerini guratmaga mümkünçilik döredýär. Tizara hem söwüşlik dowaryny taýyn edip, ony pudarlap ýetişýär. Nahar taýýar bolýar. Olar hezil edinip dynç alýarlar, öý eýesiniň eden hezzetinden örän hoşal bolýarlar. Şondan soň öý eýesi biraz özlerini tutan myhmanlarynyň habaryny diňleyýär. Baý oňa:

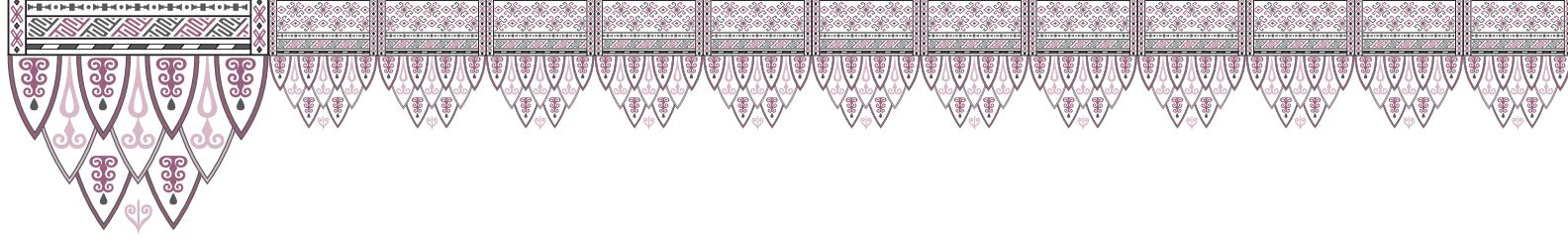
— Maňa Hatamtaý diýilýän adamyň öýüni görkezäý-seň. Şony idäp ýola çykypdym – diýip, gürrüň bermäge başlaýar. Öý eýesi onuň ähli aýdanlaryny diňläp:

— Hormatly myhman! Şol gözleyän adamyň üstünden geldiň. Hatamtaý mendirin. Näme islegiň bolsa aýdyp otur! – diýär. Baý şolbada pälinden gaýdypdyr. Çünkü ol iň sahy adamyň öýüne myhman bolup, ony gözü bilen görüpdi.

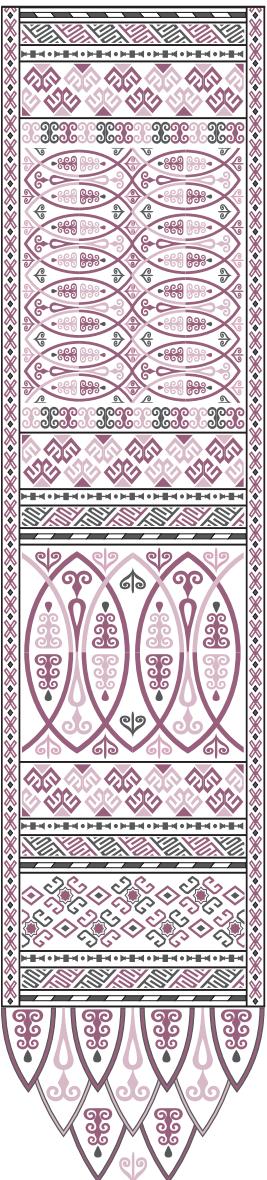
— Aslynda men seniň atyň dilemekcidim, indi bu hezzetiňden we sahawatyňdan soň onuň geregi hem ýok – diýip, baý yzyna dolanypdyr.

Ynha şular ýaly mazmundaky tysallar halkymyzyň myhmansöýerlik dessurlarynyň esasyny düzýär. Şunuň bilen ugurdaş manydaky bir taryhy waka hem bolupdyr. Muhammet Baýram han Türkmeniň Mogollar hökümdarlygynyň şöhratlanmagyn-da goşandynyň uludygy barada başda hem ýatlapdym. Ol şahyrlara, alymlara, akyldarlara köp sahawat edipdir. Olara köp engam berdiripdir. Käteler onuň hazynasynda ýeke teňne galmaýan halatlary hem bolupdyr. Şonda-da Baýram han halkymyzyň häzirki döwür üçin örän ýörgünli bolan «Çykdajy çykman, girdeji girmez» diýen pähimini ýörelge edinipdir.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Şahyr, akyldar, alym adamlaryň hem hüý-häsiýetleri özboluşly, olaryň ýüregi heserli bolýar, şonuň üçinem käteler olaryň höwes edýän zatlaram täsin bolýar. Bir gezek döwrüniň ussat şahyry meşhur serkerdä:

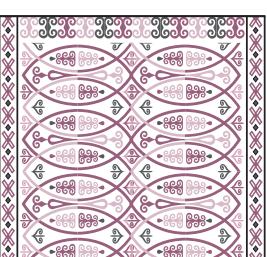
– Bir jam tyllany eliňde saklap görseň nähili bolarka, bu adama nähili täsir edýärkä? – diýip, sowally yüzlenipdir. Bayram han şolbada:

– Baryň, hazynamdan bir jam tylla getiriň-de, ony şahyryň eline beriň! – diýipdir. Serkerdäniň diýeni berjaý edilýär. Şahyr elinde tyllaly jamy esli wagt saklap durýar-da, ony yzyna gaýtaryp beryär. Şol halat tyllany ýene öňki ýerinde goýmak üçin yzyna ýonelen hazynaça meşhur serkerde:

– Tyllany şahyra ber, yzyna alma! Ol hakyky eýesine gowuşdy – diýipdir. Sunuň özi sahlygyň aňrybaş görelidesidir.

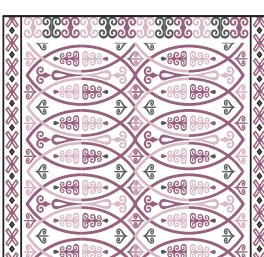
Myhman kabul etmegin düzgünleriniň bolşy ýaly, myhmançylıkda özüni alyp barmagyň hem öz düzgünleri bardyr.

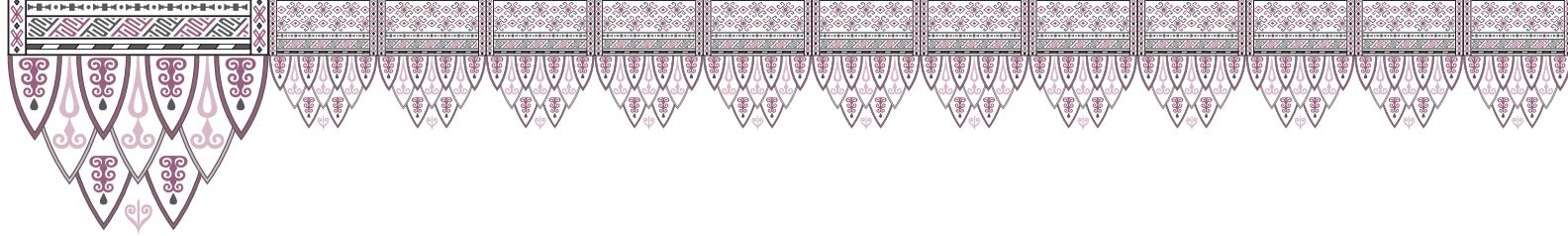
Türkmençilikde «Taňry myhmany» diýen düşünje myhmana edilýän uly hormat-sylag bilen baglanyşyklydyr. «Myhman ataňdan uly» diýip, myhmana ataňa goýýan hormatyň ýaly hormat goýmalydygyny aýratyn

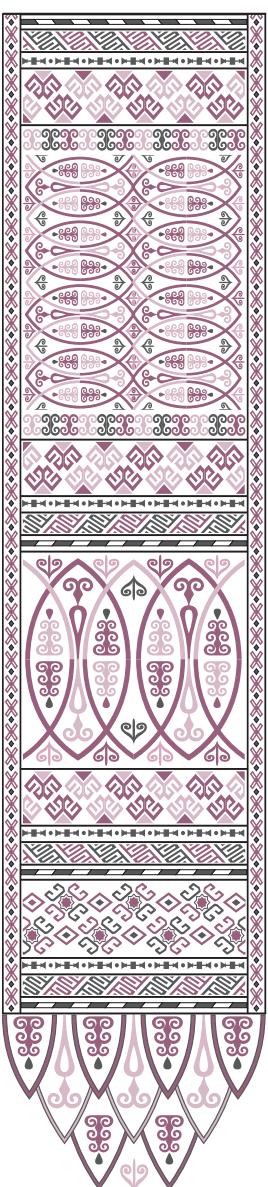
belläpdirlər. Çünkü perzendiň ene-atasyna hormaty watançylyk söygüsiniň binýadydyr. Myhman öye ýörite çakylyk bilen gelse-de ýa-da onuň tötänden nesibesi atylan bolsa-da, ol güler ýüz bilen garşy alynýar. Onuň özünü rahat duýmagy üçin alada edilýär. Weziriň oglunuň şanyň köşgüne myhmançylyga ýany bilen alyp gidişi baradaky tymsalda hem myhmançylygyň düzgünleri beýan edilýär.

«Myhmançylykda özüňi asylly alyp bargyn. Saňa şanyň süýji nygmatlardan hödür etmegi mümkün. Sen iýmän çekinjiräp oturmagyn» diýip, wezir ogluna tabşyrýär. Oglana patyşa burk urýan alma hödür edýär. Oglan hem ony alýar-da, kakasynyň çekinjiremegin diýen sözlerini ýatlap, ony işdämenlik bilen iýýär. Soň kakasy: «Oglum, sen ýalňyşdyň. Patışanyň saňa eli bilen uzadyp hödür etmegi uly mertebe. Sen uly hormat bilen patyşa minnetdarlyk bildirip, almany hem aýratyn sowgat hökmünde, öz ýanyňa alyp gaydan bolsaň gowy bolardy» diýip, oňa öwüt berýär. Ertesi gün patyşa oglana öz öňündäki ullakan omaçany hödür edýär. Oglan ilkibada aljyrajak ýaly edýär. Soňundanam patyşa minnetdarlyk bildirip, omaçany şol wagt iýmän, ýagy-beýlekisi bilen ýanyna alypdyr.

TÜRKMENİN DÖWLETLILIK YÖRELGESİ

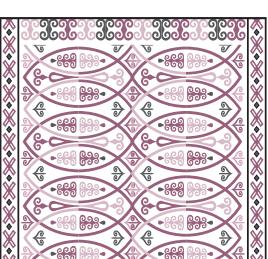

Hawa, şeýle mazmunly tysmaller il içinde dürli hili nusgalarda ýaýrapdyr. Olaryň esasy manysynda bolsa, myhmançylykda adamyň özünü alyp barşynyň onuň häsiýetine baha bermekde esas bolýandygy bellenilýär. Şu tysmal hem siziň köpiňze tanyşdyr:

«Bir adam köpçülükde has salyhatlylyk edip, pikirini aýtmaga çekinip oturmasyn diýen niyet bilen, ogluna: «Sen, oglum, abraýly adamlaryň neslisiň, uly adamsyň. Baran ýeriňde çugutdyryp oturmagyn, pert-pert geplegin, uly gürlegin!» diýip sargapdyr. Bu sözden oglanyň nähili netije çykarandygyny okyjylar bilýändir.

Şunuň bilen baglylykda halk içinde biri jogapkärçilikli işi ýerine ýetirmeli bolanda, onuň ýalňyşmazlygyny, pikirini aýdyň beýan etmelidigini ýatlatmak üçin aýdylýan söz hem bar: «Öň bir baý oglunyň aýdyşy ýaly, «Düýe» diýäýmegin!».

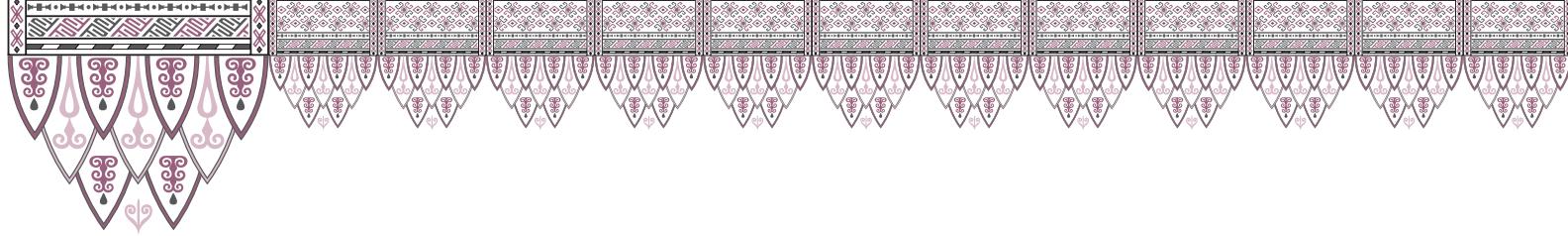
Myhmançylyk edebi barada «Kowusnamada» hem bellenilýär. Türkmençilikde myhmançylyk däp-desurlarynyň esasy mazmuny myhman üçin amatly şertleri döretmekde jemlenendir. Häzirki döwürde ýurdumyzda bina edilen täze myhmanhanalarda adamlaryň özlerini öýlerinde ýaly arkaýyn duýmaklary

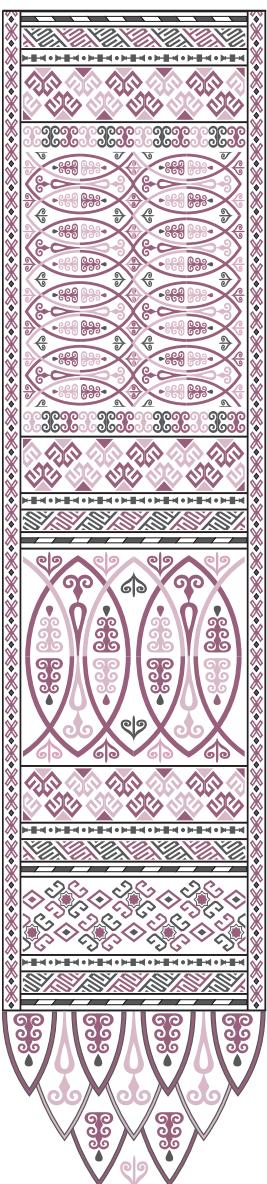
üçin degerli şertler üpjün edilendir. Olar halkymyzyň myhmansöýerlik edebine doly laýyk gurlandyr diýip ynamly aýdyp bolar. «Toýpaýy», «myhmanpaýy» diýen düşunjeler hem durmuş ulgamyna doly ornaşdyrylan milli dessurlarymyzdyr. Toýdan «toýpaýy» almak toý eýesine duýgudaşlygyň we toýlaryň ýene toýlara ulaşmagynyň dileg edilmegini aňladýar. Ýagşy umyt edilip, «toýpaýyny» ýaşuly, ýaşkiçi adamlar hem maňlaýyna sylip alýarlar. Soň «toýpaýy» alnan ýaglygy ýagşy yrym edip, öz maşgala agzalaryna, ýakyn adamlaryna, olara toýly günleriniň, maşgala bayramçylyklarynyň bolmagyny arzuw edip, sowgat berilýän halatlary-da bolýar. «Myhmanpaýy» – myhman gelmeginiň – öye rysgal gelmeginiň arzuwlaryny aňladýar. Her bir türkmen zenany öýünde tagam taýýarlanda, ýagşy yrym üçin myhmanyň paýyny hem unutmaýar. Myhman gelmesse, ol paý goňşa dadyrylýar. Käteler myhmanpaýy hem goňşokara diýlip, bir-iki goşawuç tüwi artyk atylýar. Bu türkmençilik kadasynda ymykly ornan ýorelgelerimizdir. Myhman kabul etmek däpleri milli medeniýetimi ziň aýratyn taraplarynyň biri bolup durýar. Şular bardaky tysallaryň birinde şeýle diýilýär.

«Çoýundan ýasalan uly toý gazany:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Muňa serediň, kiçijik – diýip, kiçijik gazanyň üstünden gülüpdir.

– Sen diňe toý-märekelerde gerek bolýarsyň, men bolsa her gün gereklenýän – diýip, kiçi gazan jogap beripdir».

Göryäňizmi munuň mansyny! Türkmençilikde «Öýünde gazan gaýnamaýan öýden öý bolmaz» diýiliýär. Gazana hem myhmanyň paýyny atmak hiç haçan unudylmaýar. Ýagşy arzuw edilende hem: «Toý gazanlary gaýnasyn, öýüň bereketi egsilmesin» diýiliýändir.

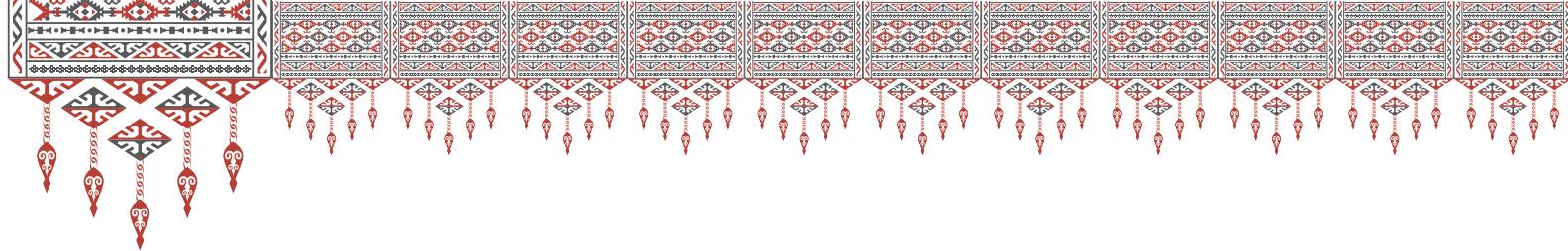
Hawa, il-halkymyzyň arzuwlarynda beýan edilişi ýaly, «Myhman «toý» diýip gapyňyzy açsyn!». Myhmansöýerlik rysgallylygyň, döwletliliğiň nyşany.

Dostluk – asylly ýörelge

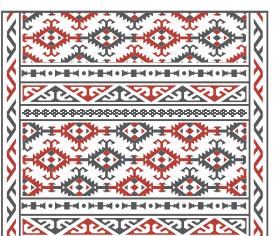

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

*D*ostluk asylly häsiyetleriň jemidir. Dostlar dosityn mähribanlyk, hoşgylawlyk edip, birek-biregiň iň gowy häsiyetleriniň ösmegine mümkünçilik döredip bilyän adamlardyr. Il-halkymyzyň paýhas hazynasında dostluk barasynda çuň manyly tysallar jemlenilipdir. Dostluk iki adamyň arasynda bolanda, olaryň maşgalalarynyň agzybirligini berkidýär, döwletini artdyrýär, olaryň töweregindäkileriň hem hoşgylawlygyna we sylaşyklylygyna täsir edýär. Dostluk iki syrgynyň arasynda bolanda, şeýle dostluk goňşuçylyk kadalarynda mizemezlige öwrülyär. Netijede, tutuş obanyň adamlaryny ýakynlaşdyrýär, olaryň özara gadyrlylygyny artdyrýär. İki obanyň arasyndaky dostluk, bu olaryň rysgalyna düýpli täsir edýändir. Sebäbi şeýle dostlukda adamkärçiliğiň kada öwrülen ýörelgeleriniň hatyrasyna, köp ýagşy amallar berjaý ediler. Onuň netijesi obalaryň töweregindäki tebigatyň

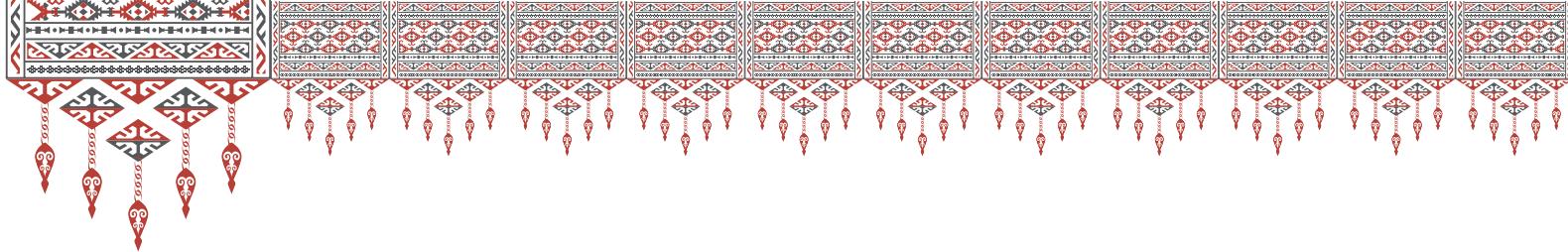
DOSTLUK – ASYLLY YÖRELGE

görnüşinden, iki obanyň adamlarynyň ylalaşykly, agzybirlikdäki zähmetinden aýdyň görünüyändir.

Halklaryň we döwletleriň arasyndaky dostluk dünyäde ynsanperwerligi ýola goýyan taglymatdyr. Çünkü bu dostluk döwletleriň ählumumy ýörelgelere ygrarlylyk babatda bitewüleşmegidir. Dostluk – adamzadyň ýakynlaşmagynyň ýoly. Dostluk – asyllı ýörelgeleriň ebedi dowam etmeginiň ýoly. Hätzirki wagtda halkara giňişligindäki dostlukly gatnaşyklar ösüşleri ýaýbaňlandyrmaga amatly ýagdaýy döredyär. Adamzadyň döreden beýik taglymatlaryny durmuşa ornaşdymagyň ýoly hem dostlukdadır. Dostlugy beýan edýän ýörelgeleriň mazmuny «llim-günüm bolmasa, Aýym-Günüm dogmasyn» diýen pähimde çugdamlanýar. Çünkü dostlaşmak diýmek, özüňden başgalar barada alada edip bilmek ukybyň ykrar edilmegidir.

Tymsalda beýan edilmegine görä, gyşyň garly günleriniň birinde, ýer-ýodany saýgarar ýaly bolmandyr. Şeýle günlerde, adatça, adamlar giç oýanýarlar, sowuk howada hiç kimiň daşary çykasy gelmeyär. Bir adam hemmeden ir oýanypdyr, öz howlusyny we goňsusyna gidýän ýoly arassalapdyr. Onuň goňsususy birsalymdan

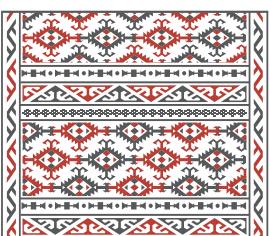
TÜRKMENİŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

turup görse, goňsusyna baryan ýoluň gary syrylyp-dyr. Ol muňa begenýär we öz howlusynyň galan ýeriniň garlaryny syryşdýrýar. Töwereklerindäki beýleki goňşulary hem olaryň howlularyna hiç bir kynçylyksyz gelip bilyärler. Şondan soň ýene-de gar ýagypdyr. Ol adam ýene-de ilden öňürti oýanyp, ilki öz howlusyny, soňra goňşularynyň, aýratyn-da, özünüň köp ýyllaryň dowamynnda dostlaşyp giden gadyrdan goňsusynyň gapysyndan özlerine tarap gelýän ýodany arassalap-dyr. Üçülenji gün agşam hem gar ýagypdyr-da, bu ýagday ýene gaýtalanypdyr. Onsoň onuň dostlaşan şol gadyrdan goňsusy:

– Dostum, sen öz howlyň däl, eýsem, meniň howlyma gelyän ýodanyň hem garyny syryp çykupsyň. Beýdip azara galmaly däl ekeniň. Meniň özüm hem arassalardym – diýip ynjalyksyzlanypdyr. Şonda ýaňky adam mylakatlylyk bilen:

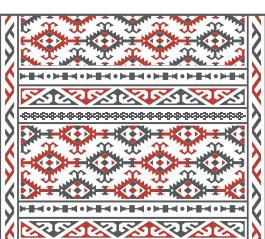
— Ык, достум, сен ýалňышдыň. Доста барýан ýол
хемиše аýна ýaly arassa hem tekiz bolmalydyr. Men
seniň haçan ukudan oýanaryňa garaşyp oturyp bil-
мен ahyry, görüşün ýaly ýolumyz açykdyr, ertirden

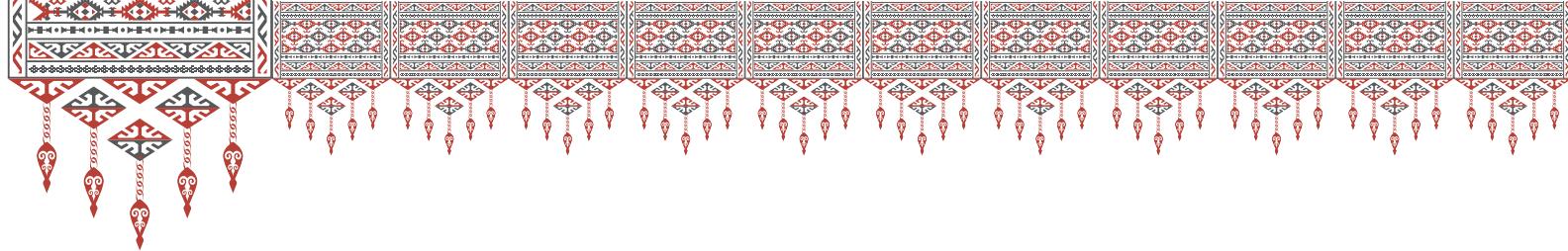

bäri ondan sen näçe gezek gatnalandygyny bir bilse-diň?! – diýipdir.

Dostluga uly sarpa goýyan ata-babalarymyz hakyky dostlugyň nähili bolmalydygy barada hem tysallary döredipdirler. Köpögören ýaşulularyň gürrüň bermegine görä, töweregide saňa ýakyn durýan adamlar kändir, ýöne olaryň içinden hakyky dost diňe sanay-malydyr. Çyn dost bir ýa-da iki sany bolýar diýýärler. Munuňam sebäbi dostlugyň tertibiniň we özara gatnaşgynyň kadalarynyň aňsat däldigi üçindir. Käteler uzak wagtlap gatnaşan ýakyn dostlar hem birek-biregiň ýagdaýyndan habarsyz galýarlar. Şeýlelikde, olaryň dostlugy hem öňküsinden gowşaýar. Bu ýagdaý tymsalda şeýle beýan edilýär:

«Iki dost her bir işi maslahatlaşyp edipdirler. Olaryň birine degişli çylşyrymly ýagdaýy beýleki biri käte-ler oňa duýdurman çözüpdir. Şeýdip, olar uzak ýyl-ler iňňän gadyrly gatnaşyk saklapdyrlar. Olaryň ikisi-niňem rysgaly artyp, çagalary hem ese-boýa galypdyr. Aýdyşlary ýaly, günleri özlerinden geçipdir. Soňabaka olaryň barşyp-gelişmäge hem elli-ri degmändir. Şeý-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

dibem esli wagt ara düşüpdir. Ynha, bir günem dostlaryň biri beýlekisiniň gapysyny kakypdyr. Eý, allajanlarym, muňa näme bolduka?! Şu pikir öý eýesini ünjä goýupdyr. Dosty öňki adam däl diýýär, aladadan ýaňa ýüzi hem gara-ört bolupdyr. Ol gelşine aljyraňy halda ondan köp mukdarda pul karz sorapdyr. Dosty onuň aljyraňy ýagdaýyny aňypdyr-da, sesini çykarmam, diýen puluny berip:

– Şu pul bilen ähli aladaňdan dynýarmyň? Eger şeýle bolsa, juda arkaýyn bolgun. Sen muny yzyna gaytarman hem bilersiň – diýipdir. Yöne lapykeç bolup oturypdyr. Aýaly oňa:

– Näme boldy? Sen oňa diýen puluny berensiň-ä? Dostuň aladasyn dan dynar. Indi nämäniň aladasyny edýärsiň? – diýip, geňirgenip seredipdir.

– Wah, dostuma men ýene-de kömek etmäge kaýyl. Yöne meni başga bir zat biynjalyk edýär. Men wagtynda onuň bilen öňkülerim ýaly habarlaşan bolsam, biz bir alaç tapardyk. Onuň şeýle güne düşmeginiň öňüni alardyk. Men şony etmändigim üçin ökünyärin – diýipdir.»

Sungatda hem dostluk gatnaşyklary öz beýanyny tapýar. Syn edip görseňiz, türkmen ertekileriniň we

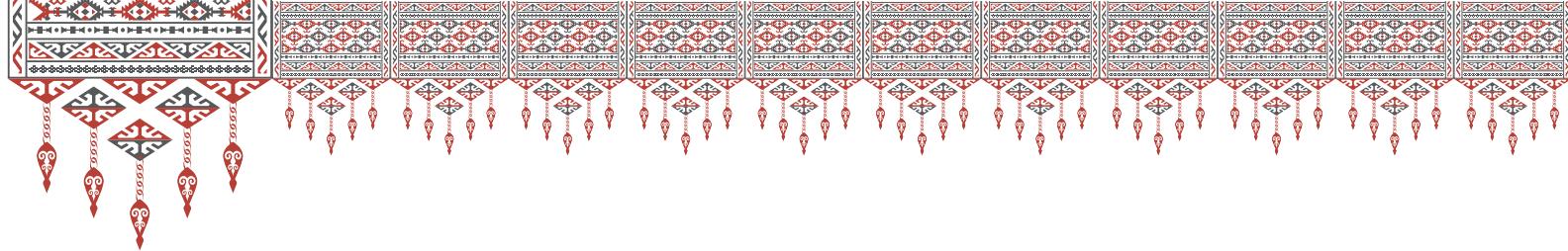

hekayalarynyň, dessanlarynyň esasy wakalary dostlaryň arasyndaky gatnaşyklary beýan etmekden başlanýandyr. Haýwanlar hakyndaky ertikilerde hem şeýle ýagdaý köp duş gelýär. Durna bilen tilkiniň dostlugy hakyndaky ertekini mysal alyp görүň. Durnany tilki myhmançylyga çagyryp, oňa ýalpak jamda nahar berýär. Durna ondan iýip bilmeyär. Öz gezeginde durna hem tilki dostuny myhmançylyga çagyryp, oňa ullakan küýzede nahar berýär. Şu ertekiniň üsti bilen çagalara dostuň göwnüni awlamak hakynda öwüt edilýär.

Dessanlaryň käbirinde iki ýurduň patyşasynyň ýa-da wezir bilen patyşanyň dostlugy hakynda söz açylýar. Dostluk hakyndaky tysallar Soltansöýün bilen Myralynyň arasyndaky wakalarda hem beýan edilýär. Bu ikisiniň dostlugynyň hem öz taryhy bar. Ol barada biziň köpimize çaga wagtymyzda gürrüň berendirler. Şol ýakymly pursatlar siziň ýadyňyzdan çykyşan bolmagy mümkün. Şonuň üçin ony şu ýerde ýatlaýyn diýdim.

Patyşanyň perzendi bolmaýar. Gurrandazlar gurra taşlap, müneçjimler asmana seredip, bir gürrüňi

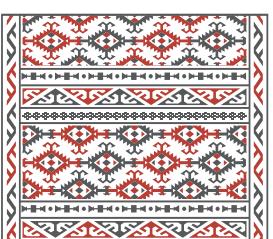
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

beyan edýärler: ýokarda guýrukly ýyldyz görnende, enäniň göwresinde galan çaga üýtgeşik akyl we zehin berilýär. Şol şertde iki oglan we bir gyz – Soltansöýün patyşa, Myraly we Gülpam dünýä inýär. Soltansöýüniň guýrukly ýyldyzyň täsiri bilen üýtgeşik akyllı beýleki iki ýoldaşyny gözleyşiniň hem öz taryhy bar. Ol şähere aýlanyp, her hili synag bilen olary tapmaga synanyşýar. Wakalaryň dowamy size tanyşdyr. «Gülpam» dessanyny zehinli dessançy bagşy Gurt Ýakubowyň aýtmagynda diňlänleriň ony unutmajakdygyny bilyärin. Soltansöýün bilen Myralyny ýiti akyl-payhaslylyklary ýakynlaşdyrýar. Köşkdäkileriň Soltansöýün bilen Myralynyň arasyndaky dostluk gatnaşygyna gözleri gidipdir. Olaryň dostlugyna zeper ýetirmäge çalyşýanlaram bolupdyr.

Akyl-payhasyň bahasy ýok. Soltansöýün Myralynyň sözlerinden göwni göterilip, oňa hormat edipdir, aýdan her akyllı sözi üçin tylla beryän ekeni. Bir gün wezirleri oňa:

– Merhemetli sultan, söze tylla berilýän bolsa, söz bizde-de gyt däl – diýipdirler. Soltansöýün:

– Myralynyňky ýaly akyllý jogap tapsaňyz, size goşawuçlap tylla bereýin – diýipdir. Wezirleriň biri begenip, Myralynyň ýanyna barypdyr-da:

– Myraly, seniň akylyň köp ýaly-la, hany, aýt, ýeriň merkezi nirede? – diýip, oňa kinaýaly sorag beripdir. Myraly öz duran ýerini görkezip:

- Ynha, şu ýeri – diýipdir.
- Sen ony nädip subut edersiň?
- Subut etmek şeýle gerek bolsa, şu nokatdan çar ýana aýlan-da ölçäp göräý.

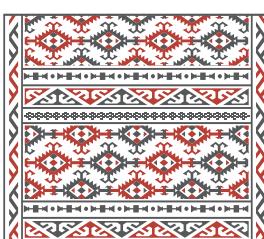
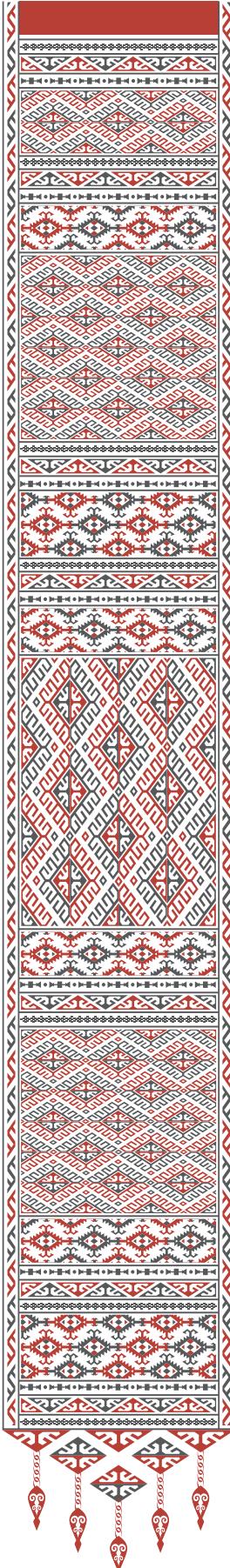
Soňra wezir:

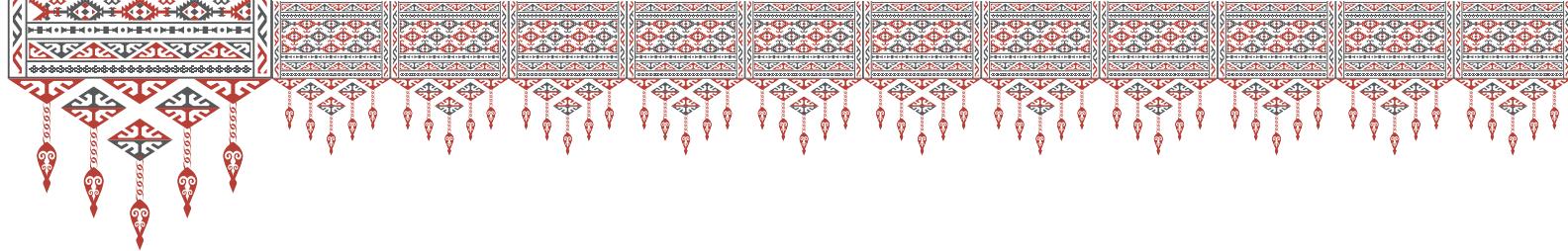
– Asmandaky ýyldyzlaryň sany näçe? – diýip, soragyny dowam edipdir. Myraly oňa:

– Atymyň ýalynyň tarjagazlary näçe bolsa, ol hem şonçadır – diýip jogap berýär.

Wezir ony hem subut edip bilmejegine düşünýär. İki sany ýiti pähimdaryň – Soltansöýün bilen Myralynyň arasyndaky dostluk bolsa has berkeyär. Çünkü dostluk kynçylyklarda kemala gelýär. Görnükli şahyr Mämmet Seýidowda şeýle setirler bardy:

– Pendim saňa, goý ýolunda başyňy,
Owal başda iliň bilen il bolgun!

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

176

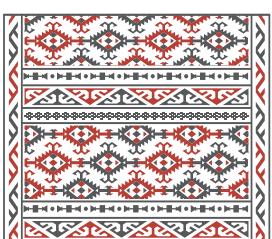
Dostuň bolsun, dostsuz iýme aşyň,
Ýola çyksaň, mertler bilen ýol bolgun!

Şu bentde wepalylyk düşünjesiniň doly mazmuny beýan edilipdir. Adamyň ili bilen jebisligi, dosta wepalylygy, mertlige sarpasy bu adamkärçiliğiň iň asylly yörelgeleriniň – watançylygyň beýan edilmesidir. Watançylyk sözüniň manysyny bolsa, ýüregiňdäki telwasly sözler bilen beýan edeniň azlyk eder. Watançylygyň iň esasy şerti adam bolmakdadır. Bu mert gerçekleriň ömrüniň bize galdyran sapagydyr. Mertler tutuş il-ul-suny özüne dost, ýakyn hemdem bilyär. Köýtendag sebitlerinde Abdyllahan galasy diýen bir köne gala bar. Ol barada okanlarymdan size ýetireýin.

Abdyllahan ýaş wagtynda onuň kakasy:

– Oglum, rayatlaryň arasyňa gidip, özüňze rabat guruň. Rabat hemmä gerek – diýipdir.

Abdyllahan hem ýurt gezip, baran ýerinde birnäçe gala gurdurypdyr. Köýten galasy gurlanda, gurluşykçylar onuň badyny gaýtarmak üçin galanyň ýerzeminde şemal geçer ýaly, iki sany yş goýupdyrlar. Ysyň agzynda uly küýze ýerleşdirip, günleç ses çykar ýaly edipdirler. Gala gurlup gutarylanda, Abdyllahan

DOSTLUK – ASYLLY YÖRELGE

ony görmäge gelipdir. Ol gala girende, güňleç bir ses çykýarmys. Abdyllahan bu syrly wakany kakasyna gürrüň beripdir. Kakasy oňa:

– Oglum, biz size gala guruň diýmedik. Rabat guruň diýdik. Adama dostdan gowy rabat bolmaz – diýipdir.

Görnüşi ýaly, bu rowayatda «gala» diýlip, dosta aýdylyar. Munuň manysy gowy dosty bolan adam daşy goragly, galaly ýaly diýildigidir.

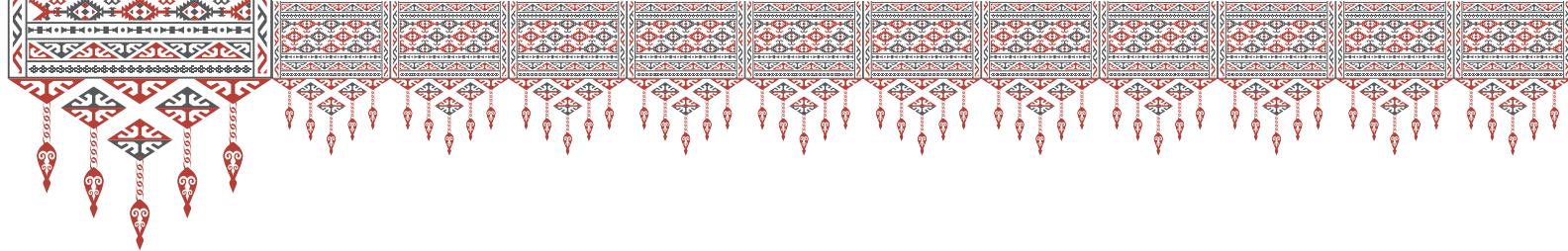
Magtymguly akyldaryň aýdyşy ýaly:

Gadyrdan dostuňdan ýüzüň öwürme,
Barsaň depesine täç eder seni.

Kerim Gurbannepesowyň dostluk barada ýazanlary halkymyzda has-da giňden ýaýrandyr. Bu setirler toý-baýramlarda köp aýdylyar:

Dostuň bürgüt bolsa – daglara elter;
Dostuň bilbil bolsa – baglara elter;
Dostuň elguş bolsa – bir oba elter.

Şahyrda dostluk hakynda ýene bir ýordum hem bardy. Şonda ogly atasyndan «Özüňi süýt bil, dostuňy

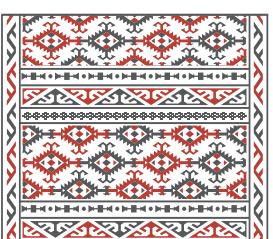
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

gaýmak» diýen nakylyň manysyny soraýar. Atasy hem: «Eger-de sen dostuňy gaýmak saýsaň, ol hem seni de-pesine göterer. Sylaşyk ikitaraplaýyn gerekdir» diýen mazmunda düşündirýär.

Dostluguň asyl manysy wepalylykdyr. Wepalylyk sütüninde dostluk köprüsi gurulýar. Wepaly dostlaryň birek-biregine bahasy ýokdur. Yöne wepalylygy seljermek kyndyr. Hemme adama bil baglap, umytly garap bolmaýar. Şonuň üçinem hakyky dostluk wagtyň dowamynda, durmuşyň dürli synaglarynda kemala gelyär. Şeýle dosty bolan adam özünü arkayýn duýýar.

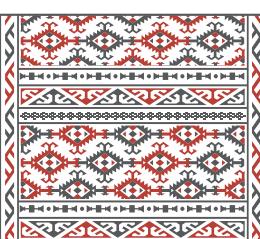
Öňem bir adamyň öyüne başagaylyk aralaşypdyr. Ol aljyraňylyga düşüpdir. Şol pursatda oňa dostunyň kömegi gerek bolupdyr. Ol dostuna aýalynyň ýaramayandygyny, özüniň bolsa, bar harajadyny täjirlere haryt sargap berip goýberendigini, indem däri-derman almaga ýagdaýy bolmansoň, çäresiz oturandygyny aýdýar, ýanyna gelmegi hem sargyt edýär. Yöne dosty wagty bilen gelmeyär. Yaňky adamyň özi arasalym salyp, dostunyň obasyna gidýär. Barsa, onuň aýaly şorsuw bişirip oturan eken. Ol dostuny soraýar

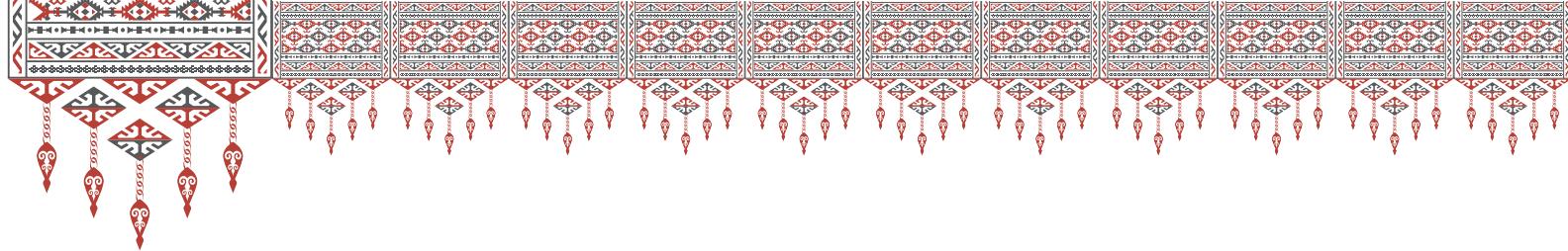

welin, aýaly onuň bazara gidendigini aýdýar. Ol adam sesini çykarmaýar. «Men muňa ýüregimiň töründen orun berdim. Munuň bolsa, meniň nähili güne düşendigim bilen işem ýok. Öz malyny gaýgy edinýär. Bazara gitmäge ýagdaýy bar. Meniň dermanlyk diýip soranym bolsa ýadyna düşmeyän ekeni» diýip, içini gepledışine öyüne gaýdýar. «Be-e, indi näme etsemkäm?! Karz-kowal alayyn diýyän adamlarym hem häzir obada ýok. Olar dolanyp gelýänçäler, aýalym çydarmyka?» diýip gaýga batýar. Onuň öyüne tarap aýagy hem ädilmeyär. Yolda iň bir ýakyn garyndaşynyňka degip geçýär. Olardan hem netije bolmandygy üçin, alaçsyz galýar. «Men indi diňe dileg edip oturmasam bolmady» diýip, öýlerine gelse, aýaly öňünde çay içip oturanmyşyn.

– Be, keýwany, tüweleme, Alla meniň dileglerimi eşidendir – diýip, begenip onuň ýanyна gelýär. Şonda aýaly:

– Agşam bir atly gelip, seniň ugradan dermanyň getirdi. Taňryýalkasyn! Tebibiň aýdany cyn ekeni. Ynha, men görüşün ýaly gowulaşdym – diýip, oňa gürrüň berýär.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

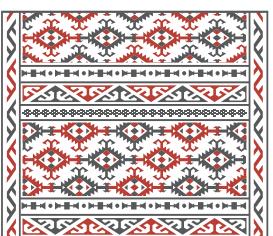

Äri nireden, nähili dermanyň gelendigine düşümeyär. Soň bir gün ýene-de şol dostuna gabat gelýär. Ol saglyk-amanlykdan soň, onuň maşgalasynyň ýagdaylaryny soraýar. Dosty oňa janyýangynly jogap gaytarýar:

– İl içinde gowy adamlar köp ekeni. Saňa sargyt etdim, öz aýagym bilen dalda isläp, gapyňdan bardym. Hiç gara bermän oňduň. Şonuň üçinem seniň bilen mundan buýana nähili dostlugymyzyň bolup biljekdigini akylyma sygdyryp bilemok. Yürek bir doňanyn dan soň ony eretmek kyndyr.

Dosty bolsa, ol sözler özüne aýdylmaýan ýaly, parahat durmuşyn. Muňa onuň has hem gahary gelipdir. Ol yzyna gitmekçi bolanda, dosty:

– Şol gün maňa dowarlaryma gurt darapdyr diýip habar geldi. Meniň bar baylygym malym bolandoň, howsala düşmezlikleri üçin, çagalaryma hem aýtmadym. Olara huruşlyk goýup, özüm bazara çykdym. Çünkü seniň meseläň möhüm bolandygy üçin, men uzak pikirlenmän, galanja dowarymy hem satyp, seniň sargan dermanyň satyn alyp iberipdim. Indem nesip bolsa, az-owlak ak ekinimiz bar. Şol ýetişse, hor

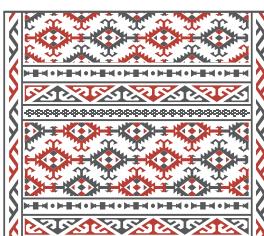
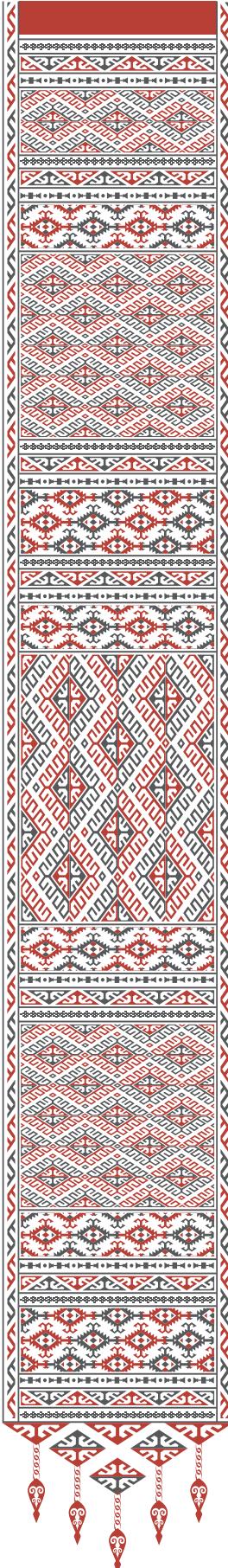

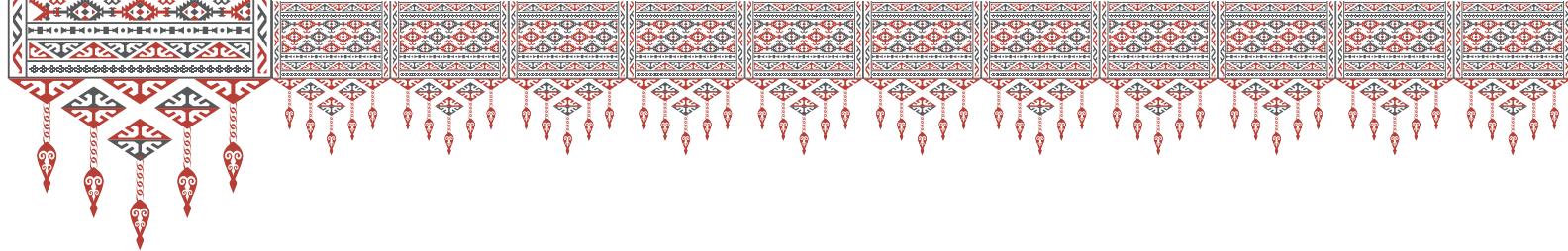
bolmarys. Ыагşы niyet edeli, ugruna bolar – diýip, oňa göwünlük beripdir.

Şondan soň bu iki dostuň wepalylygy has hem pugtalanypdyr. Dostluk gatnaşygyň bolan adam bilen şärikdeşlikde başlan işiň şowuna bolýar. Dostluk gatnaşyklary babatda şu hekayatdan many alynsa, yhlasylyk, ýürekdeşlik gatnaşyklary hem berkär. Çünkü dostlar bir göwre, bir jandyrlar. Olar birek-biregiň göwün islegini aýtdyryp-diýdirmezden duýmalydyrlar.

Häzir size mysal getirjek rowaýatymda hem wepadarlyk ündelyär. Suny «Syýasatnama» kitabynyň bir nusgasyndan okapdym. Ol «Monjuk daşynyň ýa-da yüzük daşynyň syry» diýlip atlandyrylyar. Ony bolşy ýaly beýan etmäge çalşaýyn:

«Damaskda «Ýagşylygyň açary» diýen ada eýe bolan sahawatly hökümdar (taryhy çeşmelerde aýdylyşyna görä, omeýýalaryň ýedinci halyfy) Süleyman ibn Abdylmelek: «Meniň mülküm, baylygym – höküm sürüyän ýurdum Süleyman ibn Dawudyňkydan köp bolmasa, az däldir, ýöne Süleyman ýele, döw-perilere, guşlara we haýwanlara-da perman beripdir, şol güýç bolsa mende ýok. Eýsem, meniňki ýaly gazna, baylyk, gym-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

matbaha göwherler, bezeg esbaplary bütin dünýäde kimde bar we menden öň kimde bolupdyr? Meniň patyşalygymda kem zadym näme?!» diýip emeldarlaryndan sorapdyr. Köşgüň mertebeli adamlarynyň biri ötünç sorap:

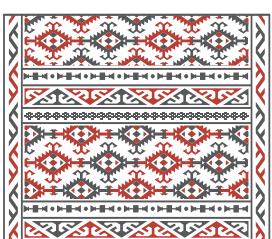
- Ýurtda patyşa üçin iň gerekli zatlaryň biri sizde ýok! – diýip jogap beripdir. Patyşa geňirgenipdir:
 - Başgalarda bolup, mende ýok zat näme ol?
 - Siziň mynasyp wezirleriňiz ýok.

Hawa, gowulygyňam, erbetligiňem durmuşda çägi ýok. Onuň çägi kanagat bilen, adamyň özünüň göwnüne we paýhasyna laýyk ölçenilýär. Bu jogaby eşiiden patyşanyň hem ýüregine bir heser düşýär, mu-nuň sebäbini bilmese, ynjalyp biljek däl! Ol:

- Ol nähili wezir bolmaly? – diýip sorayär.
- Şahym, siz patyşa hem-de şazada – şalar neslin-den, siziň weziriňiz-de wezirzada bolmaly, başarnyklı, parasatly bolmaly.

Bu jogapdan soň patyşa:

- Dünýäde seniň suratlandyran weziriň ýaly wezir nirede bar? –diýip soraýar.
- Ol Balhda bar.

Patyşanyň gyzyklanmasý has-da artýar:

– Kim ol?

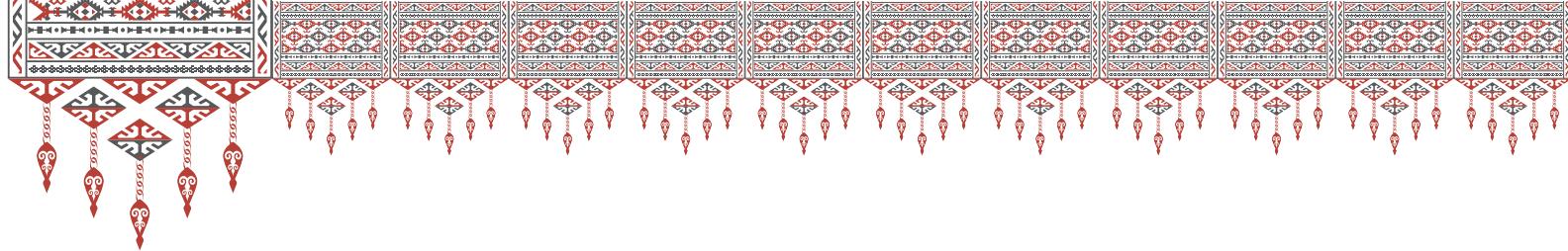
– Ol Jafar Bermekidir. Onuň ata-babasy hem asylly adamlardandyr, ol wezirzadadyr. Olar wezirlik derejesi barada kitap ýazypdyrlar.

Abdylmelek köşk maslahatçysynyň sözlerini eşidenden, Jafar Bermekini Balhdan Damaska getirmegi ýüregine düwýär we Balhyň häkimine hat ýazyp, Jafar Bermekini hormat bilen Damaska ugratmagy buýurýar. Munuň üçin eger yüz müň dinar gerek bolsa-da, tölemegi tabşyrýar.

Şeýlelikde, Jafar Damaska tarap ugrayar, ýolda her şähere baranda, ony uly hormat bilen garşylaýarlar. Damaska baranda, patyşanyň özünden başga hemme döwlet işgärleri we harby adamlar ony uly dabara bilen garşylaýarlar. Ony hormat bilen şähere alyp gelip, iň oňat köşkde ýerleşdirýärler. Üç günden soň ony Abdylmelegiň huzuryna alyp barýarlar. Jafar köşge baranda, hajyplar – gapyçylar ony şa tagtynyň ýanyна eltip oturdýarlar.

Jafar Bermeki oturanda, patyşa oňa ýiti-ýiti seredýär, soň ýüzünü çytyp, gahar bilen oňa: «Tur, şu ýer-

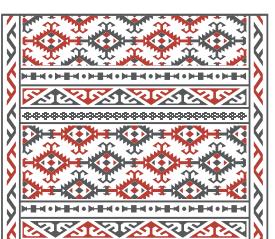
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

den!» diýýär. Gapyçylar tizlik bilen ony tutup, alyp gidýärler, hiç kim-de munuň sebäbini bilmän galýar. Öýleden soň hemme uly adamlar, patyşanyň ýakynlary ýygňnanyşýarlar.

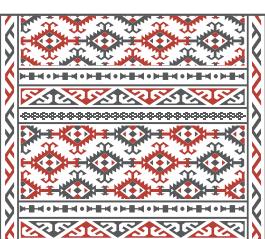
Märeke üýşýär, Süleyman ibn Abdylmelegiň göwni gösterilýär. Şu pursatdan peýdalanyп, patyşanyň ýakyn adamlaryndan biri: «Patyşahym, Jafar Bermekini uly wezipä bellemek üçin Balhdan getirdiňiz welin, näme üçin ony ýanyňza gelende kowup goýberdiňiz, munuň sebäbi näme? Iller muňa geň galýarlar» diýip soraýar. Süleyman ibn Abdylmelek oňa: «Eger ol uzak ýerden gelen uly we abrayly bir adam bolmadyk bolsady, men ony jezalandyrmagy buýrardym, çünki ol ýany bilen güýcli zäher getiren eken» diýip jogap beryär.

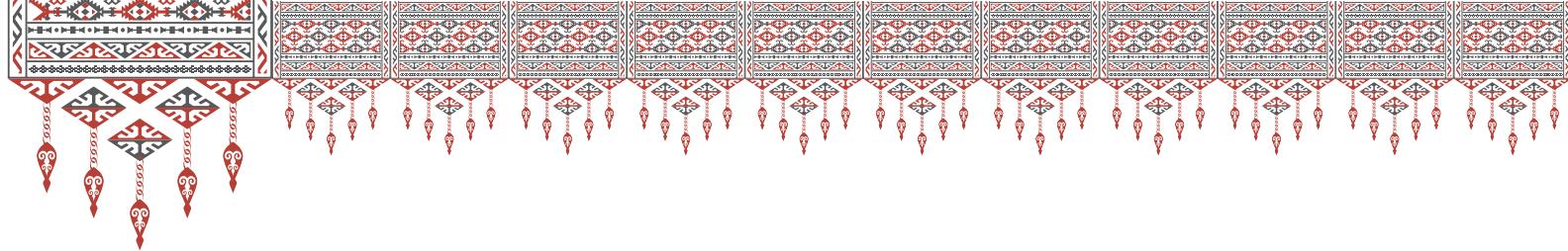
Oturam ýaşulularyň biri: «Patyşahym, maňa rugsat ediň, şu barada men onuň bilen gürleşeýin, ol boýun alýarmy ýa-da ýok» diýýär. Patyşa oňa rugsat edýär. Ol ýaşuly şol wagtyň özünde märekeden saylanyp, Jafar Bermekiniň ýanyna baryar we ondan: «Sen şu gün patyşanyň ýanyna baranyňda özüň bilen zäher alyp bardyňmy?» diýip soraýar. Ol: «Hawa, häzir hem

ýanymda, ýüzügimiň gaşynyň astynda zäher bar, ata-babalarymda-da bolupdyr, bu ýüzük maňa kakam-dan miras galdy. Ne men, ne-de ata-babalarym hergiz garynja-da azar beren adamlar däl, adam öldürmek-hä beýle-de dursun. Hawa, men ätiýaç üçin gaşynyň astynda zäher bolan ýüzügi dakynýaryn, çünki köp wagtlar meniň ata-babama mal-mülk, baylyk sebäpli köp azar beripdirler, gynapdyrlar, häzirki wagtda Süleyman ibn Abdylmelegiň öz ýanyna çagyrmagynyň sebäbi maňa belli däldi, menden näme talap etjekdigini bilmeyärdim. Şoňa görä, öz ýanymdan oýlandym-da: «Eger patyşa menden baylyk toplanyp gizlin saklanýan ýeri talap etse, men-de şony berjaý edip bimesem ýa-da meni horlap gynasalar, şoňa takat getirip, çydap bimesem, ýüzügimiň gaşyny dişim bilen aýryp, zäheri içerin, şeýdip özümi heläk ederin we azapdan dynaryn diýip pikir etdim» diýýär.

Ol adam bu sözleri eşiden badyna yzyna öwrülip, Süleymanyň ýanyna baryar we bu wakany oňa gür-rün berýär. Süleyman Jafaryň hüsgärligine we öňden-görüjilagine geň galýar, ondan göwni hoş bolýar, ony köşge getirmegi tabşyrýar. Ertesi gün Jafar Bermeki

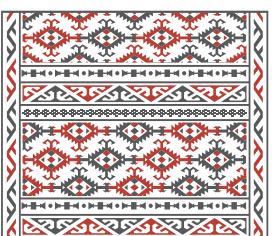

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Süleyman ibn Abdylmelegiň ýanyna gelende, patyşa oňa el berip, hal-hawal soraşýar, hormat-hezzet edýär. Soň oňa wezirlik haladyny geýdirýär, öňünde döwet galam goýýar we birnäçe permanlar ýazdyrýar. Soň ol meýlis gurap, şady-horamlyga başlaýar. Süleymanyň şol günüki ýaly şatlananyny hiç haçan görmän ekenler. Çünkü ol özünüň ynamdar, wepaly weziriniň bardygyná begenýär.

Meýlisiň, şatlygyň has gyzyşan pursadynda Jafar Süleyman ibn Abdylmelekden soraýar: «Patyşahym, müňlerçe adamlaryň arasyndan siz meniň ýanymda zäher bardygyny nädip bildiňiz?». Şonda Süleyman: «Meniň bir zadym bar, şol zat meniň üçin hemme gaznalardan we hemme baylyklarymdan ezizräk, hiç haçan men ony öz ýanymdan aýramok. Ol iki sany monjuk, olar patyşalar hazynasından meniň elime düşdi, olary men mydama golbagymda saklayaryn. Sen köşgүň eýwanyna gadam basaňda, monjuklar gymyldap başlady, meniň ýanymda oturanyňda bolsa, olaryň hereketi has güýçlenip, biri-birlerine urlup başladylar. Tä sen köşkden çykýançaň aram tapma-

dyk monjuklar seni meniň ýanymdan äkidenlerinde köşəsdiler» diýip jogap beripdir.

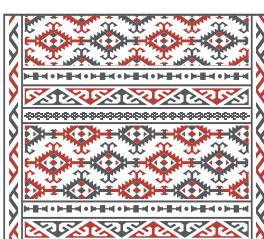
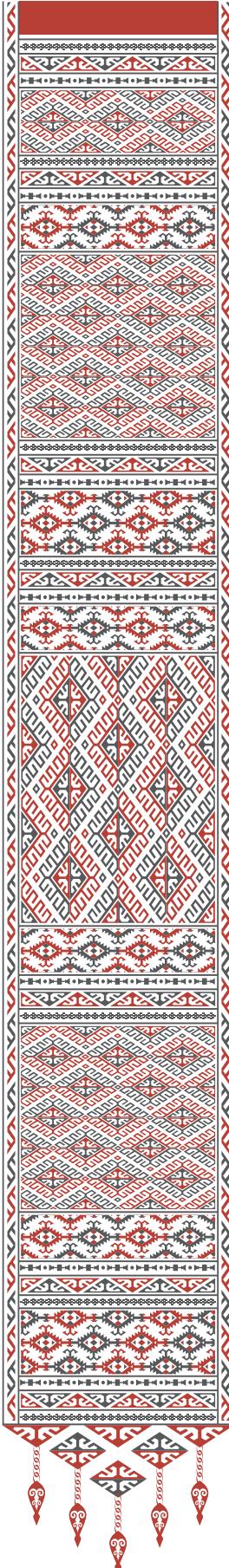
Şundan soň ol golbagyny açyp, monjuklary Jafara görkezýär-de:

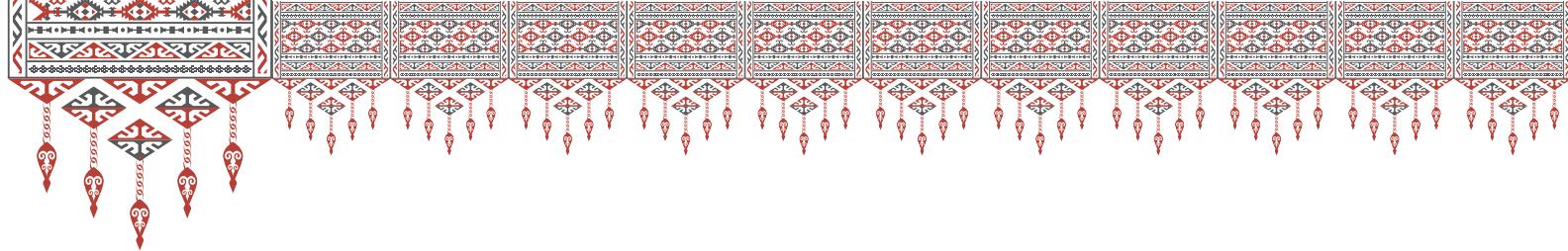
– Sen dünýäde şundan geň zat gördüňmi? – diýýär. Hemmeler ol täsin monjuklara haýran galyp seredýär. Şonda Jafar:

– Men öz ömrümde dünýäde iki sany ajap zat gördüm, şolar ýaly başga geň zat göremok: «Biri-hä, şu, patyşanyň monjuklary, beýlekisini-de Teberistanyň – Mazenderanyň patyşasynda gördüm – diýýär. Süleyman:

– Ol nähili zat? Hany aýt, diňläli! – diýýär. Şonda Jafar Bermeki şeýle gürrüň beryär:

– Meni Damaska ugratmak barada patyşanyň permäny Balh häkimine baryp ýetenden, men şayýmy tutup, ýola düşdüm, Nişapura gelip, ondan-da Teberistana ugradym. Şol ýere baranymda, Teberistan hökümdary meni garşıy aldy, Amul şäherinde öz köşgünde ýerleşdi. Her gün meni hormatlap, tomaşa etmäge bir ýere alyp giderdi. Meylislerde, toý-tomaşa-da bile bolardyk. Bir gün ol göwni çag wagtynda maňa şeýle diýdi:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

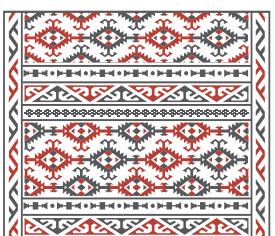
– Sen, hey, derýa tomaşa edip gördüňmi?

– Ýok – diýdim.

– Onda ertir meniň myhmanym bolarsyň, derýa tomaşa etmäge gideris – diýdi. Men razylaşdym. Şol wagt ol gämiçilere ertire gämini taýýarlap goýmagy buýurdy.

Ertesi hökümdar meni derýanyň kenaryna eltdi, bir gämä münüp oturdyk, aýdymçylar saz-söhbede başladylar. Men hökümdara golay oturdym, aramyzda hiç zat ýokdy. Hökümdaryň barmagynda bir yüzügi bardy, ol örän ajaýyp yüzükdi, gaşy gyzyl ýakutdan, dürli reňkde öwüsýärdi. Men şondan geň zat hiç haçan görmändim. Men mahal-mahal şol yüzüge seredýärdim. Hökümdar yüzügine köp seredýänimi görende, ony barmagyndan çykaryp, meniň öňümde goýdy we almagymy teklip etdi. Men yüzügi maňlayýma sylyp, hökümdara gaýtardym. Ol yüzügi alyp, ýene meniň öňümde goýdy-da:

– Sowgat hökmünde meniň barmagymdan çikan yüzük gaýdyp meniň barmagyma gelmez – diýdi. Men:

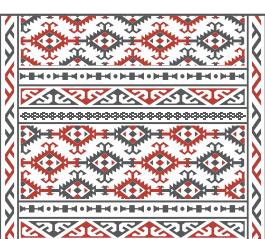

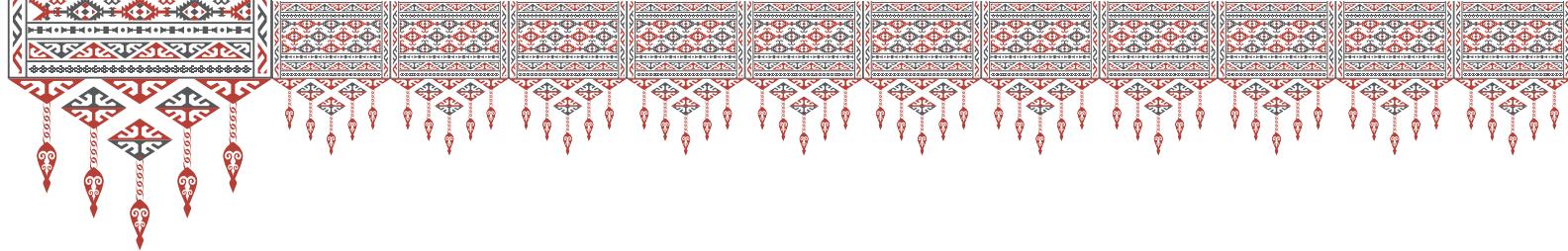
– Bu ýüzük hökümdara mynasyp zat – diýip, ony ýene-de oňa gaýtardym. Hökümdar ýene-de ýüzügi maňa uzatdy. Men öz ýanymdan: – Bu ýüzük örän gymmatbaha we taýsyz zat, hökümdar ony şu wagt maňa berýär, belki soň puşman etmegini we ýüregi agyrmagy mümkün – diýip, ony ýene hökümdaryň öňünde goýdum. Şonda hökümdar ýüzügi aldy-da deryá taşlap goýberdi. Men:

– Wah, nädäýdiňiz ony, haýp boldy ýüzük! Eger hakykatdan-da hökümdaryň ýüzügi barmagyna dak-majakdygyny we deryá taşlajakdygyny bilen bolsadym, men ony kabul ederdim – diýdim.

Hökümdar:

– Men näçe gezek seniň öňünde goýdum. Sen ýüzüge köp seretdiň, oňa höwes etdiň, şonuň üçin, men ony barmagymdan çykaryp, saňa bagışladym. Dogry, ol ýüzük meniň üçin-de örän ajaýypdy. Emma seniň üçin has ajaýybrak göründi, şoňa görä-de men seni begendirmek maksady bilen ony saňa bagışladym. Günä sende, näme üçin kabul etmediň? Indem ony deryá taşlanymda haýpyň gelýär, ýöne men bir çäre-sini tapyp, ony saňa gaýtaryp bereýin – diýdi.

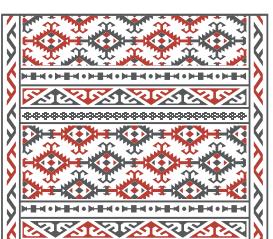

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Şondan soň ol gämiçä labyr taşlamagy buýruk berdi. Hyzmatkärleriniň birine ýuzlenip: «Bar, bir taýmyla mün-de tizräk kenara çyk, ol ýerden-de ata münüp çapdyr-da köşge bar, hazynaça aýt, pylan ýerdäki kümüş sandygy hökümdar isleyär diý. Be- ren badyna bolsa, saklanman, çalt alyp gel» diýdi. Tiz wagtdan oňa sandygy getirip berdiler. Hökümdar jübüsinden bir haltajyk çykaryp, ondan bir kümüş açary aldy-da, sandygyň gulpuny açdy, içinden bir tylla balyjagy çykaryp, derýa zyňdy. Balyjak derýanyň düýbüne çümüp, gözden gaýyp boldy. Bir sagat wagt geçdi. Birdenkä balyjak suwuň yüzüne çykdy, yüzük bolsa onuň agzyndady. Hökümdar gämiçä ony tutup getirmegi buýurdy. Gämiçi baryp, balyjagy yüzük bi- len birlikde alyp geldi. Hökümdar yüzügi alyp, maňa berdi. Men hormat etdim we yüzügi barmagyma geý- dirdim. Hökümdar balyjagy sandyga salyp, gapysyny gulplady we açaryny jübüsine saldy.

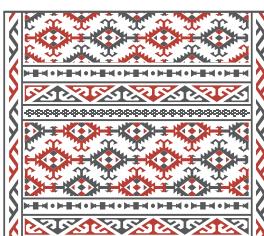
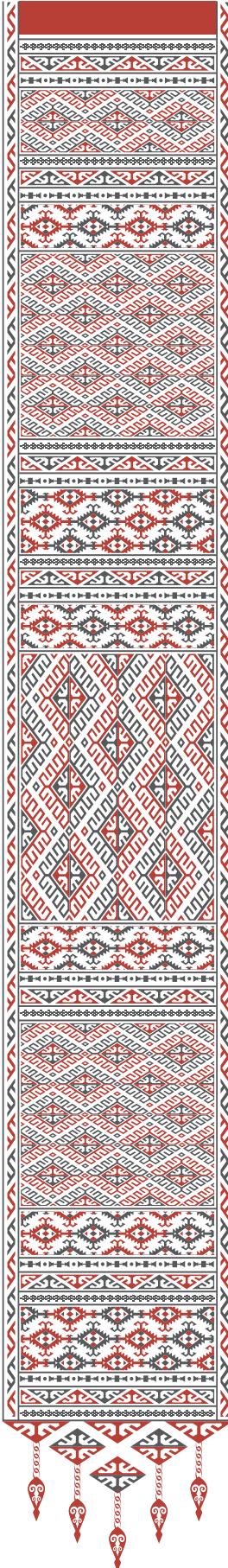
Jafar Bermekiniň barmagynda şol yüzük bardy. Ol ony çykaryp, Süleyman ibn Abdylmelegiň öňün- de goýup: «Eý hökümdar, şol yüzük, ine, şu!» diýdi. Süleyman ony eline alyp, birsellem synlap:

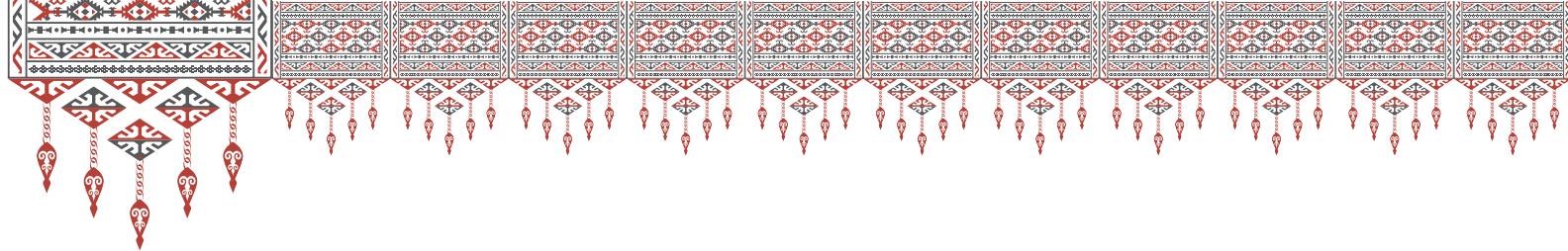

– Onuň ýaly adamyň ýadygärligini zaýa etmek bolmaz – diýdi-de, ýerinde goýdy».

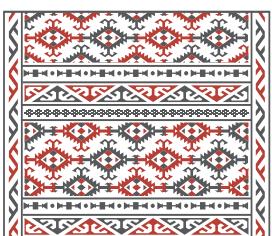
Hawa, akyl-paýhas adamlary adalatly iş alyp barmagyň hatyrasyna birleşdirýär. «Oňat durmuşyň nyşany hoşroý patyşanyň ýüze çykmagydyr» diýip okanym ýadyma düşyär. Bu hekaýatda, adamyň öz töweregindäki iş salyşýan adamlary barasynda dogry pikirde bolmagy üçin akyl-paýhasyň we sabyrlylygyň gerekdigi aýdylýar. Çünkü adamyň häsiýetiniň durnukly ýagdaýyna göz ýetirmek kyndyr.

Şol bir adamyň häsiýetiniň dürli hili gatnaşyklarda özgermegi, onuň durnuksyzlygynyň nyşanydyr. Käte ençeme ýyllaryň dowamyn daky dostluk gatnaşyklarynyň hem köki gowşak bolup çykýar. Olaryň biriňiň beýleki birinden nähilidir bir dalda tamakinçiligi bilen dost bolýan halatlaryna hem duş gelinýär. Şeýle dostlugyň soňy oňat tamamlanmaýar. Göräýmäge, edep-ekram gatnaşyklary ähli adamlar babatında hem şol bir bolşundadır. Ýöne durmuşda ýüze çykýan dürli ahwallar munuň şeýle däldigini subut edýär. Ol adamlara adamlyk mertebesiniň ähli baýlyk-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YORELGESI

dan ýokarydygyny düşündirmek hem kyndyr. Şonuň üçinem türkmençilikde «Zandy bolsun» diýilýär.

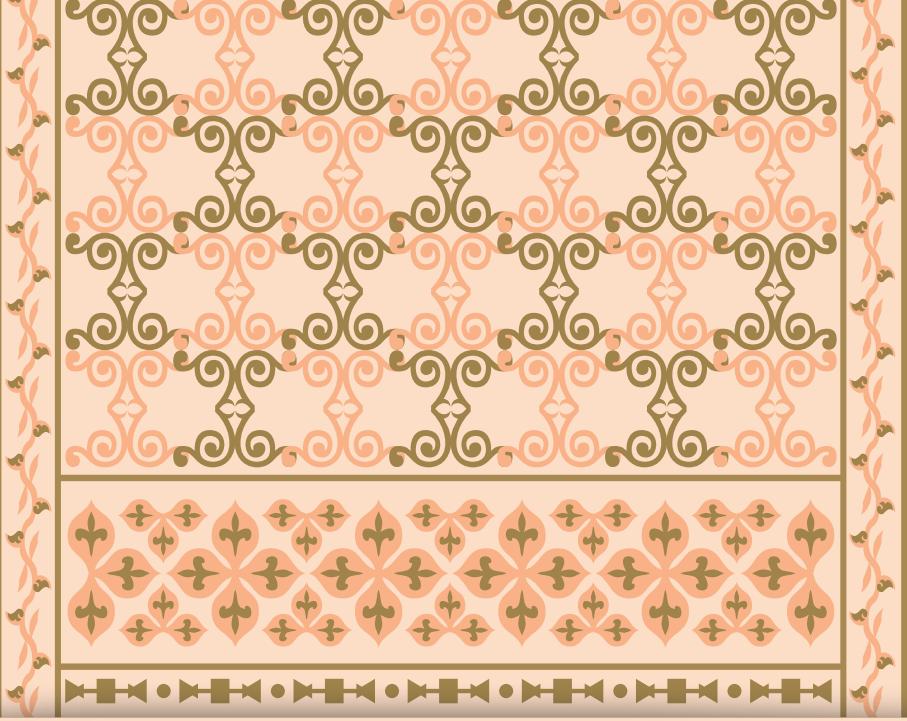
Sypaýy, göwnaçyk, zähmetsöyer adamlar özlerine mynasyp dost tutunyp bilyärler. Dostlukda adamlary pikirdeşlik, birek-birege sarpa, maksadyň birligi birleşdirýär.

Häzirki döwürde dostluk bize dünýä ýüzünde pikirdeşlerimizi tapmaga kömek edýär. Dostlaryň başy jem bolanda, ýürekdeş gürründeşlik başlanýar. Ýürekdeş söhbetdeşlikler bolsa, adamyň ömrünü uzaldýar. Dünýäde adamlaryň agzybir ýaşamagy, olaryň ýürekdeş söhbetdeşlerini tapmaklary bilen baglydyr.

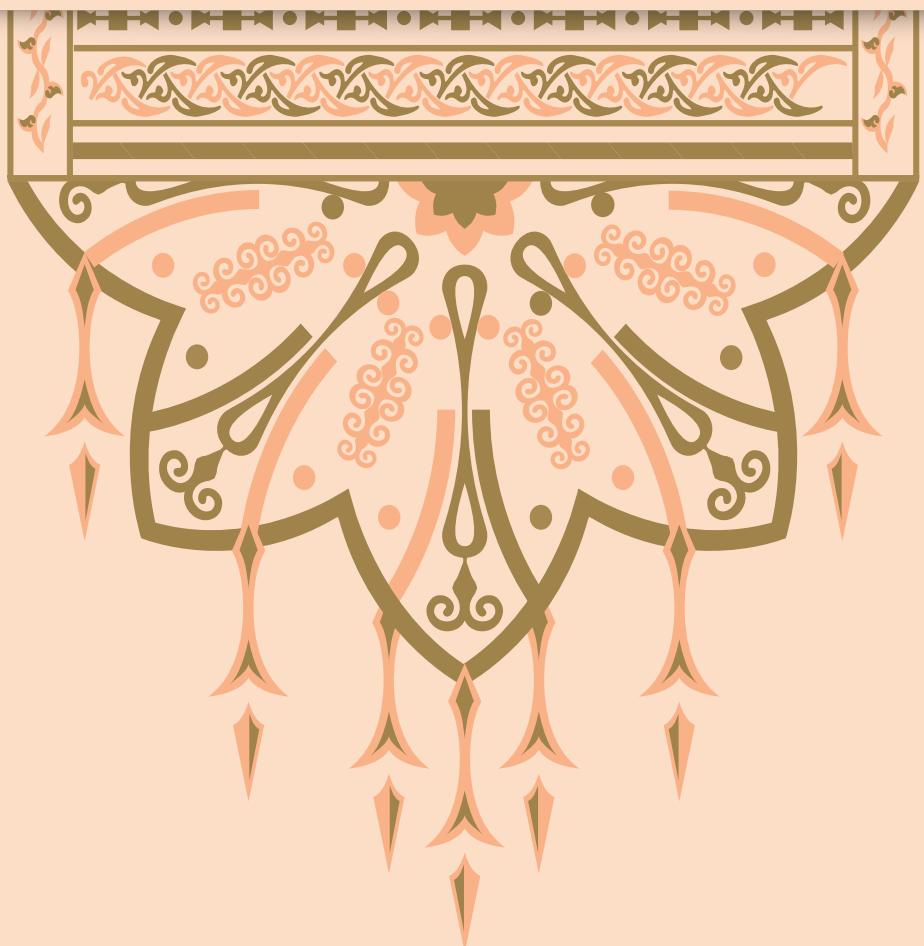
Dostluk dünýäni nurlandyrýar, düşunişmegi, yalaşygy gazanmak üçin ýol açýar. Maşgala agzalarynyň özara dostlugu, düşunişmegi jemgyyetiň binýadyny pugtalandyryar. Maşgala gatnaşyklaryndaky dostluk, ogul-gyzyň ene-ata bilen dostlugu, doganlaryň dost ýaly, dostlaryň bolsa dogan ýaly ykjäm gatnaşygy we düşunişmegi beýleki adamlar üçin hem göreldedir.

Men dünýäde dostluguň rowaçlanmagyny arzuw edýarin!

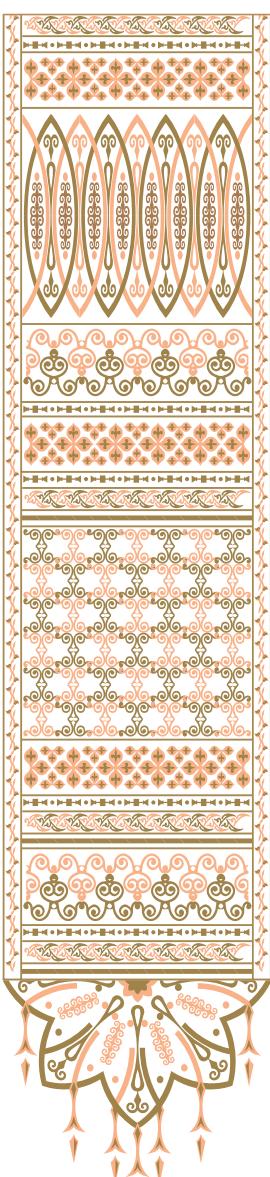

Ynsaplylyk

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

H

alkymyzda ynsap adamkärçiliğiň iň gymmatly ölçegi hasap edilýär. Ene-atadan nesle miras geçýän iň asylly gymmatlyk ynsapdyr. Adamyň iň ýakynlary hem-de mähribanlary ynsap ölçegine deňelýär. Türkmençilikde ata-ene mertebäň, gaýratyň, merdanalygyň ýaly beýiklikdir. Haçanda sen uly bir işi berjay etmegin özüňe maksat edineniňde, ilkinji nobatda, göz öňüňde ata-enäniň keşbi janlanýar. Ata-ene ýagşy işlerde saňa ruhy hemayat berýär. Has içgin teswirlenilende, adamyň ýüreginiň suwlulygy, onuň janynyň rahatlygy ata-enededir. Adamyň durmuşynyň iň arzaly pursatlary olar bilen bagly. Mähriban eje diýen sözüň bedene gurbat berýändigi üçinem sen uly işleri öz öňüňde maksat edinip goýýarsyň. Şonda nireden adama güýç gelýändigine haýran galayýmalydyr. Şuny duýýandygy üçinem adam bagtlydyr, ömrüň şol günleriniň bahasyzdygyny hemise unutmazlyga çalyşmaly.

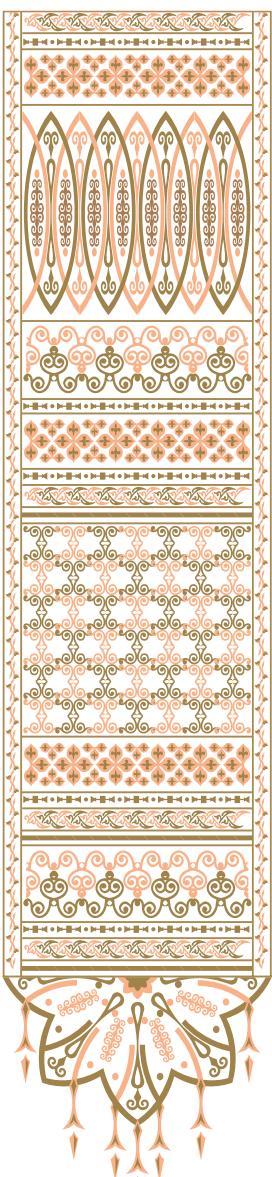

Adam dünýä inip, aga-gara düşünip ugranyndan, oňa haýsy zatlaryň ynsana mahsusdygy we olaryň haýsylarynyň adama laýyk iş däldigi belli bolup başlaýar. Bu çaganyň tebigy şertlere we durmuşyň ýagdaylaryna uýgunlaşmagy hem däldir. Çaga enäniň özüne hemise hemra bolup, ündänlerini we göreledesini süňňüne siňdirýär, şonuň bilen berkeýär we kemala gelýär. Sypaýylyk, dogruçyllyk, erjellik, halallyk ýaly häsiýetleri wagt geçdigisaýyn durnuklaşýar. Hüwdüsi, manyly sözleri bilen diňe dogruçyllygy we ruhubelentligi çaganyň aňyna guýyan ene ynsabyň iň ilkinji nusgasy. Eneleriň ýagşy göreldesi, mylaýym sözi, wagtyny yrýa etmän, manyly ýaşaýşy halal ýaşamak mertebesini ömrüne deňeyän mert adamyň durkuna ornaýar. Mert adam, gaýratly adam şonuň bilen ýaşaýar. Şonuň üçinem eneler ynsaba deňelyär.

Biz enelere «namazlyk ýaly pákize» diýýaris. Namazlykda bolsa, adam sežde edip, iň ýagşy dileglerini aýdýar. Ol şonda Biribara hak sözünü aýdýar. Enäniň Käbä deňelýändiginiň manysy şundan hem çözlenýär. «Owalynda adamyň ynsaby bolmaly» diýýän eneleriň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YORELGESİ

sözleri her bir adam için ömürlik şygar. Eneler yn-sap ölçegine, arassa, halal ýasaýşyň aňa, paýhasa ýa-zylan, adamyň süýegine ornan kada-kanunyna hem deňelýär.

Adamzat dogry ýaşamagyň tertip-düzgünlerini durmuşda giňden özleşdirip, ony kada öwüryär. Ol dürlüce atlandyrylyp, teologiya, filosofiya, etika, es-tetika, logika we beýleki ylymlaryň kämilleşmeginde uly orny eyeläpdir. Biziň halkymyzda bolsa, şol ka-da-kanunlar taryhy jähetden uly döwri başyndan geçi-rip, «turkmençilik» diýip şertli atlandyrylyan ýasaýşyň özboluşly ýorelgeleriniň toplumynda has pugtalany-pdyr. Indi iň esasy nygtamaly ýeri, şol ýorelgeleriň ýeke söze – «ynsap» düşünjesine sygýanlygydyr. Ynsap jemgyyetiň baş gymmatlygydyr. Ynsaply ýaşaýış raýat jemgyyetiniň, demokratik döwletiň iň ýokary kema-la gelmesi bolup durýar. Ata-babalarymyz «owalynda ynsabyna guýlan» diýip nygtapdyrlar. Ynsap adamy adam edýän ruhy özen. Ol adama ene süýdi, ata öwü-di bilen tebigy ýagdayda geçýär. Ynsaby bolandygy üçinem, ýaradylyşyň iň beýik ýaradylany adam! Çagalykda perzent üçin ynsap oňa enäniň garaýşydyr.

Sebäbi ene ony söýüp, ol hakynda aladalanyp, ejize hemayat etmek duýgusyny berýär. Rehimdarlygyň erjelli, batyrlygy kemala getirýändigini oňa öwredýär. Perzendiň halal hem-de arassa ýasaýşynyň ündewçisi, oňa iň ýakyn ynsan mähriban käbesidir.

Halallyk ene süýdüne wepaly bolmakdan başlanýar.

Lebze ygrarlylyk mähriban enelerimize söýginiň ölçügi bolup durýar.

Dünýäde köp zat özgerýär, ynsaplylyk welin, ynsanyň hakyky adamlygyny aýan edyän ýörelge hökmünde müdimi ýasaýar. Ol edil daragtyň öz kökünden nem alşy ýaly, asmandan inýän ak ýagyş kimin, ýürekden gaýdýan pækize arzuwlar bolup ýasaýar.

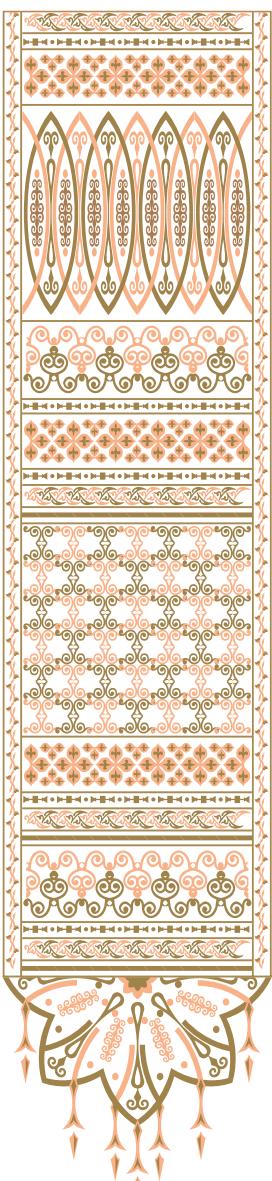
Gözellik barada düýpli söhbet edilse, şonuň hem özeninde ynsaplylyk bar. Biz gözelligi pikir-duýgy jähetden öwrenip, ony edep-terbiye ulgamynда berkidyäris. Aslynda bolsa, gözellik diylen düşünje doly manysynda enelerimizdedir. Ýurekden çykan söz bilen keramatyň döredilýändigi baradaky ynamy ýüregimize guýyan hem enelerimizdir.

Türkmençilikde beren sözünde tapylmak, ejizi gol-damak, ylymly adamlara hormat goýmak, akyldarlaryň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

pendini almak ýaly ýörelgeler jemgyýetiň kämilleşmegine itergi berýändir. Çünkü adam beren sözünde durmak üçin jan edýär. Çyn maksat tutunan adam ýadawlyk duýmaýar, güýjuniň pesdigi barada pikir hem etmeýär. Házırkı döwürde käbir adamlar üçin mümkün däl bolup görnen zadyň, şony tüýs ýürekden islešeň, onuň mümkün bolup biljekdigine ynanmagy üçin köp wagt gerek hem bolmaýar. «Mümkin dällikler» çyndan yhlas edilende, hakykatdanam durmuşa geçýär.

Ilçilikde: «Men diňe gören zadyma ynanýaryn» – diýýän adamlar hem duş gelýär. Yöne bu örän çylşyrymly mesele. Käteler hakykaty aňmaga gören zadyň ýeterlik, käteler bolsa asla ýeterlik bolmaýar. Men, köplenç, umumy netijä salgylanmagy dogry hasap edýärin. Yöne netije babatdaky garaýış hem dürli bolup biler. Şolar ýaly ýerde ähli mesele ynsaba laýyklap çözülyär. Ynsaply adamlar jemgyýetiň ahlak keşbiniň özenidir diýilse, has dogry bolar.

«Dünýäniň çarhy ýagsylyk edýän adamlaryň gerdeninde aýlanýar» diýlen pikiriň manysy belli-belli şahsyýetleriň mysalynda açylýar. Bayram han Türkmen, onuň durmuşy we gatnaşykda bolan adamlary

barada okanymda, men şu barasynda oýlanýaryn. Baýram han Türkmeniň ogly, Hanlar hany Abdyrahym han hem döwrüniň beýik şahsyýetlerinden bolupdyr. Ol kakasy ýaly döwlet işgäri, şahyr, filosof hökmünde tanalypdyr. «Gül, sen nädip, öz içinden açylyp bilýäň?», «Gül öz içinden açylýar, şonuň üçin hem gül owadan, gül näzik, gül ýakymly bolyar» diýen ýaly ajaýyp pikirler ýa-da «Derýalar öz suwuny özi içenok, miweli agaçlar hem miwesini özi iýenok» diýen ýaly täsin galdyryjy filosofik pikirler Abdyrahym hana degişli bolupdyr.

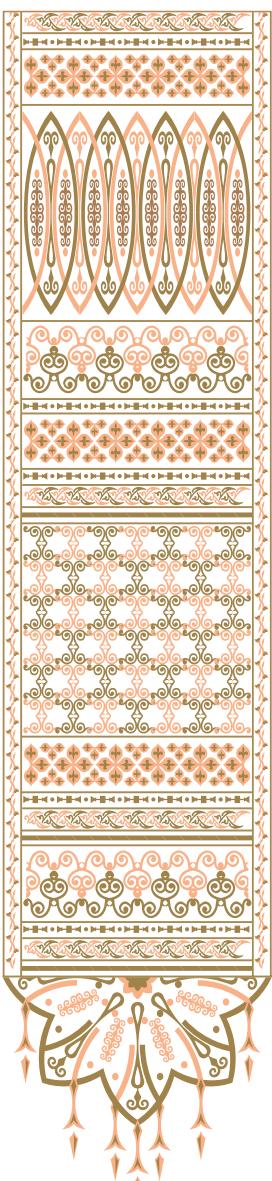
Abdyrahym han alan asylly terbiýesine laýyk, asly halal, päk ahlakly, sypaýy, şahandaz adam eken. Şol döwürlerde Delide örän baý zenan maşgala bolupdyr. Günleriň birinde ol Abdyrahym hana şeýle mazmunly çakylyk ugradypdyr: «Siziň alyhezretleriňiz, şu gün aşsam üýşmeleňimiz bar. Eger siz gelseňiz, gaty hoşal bolardyk».

Abdyrahym han diýlen wagtda ýaňky öye çakylyga ugraýar. Baryp görse, aýalyň öýünde özünden başga diňe öýdeničerleri barmışyn. Onuň maksadynyň oňly däldigini duýup, han yzyna gaýdypdyr. Zenan maşgalanyň mertebesiniň onuň wepalylygynda hem namys-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

200

lylygyndadygyny bilensoň, ol hiç haçan bu düşünjä ikilik etjek adam däldi. «Abdyrahym han hiç haçan hem ynsabyna ikilik edip bilmez» diýip, bu waka hakyndaky ýazylanlarda bellenilýär.

Adamyň ynsaby bolmasa, onuň edýän hereketlerine baha bermek hem kyndyr. Öňem bir akyldar: «Kişiniň kimdigini tanajak bolsaň oňa ýa wezipe ynanmaly, ýada onuň baýlygy nähili göterinýändigini synap görmeli. Diňe bular hem ýeterlik däl, adamyň iň ejiz pursatlarynda hem özünü nähili alyp baryandygyny synap görmän, onuň kimdigini aýdyp bolmaz» diýipdir. Sebäbi durmuşyň dürli wakalarynda özgerip, häsiyetini üýtgedýän, ejizleyän adamlaryň şeýle asyl häsiyet zandynda hem ýokdur. Türkmençilikde aýdylyşy ýaly, durmuşyň dürli synaglarynda «olaryň sepi açylýandyr». Bu pikire ynsabyň adalatlylygyň ölçegi hasap edilýändigi üçin salgylarym. Hawa, adam üçin abraý gazarmak kyndyr, ony ýitirmek welin, örän aňsatdyr. Türkmençilikde şu babatda: «Çemçeläp ýygnanyny çanaklap dökdi» diýilýändir.

Käteler asyllı diýdirip, il içinde özünü aldyran adamlaryň hem ynsabyny ýuwudýandygyny, ejiz-

leýändigini göreniňde, gynanýarsyň. Türkmen ede-biýatynda şu babatdaky manyly eserler şahyr Berdina-zar Hudaýnazarowyň döredijiliginde köp duş gelýär:

Ynsanlygyň mähekdaşy,
Ynsap bizden aýrylmasyn!

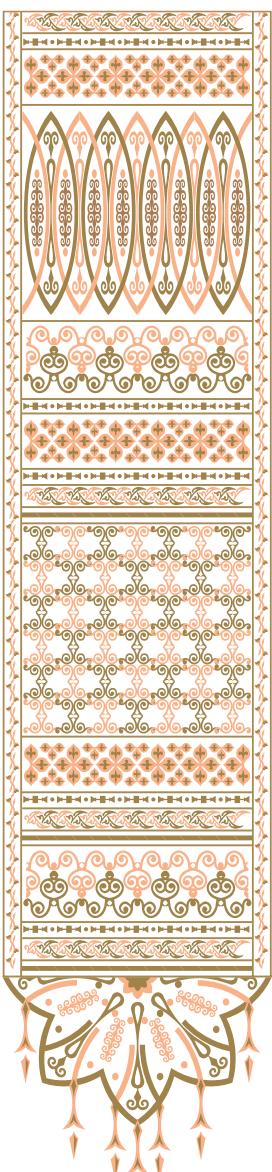
Hawa, öňem bir hökümdaryň edeni ugruna bolup-dyr. Islege hem erk etmeseň, ol ýüzügara edýär. Ynha şundan bihabar hökümdaryň öz derwezebanynyň aýalyna gözü gidipdir. Derwezebanyň üýtgesik bayly-gy-da ýok ekeni, aýaly welin asylly ýeriň maşgalasy bolup, ol hem akyllı, hem owadanmyşyn. Ol ärine günortanlyk nahar getirende, hökümdaryň birki ýola oňa gözü düşüpdir.

Hökümdar üç günlük özünü ýumuş bilen bir ýer-lere ugradanynda hem derwezebanyň göwnüne hiç hili ýaramaz pikir gelmändir. Onuň aýalynyň welin, ýüregine çiglik gidipdir. Hökümdaryň tabsyryşy ýaly, ol äriniň ýerine derwezede durupdyr. Hökümdar derwezebanyň şäherden ymykly daşlaşanyna göz ýe-tirensoň, aýalyň ýanyna gelmegini buýrupdyr. Oňa:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Sen ähli girelgeleriň gapysyny ýapyp, özüňem meniň huzuryma gelersiň – diýipdir.

Derwezebanyň aýaly sesini çykarmar, hökümdar bilen ylalaşypdyr. Muňa hökümdaryň göhi gelipdir. Niýetiniň amala aşjagyna begenipdir. Aýal onuň ýanya gelip, aýdyşy aýaly edendigini habar beripdir. Ol:

– Hemme gapylary ýapdyňmy? – diýip sorapdyr. Derwezebanyň aýaly edalylyk bilen:

– Hökümdarym, hemme gapylary ýapdym, ýöne bir gapyny hiç ýapyp bilmedim – diýipdir.

– Ol nähili gapy?

– Allanyň görýän gapysyny hiç ýapyp bilmedim, hökümdarym! – diýip, köp manyly jogap beripdir.

Bu jogaby eşideninden soň, hökümdaryň ynjalygy gaçypdyr. Uzak wagtlap oýlanyp oturypdyr-da: «Sülgün awlamakçy bolsaň, öýüňdäki towuklaryny ýada salgyn» diýenleri bold-ow bu – diýipdir. Şol günden başlap, niýetini gowulyga dikip, il-günüň söyen hökümdaryna öwrülipdir.

Dünýäde özünecekiji, adamyň höwesine täsir edýän ahwallar köp duş gelýär. Ýazda meydanda dürli güller açylýar. Olaryň gözelligi, täsinligi adamy

özüne çekýär. Ya-da ýaňy pyntyk ýaran bag, bagdaky gül günçasy, gülleriň dürli öwüşginliliği hatda kiçi çagalary hem özüne imrindirýär. Ony ýolmaly däl-digi çagalaryň aňyna guýulýar. Olarda tebigata söýgi döredilýär, şondan hem gözelligi aýawly saklamak baradaky düşünje gözbaş alýar. Çünkü gözellik adamyň dünyä bolan gatnaşygynyň deňagramlylygyny aňladýan ölçegdir. Gözellik we gymmatlyklar babatdaky garayýış dogry kemala gelmese, tebigy deňagramlylyga, adamlaryň daşky dünyä bolan gatnaşygyna hem zeper ýetyär.

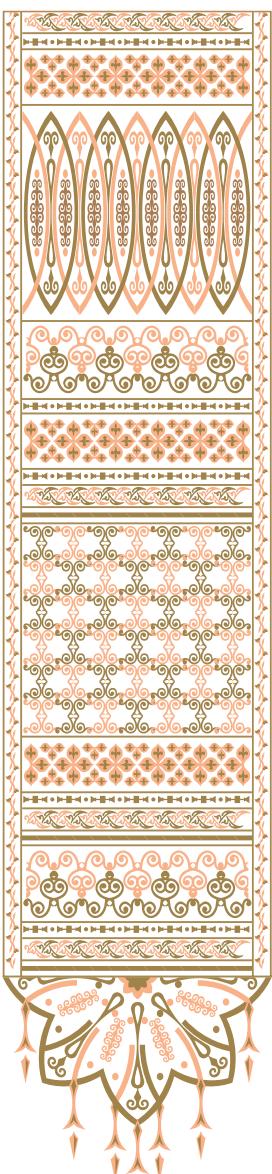
Ynsaplylyk, halallyk hakynda söz açyldygy, şu hekaýat ýatlanylسا gowy bolar:

«Bir bar eken, bir ýok eken, gadym eýýamda bir edepli-ekramly, görkli-görmekli ýaş ýigit bar eken. Ol her säher turup, öyleriniň ýanyndan geçýän akar ýabyň boýuna gezelenje çykar eken. Bir gün irden ýabyň güzerine baryp, el-ýüzünü ýuwup oturan eken. Şol mahal munuň ýanyna bir alma akyp gelipdir. Ol ýaňky almany alyp: «Be-eý, gowy alma eken» diýip-dir-de, oňa agyz urupdyr. Dişlän bölegini çeýnäp otyrka-da: «Beh, bu nätdigim boldy?! Ýeri, men munuň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

nahalyny oturtdymmy ýa bagyny bejerdimmi diýse-ne! Ders döküp, suwam-a tutamok men muňa! On-da-da hasyr-husur iýiberdim-le. Azabyny çeken eýesi meniň beýle etmegimi unarmyka, iýenime razy bolarmyka?!» diýip, pikire gidipdir. Ahyrynda-da: «Galanyny bir iýmäýin, eýesini tapaýyn. Onuň razylygyny alaýyn» diýip, suwuň akymynyň tersine ýabyň boýunu syryp gidiberipdir.

Şol barşyna ol bir baglyga ýetipdir. Esewan etse, bir ak sakgal ýaşuly baglara suw tutup, olary bejerişdirip, haýdap işläp ýör diýyär. Ol hem munuň ýanyна gelip, edep bilen salam beripdir. Saglyk-amanlyk so-raşyp, «arma – bar bol» diýşenlerinden soň, ýaş ýigit ýaňky dişlän almasyny görkezip:

– Yaşuly, şu alma siziň bagyňzyň miwesimidir? – diýip sorapdyr.

Yaşuly alma ýiti-ýiti syn edipdir-de:

– Aý, inim, bu meniňkiden-ä däl. Yöne beylerákde agamyň bagy bardyr, şondan bolaýmasa – diýip, oňa nähili barmalydygyny salgy berip goýberipdir.

Ýigit ýene ýabyň boýunu syryp ugrapdyr. Şol barşyna ol ýene bir gür baglygyň üstünden barypdyr.

Sakgalynda ýaňy ak görnüp ugran bir ýaşuly bolsa, baga serenjam berip ýören eken. Ýigit öz-özüne: «Be-e, ýaňkyň «agam» diýyäni şudur-da, hernä, öz-ä ondan ýaş görünýär» diýip, birhili ýaýdanjyrap, salam berip, onuň ýanyna barypdyr. Ýaşuly aleýik alyp, onuň habaryny diňläpdir. Almany synlapdyr-da, bu hem:

– Aý, ýok, meniň bagymyň almasy-ha däl. Beýlede bir agamyz bardyr, şonuňkydan bolaýmasa – diýipdir.

Ýigit onuň hem salgyny alyp, ýene ýoluny dowam edipdir. Ahyry başga bir baglygyň üstünden barypdyr. Onuň içinde biri işläp ýör diýyär. Yöne öňküleriň agasy diýer ýaly dälmiş: ter gara sakgally, ýüz-gözleri has nurana, has ýaş görünýär eken. «Aý, soramak aýyp däl-le» diýip, öz ýanyndan pikir öwren ýaş ýigit onuň golaýyna baryp, salam beripdir. Ol adam munuň salamyny alyp:

– Hä, ýagşy ýigit, geleweri-de, geçeweri – diýip, gaty hoşamaylyk edipdir.

Ýigit:

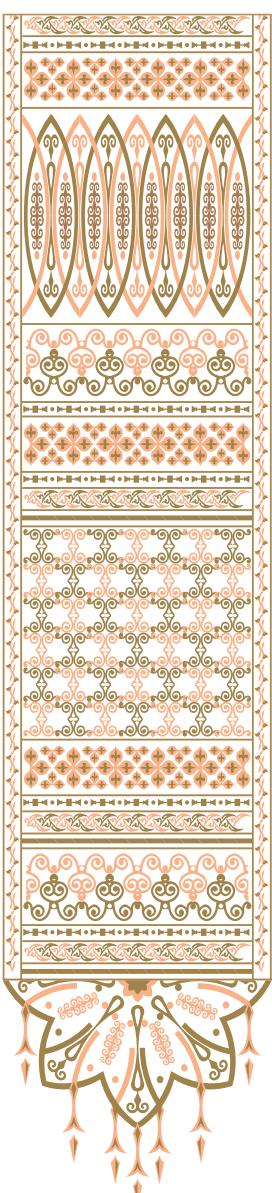
– Agam, men geçip oturmakçy däl. Yöne bir zadyň gözlegine çykdym-da geläýdim – diýipdir.

– Beýle bolsa, aýdyp otur, han ogul!

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Aýtsam, agam, men-ä, ine, şu almanyň eýesini idäp ýörün – diýip, ýaş ýigit elindäki dişlenen almany oňa uzadypdyr.

Ol hem almany ýagşy synlapdyr-da:

– Bu alma-ha biziň bagymyzdan eken, han ogul! Yeri, munuň eýesini näme etjekdiň sen? – diýip sorapdyr.

– Be-e, ahyry tapdym-ow – diýip, ýigit ýagdaýyny düşündiripdir.

– Biler bolsaňyz, agam, şu gün ir bilen men ýabyň boýuna baranymda, şu alma akyp geldi. Menem al-dym-da, aň hem etmän dişledim. Indem eýesini razy etmän, dişlänimə ökünip gaýdyşym.

– Be-heý, şeý diýsene. Hany, onda ilki öye bir barylly. Çayylaşaly. Nädip razy etjegiňem aýdaryn şonda – diýip, ýaşuly oglany öýüne çagyrypdyr.

Şeýdip bular tirkeşip, ýaňkyň öýüne barypdyrlar.

Öý eýesi:

– Şu ýerem kem bolmasa gerek – diýip, öýüň kölegesinde ýazylgy duran keçä geçmäge mürähet edipdir.

Oglan razylaşypdyr. Ornaşyp oturanlaryndan soň, ýaňky adam aýalyny çagyryp:

— Enesi, çayýyň gaýnaýança, bize bir gawun getiriþ beräý — diýipdir. Aýaly hem: «Bolýar» diýipdir-de, içeriden bir gawun alyp gelipdir.

Öý eýesi gawuny synlap:

— Be-e, senem-ä keýwany, myhman gelende dagy eçil ahyry. Gowurajygyny getirsene gawunyň — diýip, gawuny yzyna gaýtarypdyr.

Aýaly hem:

— Heý, onuňam bir gürrüňi bolarmy, esewan etmän alyp gaýdyberipdirin-dä, kakasy. Ynha, derrew başgasyny getiräýerin — diýip, gidipdir-de ýene gawun getiriþdir.

Äri bu gezegem gawunyň eyleşini-beýleşini synlap görüpdir-de:

— Aý, bu hem şeýle gowy däl eken, öz-ä. Gowusy gyssanman saýlasana, keýwany — diýip, ony ýene yzyňa gaýtarypdyr.

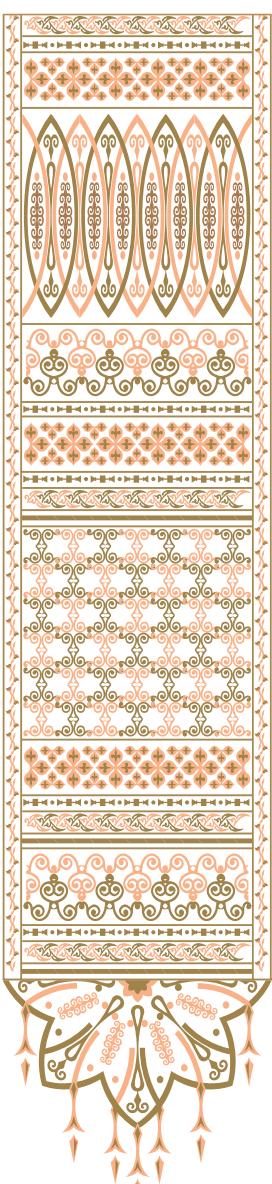
— Wah, köp garaşdyraýmaýyn diýdim-dä. Onuň ýaly bolsa, häzir başgasyny getiräýerin — diýip, aýaly ýene gidip-gelipdir.

Bu gezegem bagbanyň gawuna göwni ýetmändir. Aý, garaz ol aýalyny ýedi gezek gatnadypdyr. Ol hem

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

ýüz-gözünü çytman, şol gidip-gelip durupdyr. Yedinji gezek getirende, bagban:

– Ine, munyň bolýar, keýwany. Ahyry şirin gawuny saýlap bilipsiň – diýipdir-de, gawuny kesip, oglan bilen iýmäge oturypdyr.

Soňra aýaly saçak ýazypdyr, nahar, çay äberipdir. Yaşuly bilen ýaş ýigidiň gürrüňi kem-kemden gyzyşyp gidipdir. Söz arasynda ýigit:

– Aýyp görmeseňiz, agam, sizden bir zat soráysam diýyän men-ä – diýip, ýaşula ýüzlenipdir.

– Weý, soraşmagyňam bir aýby bolarmy? Aýdyber, nähili sowalyň bolsa!

– Sorasam, ýaşuly, ýaňy şu almanyň eýesini idäp gelýärkäm, iki sany bagbana gabat geldim. Aýtmaklaryna görä, siziň inileriňiz bolara çemeli. Yöne, birinjisiniň-ä, saç-sakgaly çuw ak bolupdyr, ikinjisiniňkidenem ak görnüp ugrapdyr. Siz bolsa, ynha, ter gara sakgally, yüz-gözüňizem olaryňkydan ýaş görünýär. Hiç şunuň syryna düşünip bilmän otyryn-da.

– Bu ýerde üýtgeşik syr ýok – diýip, bagban düşündirmäge oturypdyr.

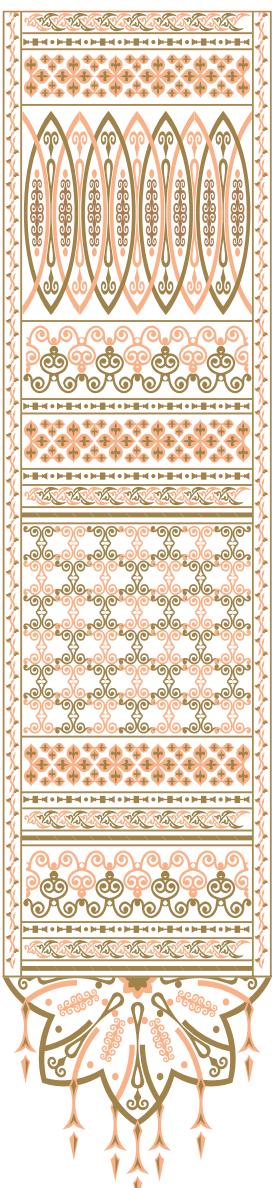
– Şindi görseň, il içinde: «Ýaþyma däl-de, ýaþaýşy-ma seret» diýilýändir. Ýaþaýş diýibem uly baýlyk ýa mal-dünýä nazara alnanok. Maþgalanyň agzybirli-gine düşünilýär. Munuň üçinem ilkibilen, aýalyň bi-len «jynyň jyňkyryşmagy» gerek. Biler bolsaň, «Ma-þgalany maþgala edýän aýal» diýlip, ýone ýere aýdylan däldir. Maþgalada aýal gowy bolanda, ýaþaýşyň höziri başga bolýar. Ol ýaramaz bolsa, gazanyňda bal gaý-nasa-da, agzyň tagamyny duýmaz. Ýaňy sen meniň aýalymyň bolşuna syn etdiň gerek?! Ol bir gawun üçin ýedi gezek gatnady. Özem, biler bolsaň, biziň şu mahal başga gawunymyz ýok. Emma ol, heý, syr bildirdimi?! Menem ony seniň şu sowaly berjegini bilenimden soň, artykmaç adamdygyny gözüň bilen görüp, magat ynanaryň ýaly, gatnadaýdym. Olam şeýdýänime düşündi. Hemiše-de biz şonuň ýaly, bi-rek-birege düşünişip ýaþaýarys. Onsoň garrylyk bize golaýlaþybam bilenok. Inilerimiň aýallary bilen oňsu-gy welin, arman, beýle däl. Hasam kiçi inimiň aýaly iňirdi. Netijesinem, näme, özüň görüpsiň.

Onda ýigit:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

— Inileriň ýagday-a düşnükli boldy welin, ýaşuly, men iýen almam üçin sizi nähili razy ederkäm? – diýipdir.

— Onuň işi aňsat-la – diýip, bagban birbada çalt jogap berse-de diňşirgenip, soň sözünü dowam edipdir: – Biler bolsaň, biziň bir kemala gelen gyzymyz bar. Onuň elliři-hä golak, aýaklaram çolak, gözlerem kör, dilem lal. Ynha, şony abray bilen ýerleşdiräýsek diýip ýördük. Agyz uran almaň üçin, bizi razy etjegin çynyň bolsa, şoňa öýlenmeli bolarsyň.

Ýaşulynyň şertini eşiden ýigit pikire çümüpdür: «Be-e, bu nähili bolaýdy?! Salgy berşine görä, o gyz bir gözgyny haldaky maşgala. Men onuň bilen nähili ýaşap bilerin?! «Ýok, oňaýyn» diýibem-ä biljek däl. Ömürboýy birini närazy edip, bergidar bolup gezip ýörenimden, nähili güzabam bolsa, dözenim gowudyr. Hawa-la, elim bilen etdim, egnim bilenem čekeýin. Bagtymdan çykanyna kaýyl bolup, şol gyza öýleneýin-de, almanyň eýesini razy edeýin!» - diýip, bellibir karara gelip:

– Bolýa, agam, men siziň diýeniňize kaýyl. Ahyry iýen almam üçin razy bolan ýeriňiz bolýar – diýipdir.

Ýaşuly:

– Baryber, gyz, hon-ha, şol öýde oturandyr - diýip, barmaly otagyny salgy beripdir.

Ýigit: «Her niçik-de bolsa, ol gyzy öz gözüm bilen göreýin» diýip, ýaňky salgy berlen öýüň gapysyny açypdyr welin, töweregine ýalkym saçyp ynha, bir gyz sülmürap otyr diýyär. Aý diýseň – agzy bar, Gün diýseň – gözü diýyär. Tarypyny aýdyp guitarar ýaly dälmiş. El-aýagam ýerbe-ýer, gözüniň hem, synasynyň hem birjik-de kem zady ýok diýyär.

Ýigit öz ýanyndan: «Be, men ýalňyşaydym öýdýän» diýip, yzyna dolanmakçy bolupdyr. Görse gapyda gyzyň atasy – ýaňky ter gara sakgally bagban dur diýyär, ýylgyryp. Muny gören ýigit birhili müýnürgejek ýaly edipdir welin, ýaşuly:

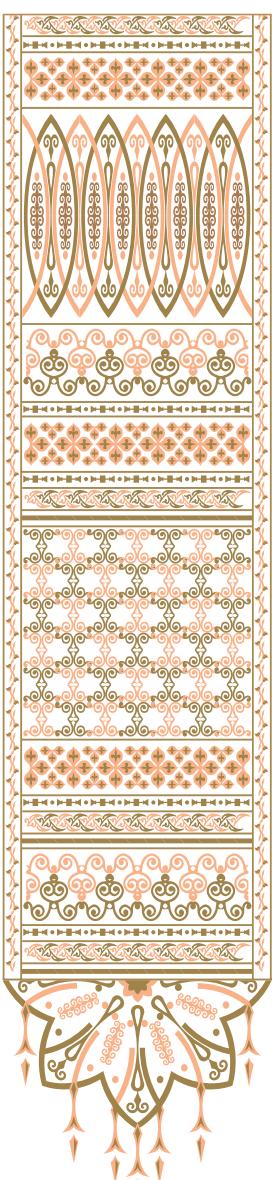
– Ýagşy ýigit, sen ýalňyşmadыň. Arkaýyn baryber, meniň salgyny berenim şol gyz – diýipdir.

Onsoň ýigit öz-özüne: «Bu zatlar düýşüm bolmasa biridir» diýip, gyzyň oturan öýüne giripdir. Ýigit henizem nämäniň-nämedigine düşünibilmän, sazanaklap duranmyş. Şol mahal mylaýymlyk bilen gyzyň özi söze başlanmyş:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Geliberiň-de geçiberiň ýokaryk. Atamyň aýdýany rastdyr. Men şol gyzdyryny.

– Men-ä hiç zada düşünýän däldirin, bu ýerde nähi-li syr bar? – diýip, ýaş ýigit geňirgenipdir-de, munuň sebäbini sorapdyr.

– Ol syra düşünerin diýseň, ine, gulak sal! – diýip, gyz gürrüň berip ugrapdyr: – Meniň elimiň golak-lygy-ha, ony hiç bir biderek, bolgusyz ýerlere uzat-mayaryn, özüme degişli zat bolaymasa, «şuny alaýyn-la» diýip, miltem edemok. Aýagymyň çolaklygam – bolar-bolgusyz ýerlere baryp ýöremok,bihuda ýeke ädimem ädemok. Gözümiň körlüğü bolsa, biderek zatlara esewan edemok, gulagymyň kerligi – dereksiz gep-gybaty diňläp ýöremok, dilimiň lallygy hem ýer-lik siz ýeke agzam geplämok. Işim-pişäm zähmet: haly dokamak, keşde çekmek ýa-da kitapdyr depder-galam bilen günümi geçirinenimi gowy görýärin. Atam, ynha, meniň şol häsiyetlerime belet. Seniň ak ýürekligiň, «bir almadan ýeke dişlem aldym» diýip, eýesini razy etjek bolup ýörüşünden atam seniň halal, ynsaply ýi-gitdiğiň bilipdir. Şonuň üçinem ikimizi birek-birege mynasyp görüüpdir. Menem ony unaýan. Sebäbi diý-

seň, seniň ýaly kalby pæk ýigit bilen durmuş gurmak – meniňem arzuwym.

Ýaş ýigit:

– Asyl şeý diýsene! Halallygym, ynsaplylygym bagtymyň gözbaşy bolupdyr-da onda – diýip, örän begenipdir.

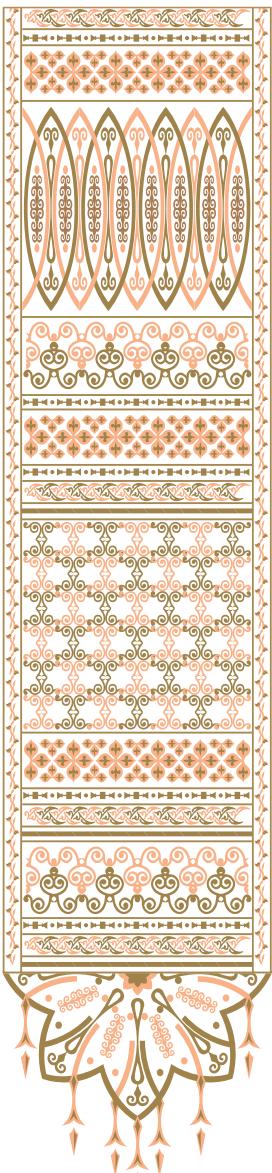
Ine, onsoň bular uly toý tutup, bagtyýar durmuş gurup, uzak-uzak ýyllar özürdirler».

Hawa, erteki hökmünde gürrüň berilýän bolsa-da, ondaky wakalaryň durmuşa ýakyndygyny her bir adam hem tassyklasa gerek. Hekayatyň erteki ýaly ediliп gürrüň berilmegine hem töötänlilik diýip bolmaz. Sebäbi onda geljegin erteki däldigi, onuň öz eliňdedigi nygtalýar. Adam üçin hyýaly ýaly geň-taň görünýän wakalaryň çyn bolup bilyändiginiň subutnamasy şunuň manysyna siňdirilipdir. Ertekini çyna öwüryän hakykat, üns beren bolsaňyz, halallykda jemlenendir. Ol eseriň jemlemesinde hem esasy gahrymanyň: «Halallygym, ynsaplylygym bagtymyň gözbaşy» diýen sözlerinden hem belli bolýar. Şu ýerde eseriň ikinji bir manysy agzybirlik baradadır. Agzybirlik maşgalanyň asuda ýaşaýsynyň binýady hökmünde okyja ündelyär.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Üçünji bir esasy many bolsa, geljekki maşgala oja-gynyň bina edilmegindedir, ol meselä örän oylanyşyky-ly çemeleşilýänligindedir.

Halallyk, ynsaplylyk maşgalanyň sütünü, ynsany adam edýän nusga. Şol nusga, şol häsiýet, şol terbiye, şol asylllylyk – ynsanlygyň ölçügi. Türkmençilikde maşgala gurmak diýmek, gowy adamlar bilen garyndaşlyk açmagy – halal, ynsaply adamlar bilen gatnaşyk açma-gy aňladýar. Her bir ata-ene maşgala gurmak mesele-sinde akyllı-başlı netije çykaryp, gowy çözgüt tapmagy – halal, ynsaply adamlar, gowy adamlar bilen garyn-daşlyk açmagy maksat edinýär.

Hawa, halallyk, ynsaplylyk – bagtyň gözbaşy. Ynsa-byň gönezligi halallykda. «Ynsabyna görä», «ynsabyny oýarmak», «ynsabyň diýenini etmek» diýen söz dü-zümleriniň her biri barada aýratyn durmuş pursat-lary arkaly, ahlak hakynda söhbet etmek bolar. Ahlak kadalarynyň türkmençilikdäki ykrarnamasy halal ýasaýyışda. Halal ýasaýyış adamyň ynsaby kesgitleyär. Käteler il gözüne halaldyryň diýip, ynsabyna ters he-reket edýän adam, ahyrynda ökünmeli bolýar. Arassa jemgyýet olaryň halal ýola düşmegine goldaw beryär.

Türkmençilikde adam tanamakda «halaly-haramy sel-jermek» diýen düşünje-de bar. Şeýle adam ynsaply bolup, oňa «köpüň adamy» diýilýär. «Köpüň adamy» diňe bir özünüň däl, eýsem, töweregindäkileriň aladasy bilen ýasaýan adamdyr. Ol il-gününe gerekli adamdyr. Il-güni ony sylaýandyry we arzylaýandyry. Ynsaplylyk barada söz açylanda, «Kim ynsaply?» diýen şu hekaýata hem ünsüň çekilmegi gerekmikä diýýärin:

«Ölüm ýassygyna başy ýeten bir baýyň üç sany yetişen ogly bar eken. Emma olardan: «Ata, halyň niçik?» diýip, habar tutany bolmandyr. Näderini bilmédik bay obanyň akyldarynyň ýanyna gelmegini sargapdyr. Ondan maslahat sorapdyr. Akyldar hem oňa näme etmeli digini salgy beripdir.

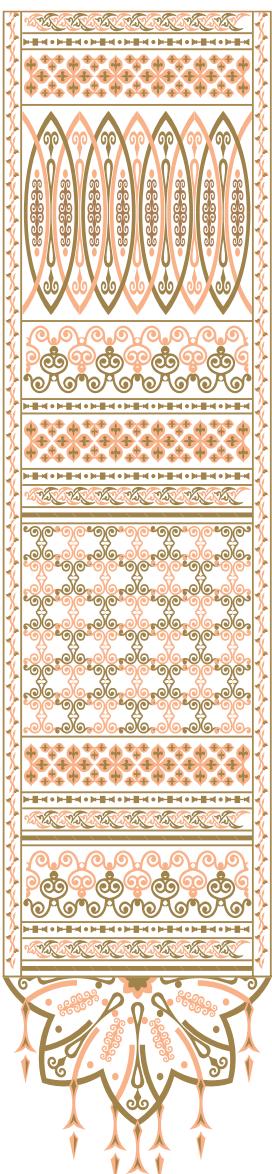
Baý akyldaryň öwredenine eýerip, ilki ogullarynyň ulusyny, soňra ortanjysyny, iň soňundanam kiçisini – her birini aýry-aýrylykda ýanyna çagyrypdyr-da:

– Pylan ýerde bir hum gyzyl gömüp goýandyryn. Ony ýeke saňa aýdýaryn. Men ölenimden soň, doganlaryňa bildirmän, ýeke özüň alarsyň-da, tütjar bay bolarsyň – diýipdir.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Şundan soň, doganlar baýa biri-birinden gowy hyzmat edip ugrapdyrlar. Ahyry bir gün baý aradan çykyp-dyr. Doganlaryň iki ulusy ony jaýlamak bilen başagaý bolup ýörkä, olaryň körpesi barypdyr-da, baýyň gömüp goýan humuny tapyp alypdyr. Hiç kime görkezmän getirip, elin bir ýerde gizläp goýupdyr. Soňam syr bildirmän gelip, doganlaryna kömekleşen boluberipdir. Şeýdip, bular atasyny jaýlap, onuň aşyny-suwuny berip-dirler. Şondan soň, olaryň ulusy humuň gömlen ýerine barypdyr. Görse, hum-da ýok, zat-da. Onsoň ortanjysy şol ýere gidipdir. Bu hem iki elini burnuna sokup, gaýdyp gelipdir. Hilegärlik edip, syr bildirmezlik üçin, kiçi doganam ol ýeri dörüşdiren bolupdyr. Onuň zat tapman geljeg-ä, näme özüňize belli.

Şeýdip, bular deň dawagär bolýar duruberýärler. Biri-birine: «Humy sen alansyň-da, sen alansyň. Sen tap-da, sen tap!» bolşup, tutýarlar bir tükezzybana. Ahyry näme ederlerini bilmän: «Pylan ýurduň bir gyz patyşasy barmış. Ol islendik dawany örän adyllyk bilen çözýärmiş. Ýörüň, şoňa gideliň-de, dawamyzy düşündireliň!» diýşip, gyz patyşanyň mekanyna gaýdýarlar. Az ýöräp, köp ýöräp, ahyry onuň ýurduna ýetýärler.

Ejaza-rugsat sorap, onuň arz jaýyna baryp, öz ýagdaylaryndan habardar edýärler. Gyz patşa bularyň dawasyny diňleýär-de:

– Munyňyz çylşyrymly dawa däl-le. Ony, ynha, derrew açarys. Ýone ondan öňürti siz maňa başga bir meseläniň çözgüdini tapmaga kömek ediň – diýip, gürřüňini dowam edenmiş:

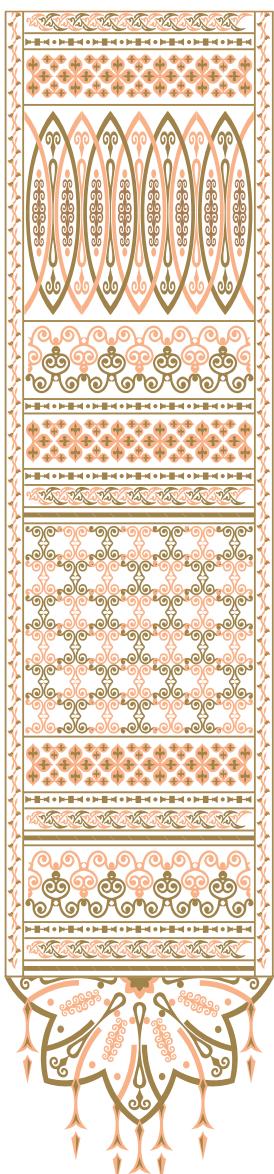
– Biler bolsaňyz, men ýaňy göze görnen gyz mahalym kakam uly patışady. Menem şa gyzy, özüňize belli, ähli erk-ygtyýar özümdemikä öýderdim. Şoň üçinem weziriň oglы bilen halaşyp, onuň bilen toý tutmagy wadalaşyp ýördüm. Enem-atam meni durmuşa çykarmakçy boldular. Menem: «Meniň üçin azara galyp ýörmäň, öz seçip-saylanyň bar» diýip, enem-atama ýagdaýymy düşündirdim. Kakam bu sözümi eşidip, ör-gökden geldi:

– Ýo-o-ok, gyzym, o diýyäniň bolmaz. Sen şa gyzy, şazada hem durmuşa çykarsyň – diýip, dyzady durdy. Şo barmana-da kakam bilen gowy görüşyän başga bir patşa oglы üçin maňa sawçylyga geldi. Kakamyň gökdäki dilegi ýerde gowuşdy, ur-tut guda boldy, sähedime çenli bellediler. Şo günem gelip, gelnalyjylar meni

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

ol ýurda aldylar ötägitdiler. Toý-tomaşa tutuldy. Bi-ze-de nika gyýyldy. Galdyk şazada bilen ikiçäk. Şol wagt öz halaşan ýigidim ýadyma düşüp, men uludan demimi aldym. Bu ýagdaýy gören şazada:

– Yeri, gyz, näme beýle uludan demiňizi alýarsyňz?
– diýip, sorady.

Menem dogrymdan gelmegin makul bildim. Öz söýyän ýigidime gowşup bilmäni me gynanyp, şeýle edýändigimi aç-açan aýtdym. Sha ogly hem edep-tertipli, akyllı-başlı ýigit bolup çykdy:

– Beýle bolsa, menden saňa zowal ýok. Men kişiň söýgülisi bilen döwran sürüp, bagtly bolup bilmerin. Bar, Alla ýaryň, ýoluň açık bolsun – diýdi-de, garaňky gjäniň içinde, hiç kime duýdurman, meni ýola saldy goýberiberdi.

Menem, öz söýgülisine gowuşjak gyz, gorky-ürkinem ýada salman, haýdap gelýärdim welin, iki patşalygyň ortasyndaky çölliği kesip gelýärkäm: «Dur-da, dur!» bolşup, bir topar alamançy daşymy ga-baydy. Olaryň baştutany ekezlenip, has golayýma gel-di-de, gjäniň bimahal çagy ýeke özümiň bu ýerlerde näme iş edip ýörenimi sorady. Menem özümiň şä gy-

zydygymy, soňraky wakalary birin-birin aýdyp berdim. Meniň ýagdaýymy eşidip, ol ýoldaşlaryna garap:

– Muňa hiç hili azar bermäliň. Şazada şeýle ynsaplylyk edip, gyzy öz halaýan ýigidiniň hatyrasyna ýola salyp goýberen bolsa, bizem biy়nsaplyk etmäliň. Goy, öz söýgülisine gowușsyn! – diýdi.

Şeýdip, men bulardan hem aman-sag gutuldym. Gijäniň bir mahaly gelip, söýyän ýigidimiň gapysyny kakdym. Ol daş çyksa, ynha, men durun. Ol aňk-taňk bolup:

– Hany, seni durmuşa çykarmadylarmy näme? – diýip sorady.

Men hem bolan zatlary muňa-da birin-birin gürrüň berdim-de: – Indem, ynha, seňki bolmaga geldim – diýdim.

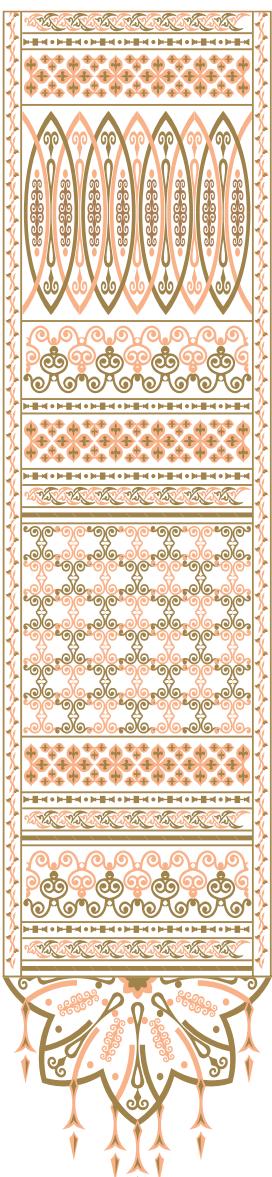
Ol birsalym oýlanyp durdy-da:

– Aý, ýok, men seni alyp biljek däl. Sebäp diýseň, patışanyň ogly maňa hormat edip, senden geçipdir, alamançylar hem şeýdipdir. Yeri, onsoň men şolarça ýokmuşymmy? Men seniň nikalaşan ýigidiniň hatyrasyна öz söýgimi pida etmesem, namartladygym bolar, bar, gidiber, ýoluň ak bolsun! – diýdi.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Men halaşýan ýigidimden bu sözleri eşidip, gal-dym bir azara. Näme edip, näme goýjagymy-da bil-män, aljyradym. Aljyramaz ýalam däl, haýal-ýagallyk etsem, ýalançy ýagtylyp barýar. İl örmänkä, meselä-ni çöp döwen ýaly etmesem, gep ýassygy boljagym görnüp dur. Ana, onsoň daň atmanka, toýum edilen ýere ýeteýin, görýän welin, meniň bagtym şo şazada bagly bolara çemeli diýdim-de, ýene yzyma dolandym. Görsem, hälki alamançylar şindizem gitmän ekenler. «Hay, bu gezeg-ä sypdymazlar-ow» diýen gorky bi-len olaryň ýanyňa golaýlaşdym. Dogrudan hem, olar biri-birine igenişip: «Öz aýagy bilen gelen şeýle maş-galany elimizden giderdik. Indi-hä beýtmeris» diýşip, heşelle kakyşyp ugradylar. Yöne olaryň baştutany: «Hany, sesiňizi kesiň!» diýip, nökerlerine haýbat at-dy-da, ýene menden indi näme üçin yzyma gaýdan-dygymy sorady. Menem bolşy ýaly aýtdym. Bularam ýene ynsaplylyk edip, degmediler.

Aý, garaz, şeydip, howa ýagtylmanka, hälki toýum edilen ýere ýene-de geldim. Bardym şazadanyň ýanya. Bolup geçen işlerem birme-bir aýdyp berdim. Ol hem ünsli diňledi-de:

— Indi-hä men saňa asylam öýlenip bilmen. Söýgiň hormatyna alamançylar hem rehim eden bolsa, men indi şol gezip ýören bikärlerçe-de ýokmuşymy?! Men beýle biynsap däldirin. Bar, öz söýgüliňe gowuş! — diýip, ýene yzyma gaytaryp goýberdi. Söýgüli ýigidimiň bolsa, näme diýeni size aýan. Gaýtadan baranymyň peýda bermejegem görnüp dur. Menem başga alaç tapman, atam öýüme gaýdyberdim. Gelenimden soň, atam-eneme ýagdaýymy aýtdym. Kakam bu işde özünü köp derejede günükär hasaplap, patyşalygyny maňa bagış etdi. Şondan bärem men gyz halyma, ýurdumyza şalyk edip ýörün. Hawa, indi aýdyň, göreyin: meň bilen toýy tutulan şazada ynsaplymy, ýolda ýolugan alamançylar? Ya bolmasa-da meniň bilen halaşan ýigit? Şularyň haýssy has mamladı?!

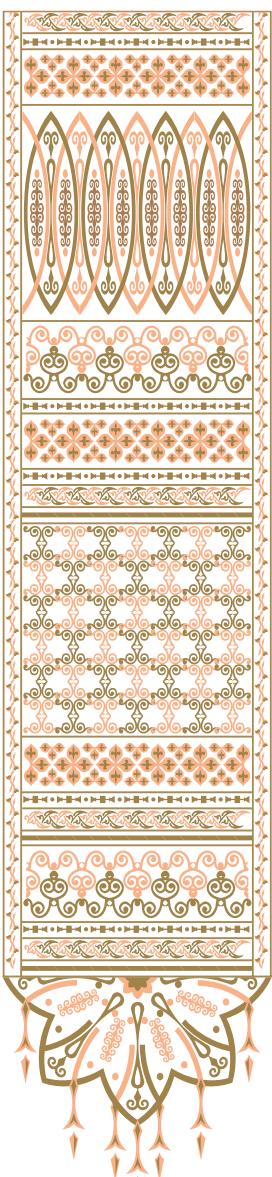
Patyşa gyzyň gürrüňini diňlän üç dogan pikire çümüpdir. Ahyry olaryň ulusy:

— Elbetde, seniň bilen toýy tutulan şazada ynsaply. Ol gyzyň ozal kim bilen halaşanyna ünsem bermeli däl. Sebäp diýseň, nika gyylansoň, sen şoňky bolýaň ahyry. Diýmek, ol söýginiň hatyrasyna, öz nikasyny

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

pida beripdir. Şoňa görä-de juda ynsaply bolýar – diýipdir.

Agasy sözünü soňlaryna mähetdel gürrüňi ortanjy dogan alyp göteripdir:

– Diýseň-diýmeseňem, men-ä gyzyň başdan söýşüp ýoren ýigidini ägirt görýän. Hey, görün-ä, ömürboýy arzuwlap ýoren gyzy aýagy bilenjik üstüne gelýärem welin, beýlekileriň özüne goýan hormatynyň haky üçin, söýgüsini pida berýär oturyberýär. Aý, ýok, – ynsaplylyk mundan ýokary bolmaz.

Nobat doganlaryň iň kiçisine ýetýär:

– Aý, ýok, agalar, beýle däl. Işı-pişesi ýol urup, ili çürkäp ýörmek bolan alamançylardan – galtamanlardan ynsaplylyk eden ýok bu taýda. Hey, şolaryň zada nebsi agyrar diýip, kim aýdar. Ýöne hak söýgi bulary-da amana getiripdir. Yeri, onsoň, heý, ynsap diýeniň şondan öňe geçermi, hany aýdyň-da?! – diýýär welin, gürrüňe gyz patyşa goşulyar-da:

– Aýtsak, ýagşy ýigit, ataňyzdan galan humy hem sen çykar. Alamançylaryň ynsaplylygyna akly ýeten ogrynyň öz biysaplygyndan el çekmäge gaýraty çatmalydyr – diýip, kesgitli aýdypdyr.

Doganlaryň iň kiçisi:

– Siziň pähimiňize hem adalatlylygyňza haýran galaýmaly. Yörüň, agalar, humy görkezeýin – diýip, gyzyň öňünde tagzym edip, ondan rugsat alyp, agalary bilen ýola düşüpdir».

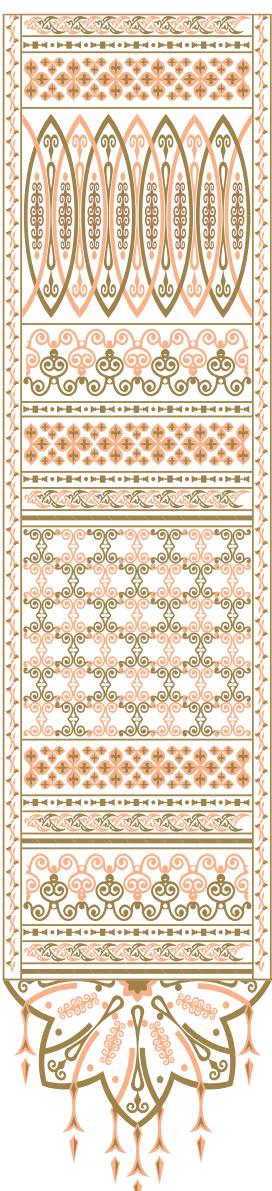
Görnüşi ýaly, her kim özüne laýyk jogaby berendir. Oglanlaryň nähilidigini akyllı gyzyň seljerişini gör-düňizmi?! Ynha, saňa hakyky adalatlylyk. Durmuşda kimiň ynsaplydygyny juda pähimdar adam bolaýma-saň, saýgarmak kyn, çünki ynsaplylyk hem adamyň içindäki gymmatlygy. Ony har edýän hem nebisdir hem-de bisabırlykdyr.

Magtymguly akyldaryň şygylarynda ündelişi ýaly, nebis – adamy azdyrýan ýaramaz güýç, bisabırlyk bolsa, ynamyň ýitirmekdir. Ynamsyz ýasaýyış bol-mayár. Akyldaryň nebis, sabırlylyk hakynthaky pent-leri halkymyzyň durmuş ýörelgesini emele getirýär. «Nebsi öňüne geçen» diýilmegi adamyň ynsabynyň kör bolandygyny aňladýar. Şahyr öz şygrynda: «Nebse úýma, şeýtan raýyna gitme» diýyär. Şeýtan halklaryň ynamynda adamlary azdyryjy güýç hasap edilýär. Adamyň nebsine gezek gelende ejiz bolmagy onuň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

ynsabyny ejizledýär, onuň adamkärçilik mertebesini peseldýär. Gündogar halklarynda giňden ýáýran aşak-daky tımsalda nebis şeýle beýan edilýär:

«Dyrnak:

– Öz erkime goýsalar, her hili ýyrtyjydan ozup gi-
derdim – diýdi.

Ony gyrkyp zyňdylar». Bu ýerde ündelyän many isleg diýlen zadyň käte öz çenini bilmeýänliginde, maksadyň oýlanylyp-ölçerilip gurulmagynda jemle-
nilýär. Eger şeýle edilmese, nebsiň ahyrky ykbaly ýokardaky ýaly bolýar. Öz nebsine buýrup bilmeýän adam ynsabynyň öňünde hemiše ejir çekýändir diýip pikir edýärin. Şonuň üçinem adam kanagatly bol-
malydyr. Gününe şükür etmegi başarmalydyr. Päli-
ni-niýetini gowy zatlara ugrukdyryp bilyän adam, kalby pák adam bagtly ýaşamaga mynasypdyr. Za-
mahşarynyň «Ýagşyzadalaryň bahary» atly eserinde,
Magtymgulynyň şygylarynda we beýleki kitaplar-
da teswirlenen şeýle pikirleriň manysy örän çuňdur.
Olary häli-şindi elime alýaryn. Özüm üçin şygar edi-
nip, belleşdirip goýýaryn. Sebäbi türkmençilik yüre-

geleriniň düýp mazmuny şol taglymatlaryň esasynda kemala gelýär.

«Magtymguly garyp könlün baý edip,

Kanagat ülkesin bende jaý edip» – bu akyldaryň öz-özüne sargydy! Şu ýerde nebis hakyndaky bir tymsaly hem beýan edeýin. Hawa, bu tysmal hem akyldarlaryň durmuşdaky ornunuň açık görkezýär. Akyldarlar dogry ýaşamagyň ýolunu salgy beryärler. Şeýle mazmun halkymyzyň durmuş tysallaryna berk ornaşypdyr:

«Gadym zamanda bir akyldar ýaşuly bar eken. Bir gezek ol uly ýol bilen gidip barýarka, öňünden bir ýaş ýigit çykyp, salam beripdir. Akyldar ýigidiň salamyna «aleyik» diýip, geçip gidibermekçi bolupdyr. Şol wagt bu ýaş ýigit oňa tarap ellerini uzadyp:

– Görşäýeli, ýaşuly! – diýip ýüzlenipdir.

Ýaşuly ýigide garap:

– Hany, ilki bilen aýt, göreyín, ol seniň niräňde? – diýip, sorag beripdir.

Ýigit akyldaryň syrly sowalyna düşünipdir we:

– Ol-a meniň yzymda – diýip, jogap beripdir.

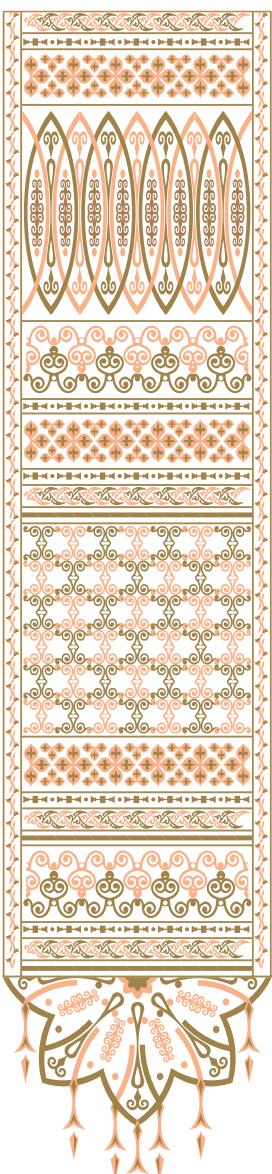
Onda akyldar:

– Beýle bolsa, seň bilen beterem görseris – diýip, ýaş ýigit bilen örän mähirli, el garyp görşüpdir.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Soňra bularyň her haýsy öz ugruna gidiberipdir.

Mundan aý aýlanyp, günler geçip, ýyllar dolanyp-dyr diýýär. Günleriň birinde bular ýene-de ýol ugrunda gabat gelipdirler. Hälki ýigidiň ýöräp barşy öňküsine görä howlukmaç eken. Şonda-da ol akyldary görüp, aýak çekipdir-de, salam beripdir.

Akyldar onuň salamyny alyp, ýoluny dowam etmekçi bolupdyr. Ýigit oňa garap:

– Hany, görşeli ahyry! – diýipdir.

Akyldar:

– Ýeri, aýt, göreýin, ol bu günler nıräňde? – diýip, sowal beripdir.

Ýigit onuň sözleriniň manysyna düşünip:

– Aý, ol-a elime gelendir. Häzir-ä elimde saklap ýörendirin – diýip, jogap beripdir.

Akyldar biraz säginjek ýaly edipdir-de:

– Ýeri, bolýa-da, görüşsek, görüşayeli – diýip, oňa köpmanyly garap, göwünlü-gözünsiz görüşüpdir.

Bular ýene hersi öz ýoluna gidipdir. Aradan ýene-de ep-esli mahal geçipdir. Ýene bir gün akyldar bir ýaňa baryarka, ýigit hem onuň garşysyndan hasanaklap gelýär ekeni. Az salymdan bular pete-pet bolup, gabat gelsipdirler.

Ýigit salam beripdir, akyldar onuň salamyny alyp-dyr. Ýigit badyny gowşatman barşyna:

– Hany, görşeli-dä! – diýipdir.

Akyldar:

– Ilki aýt, göreyin, ol bu günler niräňde? – diýip sorapdyr.

Ýigit:

– Wah, ol-a öňüme düşendir, ýaşuly. Häzirem şony kowalap barşymdyr – diýip, jogap beripdir.

Onda akyldar:

– Beýle bolsa, seniň bilen görüşüp oturasy iş ýok. Boljagyň bolupdyr – diýip, oňa elinem bermän, ýüzüne hem garaman, öz ýoly bilen gidiberipdir.

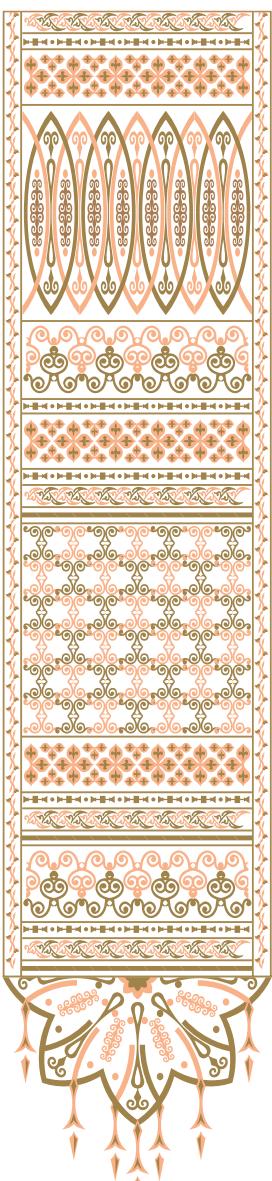
Akyldar her gezekde ýigitten onuň nebsiniň nirededigi hakda soran ekeni. Ýigidiň ilki iki jogabyny halan, jogabyndan nähili-de bolsa, göwni suw içen ýaşuly onuň bilen görüşüp, salamlaşypdyr. Emma üçünji gezek onuň nebsiniň ýesiri bolup barşyny görüp, ondan göwni geçip, elini hem bermänmiş».

Nebse erk etmegi öz ogul-gyzlaryna sargyt edip, il-halkymyz olara isleglerini sazlaşykly gurmagy, durnukly ýagdaýda saklamagy öwredipdirler. Baýlyk – gazanç, ruhy baýlyk, mal-emläk hem gazanylmalý.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Olar yhlasa hem erjellige berilýän gymmatlyklar. Meselem, ýaşlar öwredilenini özleşdirýän halatlarynda, ululardan hoşallyk sözlerini eşidýärler, ol sözler bolsa, olaryň uzak wagtlap ýatlarynda galýar, olara täsir edýär. Hoşallyk sözleri adamy gowy işleri etmäge höweslendirýär. Şeyle gatnaşyk hem sazlaşyly ýagdaýda saklanyp, endige öwrülmelidir. Yaramaz işleriň, nebsiň raýyna laýyk amala aşyrylan işleriň netijesi onuň düybünden tersinedir. Il içinde «Kanagat bay eýlär, nebis har eýlär», şeyle hem «Sabyrly gul dura-barasat bolar, bisabır gul dura-barasat bolar», «Sabyrlylyk haýra geti:r, bisabırlyk şere ýeti:r» diýiliýär. Şu ýerde sabır-kanagatlylyk hakyndaky gadymdan galan tysallaryň birini mysal getireýin:

«Gämide barýan syýahatçylar Jezirä ýetenlerinde, öz hajatlary üçin gämiden düşyärler. Gämici olara köp eglenmezligi, gäminin tiz ugrajakdygyny jar çekdirip aýtdyrýar. Syýahatçylar çar ýana pytrayárlar. Kanagatly we akyllı toparderrew yzlaryna dolanyp gelýärler. Gelseler, gämi boş. Olar oňat, giň we göwnejaý ýerden orun alýarlar.

Ikinci bir toparderrew Jeziräniň geň-ajaýyp ýerine baryp, oňa tomaşa etmäge durýarlar. Ol ýerdäki owadan gülleri, hoş owazly guşlary, dürli reňkli we nagyşlanan ownuk daşlary synlap eglenýärler. Olar dolanyp

gelenlerinde, gämide oňayly ýer tapman, darajyk we garaňky ýerde oturmaly bolýarlar.

Üçünji topardakylar ol ýerdäki geň-enayý zatlary synlamak bilen kanagat etmeýärler. Olar şol ownuk daşlary çöpläp, öz ýanlary bilen alyp gelýärler. Gelse-ler, gämide arkaýyn oturar ýaly ýer tapman, bir dara-jyk ýerde gyslyşyp oturmaly bolýarlar, ýanlary bilen getiren artykmaç ýüklerini bolsa gerdenlerinde goý-maly bolýarlar. Iki günden soň, bu ownuk daşlaryň reňki üýtgap, garalyp ugrayáar. Olar daşlara ýer tap-man, zyňmaly bolýarlar we muňa köp puşman edýär-ler, çünki olar biderek ýüküň agramyny we ejirini ger-denlerinde çekmeli bolýarlar.

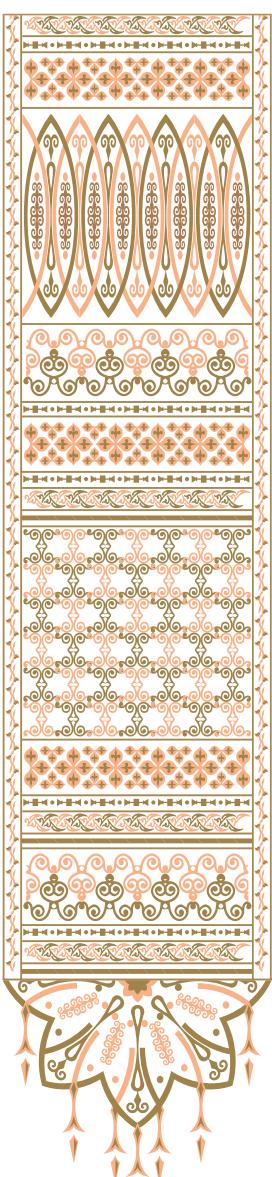
Dördünji bir topardakylar Jeziräniň täsinliklerine geň hem haýran galyp, gämiden uzaklaşýarlar we şo-lara tomaşa edip ýörüşlerine, gämiçiniň jar çekdir-mesini hem eşitmeýärler. Şeýlelikde, Jezirede galýar-lar hem heläk bolýarlar».

Birinji – akyllý we kanagatly topar ýaşamak üçin zerur bolan zatlaryň ýeterlik mukdary bilen kanagat we oňňut edýärler. Soňky toparlar bolsa nebislerine «hay» diýip bilmeýän adamlaryň mysalydyr. Ynsabyna ygrarly adam kanagatly bolmagy hem başaráyar. Kanagatly bolmak ýag-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

şy umyt etmegin aňladýandygy üçin, iň gowy häsiýetleriň biri hasap edilýär. Çünkü ýürekden islemek bilen, adam maksadyna has ýakynlaşýar. Yöne kanagatlylygyň bia-gyrylyk ýaly derejä ýetmegine hem ýol berilmese ýagşy!

Ynsaplylyk barada söhbediň manysy Nowşirwan Adylyň ady bilen getirilýän tysallarda has gowy açylýar. Häzirki gürrüň berjek rowáyatym «Halallygyň ölçegi» diýlip atlandyrylýar. Ol Gündogar halklarynda adyllagyň nusgasy hasap edilýän Nowşirwan Adylyň aw edýän pursatlaryny gürrüň bermekden başlanýar.

Nowşirwan Adyl bir keyik awlapdyr. Ol ondan ke-bap etmekçi bolupdyr. Yöne olar ýanlaryna duz alma-gy unudan ekenler. Ol esgerleriniň birine bazara git-megi we duz satyn alyp gelmegin sargap, şeýle diýipdir:

- Sen duzy bahasy bilen satyn algyn, halal bolsun
- diýipdir.

Esgerler oňa:

- Munuň ýaly kebapda duzdan halal näme bolar?
- diýipdirler.

Nowşirwan Adyl:

- Bu jahanda adalatsyzlyk ilkibilen azajyk zatdan başlanýandyr. Bu dünýä gelen her bir kişi öz maksa-

dyna ýetýänçä, haramlygy azajykdan ediberse, Yer ýüzündäki adamlara näme galar? – diýipdir.

Hawa, munuň manysy dünýäde kiçi zat ýok diýildigidir. Sebäbi, adam durmuşdaky ownujak zatlar barada ýalan sözlese, munuň soňy gowulyk bilen gutarmaýar. Özüne näçe agyr düşse-de, ýalan sözlemän, çynyny aýdýan adamlar ýüregiňe ýakyndyr, olary dost edinseň-de ýalňışmaýarsyň. Men muny durmuşyň tejribesi bilen baglylykda aýdýaryn. Ýalan sözleyän adamyň ynsaby kütelendir. Onuň ynsabyny oýarmak gerek.

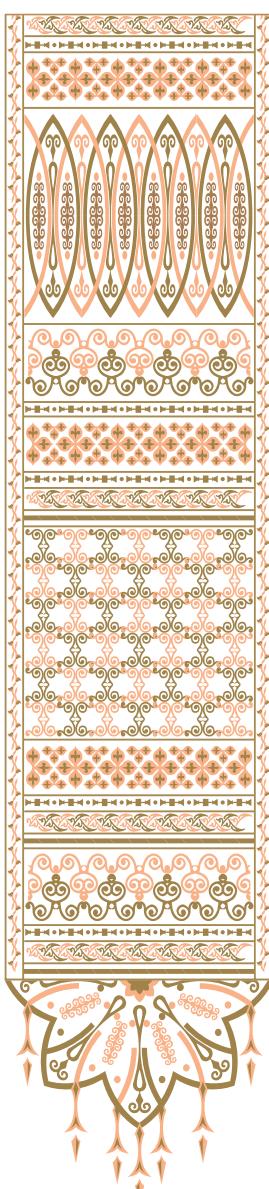
Her bir adam öz ýalňışlygynyň mysalynda öwrenýär. Wagt adamyň häsiýetiniň hem durnukly kema-la gelmegine täsir edýär. Şu ýerde ata-babalarymyzdan eşidenlerimden ýene bir pähimli pikire salgylansam, ýerlikli bolar:

«Ynsap – dine ýarpy». Şu sözleriň manysyna gaýtadan üns beriň: gadymyýetden bäri adamyň ahlak kadalaryna laýyk ýaşamagynyň kanunlaryny dini ynançlar ýerine ýetiripdir. Indi ynsap babatdaky ata-babalarymyzyň aýdanlaryna hem dykgat edip görün! Bu: «Ynsap – ýaşamagyň kanunlary» diýmek bolýar. Hal-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

232

komyzyň medeniýetinde, ynam-ygtykatlarynda bolşa, türkmençilik ýörelgeleri esasy orny eýeleýändir. Türkmençiliğiň tutuş mazmuny hem ynsaplylygy ündemekde jemlenendir. Hawa, halk döredijiliginiň güýji hem ynsanperwer bolmagy terbiýeleýänligin-dedir. Bu ömrüň boýy öwrenilmeli taglymatdyr.

Ata-babalarymyzyň adamkärçilik pentlerine we-paly il-ulsumyza arassa, halal ýasaýyş, bagtyýar durmuş miýesser etsin!

Rysgal-döwlet binýadyňyz ynsapdan gurulsyn!

Bagtyýar durmuşda ýaşap, arzuwlaryňza ýetiň!

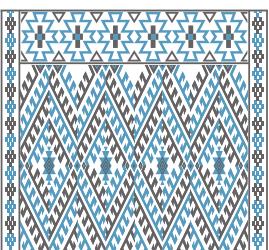
Agzybirlik

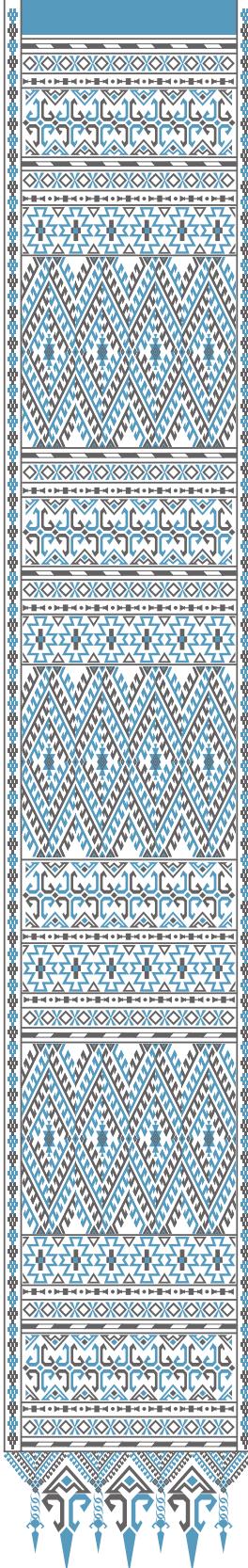

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

*B*eýik maksat tutup öňe baryan il-ulsumyzyň baş arzuwy agzybirlikdir. Agzybirlik ýagşy amallary hasyl etmegiň hatyrasyna jebisleşmegi aňladýar. «Arzuwsyz adam bolmaýar, ganatsyz hem guş!» diýilýär, arzuwlaryň hasyl bolmagy üçin bolsa, ilkibilen agzybirlik gerekdir. Agzybirlik il-ulsumyzyň bir supranyň başyna jem bolmagydyr. Agzybirlik «Ýagşy niyet – ýarym döwlet» diýen ynama ygrarlylygymyzydyr. Ata-babalarymyzyň agzybirlik baradaky pentleri asyrlary külterläp, gadymylygyň gatlaryndan dowam edip gelýär. «Ojagyňda agzybirlik bolsun!» diýilýändir. Bir supranyň başyna jem bolan il-halkymyzyň geljege umydy agzybirligimizdedir. Agzybirlik adalatlylygyň we döwletliliğiň sütüni. «Agzybire Taňry biýr» diýen ynamyna ygrarly bolup, durmuş ýörelgelerini kemala getiren ata-babalarymyz nesillerine agzybirlik hakynda köp tysallary galdyrypdyr. Bir supradan

başlanýan agzybirlik il-ulsuň agzybirliginiň binýady-dyr. Oguz han öz ogullaryna agzybirligi şeýle pent edipdir: «Ýekelikde alty ogluna we ýigrimi dört agty-gyna aýtdy:

– Biriňiz bir ok beriň.

Ok berdiler. Eline alyp döwdi. Iki ogluna aýtdy:

– Iki ok beriň.

Iki ok berdiler. Alyp döwdi. Üçüsinden üç ok sorady, alyp, dyzyna urup döwdi. Altysynyň her birinden bir ok alyp, dyzyna urup, döwüp bilmeli. On ikisinden on iki ok alyp, biri-birine baglap, ellerine berdi we aýtdy:

– Neneňsi güýç we kuwwatyňyz bar bolsa, görkeziň, döwüp bilermisiňiz?

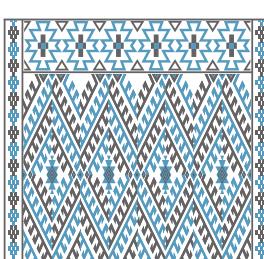
Diýdiler:

– Döwülmez.

Aýtdy:

– Şu tysal esasynda biri-biriňize uýup, meniň wesýetime görä, Gün oglum han bolsun» [Ýazyjy ogly Aly. «Oguznama», Berlin ş.].

Seljuk sultanlary hem Oguz hanyň şu pendine we-paly bolmagy öz nesillerine sargyt edipdirler: «Çagry beg, Togrul beg, kakalarynyň doganlary bolan Beýgu

(Ýabgu) Kelan atlandyrylyan Musa ibn Seljuk, doganoglanlary, goşun begleri, hemmesi ýygňnanyşdylar. Agzybirlik bilen äht etdiler. Togrul beg Oguz han ýaly edip, gardaşynyň eline bir ok berip aýtdy:

– Muny syndyr.

Ol kynçylyksyz döwdi. Ýene-de berip aýtdy:

– Ikkisini bilelikde döw.

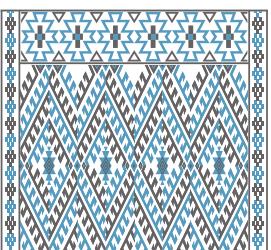
Ony hem döwdi. Üç ok berdi. Kynçylyk bilen döwdi. Dört ok berdi. Jan edip, döwüp bilmedi.

Togrul beg aýtdy:

– Bizem şol oklara meňzeşdiris. Her ýerde ýalňyz bolsak, döwerler. Bir ýerde bolup, agzybir bolsak, hiç kim bizden üstün bolmaz» [Ýazyjy ogly Aly. «Oguznamada», Berlin ş.].

«Oguznamada» täsirli beýan edilişi ýaly, agzybirlik il-halkymyzy nesilme-nesil birleşdirýän uly güýcdür.

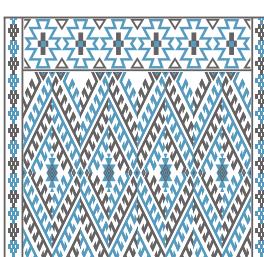
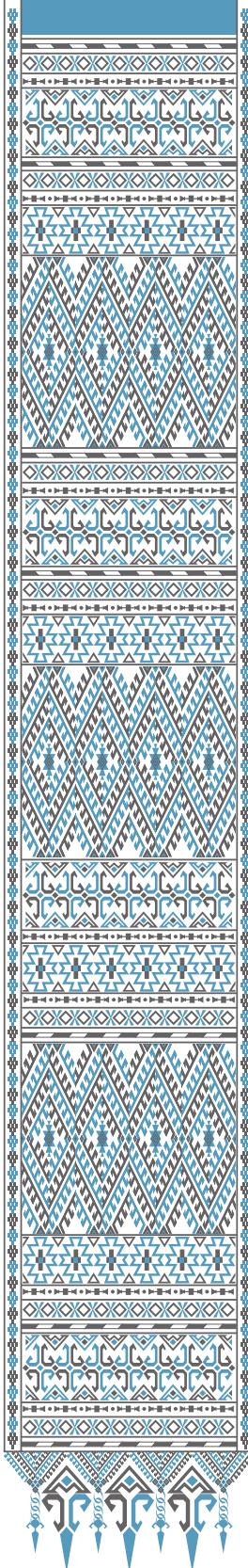
Öý-ojagyny agzybir saklayán maşgalabaşy döwletli adam hasap edilýär. Şu mysalyň özi-de, agzybirlik düşünjesiniň manysynyň halkymyzyň içinde nähili çuňlaşandygyny beýan edýär. Şu ýerde ýene bir tymsala ýüzlenmekçi.

Bu Seljuk sultanlygynyň güllän döwürlerinden has soňky ýyllaryň taryhy barasynda. Özüne göwni ýetyän serkerdeleriň biri şonda: «Seljuklar ownuk begliklere öwrüldi, indi olary ýeňmek aňsat düşer» diýip, pikir edýär. «Her näme-de bolsa, muny köpögören adamlar bilen maslahatlaşyp göreyin» diýip, göwnüne jay bolalar ýaly, danalaryň birine sala salyp görýär. Dana onuň pikirini diňleyär-de, bu pikire doly garşy çykýar. «Şundan amatly wagt ýok, biz olary arkaýyn boýun egdirip bileris» – diýip, eýyäm söweše taýýarlanýan nökerleri serkerdeleriniň ikirjiňlenmigi geňirgendirýär. Goja ýene-de: «Men siziň bu pikiriňizi asla unamaýaryn» – diýär-de, munuň sebäbini düşündirýär. – «Görýäňizmi, siz olara «házır agzala» diýýärsiňiz, emma üstlerine ganym duşman sürünenede, agyzlary bir bolup söweş edýärler. Onsoň olara hötde gelmek hyllalla bolalar. Olar bilen ylalaşykda ýaşamakdan gowusy ýokdur. Duşmançylygy bes edip, ylalaşygy ileri tutalyň».

Türkmen il-ulsunda agzybirlik hakda ençeme atalar sözi, rowayatlar, hekaýatlar ýasaýar.

Il-ulus agzybir bolanda döwlet kuwwatly, ýurt asudadyr.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Agzybirlik il-halkymyzyň oval-ahyr ygrarly, tutuş durmuşynyň manysyna öwren ýörelgesidir.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe il bähbitli tutumlary durmuşa geçirmekde halkymyzyň agzybirligi oguz döwletliliginiň dowamlylygydyr. Türkmen döwletinde ynsanyň gadyr-gymmaty hemiše belentdedir.

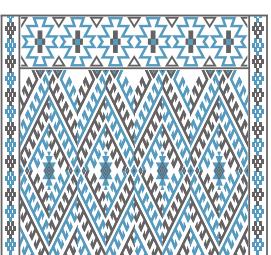
Bu berk ýörelge Türkmenistanyň kanunçylygynda hem öz beýanyny tapdy.

Agzybirlik bagtyň gönezligidir.

Agzybirlik döwletli bolmagyň ilkinji hem birjik-de ünsden düşürilmesiz kadasydyr.

Gojalarymyzyň, mähriban enelerimiziň senaly dilinde hem ilkibilen agzybirlik bilen baş saglygy bar. Agzybir ilimiziň ata-baba ýörelgelerini dowam etdirip, öz döwletli ojaklarynyň, kuwwatly türkmen döwletiniň abraýyna abraý goşýandyklary çäksiz begendiryär.

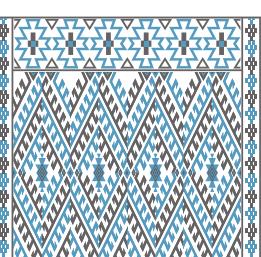
Hawa, halkyň ykbalynyň çylşyrymly pursatlarynda hem: «Depä çyk-da seret, iliň ugry hanjak (nirä) bolsa, senem şo ýana git», «ll bilen gelen - toýda-baýram», «Dinden çyksaň çyk, ilden çykma» diýilýär. Bu köpçülügiň geňeşip gelen netijesine adalatly garaýyşdyr.

Bir däl-de birnäče netijäniň seljerilmesidir. Bu ýerde esasy pikir: «Il aýtsa, galp aýtmaýar» diýen has düýpli netijede ykrar edilýär. Bu ynam – durmuşyň öňe çykaran şu kesgitlemesi agzybirligiň hakyky gymmatyny aýdyň etdi. Şeýlelikde, ol halkymyzyň durmuş barada kemala getiren ylmynyň merkezi güýjüne öwrüldi. Yaşaýsyň kanunalaýklygynyň özeninde ýaşady, asmanyň, Zeminiň bitewüliginiň ägirt uly ýaşaýyş güýjüni dabaralandyrdy. Janly-jandarlaryň ýaşaýan ýerleri – olaryň örusi Watanydyr, halkyň paýhasyndaky «Towşana dogduk depe» diýen kesgitlemedir. Ynha, munuň şeýledigi şu tysaldan hem görünüýär:

«Mähnet gara möý nirädir bir ýana okdurylyp baryardy. Birden onuň nazary garynjalaryň mesgenine kaklyşdy. Ol badyny gowşadyp, garynjalaryň üýsen ýerine golaylaşdy. Yaňky äpet gara möý ýylodyrym çaltlygynda öwrümler edip, garynjalaryň bir çetinden girdi. Garynjalar hem aldaja aňsat aw bolmajak bolup, jan aýaman söweşyärdiler. Yöne möý garynjalardan has uly. Ol garynjalary paýhyn edip baryardy. Şol mahal täsin bir waka boldy. Garynjalar möýüň daşyny halkalaýyn gurşap, gyradeň yza çekil-

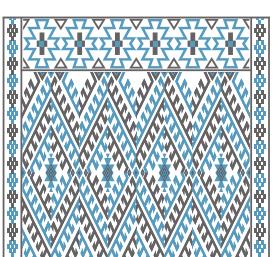
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YORELGESI

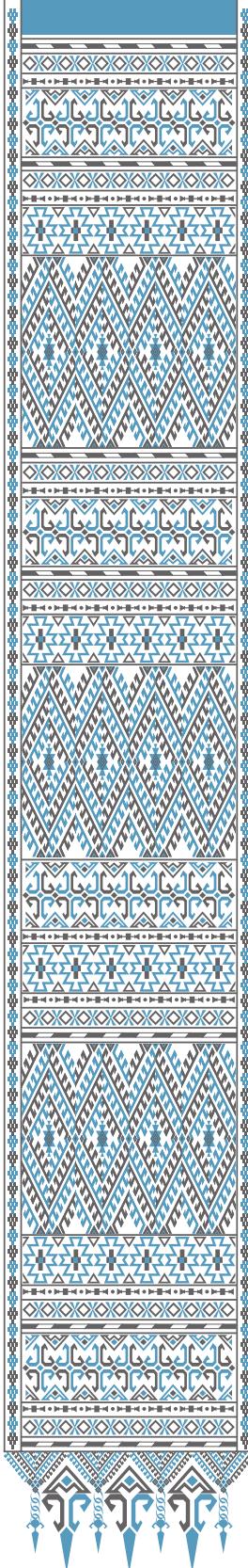

diler. Uzaklyk ýarym ädim çemesi bolanda, olar ýer süýsen ýaly bolup, öňe eňdiler. Garynjalardan ýaňa onuň endam-jany görünmedi. Sähel salymda ahmyrly garynjalar çagyrylmadyk myhmanyň her tikesini bir ýana süýrediler...».

Gör muny, agzyň bir bolsa, janly-jemendäniň ulusy-kiçisi ýok, ýeňmejek güýji bolmaz eken.

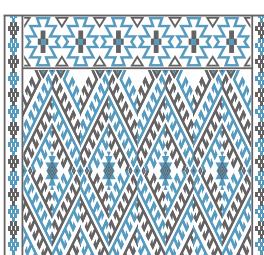
Ir döwürlerde türkmen obasynyň deňinden geçip baryan ötegçi ilkibilen ondaky tamdyrlara syn edipdir. Sebäbi, eger-de obada her syrgynda ýa-da her ýerräkde bir tamdyr bar bolsa, bu obanyň agzybirligini aňladypdyr. Her öýüň deňinde tamdyr bar obany bolsa, ýeňmek aňsat düşüpdir. Sebäbi olar agzala bolup, olaryň bir agza bakdyryp bilyän dana ýaşulusy bolmandyr. Il agzala bolsa, oňa başga ýerden zelel gelmegi hökmanam däl, sebäbi agzalanyň bar ýagysy özünde. Yaňy-yaňylar hem obalarda bir tamdyra ot goýberilip, şoňa beýleki goňşular hem üýşerdiler. Mu-nuň tamdyrtowuny tygşytlamak, wagty tygşytlamak üçinem amatly boljagy görnüp dur. Ya-da goňşular üýşüp, bir ojagyň başynda nahar bişirerdiler. Şeýle öý bolsa hemiše toy märekesini ýadyňa salýar. Hal-

kymyzyň toý däp-dessurlaryndan hem agzybir durmuşyň nähili gyzyklydygy we manylydygy duýulyar.

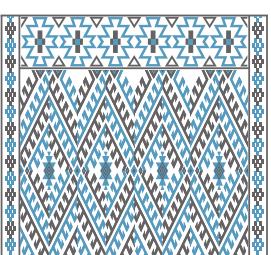
Toý ediljek hepdäniň içinde bu habar tutuş oba ýaýradylýar. Özi hem ýörite ýaş ýigitler ýa gyzlar toý çakylygyny öýme-öý aýlanyp, habar bermegi höwesli ýerine ýetirýärler. Her öye baryp, olar ilki hal-ahwal soraşýarlar. Bu bolsa olary oba bilen has hem jebisleşdirýär. Birek-birege gadyrly we hormatly gatnaşylary ýygjamlaşdyrýär. Obanyň ýaşululary toý günü şol ýerde bolmagy, toý eýesine uly hormat etmek diýip hasap edýärler. Eger-de birden bir ýagdayý ýüze çykyp, toýa baryp bilmedik adam soň ýörite olary gutlamagy unutmayár. Şunda «Toýa garrama ýok» diylenine eýerilýär. Bu sylaşygyň, özara hormatyň berk ornaşan ulgamydyr. Toý günü obanyň ýaşulularynyň märekeerde aý gurap oturmaklary bilen toý özünüň hakyky görnüşine gelýär. Dutaryň sesi pessaý ýaňlanyp dur, kim mesawy söhbet edýär, kim bolsa saz diňleyýär. Obanyň ýaşlary şol wagt toýuň aladasyna gümra bolýarlar. Ojak gazylýar, gazanlar atarylýar, söwüşlik dowarlar we mallar taýýar edilýär. Şol pursatlary asyl hakydaňdan çykarar ýaly däl. Toýa pişme, gatlakly

ýaly nygmatlardan saçaklaryny dolduryp myhman áyallar gelýärler. Obanyň aýallary bolsa tamdyra ot goýbermäge başlayárlar. Toý gününde obadaky ähli tamdyrlara bir wagtda ot goýberilýär. Toýda, esasan, petir çörek ýa-da maýapetir bişirilýär. Ýaşulular üçin aýratyn alada edilip, hamyrmaýaly barmak yzly çörek bişirilýär. Toý gününde türkmen obalarynda, ýadyma düşýär, 250–400 kilogram, kähalatlarda şondan hem köp undan çörek we çörek önümleri taýýarlanylýar. «Petir çörek ýüregiň suwuny sorýar (işdäňi açmaga ýardam edýär)» diýip, ýaşuly zenanlar aýdardylar. Petir çöregiň guraksy tagamy bolýar, dograma taýýarlananda, ol etdir ýagyň tagamy bilen eýlenýär. Maýapetir juda az hamyrmaýa goşulyp, az wagt goýlan hamyrdan bişirilýär. Maýapetir, hamyrmaýaly çörek çekdirme bilen iýlende, has lezzetlidir. Petir we maýapetir çayçorba etmek üçin hem amatly. Çölde garagowurdagy käsä atyp, üstüne tüňçede gaýnan çay guýup, ony hem bir bölek maýapetir bilen iýenler onuň tagamyny uzak wagtlap unutmasalar gerek.

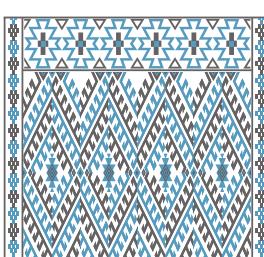
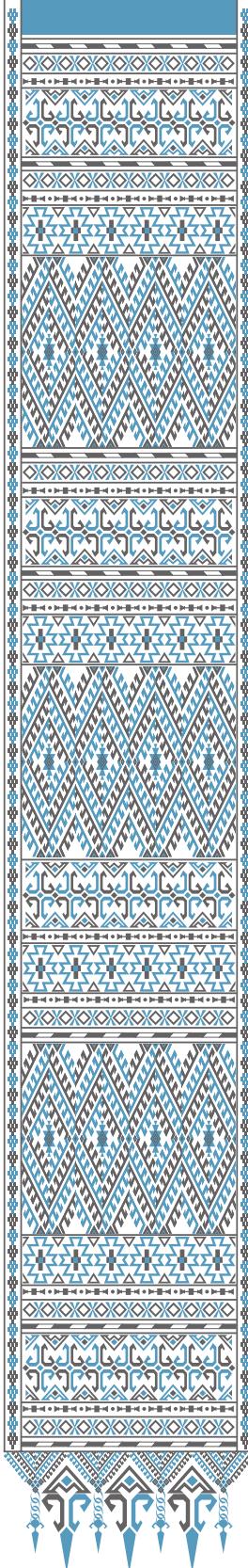
Bábäkli ýaş gelinlere hem petir çörek bilen nabatly çay içmegi maslahat beryärler. Ir döwürlerde bäbe-

gi ýaňy dünýä inderen ýaş enelere guýmak iýdirilýän eken. Uny ýagda gowrup, üstüne hem suw guýup, gay-nadyp guýmak bişirilişi köpleriň göz öňüne gelýändir. Häzirki wagtda lukmanlar guýmagyň peýdaly tarap-lary barada belleýärler.

Halkymyzyň toý däp-dessurlary agzybirligiň jem-gyýetçilik kadasyna öwrülendigini subut edýär. Toýlarda bişirilýän dograma hakynda eşidenlerimi hem şu ýerde aýdyp geceýin.

Ir döwürler örän adalatly patyşa bolanmyş. Onuň döwründe adamlar bir saçagyň başyna jemlenişip, iýip-içýän ekenler. Patışanyň özi hem adamlar bilen bir saçagyň başynda oturýan eken. Ol bir gün ullakan gazanda atarylýan nahary hemme adamlara deň üleşdirip bolmaýandygy barada oýlanypdyr. Şonda hem adalatly patyşa dogramany oýlap tapypdyr. Şey-dip, gazandaky etleri köpcülige deň ýeter ýaly usuly adamlara gürrüň beripdir. Dograma şol patışanyň adalatlylygыndan nyşan diýýärler. Şundan görnüşi ýaly, agzyrbirlik adalatyň esasynda bina bolýar. Şulary beýan edýärkäm, agzybirligiň özbaşdaklygyň kema-la gelmegine täsiri barada bellemek hem gerekmikä

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

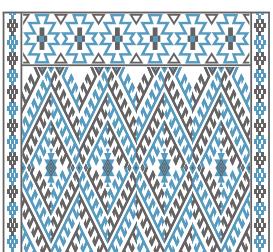
diýýärin. Agzybirligiň, ýogsam, käteler, seýregem bolsa, köpcüligiň pikiri bilen ýaşap, özbaşdaklygyň ünsden düşürilmegi hökmünde kabul edilýän halatlaryna duş gelinýär. Aslynda welin, hakyky agzybirlik adalatyň, her adamyň hakyna kaýyllygynyň esasynda kemala gelýändir. Agzybirlik we özbaşdaklyk özara baglanyşykly düşünjeler, agzybirlik bolmadyk ýerde özbaşdaklyk hem ykrar edilmez. Özbaşdaklygyň kemala gelmeli üçin hem agzybirlik gerekdir. Bu aşakdaky rowaýatyň manysyndan hem belli bolyar:

«Bir goja melleginde işläp ýörkä, onuň ýanyna köçeden geçip barýan ötegçi gelipdir. Ol biraz dem-dynjyny alandan soň, ýasula şeýle sowal bilen ýüzlenip:

– Meniň şu oba göçüp gelmek niýetim bar. Şonuň üçin obanyň adamlaryny öwreneýin diýdim. Obaňzyň adamlarynyň adamkärçiliği nähildir?! – diýipdir.

Goja ýolagçynyň yüzüne goni seredip:

– Seniň öz obaňdaky adamlaryň adamkärçiliği nähili? – diýip sorapdyr. Ýolagçy diňşirgenip durup-dyr-da:

– Diýseň erbetdi. Hemmesi gybatkeş, öwünjeň, ýalançy. Dogrymy aýtsam, obadan göçüp gaytjagyma begenýärin – diýip, jogap beripdir.

Goja gaşyny çytyp:

- Biziň obamyzyň ilate hem şeýle – diýipdir. Ýolagçy:
- Beýle bolsa, men başga obalara-da aýlanyp çykaýyn – diýip, ýola düşmekçi bolupdyr.

Şol halatda hem gojanyň ýanyna başga bir ýolagçy gelip, ýaňky ýolagçynyň beren sowaly bilen goja ýüzlenipdir. Goja oňa hem:

- Siziň obaňyzyň adamlarynyň adamkärçiligi nähil? – diýip, sowal beripdir.

Ikinji ýolagçy gynanç bilen:

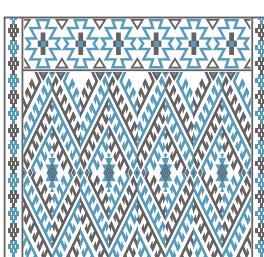
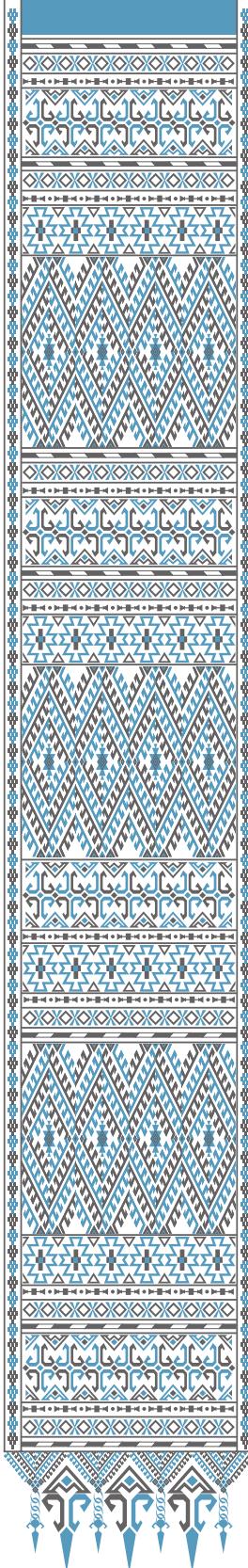
- Diýseň gowy. Hemmesi biri-birine kömekleşmegi halaýan, wepaly, zähmetsöyer adamlar, örän agzybir. Işim sebäp bolmadyk bolsady, ol ýerden göçüp gaytmazdym – diýipdir.

Bu gezek goja çalaja ýylgyryp:

- Biziň obamyzyň adamlary hem şeýle – diýipdir.

Ikinji ýolagçy:

- Onda men şu ýerde galyberjek – diýip, ýerinden turupdyr.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Bularyň ikisiniň gürrüňini diňläp oturan hälki birinji ýolagçy goja ýüzlenip:

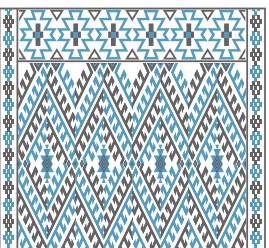
– Yeri, näme üçin meni aldadyň? Men saňa näme ýamanlyk etdim? Maňa obanyň ilitynyň adamkärçiliği erbet, oňa bolsa gowy diýärsiň – diýipdir.

Onuň sowalyna goja:

– Tutuş obanyň ilitynyň adamkärçiligi seniň özüňe görədir. Sen daş-töwerekgiňdäki adamlara nähili göz bilen seredýän bolsaň, olar hem saňa şolar ýaly bolup görner – diýip, jogap beripdir».

Tymsaly okanymda, Kerim Gurbannepesowyň döredijiliginden maňa örän tanyş bolan şu setirler hyýalyma gelýär. Bu setirlere öň hem salgylanandy-gymdan okyjy habarlydyr.

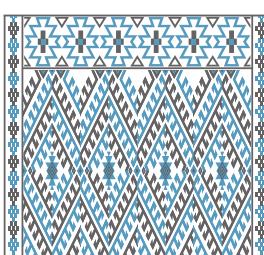
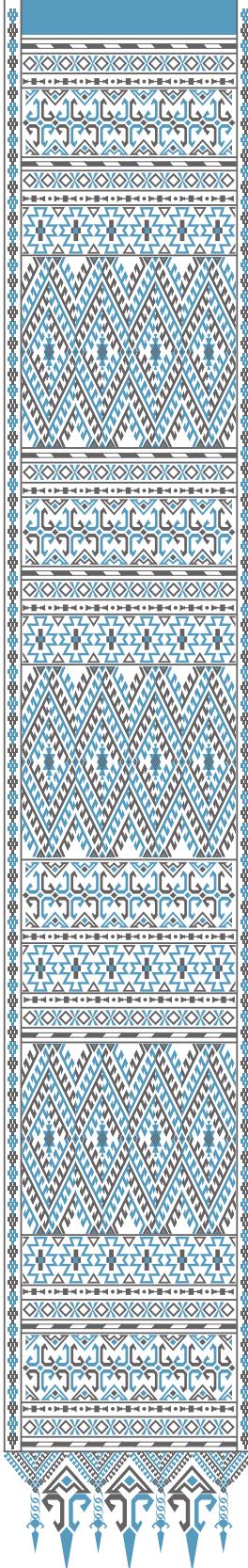
Gum hem özi üçin hasyl berenok,
Suw hem özi üçin berenok tagty,
Bulut hem öz-özün ýuwundyranoq,
Gün hem özi üçin saçanok ýagty,
Hemmesiniň aladasy-gaygysy –
Biri-biriniň bagty.

Agzybirlik baradaky iň čuň tysal hem şu bendedir. İl-ulsuň aladasy bilen ýaşamagy pent eden ata-babalarymyz agzybirligiň düýp binýadynyň adamlaryň gadyrlы gatnaşyklaryndadygyny ykrar edipdirler.

Adamlaryň özgeleriň artykmaçlygyny görüp bilmeklери, olaryň mertebesini peseldýär. Çünkü akyl-darlaryň belleyşi ýaly, gülüşün ýanynda durka hem käbir adam onda balyň bardygyny duýup bilmez, käbir adam bolsa, uzakda bir ýerlerden burk urýan gülüş, ondan hem şirinligiň hoşboý ysyny alýandyr. Adamyň ýagşy tarapyny ýaýyp, onuň ýaman tarapyny ýeňip bilmegine şert döretmek asyllylykdyr. Agzybirlik adamyň durmuş synagynدا taplanmagy üçin şert döretmekdir. Ynha, aşakdaky tysalda şeýle diýilýär:

«Ir zamanda bir patışanyň iki ogly bolupdyr. Ol ýaşlykdan ogullarynyň hersini bir adama terbiýelemäge beripdir. Garransoň, bir gün ogullarynyň birini öz ýerine tagtda oturtmak isläp, olary synaga – aw awlamaga çagyrypdyr. Uly ogly kakasynyň ýayna bezenip, beslenip, emma kiçi ogly sypaýy, arassa geýnip gelipdir. Patyşa kiçi ogluna:

– Oglum, saňa şu bolçulykda geýmäge zat tapylmadymy? – diýipdir. Ogly:

– Kaka, meniň şu lybasym edep-tälime tabynlygyny aňladýar, bu meniň edep lybasymdyr. Onsoňam men aw maksadyma laýyk geýinmegi makul bildim – diýipdir.

Olar aw awlap ýörkäler, patyşanyň öňünden bir keyik çykypdyr. Uly ogly kakasy ýáýyny çenäp-çenemänkä, keyigi atypdyr. Emma kiçi ogly okuny, ýáýyny çykarmandyr. Kakasy:

– Sen näme üçin keýigi atmadyň? – diýip sorapdyr. Kiçi ogly:

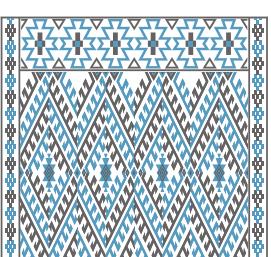
– Her kim öz awuny özi awlar, kaka! – diýipdir.

Bular awdan gaýdyp, bir çeşmäniň boýuna gelipdirler. Şanyň ýany bilen gelen wezir-emeldary we uly ogly howlukmaçlyk bilen suw içipdirler. Kiçi ogly bolsa, ilki gabyny çaykap, ony dolduryp kakasyna suw hödürläpdir. Şa:

– Oglum, suw kiçiniňki – diýipdir.

Ogly:

– Atam, eger men suwy sizden öň içsem, öz sabyr-takatyry ýeňmedigim bolar. Soňra-da siziň kepäp

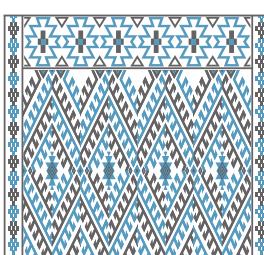
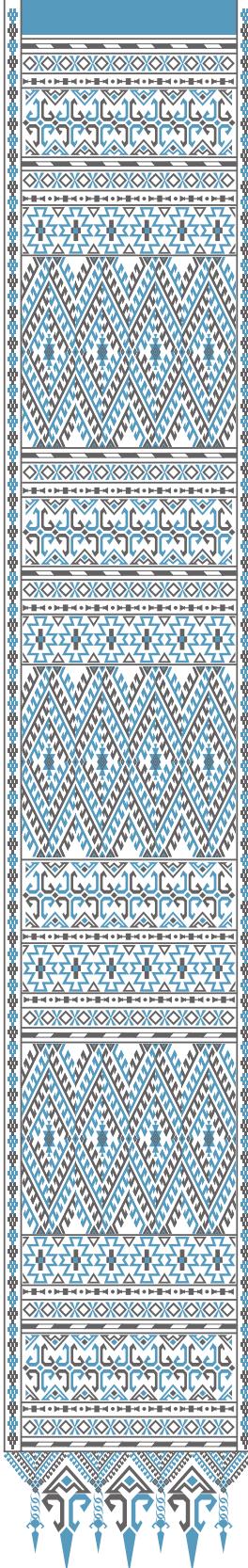

duran dodaklaryňzy görüp, suw meniň bogazymdan geçmez – diýipdir.

Patyşa şondan soň ýakynlaryny çagyryp, kiçi oglunuň başyna täç geýdirip, tagta çykarypdyr».

Rowaýatyň manysy adalatlylykdadır, hakyna kaýyllykdadır. Patışanyň körpe ogly özünüň aslyna buýsanyp, artykmaç hereket etjek bolmady, şol bir durnuklylygyny saklady. Ähli adamlara mahsus bolan kadalara eýerdi. Adamkärçilik etdi. Adam üçin iň esasy borç hem adamkärçilik kadalaryna ygrarly bolmakdyr. At, dereje, baýlyk adamy üýtgetmeyär, sebäbi adamkärçilik olardan has ýokary mertebedir. Adamkärçilik taglymatlaryna ygrarlylyk ynsan ählini bitewüleşdirýär.

Gündelik arzuwlaryň mazmunynda hem agzybirlik bardyr. Ýakynlar, tanyşlar, dost-ýarlar habarlaşan halatlarynda, telefonda gepleşenlerinde-de, elektron hatlarynda hem: «Öyüň abadan, maşgalaň agzybir bolsun!» diýyändirler. Dil bilimi bilen iş salışýanlar alkyş sözleri hakynda has gowy bilyändirler, alkyş sözlerinde «agzybirlik» düşünjesi ähmiýetli orny eýeleýär. Agzybirlik edim-gylymlaryň, özara sylaşy-

gyň birligini aňladýar. Agzybirlik – ynamyň birligi, agzybirlik – maksadyň birligi.

Agzybirlik adamlary ýeňše ruhlandyryýar. Indiki size hödürlejek rowaýatymyzyň asyl manysy hem şolardan ybarat.

«Meşhur serkerdeleriň biri goşunyndan on esse köp duşman ýygynynyň üstüne hüjüm etmegi ýüregine düwüpdir. Emma onuň özi ýeňiş gazanjakdygyňa berk ynansa-da, esgerlerini lapykeç duýupdyr.

Goşunyň öňüne düşüp barýan serkerde bir ýerde saklanypdyr-da, esgerlerine yüzlenipdir:

– Men hazır bije atmakçy, ine, şu teňňäni ýokary zyňýaryn, ol ýere düşende, bürgüt nyşanly tarapy ýokary bolsa, ol biziň hökman ýeňjekdigimiziň alamaty bolar, onda hüjüm ederis. Beýleki tarapy ýokary düşse welin, ol şowlulygyň alamaty däl. Onda biz hüjüme töwekgelçilik etmeris.

Şondan soň ol teňňäni ýokary zyňýar. Teňňäniň bürgütlü tarapy ýokary bolup düşyär. Esgerler şeýle bir ruhubelentlik bilen hüjüme okdurylyarlar welin, duşmanyň ummasyz leşgeri olaryň öňünde durup bilmeyär.

Söweşden soň serkerdäniň kömekçisi şeýle diýýär:

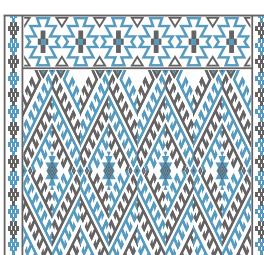
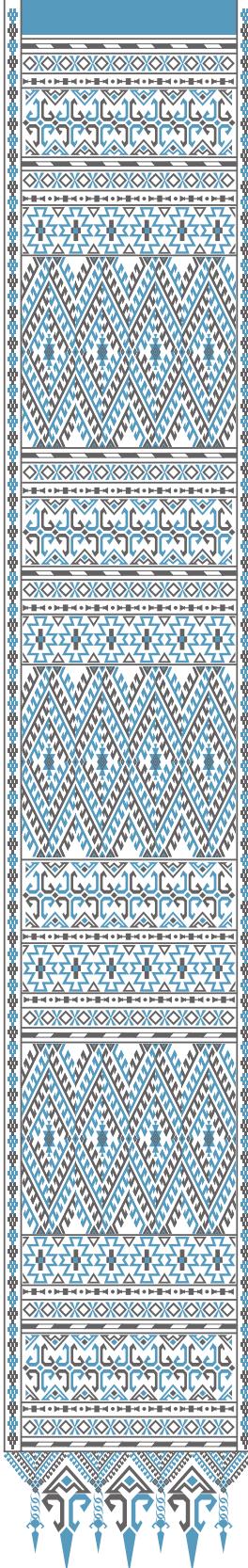
– Bagtyň şowlasa, on esse köp duşmany hem ýeňseň boljak eken! Ýeňmek-ýeňilmek ykbalyň elindäki zat-da...

– Hawa, täleye-de baglydyr, ýöne ýeňmek-ýeňilmek, esasan, öz eliňdäki zat – diýip, serkerde jübüsinden hälki teňňäni çykaryp, oňa görkezýär.

Serkerdäniň elindäki teňňäniň iki tarapy hem bür-güt nyşanly eken».

Söz adamy birleşdirýär, ynamdan köpri gurulýar. «Bürgüt nyşanly teňňe» atly rowaýatda hem hut şu pikir ündelyär.

Türkmençilikde agzybirlik öýüň baş döwletidir. Agzybirlik maşgaladaky terbiyäniň özenini düzýär. Maşgalada özara gadyrlы gatnaşygyň kemala getiril-megi jemgyyetiň jebisleşmegine täsir edýär. Maşga-la agzalarynyň gatnaşyklarynyň özboluşly ulgamy soň jemgyyetde ula sarpa, kiçä hormat goýmak, ze-nan maşgalalara garaýys babatdaky esaslary özünde jemleyär. Şulary teswirleyän rowaýatlar köpdür, ynha, şolardan biri.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

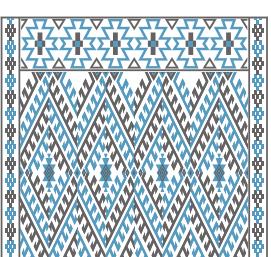
«Bir adam uzak ýola ugran kerwene goşulyp, Käbä zyýarata gitmekçi bolupdyr. Kerwen ýagşy ýola düşyär, ýolagçylaryň arasynda mesawy gürrüň başlanýar. Şeýdip baryşlaryna, bir obanyň deňine ýetenlerinde, hälki adam:

– Şu obada meniň aýal doganym ýaşaýar – diýip, gürrüň arasynda dillenýär. Muny eşiden kerwenbaşy:

– Seniň hajyň golaýda eken-ä! Telim aýlap, ýol söküp, haja gitjek bolup ýörmän, şol aýal doganyň idäp baryp, halyndan habar almaly ekeniň. Şeýden bolsaň, Käbe sogabyny ýakyn ýerden gazanardyň! – diýipdir».

Hawa, şeýle garaýylardan many alýan maşgalanyň jebisligi has berkeyär. Halkymyz bagtyň nusgasy diýip agzybirlige düşünýär. Bu barada şeýle rowayat hem bar.

«Bir obada üç sany aga-ini, dogan ýaşapdyr. Olaryň agzybirligine obadaşlarynyň gözü gidipdir. Olar obanyň toý-tomaşasyna hem deň şärik bolup, köp alkyş alypdyrlar. Bir günem olar obadan uzaga gidipdirler. Hut şol gün hem Bagt bularyň öýünden gitmekçi bolupdyr-da, doganlaryň ulusynyň öýüne

gelipdir. Onuň gelni Bagty güler ýüz bilen garşy alyp-dyr. Bagt oňa:

– Men, gelin, gitmeli boldum, mundan buýana mensiz oňar ýaly, näme gerek-ýaragyň bolsa aýt, menem bitireýin – diýipdir. Gelin känbir oýlanyp hem oturmandyr.

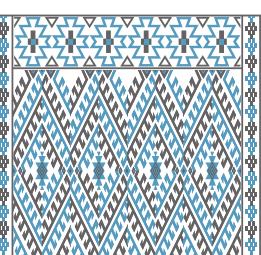
– Olar ýaly bolsa, aman git, maňa dünýe malyny goýsaň bolar.

Bagt agalaryň ulusynyň maşgalasyna diýenini goýup, oglanlaryň ortanjysynyň öýüne tarap ugrap-dyr. Oňa-da ýagdaýyny düşündiripdir, dilegi bolsa, aýtmagyny sorapdyr. Gelin:

– Olar ýaly bolsa, hol duran çuwallary gzyldan doldur-da, gidiber, sag-aman bar! – diýip, myhmanyny ýola salypdyr.

Bagt oglanlaryň üçünjisiniň gapysyndan ätläpdir. Onuň gelni hem ony mylakatly garşy alypdyr. Bagt oňa hem oturmakçy däldigini aýdyp:

– Senem näme dilegiň bolsa aýt, men indi gitmekçi – diýip, onuň islegini bitirmäge taýýar bolup durup-dyr. Gelin birsellem oýlanypdyr.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Aňrujy ýagdaýyň bolsa, bizden gitme! – diýip, gelin oňa mylakatlylyk bilen jogap beripdir. Bagt ýylgyrypdyr-da, gitmese bolmaýandygyny, hökman gitmelidigini aýdypdyr.

– Onuň ýaly bolsa, agzybirligi goýup gideweri! – diýipdir.

Bagt şolbada lampa aşak oturyp:

– Agzybirligi goýup, men nirä gideýin?! – diýipdir».

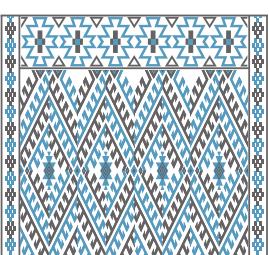
Şu tysalda beýan edilişi ýaly, agzybirlik öyüňizde hemişelik ornaşsyn!

Agzybirlik – jygaňyz, baş döwletiňiz!

Garaşsyz, hemişelik Bitarap Watanymyzyň il-halkynyň agzybirligi netijeli ösüşleri gazanmagymyzyň esasy şertidir.

Il-halkymyzyň agzybirliginde döwletimiziň öňündäki çözülmeli wezipeleri üstünlikli amala aşyrjakdygymyza berk ynanýaryn.

Agzybirlik Watan galasydyr!

Durmusyň

kadasy – paýhas pendi

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

A

ta-babalarymyzyň, meşhur taryhy şahsyýetlerimiziň il-ulsumyza galdyran pentleri asyrlaryň gatyndan many saçýar. «Oguznamalardaky» oguz tagmalarynyň emele gelmeginiň hekaýatynyň aňrysında uly bir rowayat ýatandyr. Oguz hanyň bu tagmalary, saçak edebini ýerine ýetirmegiň düzgün-tertibini özünde jemleyär. Bu türkmen kanunçylygynyň iň gadymy nusgalarydyr diýip hasap edýärin. Jemgyýetiň kesgitlemesi bilen ykrar edilen şol kadalar il-halkymyzyň türkmençilik yörelgelerinde kämilleşdirilipdir.

Adam eýýamlaryň dowamynnda ömür sürüp, bir hakykaty kesgitli ykrar etdi: akyl-paýhas könelmeyär. Wagt geçýär, akyl-paýhasyň manysy dür bolup öwüşgin atýar. Il-halkymyzda akyl-paýhasly çözgütleriň durmuşdaky ähmiýetini düşündirýän tysallaryň birnäçesi döredilipdir. Bu tysallar durmuşyň anyk ugurlarynda däl-de, dürli ýagdaylarda iň dogry ýoly

sayýlamaga mümkünçilik berýär. Şeýle rowayatlary Keýmir serdaryň ady bilen baglanyşdyryp, ýaşuly adamlar köp gürrüň bererdiler. Şolarda kesgir akylyň köp çylşyrymly pursatlardan baş alyp çykmaga, netijesizligi netijelilige öwürmäge peýda beryändiginiň mysallary getirilýär. Bu wakalary öz gözü bilen gören ýaly edip gürrüň beryän adamlar il içinde hazır hem bar. Olar geçen birküç asyryň wakalary babatda takylygy elden bermezlige çalyşýarlar. Akyl-paýhas bardaky söhbeti ilkibilen aşakdaky rowayatdan başlamaǵy göwne makul bilyärin. Gürrüň berjek hekaýatym «Çarwa hasaby» diýlip atlandyrylýar.

«Keýmir ýaş wagty hem obada sylanýan, hatly-sowatly oglan ekeni. Bir gezegem ol Hywa sapara baryan ýaşulular özünü äkitmänsoň, olaryň yzy bilen atyny münüp garama-garama gidiberýär. Esli ýoly geçip, Gün gyzar ikindiler Hywa baryar. Ana, tanyş atlar. Olar bir toplumrak edilibem daňylypdyr. Keýmirem köwejekläbräk esli durşuna, ahyry atyny baglayár. Soň ýaşulularyň bolýan ýerine girýär. Görse, olaryň diňe biri otyr. Ol:

— Bo-how! Keýmir! Bä, alyp gaýtmasagam, özüň geläýdiňmi? Aý, bolýa-da, meni hem: «Atlara göz-gu-

lak bolarsyň, galay» diýip, goýup gitdiler. Tizara ola-ram gara bermeli. Ind-ä, näme, senem gelipsiň. Bar, işiň şol mallar bolsun. Çolaşyp-çörneşip ýormesinler – diýip, Keýmire ýumuş buýurýar.

– Gör-ä, adamlary. Garbanjakmy, beýlekisem ýok, edil ýone ýaman algylý ýaly – diýip, Keýmir, daşarlar-da aýlaň-çaylaň edip ýörsüne seretse, ine, parç bolup, guşaklyga ýetiberen jöwen esli meýdany tutup ýatyr. Gapdalynnda-da, argyşçylaryň otuz-kyrk sany maly bar. Janawarlar gyzyl aç bolara çemeli. Jöwene ümzük atyp durşuna, duşagyny üzýäni hem bar.

– Aý, halypa, näme, mallaryň syryljyradyp, aç gyr-jakmy?! Goýber-dä, owsaryny boýnuna ora-da. Bary-bir bu jöweni Gün dogara ýetirmän, sowuk uryar-a – diýip, ol içerdäki oturanlara gygyrýar.

– Bu jöweni sowuk urjagyny nädip bilyäň? – diýip, mallara gözegçilik edýän adam geňirgenýär.

– Gün gaýra çöküp, gögüň dumandan düşegi şeydip syrylyberdigi, köne çarwalaryň hasabyna görä, daň atyberende sowuk bolaýmaly diýip, Keýmir ynamly gepleyýär.

– Bä, özüň-ä gögele ýigit ýaly welin, çeniň-ä biçem däl. Onsoň, doğrudanam, bagryňy oýkabermeli bu jöweni ertire çenli sowuk uraýarmyka?!

Keýmir hem öz aýdanynda ynamly durýar:

– Haý, halypa, anygyna ýetmän, olar ýaly zatda «Degene gözüm, menden däl» ediberseň, ertir nä güne düşjegiň belli däl.

– Be, onda ynamyň bar-ow şeýle boljagyna?

– Menem telbe däl. Hany, onsoňam, beýdip durma-da düýeleri boşadyşdyr-a?

– Ýok, oň-a meň bognum ysmaz. Mallary goýberdigim, ekin eýesi geler welin, öňünde durubilseň durda. Ýok, men muny oňarman.

Keýmir töwekgellik edýär-de, düýeleri boşadyşdyryp ugraýar. Yöne suw içesi salym geçip-geçmänkä-de:

– Sen, how, malyň parç bolup oturan dänelik ekine kowmaň näme? – diýip, ekin eýesi uly goh turzup gelipdir.

Keýmir şonda-da ýöwsellemändir-de, özuniň hälki pikirini oňa hem aýdypdyr.

Onsoň ekin eýesi:

– «Ýarym güne ýaryş ýok» diýipdirler, myhman hatyraň üçin, özüň bilen deň bolup durmaýyn. Er-tir aýdanyň bolaýsa, saňa Hudaýyň gülüp bakdygy, sowuk-aýaz ekinlere golaý gelmedik halatynda bolsa, dadyňa kim ýetişerkä? – diýipdir.

Emma ertesi aladaňdanlar aýaz ähli ekini gök daş edip taşlayar».

Keýmiriň akylllykda owazasy şeýdibem il içine aýlanyberýär. Onuň akylllydygy hakyndaky halkyň hakydasynدا galan gürrüňlerden başga-da köp rowaýatlar döräpdir.

Bu hekaýatlarda durmuş ýörelgeleriniň asyl mazmuny halkyň akyl-paýhas gymmatlygyndan gelip çykýar. Keýmir serdar hakyndaky ir wagtlarda ýasululardan eşiden rowaýatlarymyzda halkymyzyň durmuş ulgamynyň esasy güýjuniň akyl-paýhasdadygy ykrar edilýär. Topragy özleşdirmek, zähmet endiklerini ösdürmek, şonuň ýaly hem goranmak ukyby üçin zerur bolan söweşjeňlik endiklerini kemala getirmek hemde akyl-paýhaslylyk bilen bagly pursatlar taryhy şertleriň, durmuş zerurlyklarynyň esasynda düşündirilýär. Ata-babalarymyzyň ekerançylygy özleşdirenen döwürleri Oguz hanyň syýasy taglymatlarynyň durmuş ähmiyetini pugtalandyrdy, gerçekligiň adam mertebesini beýgeldýän alamatynyň čuňlaşmagy bilen, Görogly keşbi kemala geldi, söweşjeň şahsyýetiň meşhurligyi ulus-ile ýaýrady. Magtymguly akyldar halkymyzyň akyl-paýhasa bolan yhlasly ymtylmasyny beýik derejä gösterdi. ll-halkyň paýhasynda özleşdirilen bu ýörelgeler durmuş ulgamyna öwrüldi. Şonuň esasy hem

DURMUŞYŇ KADASY - PAÝHAS PENDI

geljekki nesilleriň ykbaly barasyndaky düýpli aladadır. Keýmir serdar: «Eger siziň bir danyşment ogluňyz bar bolsa, sizem ony akylyna däl-de, görküne seredip bir maşgala öýerseňiz, zordan dowaryň yzyna eýgerýän agtyk görersiňiz. Eger ogluňyzdan tamaňyz çykmasa, onda hem ony öylendirmek niýeti bilen sorag-ideg edeniňizde, maşgalanyň görküne däl-de akyl-paýhasyna seredip, gelin edinseňiz, akyllı-edenli, gezi-gep, sözi-söz ösdürimler kemala geler» diýip öwüt edipdir. Munuň hem sebäbini ýaşulular il-ul-sumyza akyl-paýhasly, il-gününi galkyndyrjak nesilleriň gerekdigi bilen düşündirýärdiler. Akyl-paýhasly, özüniň pederleriniň geçmişine hormat goýyan, olaryň wesýetlerini ýerde galdyrmaýan kemally perzentleri terbiýeläp ýetişdirmegi, Keýmir serdar zynharlap aýdypdyr. Keýmir serdaryň gyzy, gelni hakynthaky rowaýatlar size tanyşdyr, mirasgärler şol maglumatlaryň birnäçesini il içinden topladylar. Şeýle gürrüňleri ýaşululardan eşidip, kemala gelen nesil olaryň manysyna has ýiti aň edýändirler. Akyl-paýhas bolsa, adamyň zandy, onuň terbiýesi bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr. Önem biri: «Bizde bir ogul bar, elinden dür dökülyär, ekiniň bir başyndan girse, geçen ýerin-

däki toprak gämik ýaryp çykýar. Bir okunda iki sany keyigi birden awlaýar» diýip, oglunu taryp etmäge başlapdyr. Önem onuň oglundan göwnüniň suw iç-meyändigine belet adamlar oňa:

– Onda, näme, sen ondan närazy bolýarsyň?! Beýle edenli ogul kime ýetdirýär. Sen-ä gadyrbilmez ekeniň – diýişyärler. Yaňky adam şonda:

– Wah, adamlar, meniň aýdyşym ýaly oglum ähli zady başarıyar, ol azaphonam, edermenem, ýöne onda iň esasy zat – akyl ýok – diýip, içi ýangynly zeýrenipdir. Oglunyň nadanlygyna jany ýanypdyr».

Munuň manysy adamda terbiye bilen dürli ukyplary we başarınyklary kemala getirmek bolar, ýöne akyl-paýhas edinmek kyndyr. Halk içinden ir wagtlarda akyl-paýhasyň bagtly bolmagyň esasydygyny aýan edýän täsin söhbetleriň birnäçesini eşidipdim. Olaryň köpüsini kitaplardan hem okadym. «Akylly gyzjagaz» atly hekaýatyň mazmunyna meňzeýän başga-da köp ýordumlara duş geldim. Häzir «Akyllyja gyzjagaz» atly şol hekaýaty doly beýan edeýin:

«Gadym zamanlarda bir hökümdar ýaşapdyr. Onuň raýatlarynyň arasyndan pähimlisinden pähimli ni saýgarmak üçin, täsin sowallary bermek edähedi

bolupdyr. Ol şeýdibem il içinden pähimli adamlary saylap, olary köşkde işlemäge çagyrypdyr. Ol şeýle jar çekdiripdir: «Kimde-kim iň süýji, iň agyr we iň gaty zadyň nämedigini aýdyp bilse, şoňa atyň kellesi ýaly gyzyl berjek». Her kim bir zat diýipdir: «Gum agyr, daş gaty, bal süýji» diýen ýaly jogaplar bilen, gzyldan hantama bolupdyrlar. Emma bu aýdylanlar patşany kanagatlandyrmandyr.

Bu welaýatda bir garyp demirçi ussa-da bar eken. Günleriň birinde ol bagtyny synap görmek maksady bilen, patşanyň ýanyna gitmekçi bolupdyr. «Dile geldi, bile geldi» diýlenini edip, bir zatlar aýdaryn. Bagtym işläp, patşanyň göwnüne jaý bolayady-da» diýip, pikir edipdir.

Şeýle hyáýal bilen patşanyň köşgüne ugramakçy bolup duran mahaly, on-on iki ýaşlyja ýekeje gyzy ýanyna gelip:

– Kaka, sen nirä gitmekçi bolýarsyň? – diýip sorapdyr. Ussa näme hyáala münenini aýdypdyr.

Gyzy:

– Munyň bolmayár, kaka. Jogabyny anyk bilmän, baranyň biderek bolar. Yöne, bilmeyän bolsaň, men öwredeýin welin, sen şol zatlary aýdaýgyn. Patşa:

«Kim öwretdi?» diýip soranda bolsa, günämi geçmegini şert edip goý-da, soňra mendigimi aýday – diýip, kakasyna ol soraglaryň jogaplaryny hem aýdyp goýberipdir.

Garyp ussa patyşanyň huzuryna gelip, onuň sowallarynyň jogaplaryny bilyändigini habar beripdir. Patyşa hem:

– Beýle bolsa, aýdyp otur – diýipdir.

Ussa:

– Dünyäde iň agyr zad-a – kişä beren wadaň bolýar, iň gaty zat bolsa – garyplyk, iň süýji zat hem jübütlik – diýip, gyzynyň öwredenlerini aýdypdyr.

Emma patyşa: «Näme üçin beýle bolýarmış? Sebäbini düşündir» diýipdir welin, ol gümmi-sümmi edip, idili zat aýdyp bilmändir. Onsoň patyşa jogaplary ussanyň özüniň tapmandygyny aňyp:

– Gönüňden gel-de, boýun al! Saňa bu zatlary kim öwretdi? – diýip, muny gyssap ugrapdyr.

Ussa hem:

– Şol öwredeniň günäsini geçseňiz, aýdaryn – diýipdir.

Patyşa:

– Bar, geçdim, aýt göreýin, kim ol? – diýip, gyssapdyr.

DURMUŞYŇ KADASY - PAÝHAS PENDI

Ussa:

— Meniň on-on iki ýaşly gyzjagazym bar, patyşahym, şu jogaplary-ha şol öwredip goýberdi – diýip, jogap beripdir.

«Beýle ýaşajyk halyna, şeýle jogaplary tapýan bol-
sa, ol juda akyllı gyzdyr. Men onuň özünü görmesem,
bolmaz» diýip, pikire çümen patyşa ýasawullaryna
derrew şol gyzjagazy alyp gelmegi buýrupdyr. Gyzja-
gazy örän basym getiripdirler.

Patyşa:

— Yeri, gyzjagaz, hany aýt bakaly, o näme üçin kişä be-
ren wadaň iň agyr zat bolýarmış? Näme üçin garyplyk
gaty bolup, jübütlik iň süýji zatmuş? Yaş janyňa sen bu
zatlary nireden bilýärmişиш? – diýip, oňa ýüzlenipdir.

— Ey, hormatly şahym, men bu zatlary öz öýümiz-
de bolup geçýän zatlar esasynda bilýärin – diýip, gyz-
jagaz alňasaman, düşündiripdir:

— Ynha, meniň kakam demirçi ussa. Oňa bejertmek
ýa ýasatmak üçin, her kim her hili ýumuş buýurýar.
Özlerem kakamyň olary haçan ýetişdirjegini wada-
laşýarlar. Ana, onsoň kakam şol diýen wagtyna čenli
ýetişdirjek bolup, ýagny wadasynda tapyljak bolup,
galýar bir azara. Onuň gjelerine ýatman geçirýän

mahallaram gyt bolmaýar. Kişä beren wadaň agyrlygyny-ha men, ana, sondan bilyän.

Garyplygyň iň gaty zatdygynam kakamyň bolşun-dan görýän. Ol ussa bolansoň, gelim-gidimimizem köp. Näçe işlese-de ýetirinip bilenok. Käte öye gelen adama hödür etmäge hiç zadymyzam bolanok. Emma kä kişi kakam gysgançlykdan şeydýändir öydüp, oňa «Ussa gaty» diýýärler. Hakykatda welin, kakamy gysgançlyk däl-de, garyplyk gaty edýär. Hey, onsoň, garyplykdan gatam bir zat bolarmy, patyşahym?!

Jübütligiň süýjüdigini bolsa, ine, şundan bilyän: Men öýümiziň ýekeje perzendi. Şonuň üçinem ejem bilen kakam meni hemiše aralaryna alyp ýatýarlar. Şeýle eý görýärler. Emma ilkagşam şeýdip ýatsagam, ertir turanymyzda, men bir çetde bolup çykaýýaryn. Hany, aýdyň-da özüňiz, ýeke perzentden ileri bolansoň, jübütlikden süýjem bir zat bolarmy?! – diýip, gyzjagaz sözünü tamamlapdyr.

Patyşa gyzyň jogaplary bilen razylaşypdyr. Oňa atyň kellesi ýaly gyzyl hem beripdir. Yöne şeýle akyllı gyzы özüne almak hyýalyna-da düşüpdir. Şonuň üçinem, gyz bilen kakasyny ugradandan soň, derrew

öz wezir-wekillerini maslahata ýygnapdyr. Bular gyzyň öýüne sawçy ibermek kararyna gelipdirler.

Sawçylar ussanyň ýanyna gelip, oňa patyşanyň habaryny ýetiripdirler. Öz ýaşajyk gyzyny gojalan patyşa rowa görmese-de, ussa näderini bilmändir. Şanyň gazabyndan gorkupdyr. Onsoň birsalym oýlanyp oturypdyr-da, ýagdaýy gyzyna aýtmagy ýüregine düwüpdir. Şeýle pikire gelensoň, sawçylara garap: «Siz biraz garaşyň, men häzir gelerin» diýip, göni gyzynyň ýanyna gaýdypdyr. Özi welin, diýseň keýpsiz diýýär. Gyzy bir zadyň bolanyny aňlap, kakasynyň ýüzüniň salyklygynyň sebäbin sorapdyr. Ussa ýagdaýy bolşy ýaly aýdyp beripdir.

Onda gyzy:

– Kakam jan, sen onuň üçin birjigem gam çekme. Bar-da, sawçylara: «Gyzyň özi bilen gürleşin. Ol: «Galyňmy özüm saljak» diýýär diýip aýday – diýen.

Ussa gyzynyň sözünü sawçylara ýetiripdir. Sawçylaram: «Beýle bolsa, baraýarys» diýsip, gyzyň ýanya gelipdirler. Gyz hem olara garap:

– Ýagşy habaryňyz-a bar eken welin, meň bahama patyşanyň güýji ýetermikä? – diýip, köpmanyly sözler bilen ýuzlenipdir.

Sawçylar:

– Weý-weý, aýdýanyňyz näme, şanyň hazynasy uludyr, bir gyz-a däl, on gyza-da güýji ýeter. Arkayyn kesiberiň galyňyňzy – diýipdirler.

Gyz:

– Beýle bolsa, berk belläň-de, patyşa bolşy ýaly ýetiriň. Meniň galyňym, ine, şu zatlar bolmaly: on guzy, ýigrimi böri, otuz iner, kyrk gysrak, elli ýylky, altmyş agta, ýetmiş nogta, segsen seg, togsan torba.

Sawçylar heşelle kakyşyp:

– Bujagaz zatlaň dagy biziň patışamazyň ýanında nämejikmiş?! – diýşip, begenişip gaýdypdyrlar. Gele-gelmäne-de: «Biz-ä aňsat guda bolaýandyrys, patışahym!» diýşip, gyzyň özüne kesen galyňyny oňa sanap beripdirler.

Bularyň getiren habarynyň ýöne-möne mana eýe däldigini aňlan patyşa birsellem pikire çümüp oturypy-dyr-da, soňundanam olara garap:

– Eý, akmaklar, ýagşy-da bir guda bolan eke-niňiz-ow! Ol-a siziň paňkelledigiňizden peýdalanyп, meni ýaňsylap goýberipdir – diýipdir.

Sawçylar şonda-da nämäniň-nämedigine düşünmän:

– O nähili beýle bolýar, patışahym! – diýşenler.

Patyşa:

– Munuň nähilisi ýok, düşnükli zat: ol gyzyň «on guzy» diýeni adam on ýaşynda guzy ýaly bolýar diýip aýtdygy bolmaly. Beýleki salgylary-da şo kysmy zatlar. «Ýigrimisinde böri ýaly, otuzynda iner kimin, kyrkynda gysrak deýin, ellisinde ýükçi ýylka barabar, altmyşynda agtadan enaýy däl, ýetmişinde nogtalap idip ýörmeli, segseninde sege, ýagny ite çalymdaş – üýrüp oturan, togsanynda torba dakan ýaly edip bermeseň, iýmitinem özi alyp bilmeyän derejede bolýandyr» diýipdir. Özem onuň beýle diýmesi asla ýöne ýere däl. Ol meniň gojalyggyny, özüniň bolsa juda ýaşajykdygyny, şoňa görä-de biziň biri-birimize asla taý däldigimizi aýlap-öwrüp aýtdygy bolmaly. Bolsa-da örän akyllı gyz eken – diýip, patyşa ondan bütinley utulanyny boýun alyp, gyza ýene-de köp altyn-kümüş sowgat iberipdir we oňa öýlenmek pikirinden üzül-kesil el çekenmiş».

Hekaýat durşy bilen manydyr. Hökümdaryň sowaly hem manyly jogaby talap edýär, şeýle sowalyň özi akyl-paýhasa hormatyň çuňňur beýanydyr. Şular ýaly hekaýatlar durmuşyň dürli pursatlaryna laýyk manyny özünde jemleyär.

Akyl-paýhaslylyk hakynda il-halkymyz «Akyl ýasha däl, başda», «Akyl – Allanyň gözüdir, ynsap – halk gözüdir», «Akyl aňlanylýan we aňlanylmaýan dertleriň baryndan halas edýändir», «Akyl kämilligi Watanyň nämedigine düşünmekdir», «Akylyň iň ýokary derejesi parasatdyr» diýen ýaly pähimli pikirleri döredipdir.

Türkmençilikde «akyly gözünde» diýen düşünje hem bar. Bu özüne aýdylany ýadyna düşüp, gerekmejek hereketi etmekden saklanýan çaga barada aýdylýar. Çaga dogry hem-de dogry däl zatlar düşündirilýär, ol diňleyýär. Soň şol pursat onuň ýadynnda galýar. «Akyly gözünde» diýmek – çaganyň ýitiliginiň aňladylmagy, ýagny çaganyň haýsy zadyň dogrudygyna gözü ýetip dur diýmek. Ýöne bu jümleleriň goni manysy hem bar. Dana, pähimli adamlaryň gözü üýtgesik, akyl-paýhas çuňlugyny özünde şöhlelendirýär. Şeýle adamlaryň ýüzi nurana bolup, ýaşulularyň pähimdarlygy olaryň peşeneli keşplerinde jemlenýär. Akyl-paýhaslylygyň şu alamatlaryny bolsa aýan edýän adamyň gözüdir! Pähimli hekaýatyň her biri aňyň täze açyşydyr. Şeýle «açýşlar» her bir adam üçin oýlanyşykly çözgüde gelmegiň mümkünçiligidir. Her sözi manydan dür saçýan hekaýatlaryň ýene birini beýan edeýin:

DURMUŞYŇ KADASY - PAÝHAS PENDI

«Öňem bir adam agyr halda, hassa ýatyrka, miras-
düşer iki ogluny ýanyna çagyrypdyr.

— Ynha, bir küýze altyn. Ynha-da, baş tanap ýer. Yla-
laşyp özüňiz bölüşiň! Menden size galjak bar baýlyk
şular – diýip, olara eýeçilik etmegi tabşyrypdyr.

Oglanlaryň kiçisi edeplilik bilen:

— Ilki agam saylasyn, ol – uly, menem ondan soň
galanyny alaryn – diýipdir.

Agasam:

— Ýok, ýeke inim bar, ol ilki göwnüne geňessin –
diýip, oňa mähirli gözünü aýlapdyr.

Olaryň ýanynda gelinleri hem bar ekeni. Dogan-
laryň kiçisiniň gelni:

— Atasy, ogullaryň deň tutjak bolsaň, altynam, ýe-
rem deň iki bölüp ber. Küýzedäki kör altyn, ýerem kö-
pelyän altyndyr. Altyny alan ogluň sowup guitaransoň
garyp düşer, ýeri alan ogluňam halal zähmet çekip
bilse, baýamak bilen bolar – diýip, pyşyrdapdyr.

Bulary diňläp ýatan hassanyň gözü nurlanypdyr. Ol
hassalykdan hem aýňalan ýaly bolupdyr. Kiçi gelniň
pikirini diňläp, olardan göwni bitipdir».

«Kör altyn, köpelyän altyn» – täze düşünjeler bolup,
«köpelyän altyn» emlägiň emlæk gazanmagyny aňlad-

ýar. Emlägiň emläk gazanmagy diýip, islendik zady, akyl-payhas, ylym baylygy – emlägi işletmegiň, dogry peýdalanmagyň netijesine aýdylýar. Akyl-payhasa eýeren adamyň ýalňyşmaýandygy, ynha, şu rowáyatda açylýar:

«Atly bilen eşekli adam ýolda ýoldaş bolupdyrlar. Saglyk-amanlyk sorasylandan soň, eşekli atlydan onuň adyny, atasynyň adyny, nirä barýanyny, aý garaz, hemme ýagdaylary sorap bilipdir. Ep-esli ýöränlerinden soň, atly haly horjunynyň sag gözünden bir gysym iri hozy alypdyr-da, eýeriň gaşyna urup döwüp, eşeklä hödür etmezden, iýip başlapdyr.

Eşekli atla garap: «Bir gysym hoz berseň, oňat akyl bereýin» diýipdir. Atly oňa bir gysym hozy eliniň tersi bilen uzadypdyr. Eşekli: «Bir adam bilen sallaşanyňdan soň, derrew ol adamyň adyny sora-gyn» diýse, atly: «Men ony bilýärin» diýipdir. Ep-esli ýöränlerinden soň atly ýene-de horjunynyň sag tarapyna elini sokupdyr-da, ýagly çörek alyp iýip başlapdyr. Eşekliniň agzy suwaryp, oturyp bilmändir-de: «Dost, el ýaly çörek berseň, men saňa akyl bereýin» diýipdir. Atly eliniň tersi bilen el ýaly çöregi uzadypdyr. Ýolagçy adam çöregi alypdyr-da: «Şol adamyň ni-

rede ýasaýanyny soragyn» diýipdir, atly ýene-de öňki sözünü gaýtalapdyr.

Atly horjunynyň çep tarapyndan suw alyp, içip, hödür etmezden, ony horjunyna saljak bolupdyr welin, eşekli oturyp bilmän, «Suw berseň, akyl bereýin» diýipdir. Eşekli atlynyň beren suwuny alyp: «Oturan ýeriňi ile berme» diýipdir. Atly hem: «Ony bilýärin» diýipdir.

Atly ýene-de horjunyndan pisse çykaryp, iýip başlapdyr, eşekli: «Bir gysym pisse berseň, akyl be-reýin» diýipdir. Atly bir gysym pissäni ýene eliniň ter-si bilen beripdir. Eşekli ony alyp: «Buýrulmadık işi etmegin» diýipdir welin atly ýene öňküleri ýaly «Men ony bilýärin» diýipdir.

Şeylelik bilen eşekli öz obasyna ýetip, atla garap: «Men-ä öz obama ýetdim» diýipdir. Eşekli ony myh-man alýar we özüniň hormatly myhmany hökmünde öýüniň töründe oturdýar. Şol gün eşekliniň öýüne myhman köp gelipdir. Atly bolsa, gelene ýer berip, özi hol aýak uja geçýär. Myhmanlara nahar çekilyär. Soňra çayý, gawun getirilipdir. Oturan mähellede her kim nahardan soň ilkibilen çayý içmäge başlapdyrlar.

Gawun bolsa, süýşürilip-süýşürilip, şol atlynyň öňüne eltilyär. Atly bolsa, ilki çay ícmän, gawuny kesýär-de käselemäge başlanda, bir ýigit atlynyň elindäki altyn saply kümüş pyçagy görüp: «Ana, men ýiten pyçagymy tapdym!» diýip, atlynyň ýakasyndan ebşitläp tutýar. Öý eýesi ol ýigide yüzlenip: «Bu meniň myhmanym» diýip, atlyny halas edipdir. Şondan soň gedem ýigit öý eýesiniň özüne ýolda beren pentlerini biygtyýar ýadyna salypdyr».

Şunuň üstüne ata-babalarymyzyň az sözläp, köp diňlemegiň peýdasy barada nygtap aýdandyklary hem goşulsa, has makul bolar. Ata-babalarymyzyň paýhas edip, bellibir netijä gelmezden öň, «Bähbit bolsun!» diýmekleri hem şonuň üçindir. Munuň özi oýlanmagyň, akyllı adamlaryň, ýaşulularыň gelen netijesine garaşmagy ündemegiň hem bir täridir. Her bir adam özüne nämäniň gerekdigiň gowy düşünýändir, ýöne özüň bolmak, özüne düşünmek aňsat hem däldir. Bu paýhasly seljerilmeli meseledir. Iň gowusy danalaryň pikirini diňläp bilmekdir.

Men şu pikiri aýratyn belläp goýupdym: «Nämäniň doğrudygyny bilmän, çylşyrymly ýagdaýda galanyňda halas edýän bir ýol bardyr: ol adalatly bolmak-

DURMUŞYŇ KADASY - PAÝHAS PENDI

dyr! Gözüňi ýum-da, adalatly bol! Adalatly bolmagy, hakykaty aýtmagy başarsaň, hiç ýalňyşmarsyň. Eger hakykaty aýdanyňa töweregiňdäkiler birbada düşün-medik bolsalar hem, adalatly bolmak iň dogry ýoldur. Onuň ahyry gowudyr, iň bolmanda, adam hakykaty aýtsa, ynsabyna göni sereder, ýüregi ynjalykly bolar. Bu bolsa ömrüňi uzaldýar».

Mana baý rowaýatlardan ýene-de birini şu ýerde ýatlaýyn. Olardaky gahrymanlar belli şahsyýetler, olaryň ähmiýetli jemgyýetçilik orny akyl-paýhas gymmatlygynda jemlenýär.

Soltansöýün Myralynyň akyl-paýhasyny synap görmek üçin ondan:

– Ýalan bilen çynyň arasy näçe menzildir? – diýip sorapdyr. Myraly jogap hökmünde gözü bilen gulgynyň aralygyna baş barmagyny goýupdyr. Myralynyň pähimliliginden her gezek hem Soltansöýüniň göwni göterilipdir.

Hawa, Soltansöýün bilen Myraly baradaky hekayatlarda taryhy hakykylyk bilen hyýaly çeperçilik jähetini anyklaşdyrmak ylmyň işi. Yöne şol hekayatlar halkymyzyň terbiýeçilik mekdebiniň, durmuş ýörelgeleriniň berk esaslylygyny kemala getiryär.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Ata-babalarymyz şeýle tymsallar bilen il-halky-myza ebedi pent galdyrypdyrlar. Akyl-paýhas tym-salynyň manysyny tirmäge hem akyl gerek.

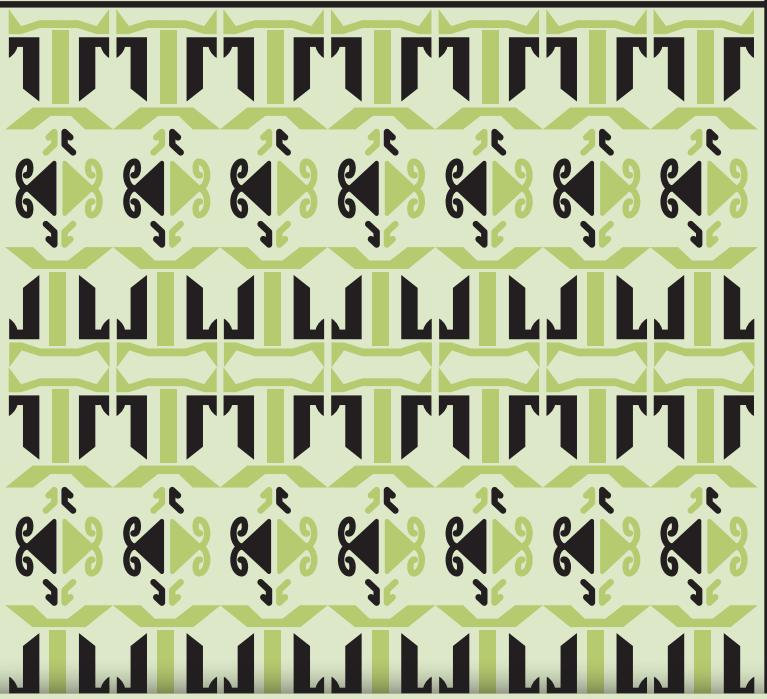
Ýiti akyly bolan, pähimli oýlanmagy başarıyan nesiller döwrüň zerurlygyna aýdyň düşünip bilyärler.

Akylly ogul-gyzlar Watan gymmatlygynyň manysyna aýdyň düşünýän pähimdarlaryň nesilleridir.

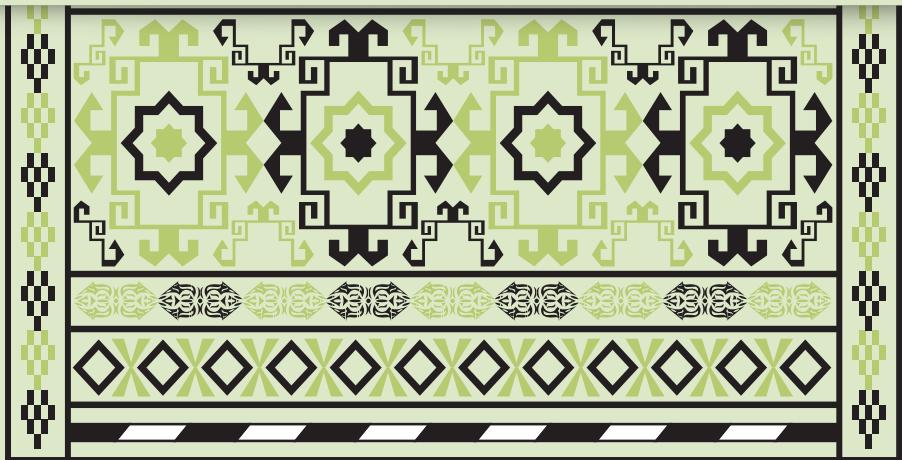
Geljegimize ynamlylygymyz watançy, akylly-başly oýlanyp bilyän ýaşlarymyza baglydyr.

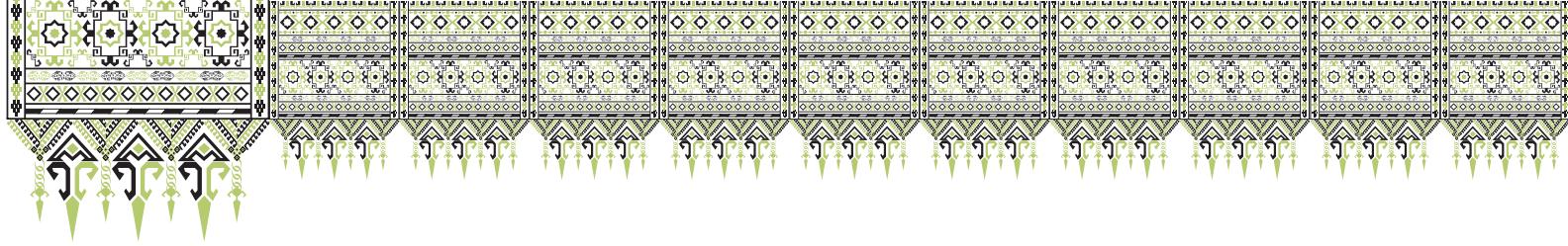
Dünýämiz abadan, ýurdumyzyň her bir rayaty üçin durmuşymyz hazırlı bolsun!

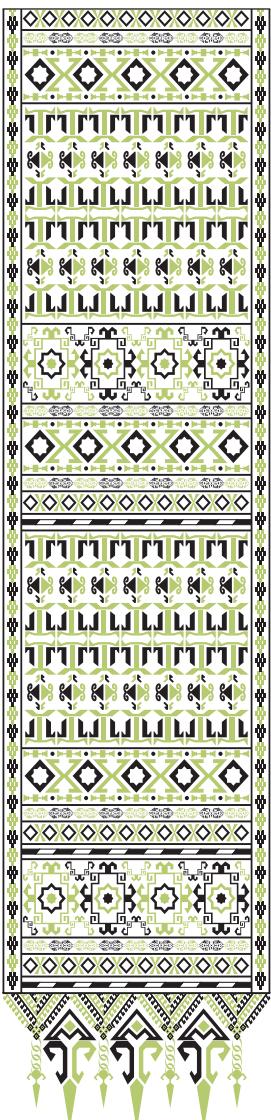

Ýoluňyza rowaçlyk
nur saçsyn!

TÜRKMENİŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

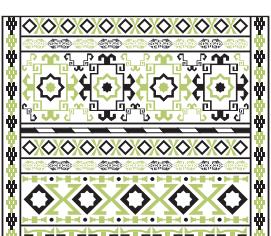

G

adymy heňňamlar öz owazasyny äleme ýaýypdyrlar. Şonuň üçinem ynsanlar asmana söýgi, Zemine hem yħlas bilen, ömür ýollaryna şugla saçýarlar. Çünkü asman – Zemin bitewüligi Oguz hanyň erkana il bolup, parahat ýaşamak hakyndaky yörelgesiniň örküdir. Ata-babalarymyzyň pähimli tysallary olaryň nesillerine ýollar köňül namalarydyr. Atalaryň pendi bolsa, nesiller üçin müdimi eýerilmeli tälîm-terbiýedir.

Biz atalaryň wesýetine hemise ygrarly ýaşamagy öz durmuş ýörelgämize öwürdik. ll-ulsumyzyň Oguz han zamanyndan bări dowam edip iň ygrarly yörelgesi agzybirlikdir, Oguz hanyň durmuş ýörelgelerinde many almaly ikinji bir ýagdaý onuň öý-ojak baradaky garayýşlarynda ýüze çykýar.

Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe her bir türkmen maşgalasynyň abadan durmuşda,

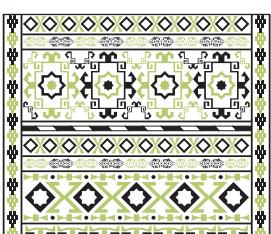
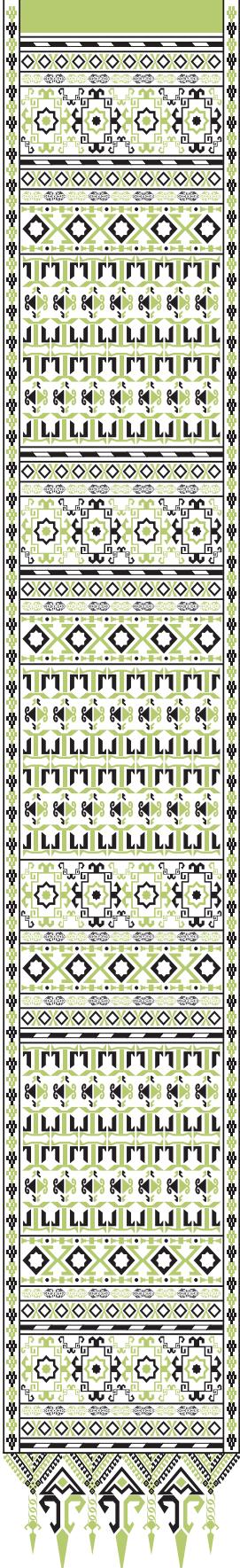
ÝOLUÑYZA ROWAÇLYK NUR SAÇSYN!

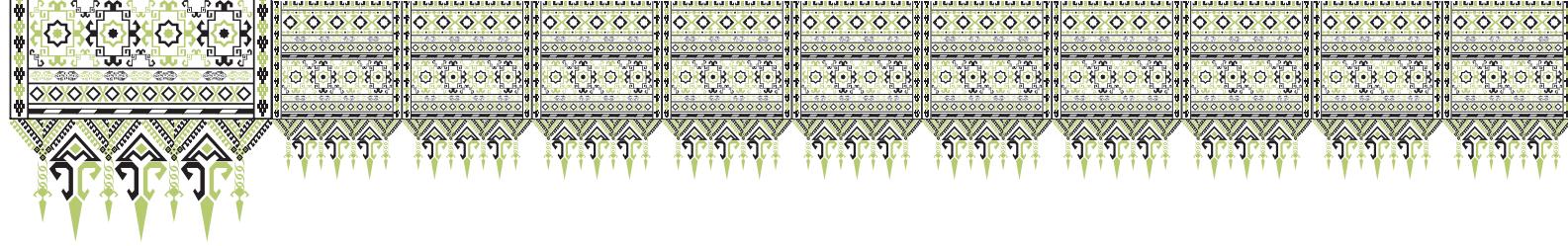
ýaşamak üçin juda oňayly jaýlarda rahat özür sürmegi, agzybirlikde öz çagalarynyň geljegine guwanmagy hakynda düýpli aladalar edilýär. Bular döwletiň hem, agzybir türkmen jemgyýetiniň hem esasy aladasdyr.

Çünki öý-ojak ynsanyň örküniň baglanan mukaddesligidir. Ynsanyň dünýä yhlasy, gözellige söýgüsü onuň öz öýüne bolan gatnaşygyndan başlanýar. Öý gurmak mukaddeslik ojagyny bina etmekdir.

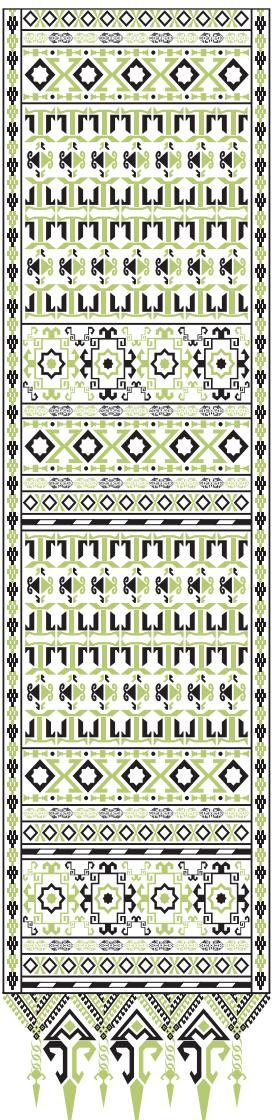
Türkmen öyi – türkmen paýhasynyň dünýä inyän giňişlidir.

Öyünde sen özükisiň, öýden daşda iliňkisiň. Şonuň üçindir, türkmençilikde köpçülükden aýagyny üzen kişiniň gaýratyna kän ynam edilmez. Adamyň adamlygy onuň il-halk bilen gatnaşygynda açylýar. Öyi ynsanyň özünü diňlemäge, köňül gözüniň aýan eden hakykaty hakynda özi bolup oýlanmaga mümkünçilik berýän ýerdir. Hut şonuň üçinem il-halkymyz öý-ojagyň rahatlygyna hemise sarpaly garayár. Öýde seniň üçin iň mähribanlaryň, aladaňy edýän janköýerleriň bolmagy hem küýsegdir.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Gadymy rowaýatlaryň mazmunyndaky üçünji bir pähimli ýörelge adalatlylykdyr.

Adalat jemgyýetiň berkligini alamatlandyrýan düşünjedir. Adalatly ýasaýyş bagtly ýasaýyşdyr. Gadymy ertekilerde öz maksadyna ýetýän gahrymanlar adalaty dabaralandyrýarlar. Adalat bagtly ýasaýşa eltýän iň dogry hem ygtybarly ýoldur. Adalat ýörelgeleri ynsany maksadyna ýetirýär. Adalatlylyk ynsanyň gylyk-häsiýetindäki iň sypaýy ýörelgeleriň ulgamydýr. Lebzi halal, doğruçyl, hakyna kayyl, sabyrly, päli pes, eli açık, asylly, batyrgaý, mert adamlara adalat hemiše ýaran bolýar. Çünki adalat «hak» we «nähak» babatda iň takyk netijedir, aýdyň seljermedir.

Türkmenistanyň Konstitusiýasy adalatly ýörelgeleriň synmaz sütünidir.

Döwletara gatnaşyklary parahatçylykly ýol bilen berkitmek halkomyzyň Oguz han zamanyndan bări ygrarly ýörelgesidir. Şol ýörelge häzirki günde döwrebap mazmunda Garaşsyz türkmen döwletiniň halkara gatnaşyklaryndaky üstünliklerinde wajyp orny eýeleýär. Türkmenistan halkara gatnaşyklarynda taraplaryň bähbitlerini hiç bir babatda ünsden düşürmeyän ygtybarly hyzmatdaşdyr. Munuň özi

ÝOLUÑYZA ROWAÇLYK NUR SAÇSYN!

döwletimiziň parahatçylyk söýjilikli taglymatlarynyň aýdyň dabaralanmasydyr.

Dostluk, goňsuçylyk däp-dessurlary eziz Diýarymyzda dünýä döwletleri bilen hyzmatdaşlygy ýola goýmakda aýdyň ähmiýete eýedir.

Watany myz dostluguň, doganlygyň gülleyän bagtyýar mekanydyr. Biz bu mekana gonak bolup gelene ýagşy arzuwlarymyzy ýetirýärис. Halk myzyň «Gelen – döwlet» diýen aýtgysynyň düýp manysy hem şondadır. Häzirki döwürde gadymy ata-babalarymyzyň mährinden, sahawatyndan bina bolan dost-doganlyk köprüsi barha berkeyär.

Türkmenistan – Bitaraplygyň mekany.

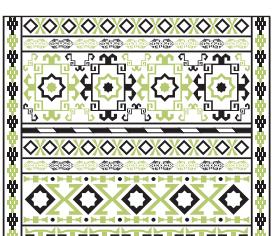
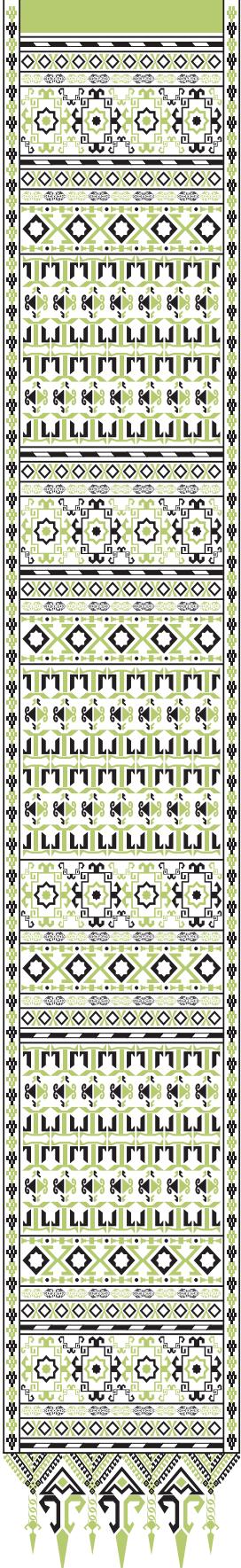
Eziz Diýarymyzda bu gün durmuş daragty gül açýar.

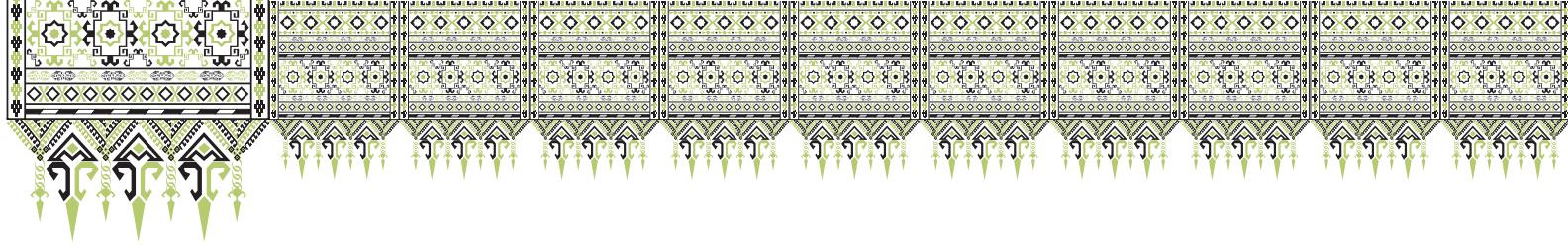
Goý, dünýäde dost-doganlyk has-da berkesin!

Mähriban ata-babalarymyzyň bize galdyran adalat ýoly dowamat-dowam bolsun!

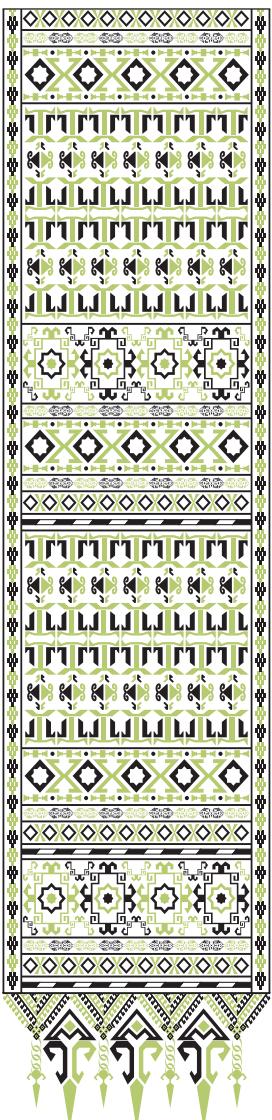
Oguz pentleri türkmen il-ulsy üçin halypa pentleridir, çünki olar hiç haçan könelmeyän hazynanyň göwheridir.

Bu hazyna halkyň hakydasydyr.

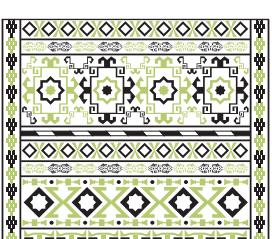
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Halk hakydasynyň göwheri – ata-babalarymyzyň bize miras goýan hekaýatlardyr rowaýatlary durşuna pähime ýugrulandyr. Mähriban Watanymyzyň ajaýyp döwri rowaçlyklaryň ýaran bolan döwrüdir, pæk ýurekden edýän yhlasymyzyň miwesidir. Geçen 2019-njy ýyly biz «Türkmenistan – rowaçlygyň Watany» ýyly diýip yqlan etdik. Durmuşdan gerekli tejribe alan pursadyňda, netijelilik bilen ýüzbezýüz bolýarsyň. Diňe şondan soň işiň rowaç bolup başlaýandygy duýulyar. Rowaçlyk tejribeleriň jemidir, bagtdyr hem-de türkmen döwletiniň berkaralarydyr.

Üstümzdäki 2020-nji ýyly «Türkmenistan – Bitaraplygyň mekany» ýyly diýip yqlan etdik. Bu şygar häzirki döwür üçin niýetlenilen hem bolsa, onuň kökleri gadymy taryhdan başlanýar. Çünkü adamkärçiliğiň iň asylly ýörelgeleri türkmençilik ýörelgeleri, döwletlilik ýörelgeleri bolup ýasaýar. Olary düzýän bolsa, pähim-paýhaslardyr, milli-ruhy taglymatlarymyzdyr.

Halkymyzyň ruhy mirasy pähim we zehin kuýaşyndan nurlanan edebiýatymyzdyr, däp-dessurlarymyz-

ÝOLUÑYZA ROWAÇLYK NUR SAÇSYN!

dyr, urp-adatlarymyzdyr. Manynyň özenine ýetmegiň syry olaryň häzirki döwrümizdäki gymmaty babatdaky garaýylarymyzdyr.

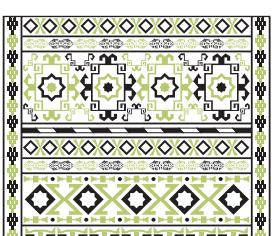
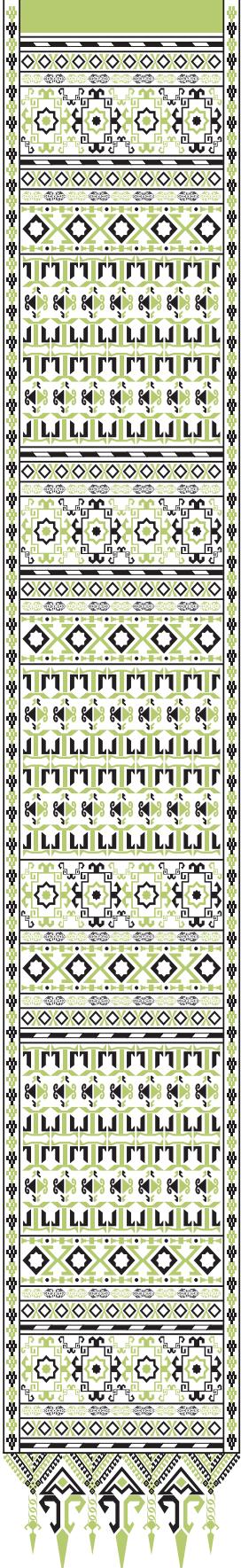
Olary geljekki nesillerimize ýetirip, biz geljegiň sütünlerini bina edýäris, adamkärçiliğiň belentligiň Tuguny parladýarys. Rowayatlar, pähimli çepeň sözler bilen öz öwütlerimizi, ýol-ýörelgämizi geljege ebedi miras goýýarys. Olarda nesilleriň aragatnaşygyny üpjün edýän uly güýç bar. Rowayatlardyr hekaýatlar mähirden nur alan, tenekar deýin gymmatly, kalbyň ýyladýan gymmatlyklardyr.

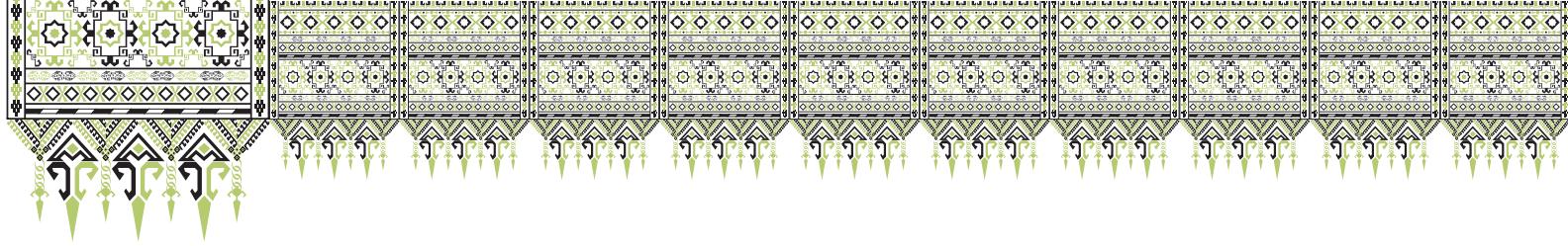
Rowayatlaryň her birinde tükeniksiz uly many bar. Olary birlayý okaýaryn, manysy hakyndaky pikirleri- mi eziz okyjylarym bilen paýlaşýaryn. Galanlaryny hem özbaşyna jemleyärin. Olaryň manysy hakynda, goý, her okyjy öz pikirini jemläp, netije çykarsyn.

Ýollaryňza rowaçlyk şugla saçsyn!

Türkmenistan ajap mekan, rowaçlygyň Watany!

Eziz Watan, dünýä barymyz, yhlasymyz, ähdimiz. Onda ýagşy işlere köňül beren atalarymyzyň pähim-paýhaslary müdimi ýasaýar.

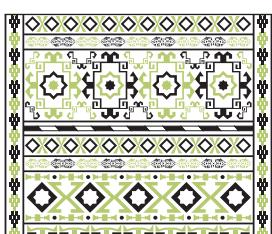
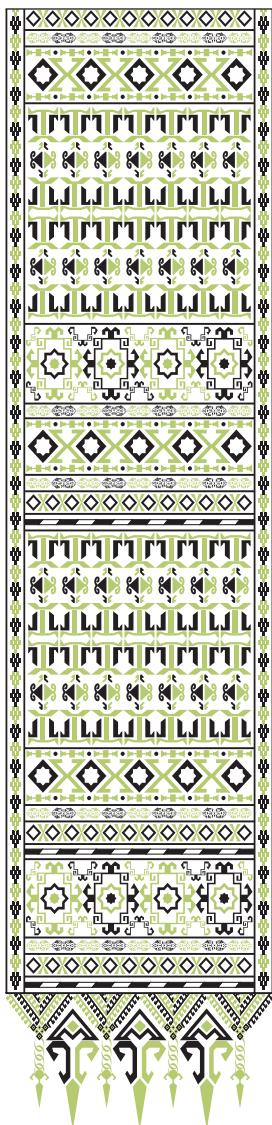

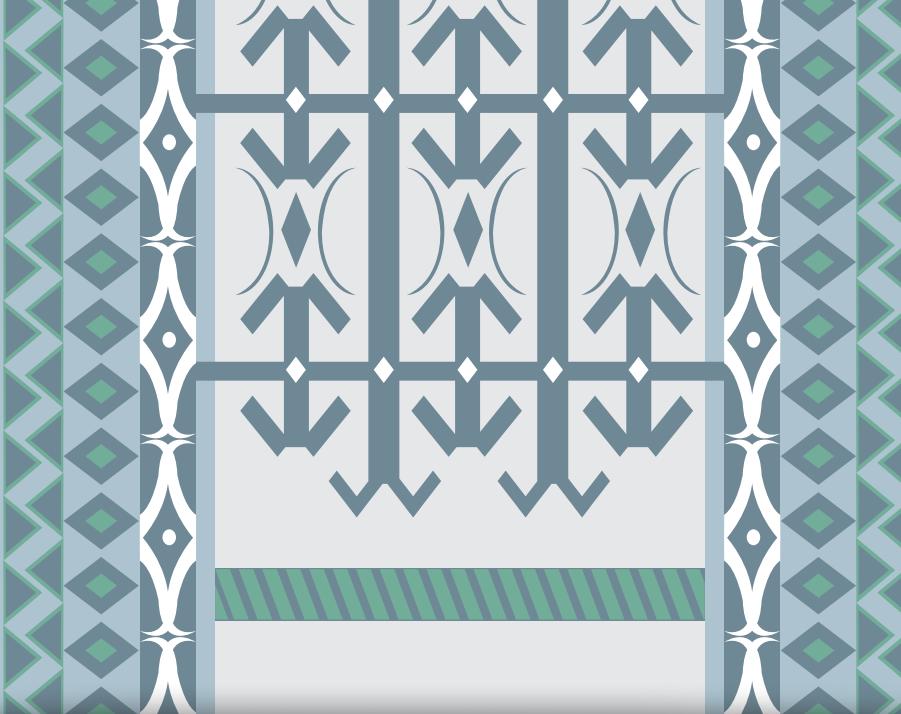
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

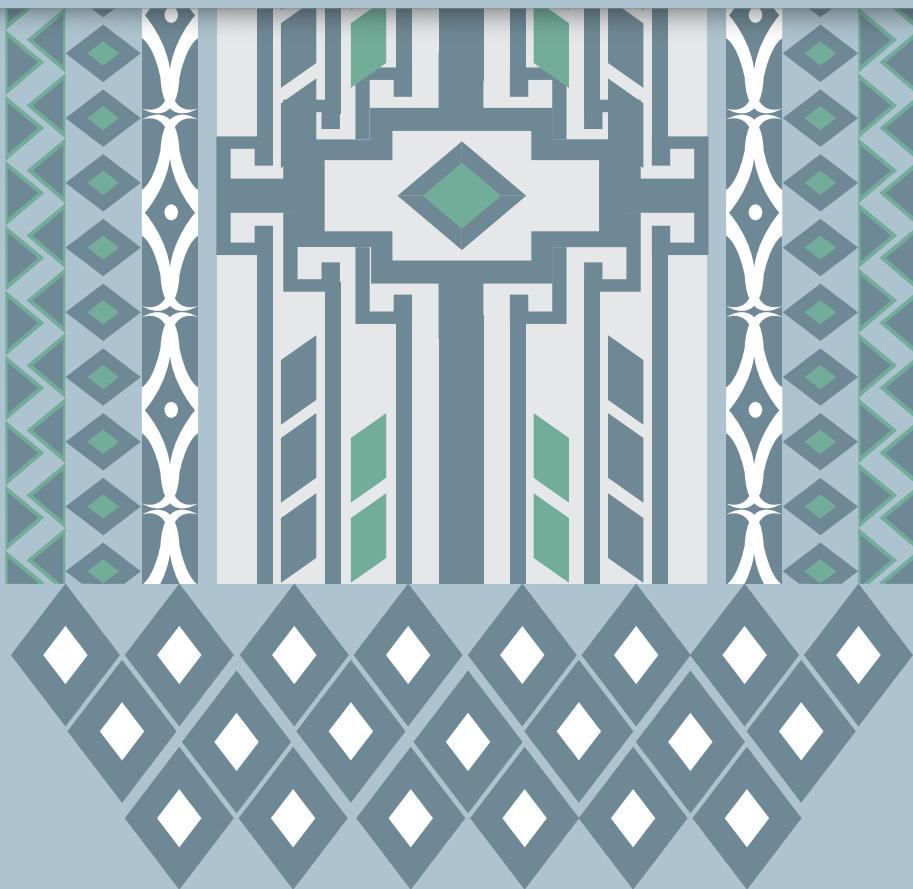
Üçünji müňýllıgyň taryhyň sahypalarynda parahatçylygyň mekany – Garaşsz Watanymyzyň kuwwatly ösüşleri barasyndaky ýazgylar ähmiyetli orny eýelär.

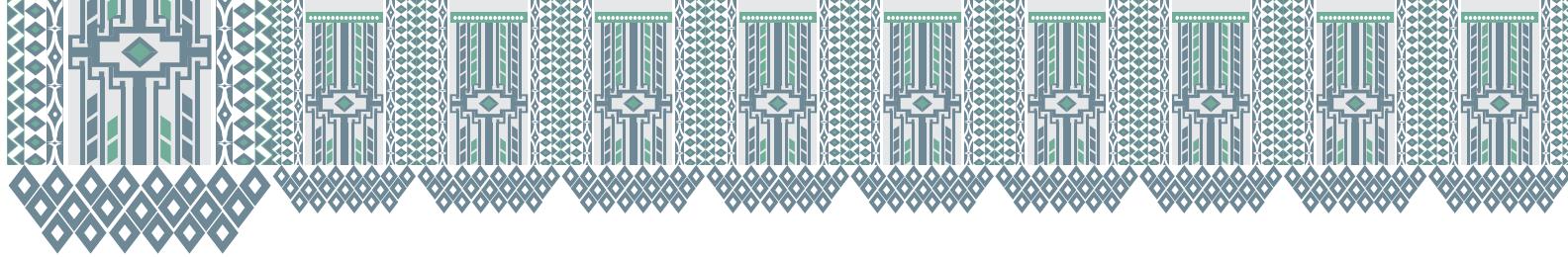
Türkmenistan oval-ahyr bagtyýarlygyň mekany!

*Manysyny tirmegi okyja
goýan rowaýatlarym*

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Päli pes, niýeti gowy

Öňem bir möjeginiň birnäçe çagasy bolupdyr, ýöne olaryň birinden özgesiniň ýa özi ölüpdir ýa-da olar awçylara aw bolupdyr. Günleriň birinde möjek özüniň şol ýeke çagasyna:

– Yör, balam, aw awlamaga gideli, heý bir toklujyk ýa-da guzujyk alyp bilmezmiň? – diýipdir. Onda çagasy:

– Aý, men şu ýerde galaýaýyn-la, gowusy, seniň özüň gidip getiräýsene – diýipdir.

– Men niçezar saňa taýýar aw getirip berer ýörer öydýäň?! Basym sen hem öz başyň çarap, özbaşdak aw awlamaly bolarsyň ahyry. Şonuň üçinem meniň bilen bile gidip, aw awlamagy öwrenmegin gerek, ýör, hany, gideli – diýip, möjek çagasyna düşündirip aýdypdyr.

Ine, onsoň, olar tirkeşip, dereden-derä seňkildeşip ugrapdyrlar. Baryarkalar, öňlerinden bir belentlik çykypdyr. Olar şol beýigiň üstüne çykyp, aşak sere dipdirler welin, hol aşakda akly-garaly goýun sürüsi

MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

agyp-dönüp, gezişip ýören eken. Goýunlaryň daşynda bolsa, iki sany daýaw köpek hem aýlanyp ýör diýýär.

Möjegin çagasyň gözü bulara düşüp:

– Eje, aý eje, ol aşakdakylar näme? – diýip sorapdyr.

Onda ene möjek:

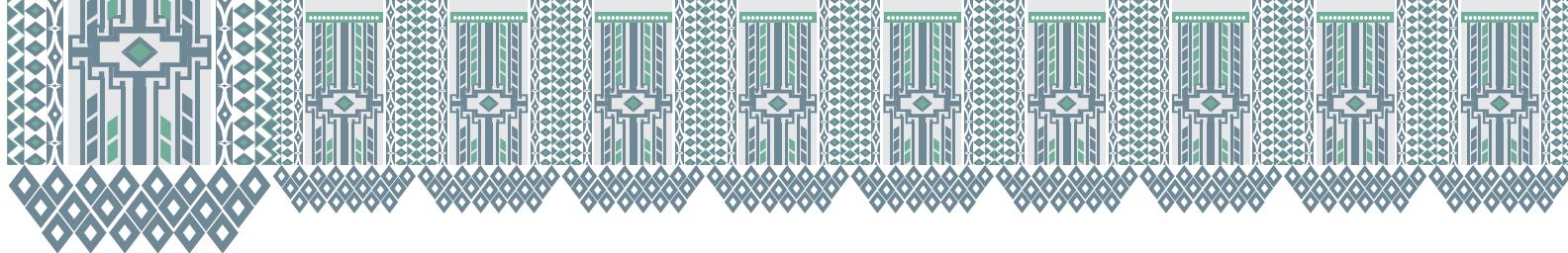
– Balam, olara goýun diýerler, şol saňa getirip beryänlerim şolaryň et-ýagydyr – diýip agzyny şap-byldadypdyr.

– Bä-ä, olar ne beýle köpelipdirler? Biz olary her näçe iýsegem, olar azalmandyrlar-la?! Seniň-ä çagaňy iýýänem ýok welin, näme menden başga çagaň ýok? – diýip, möjek çagasy ýene sorag tapypdyr.

Möjek uludan bir demini alypdyr-da:

– Wah, balam, onuň sebäbi meniň pälimiň ýamanly-gyndandyr, biler bolsaň meniň niýetim örän ýaramaz. Gözüm mydama kişiň zadynnda, üstesine-de, garnym doýsa-da, mydama gözüm aç. Şoňa görä-de, meniň neslim köpelmeýär. Goýnuň bolsa päli pes, niýeti gowy, şoňa görä-de, hemmeler ony gowy görýär. Şonuň üçinem biz oňa hernäçe zyýan bersegem, ullakan eden zadymyz bolmady, onuň tohumy dünyä ýayýrady – diýip, möjek gönüinden gelenmiş.

Ene hormaty

Ylym-bilimi örän ýetik bir danadan:

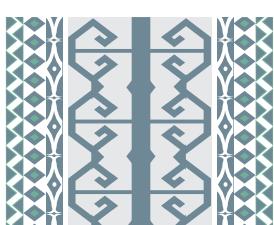
– Eý, dana, jahanda Taňrydan ýalkawly, iň hormatly ynsan kimdir?! – diýip sorapdyrlar. Ol pikirlenmezen:

– Ene – diýip jogap beripdir. Oňa ikinji gezek ýene şol soragy beripdirler. Dana ýene-de öňki jogabyny beripdir.

– Soňra kim? – diýip, danadan üçünji gezek hem sorapdyrlar. Ol:

– Ata – diýip jogap beripdir. Dünyäniň tükeniksiz syrlaryndan habarly dananyň jogaby adamlary oýlandyrypdyr. Şonuň üçindir, bu sowal soň-soňlaram gaýtalanypdyr. Asyrlar geçse-de, dünyäniň manysyny tirýän danalaryň jogaby üýtgemändir.

Ol hazır hem şeyle.

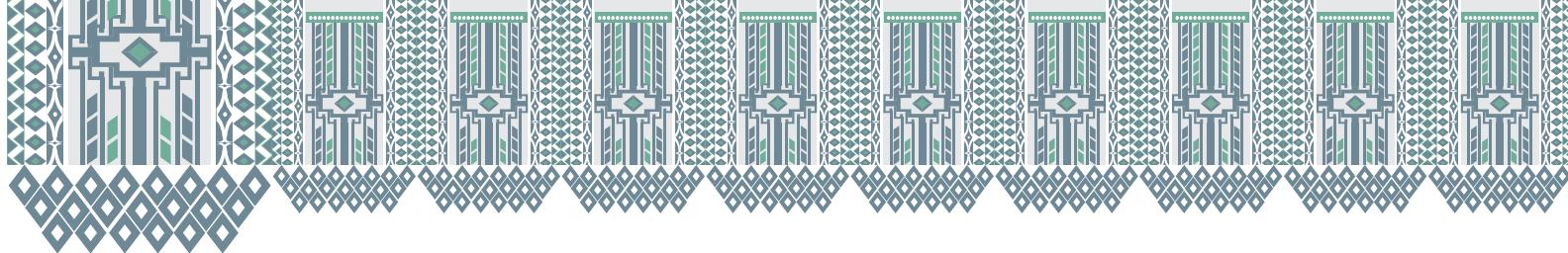
Myhman öz rysgalı bilen gelýär

Bir ýigidiň obalaryndaky bir gyza göwni gidipdir. Ýone onuň sözaýdyjylary gyzyň: «Bile ýaşamaga razy, ýöne yzyna adam tirkäp gelse halaman. Şoňa razy bolsa, toý şayyny tutaýsyn» diýýändigini oňa jikme-jik aýdypdyrlar. Ýigidiň birbada gahary geljek bolupdyr. Garaz, ýaş maşgala, wagt geçse özgerer diýen pikir bilen onuň şertine razy bolup, oňa öýlenipdir. Bir günem daşaryda böreňläp ýagyş ýagypdyr. Yoldan baryan ötegçiniň biri, ýagyşdan goranmak üçin, olaryň öýüniň yk tarapyna çekilip durupdyr. Oňa gözü düşen ýigit, näme etjegini bilmändir. Ony yzyna tirkäp gelse, gelnine beren sözünde durmadygy boljak. Ol ahyry:

– Ejize hossalryk etmeyänden adam bolmaz. Meniň bir wagtky beren sözüm ýadymda. Ýone tamymyzyň ygynda duran bendäni öýümize salmasak bolmaz. Sen garşıy bolsaňam, men oňa: «Gel!» diýmän bilmerin – diýipdir.

Gelni sesini çykarmış razylaşypdyr. Olar ötegçä ýylyjak ýerde düşek ýazypdyrlar. Ol bu gjäni olarda geçiripdir. Irdən bolsa, ýene ýola düşüpdir. Irdən gelni myhmanyň yzyndan seredip, adamsyny çagyrypdyr.

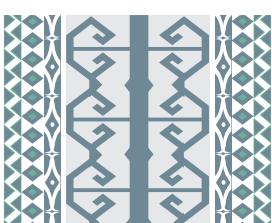

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

— Seret, ol agşam birdi, indi iki bolup barýar. «Myhman öz rysgalý bilen gelýär. Öýüň ähli şowsuzlygyny hem, dert-belalaryny hem özi bilen alyp gidýär» diýip atam aýdardy. Onuň iki bolup barýanyny görýäňmi?! Ol bizdäki ähli dertleri özi bilen alyp, daglara-daşlara äkitdi, rysgalynam goýup gitdi — diýipdir. Ýigit seresse, ol keýtikläp öňden, onuň sudury hem yzy bilen oňa goşulyp barýarmış. Ol aýalynyň pähimdar zentanylgyna, şertini hem ony synamak üçin goýandygyna düşünip ýylgyrypdyr.

«Palta gaçar» etmek

Bir gelin gelen öýüniň duluna seretse, bir palta asylgy durmuş. Ol muňa gözü düşenden aglap başlapdyr. Aglap goýar ýerde goýmandyr. Ony şunça köşesdirjek bolsalaran, ol gaýtam öz-özünden ýel alýarmyşyn. Ahyryny gyzyň ýagdaýyny enesine aýdypdyrlar.

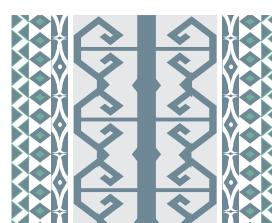
– Hany, özümem göreyin balamy – diýip, enesi onuň ýanyna gelipdir. Näme üçin sesini goýman aglaýandygyny sorapdyr.

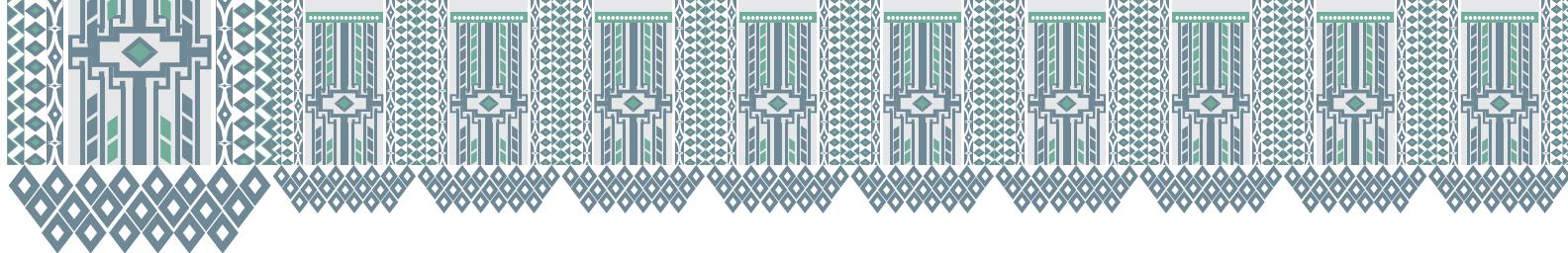
– Adyňa doneýin, jan balam! Näme boldy saňa? Aýtsana, näme üçin aglaýarsyň? – diýip, gyzyna ýalbaryp başlapdyr. Şonda gyzy:

– Hanha, hol asylgy duran paltany görýärmiň? Erte meniň çagam bolsa, olam emedekläp, şol ýere barsa, o palta-da birden çagajygymyň üstüne gaçaýsa nätek?! – diýip, öňküsindenem beter aglap başlanmyş. Gyzndan bu sözleri eşiden ejesi:

– Wah, wah-eý, akyllıja balamyň çagajyggy-eý! – diýip, möňňürüp başlapdyr weli, gyzynyň dagam çaky dälmişin.

Hiç hili sebäp ýok ýerden çendenaşa aladaçyllyk bilen howatyr edilende, şu waka ýatlanylýar. «Palta gaçar» etmesene!» diýilyär.

«Bahanam akja bábek...»

Türkmençilikde maşgala borjuna juda ähmiyet berilýär. Yaş zenan maşgalalar, esasan, öýüň arassagylygy bilen meşgul bolýarlar. Maşgalada ýaş bábegiň dünýä inmegi bilen, öý-içerisiniň hysyrdylaryny ünsden düşürüyän zenan maşgalanyň hereketi ulular taraipyndan oňlanylmaýar. Ýogsam oňa:

—Sen bábegiňe seret, özümüz kömekleşeris – diyip, töweregindäki gaýyndyr eltisi, baldyzlary hem ýardam etmegi öz borçlary hasap edýärler. Şular ýaly ýagdayda uzakly gününi çagasyňa idedyänden bolup geçirirýän gelin, hojalykdaky borçlaryny unudýar. Çagasyň ýatyryp, her wagt sallançagyň bagyny çekip, bir işe güýmenmelidigi hakynda pikir etmeýär. Wagty tygşytlamagy, az wagtda köp iş, bir wagtda birnäçe işi utgaşdyryp etmegiň tilsimini bilyän tejribeli, köpüğören zenanlaryň mertebesinem zähmet beýgeldýär.

«Bahanam akja bábek» edýän maşgalalara ulular öz göreldeleri bilen öwüt berýärler.

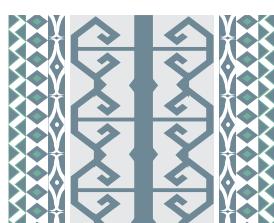
Hakykat nirede?

Gadym döwürde döwleti-maly bilen dünýä özünü tanadan bir sultan günleriň bir günü çuň oýa batyp-dyr. «Adamlar ömür boýy dert-azara galyp, hakykaty gözleyär. Ol nähili zatka?! Ony bir zadyň suduryna görüp bolmazmyka?!» – diýipdir. Şeýle pikir bilen sultan ähli danyşment-akyldarlary köşge jemle-megi buýruk beripdir. Salym geçmänkä, bu jelegaýda ylymly, dana adam bolsa, olaryň hemmesi köşge ýyg-nanypdyr. Soltan olara öz pikirini mälim edip:

– Bu ýalançy dünýäde ony tapmagam-a aňsat däl-dir welin, onda-da meniň onuň bilen ýüzbe-ýüz bolasym gelýär – diýipdir.

Her kim öz pikirini aýdypdyr. Kimiň pikirine görä, hakykaty tapjak bolsaň, dag-düze çykmaly. Başga biri bolsa Hydryr gören çölde hakykata duşup bolýandy-gyny aýdypdyr. Danalaryň käbiri bolsa her biri ýassyk ýaly kitaplaryndan haraý gözläpdir.

Ahyry sypaýy bir ýaşuly hakykatyň gözlegindäki ýurt eýesiniň göwnünden turýan teklibi orta atypdyr:

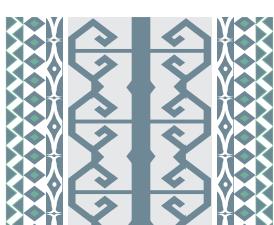
TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

– Özüňiz tanalmaz ýaly lybaslary geýniň-de, halkyň arasyна çykyp görүň. Hakykaty şonda görersiňiz, soltanym!

Soltan onuň aýdanyna başyny atyp, birsalym pikirlenipdir. Teklibi makul bilibem, ýat keşbe girip, köşkden çykypdyr. Köçelerde gezipdir, bazarlara aýlanypdyr, halk bilen bile gün-güzeranyny aýlama-
ga başlapdyr. Adamlaryň kösenen ýerinde kösenipdir, olaryň şatlanan ýerinde şatlanypdyr. Ýurduň içinde bolýan ähli hakykata göz ýetiripdir. Birnäçe wagtdan soň ol köşgüne dolanyp gelipdir. Hakykatyň halkyň içindedigini öz gözü bilen görüpdir.

«Şondan soňam ol mahal-mahal halkyň içine çyk-
mak endigini goýmandyr» diýip, rowayatda gürrüň beryärler.

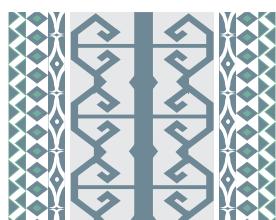
Üç sowal

Gadym zamanlarda bir adyl patyşa bolupdyr. Ol hem özünden öňki adyl salaryň edähedine eýerip, il-ul-suň arasyňa aýlanypdyr. Olar bilen söhbetleşip, pikirlerini diňläpdir. Bir günem köşk adamlaryny ýanyna alyp, ol köpçüligiň içine çykypdyr welin, bir gojada onuň ünsi eglenipdir. «Şunuň nazarynda bir güýç bar ýaly görünýär, nurana adam ekeni. Hany, sowal berip göreyin, näme diýerkä?!

- Hany, goja, aýt, ikiň ýagdayý neneň?
- Ikim-ä üç bolandyr, patyşahym!
- Aradaşlyk bilen araň neneň?
- Aradaşlygym-a ýakyna gelendir.
- Saňa gaz ibersem, şonuň pamyk bilen damagyny çalyp, ýeleklerini ütüp, gowrup, iýersiň-ä?!
- Maňa gaz iberseň, halallaryn, ýeleklerinem üterin, gowrarnam, iýerinem.

Soňra olar köşge gelipdirler. Patyşa özünüň nökerlerinden, köşkdäki wezir-wekillerinden ýaňky söhbediň manysyny tirmegi sorapdyr. Yöne oňa jogap beren tapylmandyr. Şanyň muňa gahary gelipdir.

– Hiç ýerde bilim almadyk, sada, pukara kişiniň sözünüň manysyny tirip bilmän, siz ýene-de özüňize bi-

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

λ
296

limdar, dana adam diýjeksiňiz. Şu sözleriň manysyny dogry düşündirmeseňiz, köşge geliji bolaýmaň – diýip, olara üç gün puryja beripdir.

Emeldarlar oturyp näçe kelle döwseler-de, meseläniň çözgüdini tapmandyrlar. Onsoň bular gojanyň gözlegine çykypdyrlar. Ony tapyp, ýalbaryp-ýakaryp, şol gürrüniň manysyny aýtmagyny sorapdyrlar. Goja muzduna goşawuçlap tylla beripdirler.

– Patyşamyzyň «lkiň nähili?» diýen sowalyna «lkim üç bolandyr» diýmegim «lki aýagym göwrämi götenok. Şonuň üçin üçünji aýaga – hasa daýanmaly bolýaryn» diýdigimdir. «Aradaşlygym ýakyna gelendir» diýdigim «lki gözüm daş aralykdan görenok, ýakyn-danam zordan görýärin» diýmeli aňladýar. Patyşam: «Saňa gaz ibersem, halallap, ýagny damagyny çalyp, ýelegini ütüp, gowrup, iýip bilermiň?» diýdi. Munuň manysy siziň meniň ýanyma gelmegiňiz. Sizden me-niň sypaýylyk bilen, ýagny pagta bilen damak çalyp, tylla almagymdyr. Ol tyllanam iýerin, ýagny zeruryma harç ederin. Görnüşi ýaly, gazy mysal edip, akyllı şa siziň şu ýere geljeginizi göz öňünde tutdy – diýip, goja hemmesini bolşy-bolşy ýaly düşündiripdir.

Şeylelikde, akyllı, bilimdar kişileriň halkyň içinden ýetişýändigi ýene bir gezek ykrar edilipdir.

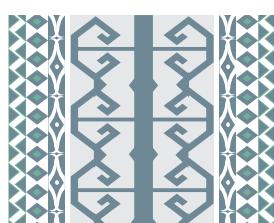

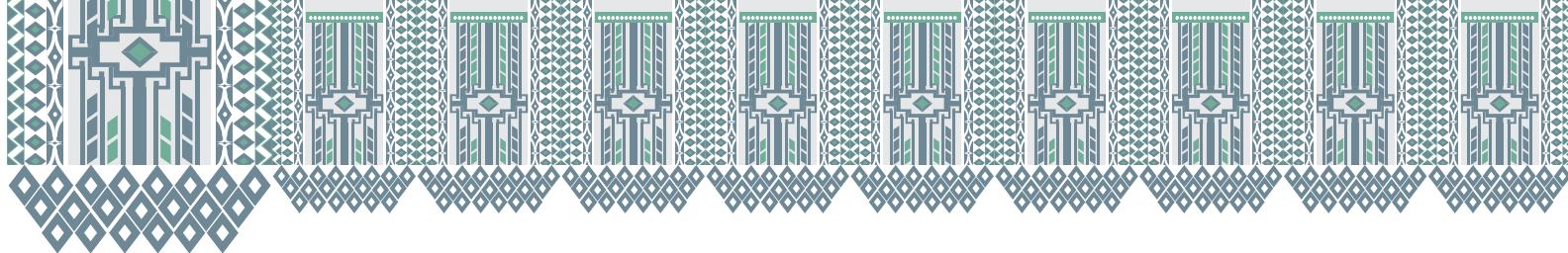
Itiň haly dokaýşy

Il içinde haýsydyr bir soňy gelmeýän, wagty bilen bitmeýän işe «Itiň haly dokaýşy ýaly» diýilýän ýagdaylary bolýar. Halkyň arasyndaky dile sarpa goýyan adamlar şunuň bilen baglanyşykly rowaýaty özünden öňki nesillerden eşidip, şu günlere ýetiripdirler. Ol rowaýat şeýle bolmaly.

Gyşyň aňzagynnda, şatlama sowukda sümere ýyly ýer tapman, ykyşak ýerlerde sowukdan gagşap ýatan it öz-özüne wada berýärmiş. «Eger şu gyşdan sag-aman çyksam, tomus geler welin, indiki gyşda gagşamaz ýaly, bir halyjyk dokanaryn. Ony aşagyma ýazaryn-da, ýylyjak ýerde ýataryn» diýip, arzuw-hyýal edermiş.

Togsan dolup, ýere ýyly gidende-de, tomsuň jokrama yssisy düşende-de, it özünüň gyşyň uzak gjelerini syňsyraklap geçirendigini unudýarmış. Gayta «kim egirer-de, kim dokar» diýip, dilini sallap, hassylap, kölegeden-kölegä aýlanyp ýoreýärmiş.

Nuhuň tupany

Nuhuň tupany diýip eşiden bolsaňyz gerek. Bay-bay-ow, telim günläp çabgaly ýagyş ýagypdyr. Şeýle bir apy-tupan turupdyr welin, diýip aýdar ýaly däl. Dünýäniň ähli ýeri suwuň astynda galypdyr. Nuh pygamber tupanyň boljagyny bilip, öňünden taýýarlanýar. Nuh pygamber äpet gämi ýasapdyr, şol gämä adamlary, soňra bolsa haýwanlary hem jübüt-jübüt-den mündüripdir.

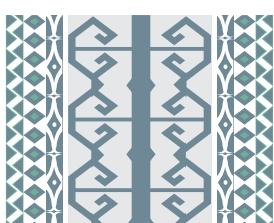
Ine, birden gäminin böwri deşiläýmezmi?! Adamlar deşigi bekläp bilmändirler. Nuh aleýhyssalam haýwanlardan delalat isläpdir:

– Kimde-kim şol deşigi bekläp bilse, dünyäde İslän zadyny berjek.

Gäminin meýdançasynda ýüp ýaly düýrlenip ýatan äpet ýylan bu işi bitirmäge döwtalap bolupdyr.

– Maňa iň süýji etden bir dadymlyk berseňiz, ýeke damja suw hem szymaz ýaly ederin – diýipdir.

Ýylanyň şerti bilen bada-bat ylalaşypdyrlar. Ýylan bütin göwresi bilen deşige dyky bolup, gäminin içine suw geçirmändir. Çybyna iň süýji eti kesgitläp, ýylanyň ýumşuny bitirmek buýrulypdyr. Ol uçup gidipdir.

MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

Neşderini sanjyp, her jandaryň etiniň tagamyny dadypdyr, ýöne adamyň ýanyndan aýrylaysy gelmändir. Gelibem gören-eşidenini habar bermekçi bolupdyr welin, garlawać:

– Çybyn dost, diliňde şol süýji tagam galдymyka, hany, menem göreýin?! – diýipdir. Şolbada çybyn diliňi çykarypdyr. Garlawajam ondan çokupdyr. Sondan soň çybyn wyzzyldap, gürläp bilmändir.

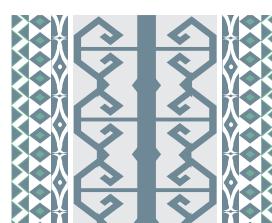
Muňa ýylanyň gahary gelip:

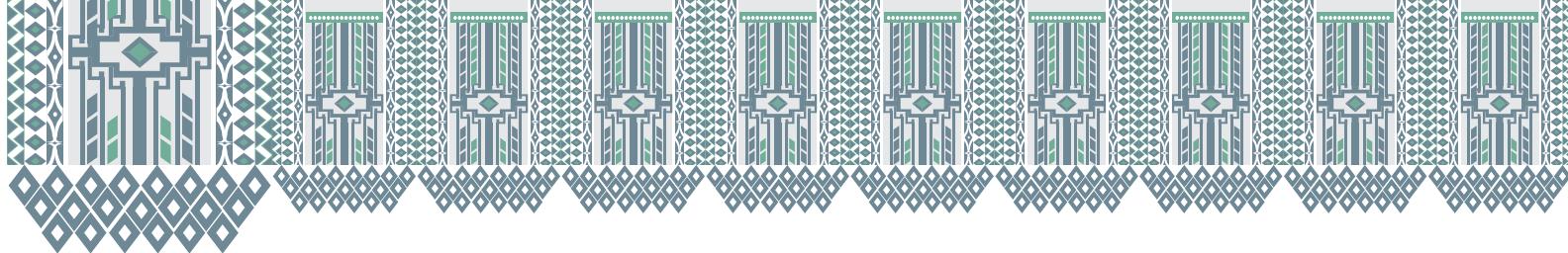
– Heý, munuň wyz-wyzyna düşünýän barmy? – diýip gygyrypdyr.

Garlawać oňa:

– Çybyn: «Gurbaga etini iýseň, tagamyny hiç unutmarsyň» diýýär – diýip, düşündiriş beripdir.

Ýylan garlawaćdan bir belanyň ýetendigini aňyp-dyr-da, agzyny açyp, oňa tarap topulypdyr. Garlawać uçup ýetişse-de, ýylan onuň guýrugyndan dişläp, guýrugynyň ortasyndan birnäçe ýelek goparyp alyp-dyr. Garlawajyň guýrugynyň hatja ýaly bolup durmagy hem şondan galypdyr diýýärler.

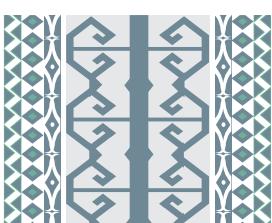

Keýmir serdaryň gelinligi

Keýmir körüň akyly gelip-gitmeliräk oglý bolup-dyr. Keýmir oglunuň dana, edepli, akyl-paýhasly bir maşgala öylendirmek isläpdir. Ol şeýle maşgalanyň gözlegine çykýar. Bir gezek meýdanda bir topar gyz odun ýygyp, gaýtjak bolup duran ekenler welin, ýagyş ýagmaga başlapdyr. Şol wagt Keýmir gyzlary synlap duran ekeni. Görse, ähli gyzlar ezilmejek bolup, donlaryny geýipdir, emma bir gyz welin, ýigan odunyna ýagyş damdymajak bolup, üstüne donuny ýapypdyr. Keýmir gyzdan:

– Ýeri keýgim, sen näme üçin odunyňa donuňy ýapdyň? – diýip sorapdyr. Gyz:
– Aý, agam, meniň bir garryja, gözü kemliräk enem bar. Öl odun birbada tutaşmaýar, tüssesi köp bolýar. Enemiň gözünü tüsse gapsa, has hem erbet boljak, eşigim öl bolsa zyýany ýok. Eşiklerimi oduň ýanynda sersem, basym gurar – diýipdir. Keýmir: «Megerem, bir zat çyksa, şu gyzdan çykar» diýen umyt bilen gyzdan öýlerini sorapdyr. Gyz öýlerini salgy beripdir. Soň bir gün Keýmir serdar ony synamak hem synlamak üçin ýöriteläp barypdyr. Gyz çay gaýnatjak bolup, ojaga ot

MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

ýakanda, Keýmir aga onuň bir gözünüň beýlekisinden gytagrakdygyny görüpdir.

– Öyüň kemi ýok welin, azajyk çagarygy (tüsse-çykary) gyşygrak ekeni – diýip, gyzyň näme jogap berine garaşyp oturypdyr. Gyz onuň näme diýmekçi bolýandygyna bada-bat düşünip:

– Çagarygy gyşyk hem bolsa, tüssesi dogry çykýandyr – diýip jogap beripdir.

Keýmir aganyň gyza göwni ýetip, ony gelin edinipdir. Gelin serdaryň oglunuň daşyny gallapdyr. Keýmir serdar gelnine guwanar ekeni.

Bir gezek Keýmir serdar ýesir düşüpdir. Şonda ol öz öyüne adam ugratmagy haýyş edipdir.

– Han aga, meniň öýüme iki sany adam iberseň, saňa ýüz ak goýun, ýüz ala goýun, ýüz gyzyl goýun bereýin. Olar baryp meniň gelnime: «Seniň gaýynyň şunça zat bersin we gapyda iki sany baggoýun bardyr, olaryň birini söwüş etsin, birini ýol hurşy» diýip aýtsalar, ol düşüner, olaryň işlerini düzedip, derrew ýola salar» diýipdir.

Aýdylyşy ýaly bolýar. Hanyň ugradan adamlary oba gelipdirler. Oba adamlary serdaryň diýen dowarlaryny jemlemekçi bolupdyrlar. Keýmir serdaryň

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

gelni gaýyn atasynyň göçme manydaky pikirini derrew aňypdyr. Obadaşlarynyň onuň aýdanyna ýalňyş düşünendiklerine gahary gelipdir. Yöne gelin halyna gürrüne goşulmaga-da ejap edipdir. Ol: «lli biliksiz, iti gylyksyz» diýip, ýatan itiň böwrüne depipdir. Diňe şondan soň adamlar onuň pikirini sorapdyrlar. «Keyýmir agaňyz bendilikde, ol: «Meniň daşym gaty berk, eger ýüz sany men diýen aksakgal, ýüz gyrçuw, ýüz gara sakgal, ýüz ýigit atly bolup gelmeseler, aldyr ýaly däl» diýipdir. Iki baggoýun diýeni «Bu gelen adamlaryň birini alyp galyň, gümläň, birinem ýol salgy üçin alyp gaýdyň, galany görkezenden soň, onuňam geregi ýok!» diýipdir». Oba adamlary gelniň payhasy bilen Keýmiri halas edipdirler.

Del töwir

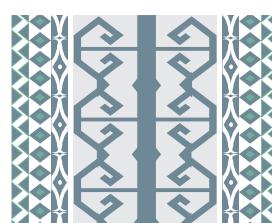
Gadym zamanlarda iki sany han bar ekeni. Olar örän gadyrly gatnaşykda bolupdyrlar. Birek-biregiňkä ýygy-ýygydan myhman barypdyrlar. Ýllaryň birinde gyşyň gazaply, garly gelmegi bilen, olaryň arasy wagtlayynça kesilipdir. Bahar pasly gelipdir, älem-jahan gülzarlyga öwrülipdir. Dostlaryň ýaşkiçisi:

– Dostumyň ýagdaýyny bilip gel, ol sag-aman gyşladymyka – diýip, dostonuňka çapar ýollapdyr. Beyleki han dostonuň iberen çaparyny gowy garşylap, dürli-dümen nahar bilen hezzetläpdir. Nahar iýlip bolnanyndan soň han:

– Myhman, töwir galdyr – diýipdir. Çapar bolsa hanyň ýaşululyk hem hanlyk derejesini göz öňünde tutup:

– Han aga, töwir sizdendir – diýipdir. Han ahyry bolmajagyny bilip, özi töwir galdyryrdyr. Çapar yzyna gaýtmakçy bolupdyr. Ony hanyň ýasawullary ugradypdyrlar. Han bolsa ýasawullaryna:

– Araçäkden geçeninden soň, muny aklyna aýlandyryň – diýipdir. Ýasawullar araçäge çenli ony hormatlap äkidipdirler. Araçäkden geçeninden soň bolsa, ony ýenjip ugradypdyrlar. Özünü biçak kemsidilen hasaplan çapar öz hanynyň huzuryna baryp, şikayat edipdir. Han hem oňa:

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

- Seniň özüň bärden gaydan ýeriň bar bolaymasyn? – diýpdir. Çaparynyň myhmançylyga barandaky ähli eden hereketlerini birin-birin seljeripdir. Ol öz çaparynyň günäsini tapmandyr. Han:
 - Çaparymy urmak bilen meniň hatyramy depeledi – diýip pikir edipdir we içinden oňa gazaplanypdyr. Şonda köşgündäki bir payhasly adam:
 - Bu wakanyň hökman bir sebäbi bardyr. Ol han siziň bilen aragatnaşygyny ýöne ýere bozmaz, çaparyňzy ýöne ýerden ýençdirmez. Menem gidip göreyin – diýipdir. Han bolsa:
 - Seniňkiň hak bolmagy mümkün – diýip, onuň aýdanyny makul bilip, ýola salypdyr. Ol adam goňşy hanyňka tarap ýola düşüpdir. Goňşy han ony gadyrly garşylapdyr. Hormatlápdyr, hezzetläpdir. Yene-de na-har iýlip bolnanyndan soň, han ýaňky adama:
 - Hany, myhman, töwir galdyr – diýipdir. Myhman bolup baran adam tagamyň hakyna hormat bilen töwir galdyrypdyr. Myhmanyň bu bolşy hana ýarapdyr. Ony halat-serpaýlap, hormat bilen ýola salypdyr. Myhman bolan adam öz hanynyň ýanyna gelip, dostunyň beren halat-serpaýlaryny görkezipdir, onuň özünü garşylaýsy barada gürrüň beripdir. Mundan soň han öňki çaparyň ýenjilmeginiň sebäbine düşünipdir.

Her ýlda bir sowal

Soltansöýün Myralydan mydama sözde basylar ekeni. Bir gün şoňa gahar edip, bir ýol bilen gepde ýeňmegiň pikirini edýär. Ondan soň Myralyny ýanyna çagyryp:

– Men saňa iki sowal berjek, şolara dogry jogap bermeseň, eýgilik tamasyny etme. Özem sowallary aýry-aýrylykda, hersini bir ýyl sorajakdyryn. Birinji sowal «Sen näme iýýärsiň?» – diýipdir.

Myraly:

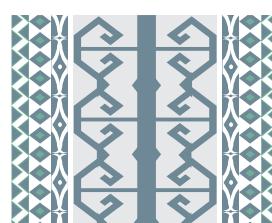
– Ýumurtga iýýärin – diýip, şol wagt jogap beripdir.

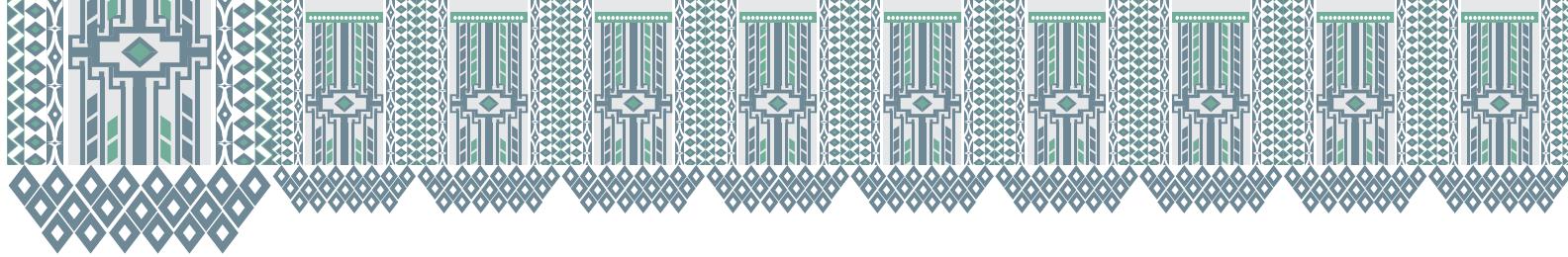
Aradan bir ýyl geçenden soňra, Soltansöýün oňa öňki sowalynyň dowamyny, ikinji sowalyny beripdir:

– Näme bilen?

Myraly ýene-de säginmezden, ýalňışman:

– Duz bilen – diýip, jogap beripdir. Soltansöýün Myralynyň üşügine, tapbilerdigine ýene-de haýran galypdyr.

Daşdan telpek

Bir gün Soltansöýün öz wezirlerini ýygnap, özüne daşdan telpek tikip bermeklerini buýrupdyr. Wezirler näme etjeklerini bilmän, köp gamgyn bolupdyrlar. Olaryň biri Myrala ýüz tutmagyň gerekdigini aýdypdyr. Ol mysapyrсыrap, Myralynyň ýanyna barypdyr. Oňa bolan wakany gürrüň berip:

- Indem näme etjegimizi bilemzok, özüň kömek edäýmeseň. Yeri, daşdan nädip telpek tikip bolar?! – diýip sorapdyr.
- Ol asla kyn iş däl-ä – diýip, Myraly Soltansöýüniň ýanyna barypdyr-da:
- Şahym, daşdan telpegi men tikjek – diýipdir. Soltansöýüniň göhi gelipdir. Ol:
- Bolýar, onda iki-üç günden ýetişdirersiň-dä – diýipdir.

Myraly üç günden soň patyşanyň huzuryna gelipdir. Soltansöýün daşdan telpek görmek tamasy çykmandygy üçin, oňa gaharly sowal beripdir:

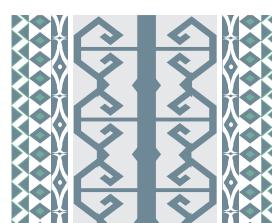
- Telpegi ýetişdirmediňmi?

Myraly asla darykmandyr-da oňa:

MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

- Ык, patşahym, ýetişdirip bilmädim, tikmäge sapak tapmadym – diýipdir. Soltansöýün:
- Oňa nähili sapak gerek? – diýipdir. Myraly:
- Söwüdiň külünden sapak gerek – diýipdir. Soltansöýün:
- Seniň kelläňe näme gelyär, Myraly, heý, söwüdiň külünden sapak bardygyny eşitdiňmi?! – diýipdir.
- Daşdan telpek bolsa, ol hem bolar, şahym! – diýip, Myraly ýeserlik bilen ýylgyrypdyr. Soltansöýüne hem dostunyň ugurtapyjylygyna haýran galyp, ýylgyrmakdan başga alaç galmandyr.

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Kesir

Bir topar çopan oduň başynda üýşüp, çay içip oturan ekenler. Ot güwläp tutasypdyr. Emma oturanlardan biri şonda-da oturyp bilmän, ody gorjap, ölçerişdirip oturanmyşyn. Ýoldaşlaryndan biri oňa:

– A-how, dost, dek otursan-a, tutasın ody ölçerseň, öcer ahyry! Könelerimiz: «Ody gozgasaň öcer, goňşyny gozgasaň göcer» diýip aýdypdyrlar-a – diýipdir. Yaňky kesir bolsa, eşitse-de, eşitmezlige salyp, ölçermegini dowam edipdir. Halys bolmanyndan soň, ýanynda oturanlaryň biri onuň elinden kesewini alyp, bir tarapa zyňyp goýberipdir. Emma ol uzak saklanyp bilmän, bir kesindini eline alyp, ýene-de ölçerip başlapdyr. Teý-ahyr bolmanyndan soň, ýoldaşlary onuň el-aýagyny güylüp taşlapdyrlar. Ol kesir güylungi ýatan ýerinden, oda seredip:

– Ho-ol bärkije kesindini aňyrky töňňäniň üstüne atsaňyzlaň! – diýip gygyrypdyr.

Bahyl adam

Bir ýolagçy ýol bilen barýarka, ýolda sataşan biri ondan:

- Nirä barýarsyň? – diýip sorayár. Onda ýolagçy:
- Men Tur dagyna barjak, asmana garap, Taňra arzymy aýtjak – diýipdir. Onda ýaňky adam:
- Meniň hem bir arzym bar, şony hem ýetirip bersene! Maňa bir sagymlyk sygyr gerek! – diýýär.

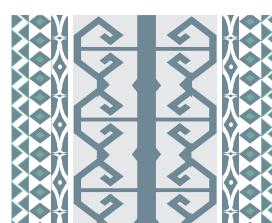
Ýolagçy «bolýar» diýip, öz ýoluna gidiberen. Birnäçe wagtdan soň ol gaydyp gelyärkä, ýaňky adama:

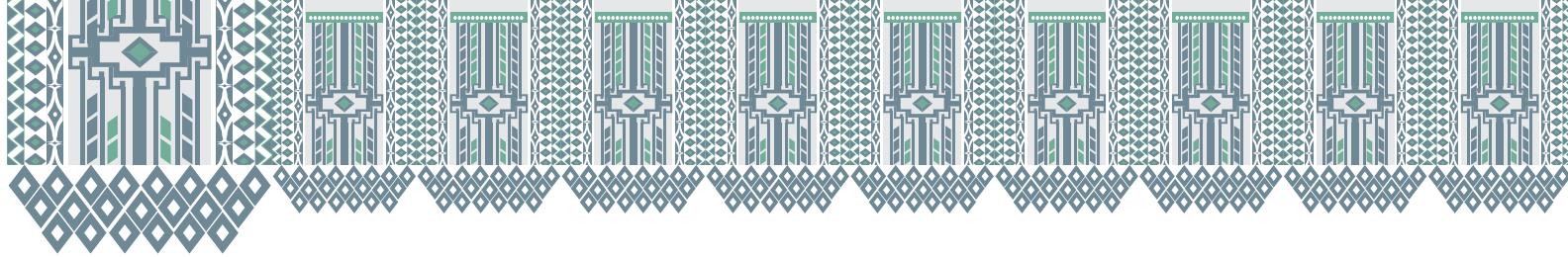
- Taňrym dilegiňi kabul etdi, saňa bir sygyr, goňşyňa-da iki sygyr berdi – diýipdir.

Ýaňky sygyr dilän adam:

- Şeýle bolsa, bar yzyňa gayt-da, aýt, näme üçin goňşyma iki, maňa-da bir sygyr?! – diýipdir.

Şondan son «Bahylyň bagy gögermez, gögerse-de, miwe bermez, berse-de, süýji bolmaz» diýen aýtgy döräpdir.

Çopan haky

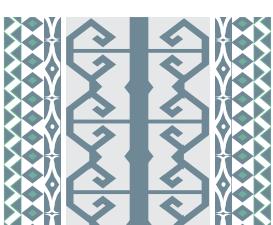
Gadymy zamanlarda bir çopan bar eken. Ol bir baýyň goýnunuň bakar eken. Günlerde bir gün baý ba-hana arap, ýaňky çopany boşadyp, eden hyzmaty üçin hem ujypsyzja hak beripdir. Çopan: «Bu gazanjym bilen maşgalamyň arasyна dolansam, iýer-geýere-de ýetjek däl. Gowusy, men başga iş gözläýin. Bujagaz gazanjymy bolsa bir ynamdar adama saklamaga be-reýin» diýip, pikir edipdir.

Soňra ol: «Ähli dawa-jenjeli çözmeği kaza ynanýarlar. Menem puly wagtlayýn saklap bermegi şondan haýış edeyin» diýipdir-de, baýdan alan hakyny kaza tabşyrypdyr. Özi hem gidip, başga bir baýa çopan bolupdyr. Onuň dowarlaryny bakypdyr.

Ep-esli wagt geçensoň, bu baý bilenem hasaplaşyp: «Öňki goýanymy üstüne goşsam, eslige bolar» diýip, şol kazynyň ýanyna gelipdir:

– Kazy aga, men-ä goýan pulumy idäp gelendirin. Saklap bereniňe ullakan taňryýalkasyn – diýipdir.

Kazy çopanyň ýüzüne geňgalyjylyk bilen garap, gözlerini gyrpyldadyp:

MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

—O nä pulmuş? Nämäniň taňryýalkasynymys?! Men seni ömrümde görmesem, näme? – diýip, onuň puluny gaýtaryp bermekden geçen, gaýtam üstüne heňkiripdir.

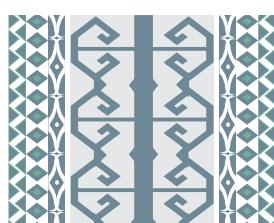
Çopan näderini bilmän, çykyp gaýdypdyr. Ýolboýam içini gepledip, gama batypdyr. Gün gjigendigi sebäpli, obanyň çetki öyüne Taňry myhmany bolupdyr. Şol wagt öýde bir gelin bilen oglы bar ekeni. Hal-ahwal soraşylandan soň:

– Agam, ýaman tukat görünýäňiz-le – diýip, gelin gyzyklanypdyr.

– Wah, men gamlanman, kim gammansyn? – diýip, çopan hem muňa başdan geçirerenlerini gürrüň beripdir.

– Beýle bolsa, meseläni ertir çözäge synanyaşaly – diýip, gelin aýdypdyr. Ertesi ol bezemen geýnip, oguljygynyň elinden tutup, bir ullakan düwünçegem goltugyna gysdyryp, kazynyň ýanyna gitmekcidigini aýdypdyr.

Ol çopana hem öz ogluna näme etmelidigini öwredipdir. Şeýdip, bular üç tirkeşik bolup, kazynyňka ugrapdyrlar. Yetip barýarkalar, gelin oglы bilen çopana: «Siz şu ýerde duruň. Yöne ýaňky öwredişim ýaly

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

etmegin unudaymaň!» diýip, ýeke özi kazyhana girip gidipdir.

– Salamälik, kazy aga! – diýip, gapydan girenden, ýaş hem bezemen gelin kaza ýüzlenipdir.

– Amanmysyň, gelin? Aman-sagmysisyň? Geleweriň-de, geçeweriň! – diýip, kazy jogap beripdir. Gelin:

– Kazy aga, geçirib-ä oturjak däl. Yöne men hyzmatlyja gelendirin sizin ýanyňza. Meniň adamym uzak ýola söwda gitdi. Bularam öydäki altyn-kümüşlerim. «Gaty ynamdar adamdyr, kazy aga tabşyrgyn gelýänçäm. Ýogsam bilip bolmaz, bir päli azan ahmalyňa garap, elini uraýmasyn» diýip tabşyrdy. Menem sizde duraýsyn diýdim – diýip, goltugyndaky düwünçegi kaza tarap uzadypdyr. Kazy hem:

– Hey, onuňam bir azary bormy? – diýip, ony almakçy bolan mahaly hälki çopan:

– Salawmaleýkim, kazy aga – diýip, gapydan gelipdir. Kazy syr bildirmezlige salyp, munuňam salamyny gadyrly alypdyr.

– Näme hyzmat? – diýip sorapdyr. Çopan hem:

– Men-ä, kazy aga, arakyja goýan puljagazymy beräýseňiz diýip geldim – diýipdir.

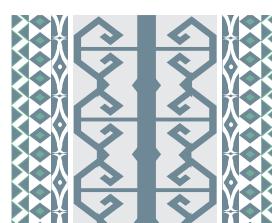
MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

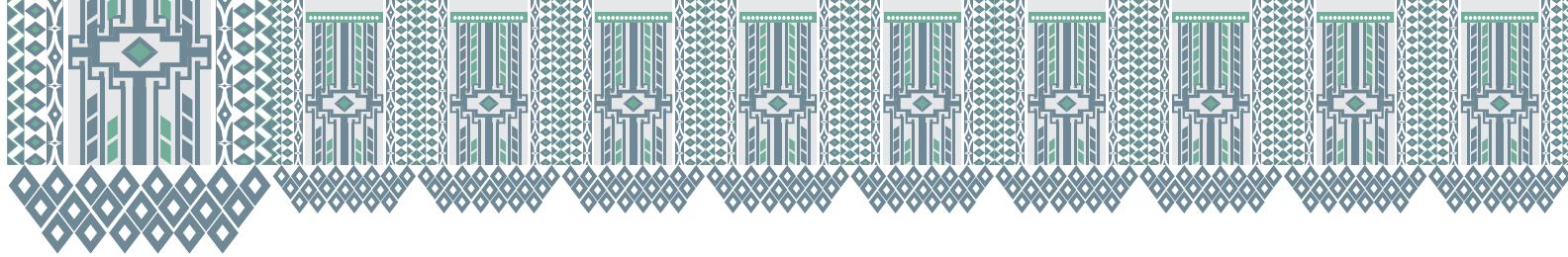
Çopanyň hakyny bermese, altyn-kümüşden doly
düwünçekden el ýuwmaly boljagyny aňan kazy:

– Beý, onuňam bir gürrüni bormy? Alaweri, ama-
nadyň! – diýip, çopanyň puluny birme-bir sanap
bermäge başlapdyr. Kazy onuň iň soňky puluny sa-
nap: «Boldumy?!» diýip, şelaýynlyk bilen oňa ýüzlenip-
direm welin, edil şol wagt gelniň oguljygy:

– Eje, aý, eje, kakam giden ýerinden dolanyp geldi,
buşluk – diýip, heşelle kakyp, gapydan ylgap giripdir.

– Ol-a gowy bolaýypdyr, jan oglum! Onda kazy
agany azara goýup oturmalam däl-dä! – diýip, ge-
lin ortadaky düwünçegi göterip, ýerinden turupdyr.
Ogly bilen çopanyň ýüzüne garap, gülüp goýberipdir.
Gelinden göwni biten çopan hem keýp edip gülüpdır.

Baylyk

Bir dayhanyň iki sany ogly bar eken. Olar:

– Ata, biz dünýä aýlanjak, rysgal-döwletimizi agtarjak, bagtymyzy synap görjek, başarmasak, gallaç gal-sak, geleris. Seniň ýoluňy dowam ederis – diýip, biri ata, beýlekisi eşege atlanyp, obadan başyny alyp çykyp gidipdirler. Bularyň öňünden ýagşyzada çykypdyr:

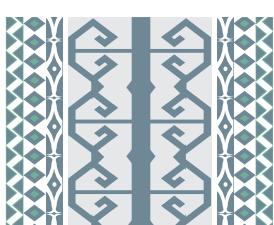
– Oglanlar, siz bir döwletli dayhanyň çagalary, näme dileseňiz diläň, bitirmek biz bilen – diýipdir. Oglanlaryň bedew atlysy:

– Yaşuly, taňryýalkasyn, men dünýä dileg edip, günümi dolamaga gelemok, kelläm bar, süňňüm sagat, hor bolsam, garagym çyksyn – diýipdir.

– Bar, ýigit, Alla işiňi oňarsyn! – diýip, ýagşyzada oňa ak pata beripdir. Doganlaryň atlysy:

– Yagşy duşduňyz. Men bütin ömrüme atam ýaly sermenip ýörmäýin. Baylyk bereweri, baylyk – diýipdir.

– Bolýar, ynha, şu derýadan geç, hol, dagyň gowagyna bararsyň weli, bir derweze bardyr. Şol derwezäni aç-da, al baylygy – diýip, goluna açar tutdurypdyr. Soňra-da:

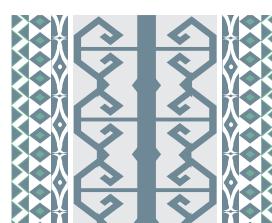

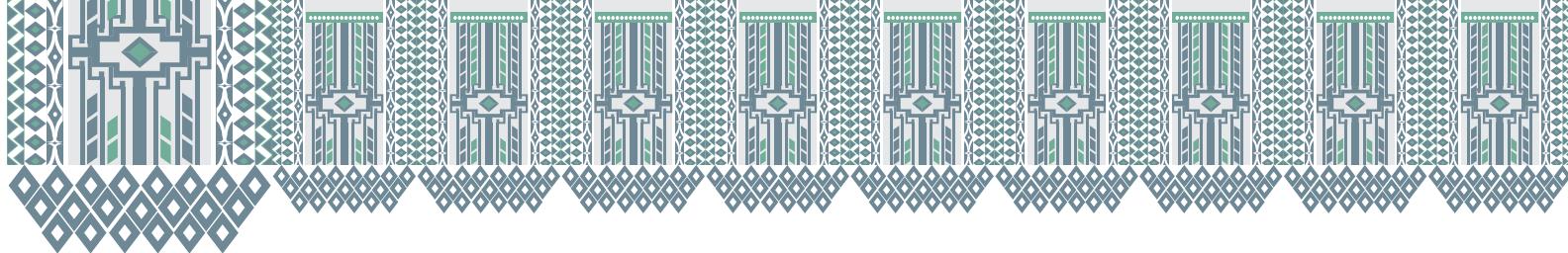
MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

— Menden saňa sargyt-öwüt bolsun, baýlyk alma-
ga baranyňda, hergiz esasy zatlary unudáymagyn! —
diýipdir.

Baýlygyň nirededigi anyk aýdylansoň, gije-gündiz
baýlygy arzuwlap ýören ýigit onuň maslahatyna ga-
raşman ylgap gidipdir. Ol eýýäm geýimlerini çykaryp,
açary dişläp, derýa urup, hanha, ol kenardan çykyp
baryarmışyn. Ol ýigit ýagşyzadanyň aýdyşy ýaly,
gowaga barýar, derwezäni açýar. Görse, gowagyň içi
durşuna baýlyk bolup ýatyrmyş. Hany, indi bu çasyp
ýatan baylyklary alyp gitmäge halta, çuwal! Şonda ýi-
git esasy zady unudandygyny bilipdir. Ol owurdyny,
goşawuçlaryny altyndan dolduryp, derwezeden daşa
çykypdir. Soňra ýaňadan gowagyň içine girjek bolup-
dyr. Emma derweze ýapylypdyr. Eýýäm onuň ýanyn-
da hazır bolan ýagşyzada:

— Şojagaz baýlygyň bilen oňmaly bolarsyň, ýigit!
Sen üç sany esasy zady ýadyňdan çykardyň: birinji-
den, hiç bolmanda, näceräk almalydygyny öz ýanyň-
dan pikir etmelidiň, ikinjiden, gap alman girdiň, üçün-
jiden, bir gysym altyny aljak bolup, baýlygyň açaryny
alman çykdyň! — diýip, gözden gaýyp bolupdyr.

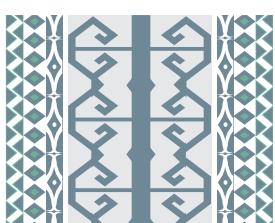
Çöldäki waka

Bir dana zyýarata gidipdir. Howa hem örän yssy ekeni. Çöl-beýewanyň içi bilen barşyna, suwsuzlykdan onuň halys ysgyny gaçypdyr. Uzakdan bir uly daragta gözü düşüpdir. «Men bahymrak şol saýaly daragtyň ýanyна barsamdyn, ol ýerde hökman suw bar bolsa gerek» diýip hyýal edipdir. Ol ahyrynda diýen ýerine ýetipdir, daragtyň ýanynda pikir edişi ýaly, bir guýy bar ekeni. Emma guýudan suw çekip alara hiç zat ýok eken. Onda dana:

– Eger ýüp bolsady, suwy düybünde bolanam bolsa alyp içerdim – diýipdir. Şol halat hem bir topar keyik peýda bolupdyr. Olar dananyň ýanyна gelip, kybla tarap garap, başlaryny asmana tutup gözlerinden ýaş döküp, «Suw!» diýip zarlapdyrlar. Şol wagt suw göterilip, guýynyň erňegine čenli ýetipdir. Keyikler suw içip, öz ugruna tarap gidipdirler. Dana hem baryp suw içmekçi bolupdyr welin, suw guýynyň düybüne çöküpdir. Dananyň gahary gelip:

– Eý, Taňrym, çölde gezip ýören haýwanlary guýynyň başyna getirip suw berdiň. Maňa nobat ýetende, suwy guýynyň düybüne çökerdiň! – diýipdir.

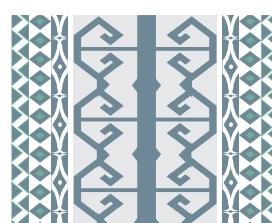
– Eý, dana, sen dilegiňi menden dilemediň, ýüpden dilediň. Seniň köňlüň ýüpe gitdi. Ol keyikler bolsa menden suw dilediler – diýip, oňa asmandan ses eşidilenmiş.

Bagban

Bir kazy bardy. Ol kazy bir oglana: «Sen meniň bagyma bagban bol. Maňa seniň hyzmatyň şol bolsun» diýdi. Oglan hem işi bilen boluberdi. Ondan soň köp wagt geçdi. Bir gün kazynyň öýüne köpsanly myhman geldi. Kazy ol myhmanlary bagyna alyp bardy. Myhmanlar baga geldiler. «Eý, oglan, myhmanlara üzüm alyp gel» diýip, ol bağbanyna sargady. Oglan onuň aýdyşy ýaly, üzüm alyp geldi. Myhmanlar üzüm iýdiler, ýöne üzümiň hiç hili tagamy ýokdy. Myhmanlar: «Bu üzümiň tagamy ýok eken» diýdiler. Kazy: «Eý oglan, süýji üzümlerden getir» diýdi. Oglan: «Eý kazy, men üzümiň süýjusi haýsy, turşusy haýsy, bilmeyärin» diýdi. Kazy geňirgendi: «Sen bu bagda ençeme wagtdan bări bagbanlyk edip ýörsüň, hiç üzüm datmadyňmy?» Onda oglan: «Eý, kazym! Siz maňa «Bu baga bagban bol» diýdiňiz. Bu bagdan üzüm iý diýmediňiz ahyry» diýdi. Kazy: «Hawa, diýmedim» diýdi. Ol oturan ulamalar we jemi halayýklar muňa haýran galdylar.

Kazy myhmanlaryny ugradyp, öýüne geldi. Kazy bagbany çagyrdy we oňa ähli mal-mülküni bagış etdi. Gyzyny hem oňa nikalap berdi.

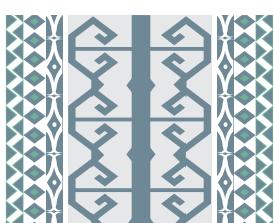

«Almany göge zyň...»

Nusayý şäheriniň gül öwüsýän jülgelerinde ençeme ýyl oturan çynarlardanam beýik, kaşaň binalar bar ekeňi. Özüni oňarýan Nusayý begleri şolar ýaly ymaratlary salyp, olary hem uly bag-bakjalyga büräpdirlər. Erleň beg özüne göwni ýetyän Nusayý beglerinden kem gal-majak bolup, dagyň etegindäki ýapgytda diwarlary haşamlanyp, owadan şekiller çekilen ymaratyň gurluşygyna başlamagyň hyýalyna münüpdir. Nyşapurdan atly ussalary çagyryp, binanyň içki diwarlaryny pöwrize daşy bilen bezäpdir. Gurluşygyň haýal gitmesi onuň keypini gaçyrypdyr. Ol öz täze köşgünüň gurluşygyny tiz wagtda tamamlamak üçin, berk kadalary girizipdir. Gurluşyga gijä galyp gelen işçilere jeza beripdir. Gurban atly bir pukara ýigit hem şu gurluşykda kerpiç örүji ekeni. Bir günem ol enesiniň ýaramaýanlygy zerarly, gurluşyk ýerine gijä galyp gelýär. Täze köşgünü tiz görmek höwesi bilen huşy başyndan uçan Erleň beg oňa:

– Sen meniň gijä galýanlary uzakly günki ha-kyndan, azyk-owkadyn dan kesýändigimden, olary gi-jesi bilen işlemäge-de alyp galýanlygymdan habaryň ýokmudy?! – diýip, haýbat atýar. Gurban:

– Beg aga, meniň habarym bar. Ýone bir garry enim bardy. Şol ýaramady. Men onuň üçin tebip çagyrmaly boldum. Häzir meni bu günki azyk-owkadymdanam

MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

kesäýseňiz, enem hor bolar. Men öz iýjegimden kesip, oňa alyp barýardym, gazanan teňňäme bolsa, däri-derman alýardym – diýip, rehim etmegini soraýar. Erleň beg:

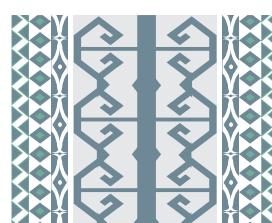
– Sen ýaly ýaltalar zerarly, men wagtynda köşgüme girip bilmeýärin. Men Nusaýyň ähli begleriniň öňünde şu köşkde uly meýlis guramak barada aýdanyma eýyäm ýyl dolup barýar. Olar maňa wadaňda wepa ýok diýip, eýyäm gyjytly gep aýdyp başladylar. Sen ýaly ýalta dözmezçilik edip, öňem şu güne düşdüm. Bolmasa, bireýyäm täze köşgüme göçüp gelmelidim – diýip, gazaply jogap berýär. Gurban çäresiz halda:

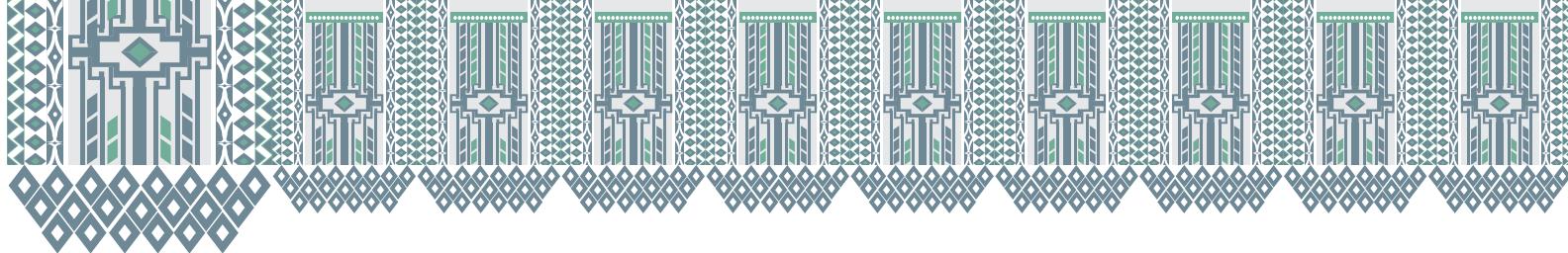
– Begim, «Almany göge zyň, ýere düşyänçä, ýa pelek» diýleni. Näme etseň kaýyldyryny – diýip, gussa batýar. Erleň beg onuň sözüne kinaýaly gülýär-de:

– «Ýa pelek»-mi, ýa dälmi, ynha ony bileris – diýyär. Nökerleriniň birine sebedi dolduryp alma getirmegi tabşyrýar. Salym geçmänkä, oňa bir sebet alma getirip berýärler.

– Hany, men şuny zyňayýyn, onsoň senem gör, «Ýa pelek»-mi, ýa dälmi – diýip, ol sebetden bir almany alýar-da, ony ýokary zyňýar. Şolbada hem sarç bedew çarpaýa galýar. Beýle oýunlara garaşmadyk Erleň beg atyndan ýykylýar-da, boýny oňrulýar.

Gurban hem öňküsi ýaly arkaýyn işläp, jezadan halas bolýar.

Yüň saçak

llerden gelýän çeşme bir sebäp bilen kesilýär. İlat göçmekçi bolýar. Her kim goş-golamyny ýygnap, düýelere ýukleyýär. Bir oglan ýanyna enesiniň beren ýalňyz saçagyny alýar. Ondan näme üçin diňe saçagy alandygyny soranlarynda, ol şeýle jogap beryär:

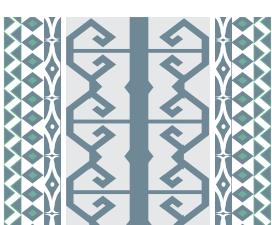
—Saçagym ýanymda bolsa, rysgyny özi tapar...

Bu mukaddeslige hormat goýmagyň halkymyzda synmaz ynama öwrülendigini aňladýar.

Ir döwürlerde gyzyň başy bogulmanka, yrym edip, oňa ilki saçak dokamagy öwredipdirler. Ata-babalarymyzda şeýle ynanç bolupdyr:

«Saçak barmy?! Ýaşaýyş dowam eder».

Şeýle hem olar öýünde düye ýüň çäkmenini saklapdyrlar. Düye ýüň çäkmeni ýeke bir ýylylyk üçin däl, onuň yrymam düye ýüň saçagyňky ýaly. Asla halkymyzda düye malyna «Hydryr gören» diýiliýär. Şonuň üçinem düye ýüňünden edilen zatlaryň hemmesine mukaddes zat hökmünde garaýar.

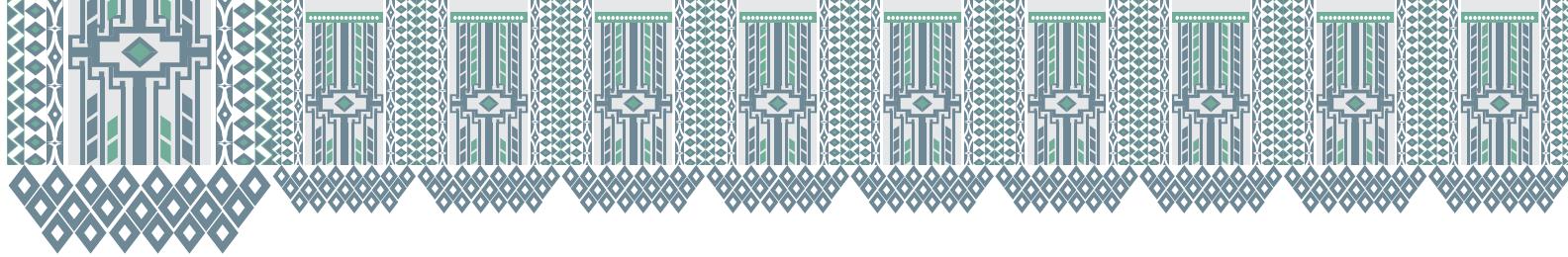

Çäklendirilmedik düşünje

Sopularyň biri halypasyna şeýle diýipdir:

- Siziň gürrüň berýän wakalaryňzy birleri beýle, başga birleri bolsa eýle düşündiryär.
- Olaryň gymmaty hem hut şondadyr – diýip, halypa jogap beripdir. – Meselem, siz süýt içmek bolýan, ýöne onda suw içmek bolmaýan käse hakynda oýlananam dälsiňiz ýa-da etli nahar salyp iýip bolýan, ýöne miwe goýup bolmaýan okarany göz öňüne-de getiren dälsiňiz. Käse we okara çäklendirilmedik pikiri ýoredijilerdir. Çünkü her bir düşünjäniň we pikiriň ýagdaya laýyk bolmagy üçin aýratynlyklary ýüze çykýar. Şoňa görä, dil hem çäklendirilmeyän serişdedir. Gerekli iýmitler bilen üpjün edip durmagy üçin dil nähili bolmaly? Ýok, sowal jüpüne düşmedi. «Men bir zady näçe usul bilen düşündirip bilerin ýa-da näme üçin men ony bir usulda aýdyň görkezip bilmeýärin?». Gowusy, sowal şeýle bolsa gowy: «Anyk bir adam anyk bir wakadan sapak alyp bilermi, şol anyk bir wakadan ol özi üçin nähili gyzykly zatlary tapdy?». Her bir adam şol bir wakanyň diline özüce düşünýär.

At gyzyklymy, aw?

Iki adam jedelleşipdir:

- At gyzykly!
- Ýok, aw!

Olaryň biri seýis, beýlekisem ölemen awçy eken.
Düşnükli zat, seýis-ä at gyzykly diýer, awçy hem–aw.
«At gyzyklymy ýa-da aw?»

Ahyryn synag etmeli diýen netijä gelýärler. Seýis özünüň «men» diýen bedewlerinden birini awça-da berip, ýola düşýärler.

Ilki pylan ýere çenli at çapyşyp görmeşek edýärler. Ýaryş başlanýar. Mydam at üstünde gezen seýis öňüne geçirmäninden soň, awçy cynyny edip ozmagy başarsa-da, ol elinde elguşunyň bardygyny unudýar. Awçy seýis dostuna gyjalat berýär:

- Ertirden bäri at gyzykly diýip aldyň. At çapyşaly diýip, jedel etdiň, ine-de, galdyň.
- Dogry, çapyşykda senden galdym, ýöne jedelde men ýeňdim.
- Nähili? – diýip, awçy geňirgenipdir.
- «Atdan aw gyzykly» diýip jedel eden sen dälmi? Yaňy at çapdyryp gelýarkaň, dünyäni unutdyn. Eliňdäki guşa ezýet baryny berdiň, ol hem çydaman, gör, nirelere gitdi?!

Awçy seredip görse, elinde elguşy ýok eken. Ol: «Dogrudanam, awdan at çapmak gyzykly» diýip, jedelde utulanyny boýun alypdyr.

Adam we ýylan

Ýol bilen bir adam gidip baryan eken. Görse, topbak ösüp oturan agaç ýanyp dur, onuň ýokarsynda-da bir ýylan bar. Ýylan'a gidere ýer ýok, otdan halas bolup biljek däl. Görgüli ikiýana urunýar, haşsyldaýar. Adamyň oňa rehimi gelipdir. Ol öz-özüne:

– Gel, şu ýylany halas edeýin, ýagşylyk menden galsyn – diýipdir. Şeýle pikir bilen hem naýzasyny ýokary uzadypdyr, ýylan dessine naýzanyň daşyna dolanypdyr. Naýza bilen süýnüp gelip, adamyň eg-nine ýetipdir, hä diýmänem, onuň boýnunyň daşyna halka bolup aýlanyp, ony berk gysyp ugrapdyr. Şonda ol adam:

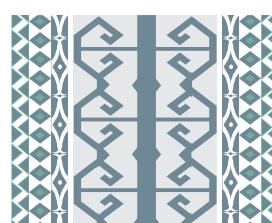
– Sen näme üçin meni bogýaň? Näme, men seniň göwnüňe degdimmi? – diýipdir.

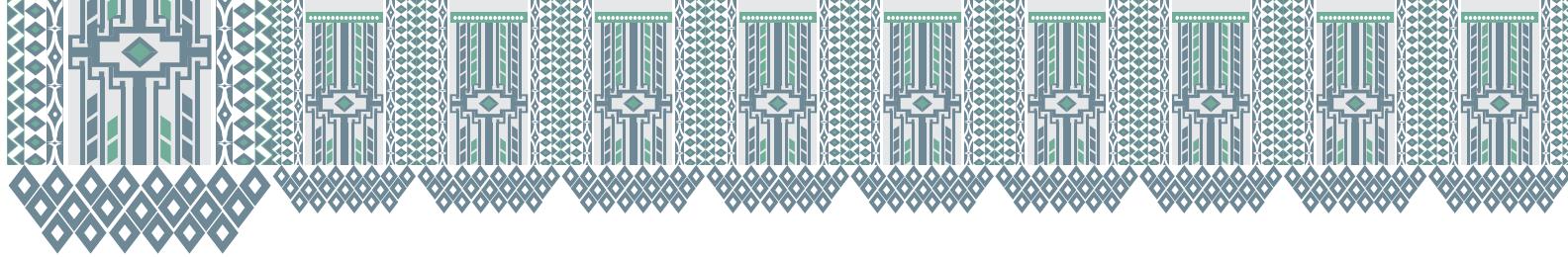
Ýylan oňa:

– Hiç kim ýagşylyga ýagşylyk edenok. Şonuň üçin menem seni şeýdýän – diýip jogap beripdir.

Onda adam oňa ýalbaryp başlapdyr:

– Dur, saklan biraz, hol cynaryň ýanyna baraly-da, ondan sorap görevli. Birden agajyň maňa rehimi inip, dil bitäýse, seniň şu hereketiň nädogrudygyny aýdaýsa, meni goýber. Eger ol dillenmese, meni nätseň şeýt!

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK YÖRELGESI

Şondan soň ýylan gysmagyny biraz gowşadypdyr.

Olar çynaryň ýanyна gelipdirler, ol adam aýdypdyr:

– Men şu ýylany ölümden halas etdim. Ol bolsa meni, gör, nädýär.

Çynara dil bitip, şeýle diýipdir:

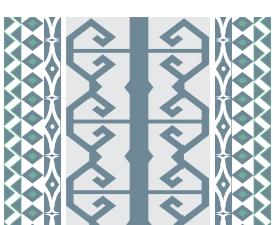
– Men bu gyzgyn jülgede ýeke özüm ösüp otyryн, ýolagçylar saýamda oturyp dynç alar ýaly, men bu töwerekde ýeke-täk ağaç. Ine, şeydip gyzgyndan gaçyp, meniň saýama gelýärler, menem olara salkyn howa, goýy saýa beryärin. Olar bolsa meniň şahalarymy döwýärler, käsini oda ýakýarlar, käsinden sandyjak ýasaýarlar, özleri-de: «Gör, nähili gowy ağaç!» diýýärler. Hiç kim ýagşylyga ýagşylyk bilen jogap berenok.

Ýylan adamyň boýnuny gysyp ugrapdyr. Adam ýene ýalbarypdyr:

– Biraz goýber, ana, hol ýerde bir öküz otlap ýör. Ýör, şondan sorap göreli.

Baryp, öküzden sorapdyrlar. Öküz olara şeýle diýipdir:

– Men ýer sürüýarin, kesegi owradýaryn, gyşy bilen, ýazy bilen adamlar üçin işleyärin. Bir günem olar meni soýýarlar. Nämemiş, myhman gelenmiş. Hiç kim ýagşylyga ýagşylyk edenok.

MANYSYNY TIRMEGI OKYJA GOÝAN ROWAÝATLARYM

Ýylan adamyň boýnuny gysyp ugrapdyr. Adam ýene ýalbarypdyr:

– Ýene biraz sabyr et, ana, bir tilki gezip ýör. Ýör, sondan soraly.

Gelip, tilkiden sorapdyrlar. Adam oňa öz arzyny aýdypdyr. Ýylan çynar bilen öküziň pikirini mälim edipdir. Tilki ýylana şeýle diýýär:

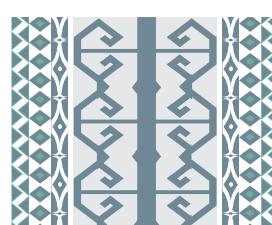
– Şalar şasy ýolbars meni kazy belledi. Sen ol adamyň boýnuna dolanansyň, heý, şeýle ýagdaýda menden adalata garaşyarmyň, eýsem, bu boljak zatmy? Boşat ony, ikiňizem meniň öňümde dyzyňza çöküp duruň.

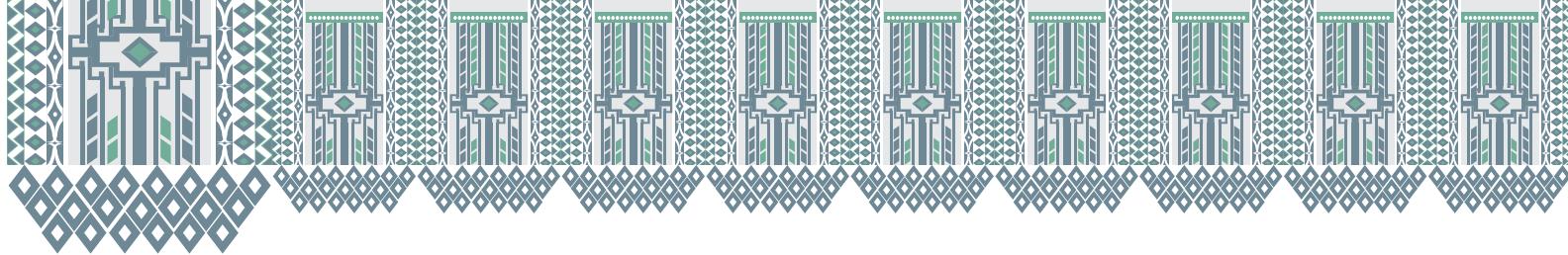
Ýylan adamy goýberip, ýere düşen dessine tilki penjesi bilen onuň kellesine kakyp goýberipdir welin, ýylan ölüpdür.

– Eý, adam, meniň ýagşylygymy unutmagyn.
– Sag bol, unutmaryn.

Ýöne adamyň tilkä rehimi inmändir. «Onuň derisi ýaman gowudyr» diýip, naýzasyny onuň içinden geçirmegiň pikirini edipdir.

Tilki tilki bolýar, ol adamyň niýetine dessine düşünipdir-de, gaçyp gidipdir.

Daýhanyň sowgady

Nyzamylmülk wezir örän adyl eken. Kimdir biri oňa sowgat getirse, ony hemmelere deň paýlap berýän eken. Günleriň birinde bir bagban oňa ir ýetişen hyýardan üç sanysyny getirip beripdir. Wezir üç hyýary hem özi iýip, bagbana müň dinar pul beripdir. Wezir bagyna dynç almaga baranda, hyzmatkärlerinden biri:

– Hojaýyn, siz näme üçin hyýarlaryň üçüsini hem özüňiz iýdiňiz, siziň beýle endigiňiz ýokdy ahyryn? – diýip sorapdyr.

Adyl wezir mylaýymlyk bilen jogap beripdir:

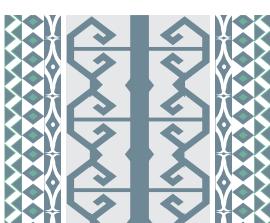
– Hyýarlar aju eken, beýlekilere hem bersem, ajlygyna çydaman, daýhanyň göwnüne degerler diýip pikir etdim, onda dayhan hem gynanardy.

MAZMUNY

	Asmandan arkaly, Zeminde zynatly	3
	Zeminiň abatlygy – ýaşaýsyň ebediligi.....	25
	Ylym-bilim durmuşa ýagty saçýar	77
	Saglyk – abatlyk.....	99
	Zähmetsöýerlik – gaýratlylygyň gözbaşı.....	127
	Myhmansöýerlik.....	151
	Dostluk –asylly ýörelge	167
	Ynsaplylyk	193
	Agzybirlik.....	233
	Durmuşyň kadasy –paýhas pendi	255
	Ýoluňza rowaçlyk nur saçsyn!	277
	Manysyny tirmegi okyja goýan rowaýatlarym....	285

GURBANGULY
BERDIMUHAMEDOW

TÜRKMENIŇ DÖWLETLILIK ÝORELGESI

Jogapkär redaktor W. M. Hramow

Redaktorlar

*B. Annabayewa,
N. Aşyrmämmadow
O. Çerkezowa, P. Pürmyradow
O. Nurýagdyýewa
G. Orazowa, M. Çaryýew,
M. Geldiýew, H. Altybaýew,
B. Saryýew, B. Mämmetgurbanow*

Surat redaktorlary

Teh. redaktor

Kompýuter bezegi

Çap etmäge rugsat edildi 10.09.2020. Ölçegi 60x90¹/₈.

Şertli çap listi 41,0. Şertli reňkli ottiski 165,0.

Hasap-neşir listi 36,61. Çap listi 41,0. Ikinji tapgyr.

Sargyt № 1623. Sany 7 500.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy.
744000. Aşgabat, Garaşszlyk şaýoly, 100.

Türkmen döwlet neşirýat gullugynyň Metbugat merkezi.
744015. Aşgabat, 2127-nji (G. Gulyýew) köçe, 51/1.

